

iman ve küfür

İMAN VE KÜFÜR

“Bu benim yolumdur; Allah’a bir basiret üzere davet ediyorum; ben ve bana uyanlar da... Allah’ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim; ben müşriklerden değilim.” “Bu benim dosdoğru yolumdur. Öyleyse ona uyun ve sizi Onun yolundan ayıracak başka yollara uymayın.” Müslim, Cabir ibn Semra’dan Rasulullah’ın şöyle dediğini rivayet eder: “Bu din sürekli ayakta kalacak ve Müslümanlar’dan bir grup kıyamete kadar onun uğrunda savaşacaklardır.” Yine Nebi’nin şöyle dediği sabittir: “Size Allah’ın bana emretmiş olduğu beş şeyi emrediyorum: Cemaate bağlı kalmak, dinlemek, itaat etmek, hicret ve cihad. Kim cemaatten bir karış ayrılırsa tekrar dönünceye kadar boynundan İslam bağını çözmüş olur.” (Ahmed ve başkaları Haris el-Eş’ari’den tahrir etmişlerdir). Barışsal davetin iflas ettiğine, hikmet ve güzel öğütle davetin sonuç vermediğine, hakim kesim hakkında hüsnü zanda bulunmanın büyük bir hata olduğuna, gücü elinde tutan mürted kesime yumuşaklıkla yanaşmaya çalışmanın hüsrarla sonuçlanacağına kanaat etmiş olanlara... Allahu Teala şöyle der: “O size Kitap’ta, Allah’ın ayetlerine küfürde bulunulduğunu ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Doğrusu Allah, münafıkların da kafirlerin de tümünü cehennemde toplayacak olandır.(Bu ayete göre) onlarla, buğz etmeksizin, inkar etmeksizin ve yanlarından kalkıp gitmeksizin oturan onlar gibi kafirdir. Ne, her ne görüşten olursa olsun insanları bir araya toplama yönteminin ve ne de ferdi görüşlerin ve kişisel çekişmelerin sürüklediği kamplaşmaların hiçbir sonuç vermeyeceğinden emin olanlara...

Ebu Şâme şöyle der: “Her nerede cemaate bağlılık emri gelmişse, bundan amaç hakka sarılmak ve tabi olmaktır. İsterse hakka sarılanlar azınlık, karşıt olanlar ise çoğunluk olmuş olsun. Çünkü hak, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Onun ashabı döneminde ilk cemaatin Rıdvânullahi Aleyhim üzerinde bulunduğu şeydir. Batıl ehlinin sayıca çok olmasına bakmayız. Bu nedenle İbn Râhaveyh demiştir ki: ‘Eğer cahillere en büyük cemaatin (sevâdu’l-a’zam) ne demek olduğunu soracak olursan, “insanların oluşturduğu çoğunluktur” diyeceklerdir. Onlar bilmezler ki cemaat, Nebi’nin izine ve Onun yoluna sımsıkı sarılan alim kimsedir. Kim onun yanında olur ve ona uyarsa cemaat odur. Ve kim de ona bu hususta (Peygamber’e uymada) muhalefet ederse cemaati terk etmiştir. Gücü elinde tutan mürtedlerle, onların askerleri ve güvenlik güçleriyle yapılan savaş yalnızca teorik ve fikri bir savaş olmamalıdır. Zira Allahu Teala şöyle der: “Kendilerine kitap verilenlerden, Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah’ın ve Rasul’ünün haram kıldığını haram kılmayanlarla, gerçek dini din olarak kabul etmeyenlerle, alçalmış olarak elleriyle cizyeyi verene kadar savaşın.” Gerçek problemlerini

kendilerine gösterecek, bu problemlere objektif ve ilmî çözümler sunacak bir kimse bekleyenlerin çilelerinin bitmesinin; akıllarındaki ve nefislerindeki boşluğu dolduracak ve duygularını harekete geçirecek ilmî, hareketsel çıkış yoluna ulaşmakla gözlerinin aydınlanmasının zamanı artık gelmiştir.

Muvahhidin, sahte ilahlara karşı verdiği savaşta gerçek tavrını alması ve gerçek ilahına karşı şer'an sorumlu olduğu rolü yerine getirmesi için bu hareket, çürümüş ve zamanın erittiği akımlara bir alternatif, pratik bir zorunluluk ve şer'î bir kesinlik olarak ortaya çıkar. Yusuf Aleyhisselam şöyle demişti: "Ey zindan arkadaşlarım, birbirinden ayrı birçok ilah mı daha iyidir, yoksa tek ve kahhar olan Allah mı? Allah'tan başka ibadet ettikleriniz, sizin ve babalarınızın koymuş olduğu bir takım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru olan din budur; ancak insanların çoğu bilmezler." Müslümanların katlandıkları problemlere bir son vermek ve Allah'ın kelimesini her şeyden üstün kılmak için; şahıslara ve sembollere itibar etmeksizin, bu bereketli davet hakkında kafa yoran ve kendisini gerçek anlamda Allah'a adayan kimseye bu hareketi başlatma ve yönünü kaybetmiş islami ortamda yerleştirme zaruretinin bilincine sahip olmak yaraşır.

Hakikati arayan sadık müslüman, tağutların tepelerine yok edici darbeyi indirmek için birleşme ve yardımlaşmanın zaruretinin gönülden inandığında; bizi, hiçbir gücü umursamayan, hiçbir ordudan çekinmeyen, yaratıcısı ve mevlası yolunda feda olmayı gerektiren her durumda öne atılan gerçek bir destek ve vefalı bir yardımcı olarak bulacaktır. Mevla Azze ve Celle'den, ümitlerimizi boşa çıkarmamasını, yardım ve desteğini bize uzatmasını diliyoruz. Çünkü O buna kefil ve buna kâdirdir: "Allah içinizden iman eden ve salih amellerde bulunanlara vadetmiştir: Kendilerinden öncekileri nasıl egemenler kılmışsa, onları da yeryüzünde egemen kılacak, kendileri için seçmiş olduğu dini yaşama imkanı tanıyacak ve korkularını güvenliğe çevirecektir; şayet bana ibadet eder ve hiçbir şeyi bana ortak koşmazlarsa..." Muvahhid kardeşlerimize sunduğumuz bu kitap, lehlerine ya da aleyhlerine delil olması için kendilerine teslim etmiş olduğumuz bir emanettir. Sabırsızlıkla, heyecan ve şevkle, bu kitapta bulunan gerçeklerle amel etmeye ve doğrudan uzak ne varsa terk etmeye çağırıyoruz. Allah'a, Rasul'üne ve mü'minlere bir bağlılık ve samimiyet olarak... Ta ki, tevhid bayrağı yücelsin, şirk sembolleri alçalsın. Dualarımızın sonu Allah'a hamdetmektir.

"Kim, kendisi için doğru yol apaçık ortaya çıktıktan sonra Rasul'e muhalefet eder ve mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu döndüğü o şeyde bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir o." "Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, dağılıp ayrılmayın." İslami literatürde fırka, Kur'an, Sünnet ve mü'minlerin üzerinde buldukları çizgiden uzaklaşan grupları, cemaat ise Allah'ın ipine ve bu çizgiye bağlı kalan topluluğu ifade eder. Bu nedenle, bu çizgiden ayrılan gruplara "bid'atçı fırkalar" bu çizgiye bağlı kalan topluluğa da "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat" denilmiştir. Müslümanlar çoğu kez, tarihte gelmiş geçmiş bid'atçı fırkalara ait görüşleri sahih islam akidesi zannederek benimseyegelmişlerdir. Bu durum, pratik alanda yanlış adımların atılmasına, Kur'an ve Sünnet çizgisinden uzaklaşılmasına ve önemli

sapmalara sebep olmuştur. Geçmişte, hevaya tabi olmaktan ya da doğru bilgiye sahip olmamaktan doğan yanlışlıkların müslümanlar üzerindeki etkisi günümüze kadar uzanmış, modern düşünce ve çağdaş hurafelerin etkisiyle birleşerek daha da kuvvet kazanmıştır. Bu nedenle müslümanlar bugün, sahip oldukları akideyi tekrar tekrar sorgulamak, Kur'an ve Rasul'ün Sallallahu Aleyhi ve Sellem sünneti ışığında gözden geçirmekle yükümlüdürler. Müslümanlar gözlerini açtıkları ortamda ve ellerini attıkları en yakın yerde buldukları şeyin en doğru şey olduğu saplantısından kurtulmalı ve samimiyetle hakkı talep etmelidirler. Elinizde bulunan kitap, iman ve küfür konularında "cemaat"ın üzerinde bulunduğu çizgiyle "fırkalar"ın görüşlerini ayırt etmede gerekli temel bilgileri ve belli bir yöntemi ortaya koyma çabasının bir ürünüdür.

1. İMAN VE KÜFÜR KONULARININ ÖNEMİ GİRİŞ:

EHL-İ SÜNNET'E GÖRE BAŞLICA İTİKADİ KONULAR

1 . İmanın Rükünlerinin İlki Olan, Allah'a İman Konusu: Bu konu "Tevhid ilmi" olarak isimlendirilir ve iki çeşittir: **1a. Rububiyet Tevhidi (Tevhidu'l-Ma'rife ve'l-Isbat):** Allahu Teala'yı zatında, fiillerinde, isimlerinde ve sıfatlarında birlemektir. Bazan isim ve sıfatların tevhidi ayrı bir bölüm olarak incelenir ve böylece Rububiyet Tevhid'i sadece Allah'ın zatının ve fiillerinin tevhidiyle sınırlı olur. Bu bölüm yalnızca, Allah'ın isim, sıfat ve fiilleri ile ilgili konuları incelemeyi, Ehl-i Sünnet'in bu konudaki mezhebini tanımayı, bid'atçıların bu konudaki sözlerini ve bu sözleri çürütmek için yapılan reddiyeleri içerir. **1b. Uluhiyyet Tevhidi (Tevhidu'l-Kasd ve't-Taleb):** Bunun anlamı, ibadeti sadece Allah'a has kılmakla O'nu birlemektir. Bu ise, La ilahe illallah'ın manasıdır. Bu bölüm, ibadetin manasını, La ilahe illallah'ın sıhhatinin şartlarını, tağutun ne anlama geldiğini, küfür ve şirkin kısımlarını ve tevhidi bozan şeyleri inceler. **2 . Meleklerle İman:** Allah'ın onlara vermiş olduğu sıfatları tanımak, kısımlarını ve görevlerini bilmek ve böylece tamamına iman etmektir.**3. Allah'ın İndirmiş Olduğu Kitaplara İman:** Allah'ın peygamberlerine indirmiş olduğu tüm semavi kitaplardan, Kur'an dışındakilerin, bugünkü mevcut şekilleri üzere değil, ilk olarak indirildikleri şekil üzere olmak kaydıyla tamamının Allah katından hak olduklarına iman. Buna göre, Tevrat ve İncil gibi, bugün mevcut olan geçmiş kitapların tahrif edilmiş olduğuna iman etmek gerekir. Aynen Kur'an'ın geçmiş kitapları neshettiğine iman etmek gerektiği gibi. Bu kitaplardan birisi, tahrif olmamış asıl şekliyle elimize geçmiş olsa dahi onunla amel etmek haramdır.**4. Allah'ın Peygamberlerine İman:** Özellikle Allahu Teala'nın Kur'an'da isimlerini zikretmiş olduğu peygamberlere, onların insanların en faziletli olanlarına ve üzerlerine düşen tebliğ görevini yerine getirdiklerine imandır. Bu peygamberler içerisinde "Ulu'l-azm" olanlar beş tanedir. Peygamberlerin tamamı şirk ve büyük günahattan korunmuşlardır. Küçük günahlar konusunda ise görüş ayrılığı vardır. Kâdı İyad ve başkaları bunlardan da korunmuş oldukları görüşünü benimsemişlerdir. Ayrıca Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem siretinden bir bölümünü, Onun mucizelerini, kıyamete kadar insanların ve cinlerin tamamına gönderilmiş olduğunu bilmek de imanın bu rüknüne

dahildir. Onu tasdikini ve bildirdiği her şeyde Ona uymanın vacipliği ise, “Muhammedun Rasulullah” şهادetinin manasıdır.**5.Ahret Günü’ne İman:** Kıyamet alametlerine, kabir sualine ve kabir azabına iman; Sur’a üfürüleceğine, o anki dehşet ve paniğe, bunun ardından gelen ölüme, dirilişe, haşra, kitapların darmadağın olacağına, kısımları ile birlikte şefaate, insanların Allah’a arz olunacağına, Mizan ve Sırat’a iman; Cennet ve Cehennem’e ve şu anda var olduklarına iman. **6.Kadere, Hayrın ve Şerrin Allah’tan Olduğuna İman:** Kaderin dört mertebesi vardır: Bilmek, yazmak, dilemek sonra hayır ve şerriyle fiilleri yaratmak. Buna şu gibi konular da girer: Ezeli takdir, yaşam boyu görececeklerini takdir, senelik takdir, günlük takdir. Ayrıca kulun şer’i ve kaderi gücü ve tüm bu konularda Ehl-i Sünnet’in ve fırkaların görüşlerini tanıma da bu konular içerisindedir.**7.İman Konuları:** Bunlar, isimler (kavramlar) ve hükümler ile ilgili konular olarak bilinir. İmanın hakikatini, artmasını ve eksilmesini, iman ehlinin çeşitli derecelerinin olduğunu bilmeyi bu konular içerisinde sayabiliriz. Ayrıca isyan ehli ve bunların kısımları, iman ve islam arasındaki fark konuları, fırkalar arasındaki ihtilaflar ve tüm bu konularda Ehl-i Sünnet’in görüşleri de bu konular içerisindedir.

8.İmanın Altı Rükünü Dışında İtikat Konularına Giren Meseleler: Zira bu konularda bazı fırkalar, sahibinin küfür ya da fık ve sapıklıkla hükmolunacağı türden muhalefetlerde bulunmuşlardır. Bu meselelerin çoğunda Rafizî Şia aykırı görüş bildirmiştir. Bunların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz: a. Sahabe, dört halife, mü’minlerin anneleri ve ehl-i beyt Radıyallahu Anhum hakkındaki görüşler. b. İmamet, Cuma ve cemaatin ikamesi, Hac ve salih ve facir (günahkar) ile birlikte cihad konularındaki görüşler. c. Evliyaların kerametleri hakkındaki görüşler. d. Mest üzerine mesh konusundaki görüşler. e. Cinler, onların sıfatları, yükümlülükleri ve sonları hakkındaki görüşler. f. Güzel ve çirkinini aklî yolla tespit hakkındaki görüşler. Bu saydıklarımız, itikad ilmi ile ilgili kitapların içermiş oldukları en önemli konulardır. İman ve küfür meseleleri itikad konularının en önemlileridir. Çünkü bunlar, itikad konularındaki araştırmanın semeresi ve pratik yönüdür. Bu konuyu dört mesele halinde inceleyebiliriz: 1. İman ve Küfür Konularının Önemi. 2. İmanla İlgili Meseleler ve Fırkaların Bu Konudaki İhtilafları. 3. Tekfir.

İman ve küfür konuları tüm din konularının en önemlileridir dersek, bu konularla ilgili dünyevî ve uhrevî hükümlerin çokluğu nedeniyle, mübalağa etmiş olmayız. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurur: “Kötülükleri kazananlar, yoksa onları, iman edip salih amellerde bulunanlar gibi kılacağımızı, hayat ve ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar.” (45Casiye/21) Ahirette, varlıkların sonunun cennet ya da cehennem olması, iman ve küfre dayanır. Dünyada ise, bu konuyla ilgili hükümler pek çoktur.

Bazılarını şöylece sıralayabiliriz: **1. Şer’î Siyasetle İlgili İşlerde:** Yani, herhangi bir ülkede idareciler ve mevcut yönetim sisteminin durumuyla ilgili konularda. Çünkü bunlarla alakalı iman ve küfür hükümleri, Müslümanlar’ın sadece bir kısmının değil, genelinin üzerindeki etkileri açısından son derece önemlidir. Zira Allahu Teala, Müslüman yöneticiye itaat ve yardımı Müslümanlar üzerine vacip kılmış, buna karşın kafir yöneticiye itaat ve yardımı haram kılmıştır. Yöneticinin kafir olması durumunda, bu kimseyi görevinden indirmek vaciptir. Bu

nedenle alimler, “Hakim olan yöneticinin durumunu bilmek her Müslüman’a vaciptir” demişlerdir. Böylelikle şu konunun önemi açıklık kazanmaktadır: Bugün -bir çok Müslüman ülkede olduğu gibi- beşeri kanunlarla yönetilen ülkeler hakkında, her Müslüman’ın bilmesi gereken çok önemli hükümler söz konusudur. Böylece helak olacak olan bu apaçık bilgiden sonra helak olsun; yaşayacak olansa bu apaçık bilgiden sonra yaşasın. Söz konusu olan bu hükümlerden bazıları şunlardır: **a)** Bu ülkelerin yöneticileri, büyük küfür içerisinde olmalarından ötürü İslam dininden çıkmışlardır. **b)** Bu ülkelerde hakimlik görevi yapanlar, büyük küfür işlemleri nedeniyle kafir olmaktadır. Bu da, bu mesleği icra etmenin haramlığını gösterir. Bu yönetici ve hakimlerin küfrüne delil; “Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kafirlerin ta kendileridir”(5el-Maide/44) ayet-i kerimesidir. Bu konuya bu bahsin sonunda, tekfir hususundaki hatalarla ilgili bölümde değinilecektir. Sekizinci bahsin dördüncü konusunda ise özel olarak, Allah’ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetme konusu işlenerek, yukarıdaki ayetle delil getirme hususundaki bazı şüphelere red konusuna kısaca işaret edilecektir. **c)** Bu ülkelerdeki mahkemelere başvurarak hüküm istemek ve bu mahkemelerde çalışmak caiz değildir; gönül rızası ile bu mahkemelere başvurarak hüküm isteyen kimse de kafirdir. **d)** Bu ülkelerin, parlamento ve millet meclisi gibi, kanun yapma yetkisiyle donanmış kurumlarının üyeleri, büyük küfür işlemiş olmaları nedeniyle kafirdirler. Çünkü bu kimseler, hem küfür içeren kanunlarla ameli caiz kılan, hem de yeni kanunlar çıkarıp yürürlüğe koyan kimselerdir. **e)** Bu tür parlamentolara üye seçimine katılan kimseler, büyük küfür işlemleri sebebiyle kafir olmaktadır. Çünkü onlar bu üyeleri seçmekle, onları Allah’tan başka rabler edinmekte. Burada dikkate alınması gereken, isim değil, bu isimle tanımlanandır. Aynı şekilde; bu seçimlere davet eden yahut insanları seçimlere katılmaya teşvik eden herkes bundan ötürü kafir olur. Parlamento üyelerinin küfrüne delil şu ayet-i kerimelerdir: “Onların, Allah’ın izin vermediği şeyi Din’de kendilerine şeriat kılan ortakları mı vardır?”(42eş-Şura/21). “Onlar hahamlarını ve rahiplerini Allah’tan başka rabler edindiler”(9et-Tevbe/31). Müfessirler bu ayetlerde geçen rububiyet kavramının Allah dışında hüküm koyma anlamında olduğu hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Parlamento üyelerine gelince, onlar teşri’ yani kanun ve hüküm koyma konusunda Allah’la çekişerek rablik ilan eder konumdadırlar. Onları seçenler ise, onları Allah dışında rabler edinmiş olmaktadır. **f)** Bu konuyla ilgili fetvalarda geçtiği gibi, söz konusu ülkelerin yönetimini üstlenmeleri yahut bu görevlerine devam etmeleri için bu yöneticilere biat etmek haramdır. Çünkü bu biatta küfrün devamını isteme söz konusudur. Kim böyle bir şey isterse küfre düşmüş olur. **g)** Bu küfrî pozisyonların koruyucusu durumunda olan askerler de büyük küfür işlemleri nedeniyle kafir olmaktadır. Zira bu askerler tağut yolunda savaşmaktalar. Nitekim Allahu Teala, “Küfredenler tağut yolunda savaşır”(4en-Nisa/76) buyurmakta. Burada , yolunda savaşılan tağut, anayasalar ve beşeri kanunlarda şekillenen hüküm koyma tağutu ve bu hükümlerle yöneten idarecilerdir. Allahu Teala, “Tağuttan hüküm almak isterler”(4enNisa/60) buyurmaktadır. Allah dışında kendisinden hüküm istenen her şey tağuttur ve bu hükme girer. Aynı şekilde, kafir rejimlerin koruyucusu olan askerler gibi, onları savaşarak savunanlar ve bazı Gazeteciler, yayıncılar ve hocalar gibi, sözlü olarak

savunanlar da, yukarıdaki hükme girerler. Bu nedenle, kafir rejimlerin ordularında hizmet vermek haramdır.

1. **h)** Bir Müslüman'ın bu devletlerin yöneticilerine itaat etmesi ve onların kanunlarına uyması gerekmez. Bilakis şu iki şarta uyduğu takdirde dilediği gibi muhalefet etmesi caizdir: Şer'an caiz olmayan hiçbir şey yapmamak ve hiçbir Müslüman'a eziyet ve zulüm etmemek. **ı)** Küfür teşkil eden kanunlarla yönetilen ülkeler, daha önce buralarda şeriat egemen olmuş olup, sonradan kafirlerin kanunları yürürlüğe girmiş olsa ve o ülkede halen Müslümanlar ikamet ediyor olsalar dahi buralar sonradan küfür diyarı haline gelmiş olan ülkelerdir. İnşallah bu bölümün sonunda diyarla ilgili hükümler gelecektir. Biz burada meselenin ayrıntıları üzerinde durmadık. Amacımız iman ve küfür ile ilgili hükümleri bilmenin her Müslüman için önemli olduğunu açıklamaktır. Burada ise, bu hükümlerin şer'i siyasetle ilgili olanlarını zikrettik.

İman ve küfür konularıyla ilgili dünyevi hükümlerden bahsetmeye devam edelim: **2 . Velayetle İlgili Bazı Hükümler:** Kafirin mü'mine velayeti birçok yönden batıldır: Müslümanlara vali, hakim yahut kâdı olması caiz değildir. Aynı şekilde, bir kafir Namaz için imam olamaz, çünkü, kafirin namazı batıldır. Durumu bilerek arkasında namaz kılan kimsenin ise namazı geçersizdir. Kafir kimse, nikahta Müslüman bir kadının velisi olamadığı gibi, ebedî olarak mahremi olmasını gerektiren bir yakınlığa sahip olsa da, onun mahremi sayılmaz. Kafir, Müslüman'ın malının sorumluluğunu üstlenemez; kimsesi olmayan çocuk, bir kafirin sorumluluğuna bırakılamaz. Bunlar dışında velayetin birçok çeşitleri vardır. **3 . Nikahla İlgili Bazı Hükümler:** Kafir kimsenin -namazı terkeden kimse ve dine hakaret eden kimse gibi mürtedler de buna dahildir- Müslüman bir kadınla nikahlanması haramdır, Müslüman bir kadının nikahında ona veli de olamaz. Eğer Müslüman iken nikahlanıp, sonradan mürted olursa, nikahı fasit olur. Eşi ile beraberliklerinin devam etmesi durumunda ise zina meydana gelecektir. Günümüzdeki durum, bu hükümlerle değerlendirildiğinde, erkek ya da kadının nikahtan önce ya da sonra irtidad etmesi nedeniyle, birçok nikahın batıl ve fasid olduğu ve 21 böylece nikahın gerektirdiği şeylerin caizliğinin ortadan kalktığı görülecektir. Bu ise tehlikeli bir durumdur. **4 . Mirasla İlgili Bazı Hükümler:** Din farklılığı miras bırakmaya ve miras almaya engeldir. Ancak İbn Teymiyye bu konuda muhalefet ederek Müslüman'ın, kafir olan yakınından miras almasını caiz görmüş, İbnu'l-Kayyim da bu görüşünde Ona tabi olmuştur. İbnu'l-Kayyim, "Ahkamu Ehli'zZimme" adlı kitabı 2/462 ve sonrasında bu görüşü zikrederek uzunca savunmuştur. Bu görüş, karşı çıkılması mümkün olmayan salim, sarih ve sahih naslarla aykırı olması nedeniyle hatalıdır ve kabul edilemez. Onlar bazı sahabelerin sözleriyle delil getirmişlerdir. Ancak Allah ve Rasulü'nün sözü karşısında başka hiç kimsenin sözünün değeri yoktur. **5 . Kan ve Malın Korunması ile İlgili Bazı Hükümler:** Kan ve malın güvence altında olması, ya iman, ya da eman ile gerçekleşir. İmandan maksat dış davranışlarla belirlenen hükmî islamdır. Eman ise iki türdür: Belli bir vakitle kayıtlı olan eman. Bu, eman isteyip

kendisine daru'l-islamda sürekli kalması için değil, sadece buraya girmesi için izin verilen kimse içindir. Sürekli olan eman ise; zimmet akdinin şartlarına bağlı kalmak kaydı ile, daru'lislamda sürekli ikamet edebilen zimmî içindir. Emanın bu her iki türü de sadece aslî (hiç Müslüman olmamış) kafir içindir. Mürted içinse hiçbir şekilde eman yoktur. Kendisine eman verilmeyen aslî kafir ya da mürtedin kanı ve malı hederdir. Eğer bir kimse dini bilinmeyen bir şahsı kasden öldürür, sonra da öldürülenin kanı ve malı güvence altında olmayan bir kafir ya da mürted olduğu anlaşılırsa öldüren kimse için ne kısas ne de diyet gerekmez. Bu dünyevi yargıda böyledir. Ancak din açısından, öldürülen kimsenin Müslüman olma ihtimali bulunduğu halde kasden öldürülmesi sebebiyle günahkar olup olmama hususunda görüş ayrılığı vardır.

Ancak eğer hata ile öldürülmüşse, ne diyet, ne de keffaret gerekmez. **6 . Cenaze ile İlgili Bazı**

Hükümler: Kafir yahut mürted yıkanmaz, namazı kılınmaz, Müslümanlar'ın yanına defnedilmez. Bir Müslüman'ın -her ne kadar kafirin cenazesinin arkasından gitmesi caizse de- gömme esnasında onun kabri başında durması veya ona mağfiret dilemesi caiz değildir.

Hayatlarında ve ölümlerinde kafirlerden beraeti tam olarak yerine getirmenin gereği budur.

Allahu Teala şöyle buyurur: "Onlardan ölen kimsenin namazını kesinlikle kılma, mezarı başında durma. Çünkü onlar Allah ve Rasul'üne karşı küfürde bulundular ve fasıklar olarak öldüler"(9et-Tevbe/84). "Kendileri için, onların cehennemlik oldukları açıklığa kavuştuktan sonra -yakınları dahi olsa- müşrikler için mağfiret dilemeleri peygambere ve iman edenlere yakışmaz"(9et-Tevbe/113).

7 . Dostluk ve Düşmanlık (Vela ve Bera) İle İlgili Hükümler:

Mü'min kimse ile imanı miktarınca dostlukta bulunmak vaciptir. Kafirle ise, dostlukta bulunmak haram, ondan beraet etmek vaciptir. Mü'minin, Allah için kafire buğz etmesi, mümkün olduğu kadar ona düşmanlık göstermesi de vaciptir. Müslümanlara zarar verecek bir hususta kafire yardımda bulunulmaz. Hatta kafir kimse, Müslümanlarla anlaşmalı ise yahut zimmî ise, zulmetmeksizin onun hareket alanını sınırlı tutmak gerekir.

8 . Hicret İle İlgili Hükümler:

Bunlar da iman ve küfür ile ilgili hükümlere dayanır. Mü'minin, dinini kafirlerin fitnelerinden kurtarabilmek için, onların topluluğunun sayısını artırmamak ve herhangi bir Müslümana karşı onlara yardım etmemek için, imkan bulduğu taktirde kafirler arasından ayrılarak hicret etmesi vaciptir.

9 . Cihadla İlgili Hükümler: Buna bağlı olarak, esirlere muamele, ganimetler, fey,

cizye ve harac ile ilgili hükümlerin tamamı iman ve küfre dayanır. **10 . Diyarla İlgili Hükümler:**

Bu hükümler de iman ve küfre dayanır. Bir Müslüman'ın daru'lküfre gitmesi, ancak ihtiyaç durumunda caizdir. Böyle bir belde de ikamet ise sadece zaruret sebebiyle caiz olabilir. Kafirin daru'lislama girmesinin sadece anlaşma ile, orada ikamet edebilmesinin ise, cizye vermek suretiyle caiz olması gibi. Bir de, kafirlerin ikamet etmesinin caiz olmadığı yerleşim bölgeleri vardır ki, burası Arap Yarımadası'dır. Yine, kafirlerin girmesinin dahi yasak olduğu yerleşim yerleri vardır, buralar da harem bölgesidir.

11 . Yargı İle İlgili Hükümlerden Bazıları: Aslen, kafirin Müslüman'a şahitliği geçerli değildir.

Daha önce ise, kafirin Müslümanlar'ın meselelerinde hüküm veren kâdı olmasının haram olduğunu velayetle ilgili hükümler arasında zikretmiştik. Fıkıh kitaplarının çeşitli bablarında geçen iman ve küfre bağlı bu hükümleri gereğince incelediğimizde, bu konularla ilgili

gerçekten çok miktarda hükümler olduğunu görürüz. Örneğin, kafirlerin kullandığı kapların hükmü, kestikleriyle ilgili hükümler, kafirlerle alış veriş, kiralama gibi mali ilişkilerle ilgili hükümler vardır. Bu konu oldukça geniş olduğu için, biz burada sadece bu örneklerle yetiniyoruz. Allahu Teala yarattıklarını iki guruba ayırmış ve şöyle buyurmuştur: “Sizi yaratan Odur. Sizden bir kısmınız kafir bir kısmınız mü’mindir”(64et-Teğabun/2). Allah Subhanehu bu iki gurubu dünyada da ahirette de eşit tutmamıştır: “Müslümanları, suçlu-günahkarlarla bir tutar mıyız? Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz?”(68el-Kalem/35,36). “İman eden kimse fasık olan gibi olur mu? Bunlar eşit olmazlar”(32es-Secde/18). “Cehennemlik olanlarla cennetlik olanlar bir olmazlar. Cennetlik olanlar; işte kurtuluşa erenler bunlardır”(59el-Haşır/20). Buna göre, bu iki gurubu eşit tutmak Allah’ın şeriatına aykırıdır. İşte bu çirkin günah beşerî ve cahilî anayasalar tarafından üstlenilmiştir.

Bu anayasalar, tüm vatandaşların kanun önünde eşit olmalarını öngörürler. Hak ve görevler hususunda akideden ötürü gerekli olan ayırımı yapmazlar. Bu ayırımın gözetilmeyerek ihmal edilmesi ise, Müslümanlar’ın dinlerinde ve dünyalarında büyük fesatlara yol açar. Bu durumdan faydalananlar ise sadece kafirlerdir. Günümüzde durum bundan ibarettir. Müslümanlar’ın dininde tahrif, dünyalarında yıkım; kafirler içinse üstün bir konum... İnsanların, mü’min ve kafir olarak iki grup halinde ayrılabilmesi, iman ve küfür hükümlerinin gereğince amel etmeye bağlıdır. İşte bu ayırım, Allah yolunda cihadın anahtarı ve ön şartıdır. Kafirlerin güçlerinin yok edilmesi ve alçaltılmaları nasıl cihada bağlı ise, İslam Ümmeti’nin varlığı ve şerefi de cihada bağlıdır. Ayet-i kerimede de belirtildiği üzere insanların bu şekilde ayrılmaları Allah tarafından da sevilen bir durumdur: “Allah, temiz olanı, pis olandan ayırt edinceye kadar mü’minleri sizin üzerinde bulduğunuz durumda bırakacak değildir...”(3Âl-i İmran/179) 3. TEKFİR\ 1. Küfrün Sebepleri ile Türleri Arasındaki Fark “Bu, Allah’ın murdar olanı, temiz olandan ayırması, murdarları üst üste koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte bunlar hüsrana uğrayanlardır”(el-Enfal/37). Bu ayırımın oluşmasını sağlayacak olan şey, iman ve küfür ile ilgili hükümler gereğince amel etmektir.

İnsanlar hakkında şahitlik etmek ise, Allahu Teala tarafından sevilen bir tutumdur: “Böylece biz sizi, insanlar üzerine şahit olmanız için, Peygamber’in de sizin üzerinize bir şahit olması için, vasat bir ümmet kıldık”(2el-Bakara/143). Tüm bu gerçeklerden habersiz olmak, Allah Subhanehu’nun dininden, Onun sevdiği ve razı olduğu şeylerden habersiz olmaktan kaynaklanmaktadır. Öyleyse, bir kimse nasıl olur da “Sapmaktan kurtulmak ancak bundan kaçınmakla mümkün olabilir” iddiasıyla, insanları iman ve küfür konularında konuşmaktan alıkoyabilir? Ve nasıl olur da, özellikle İslam davetçisi olduğunu söyleyen bazı kimseler bunu yapabilirler? Bunun altında yatan sebep, Allah’ın dinini bilmemek ve iman noksanlığından başka ne olabilir? Bugün İslam daveti ve İslam cemaatlerinin liderliği için öne atılan kimseler, tıpkı Rasulullah’ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem tarif ettiği kimseler gibidirler: “İnsanlar, birtakım cahil liderler edinirler; onlara soru sorarlar ve onlar da bilgisizce fetva verirler. Hem saparlar hem de saptırırlar.” Mü’min ile kafirin arasını ayırmayan ya da bu ayırımı yapmaktan alıkoyan kimseler, Allah’ın dinine yardım etmekten ya da basiret üzere O dine davet etmekten çok

uzaktırlar. Mü'min-kafir ayırımı yapmak ve her birisine şeriatın gerektirdiği şekilde muamelede bulunmak sadece fertlerin akıbeti üzerinde değil, bundan daha fazla, halkların ve devletlerin akıbetleri üzerinde etkilidir. Ülkelerinde, Müslümanlar ve İslam Şeriatı ile hükmetmenin arasını ayıranlar, destekçileri olan sapık hocalar ve prof.lar tarafından 'Müslüman yöneticiler' olarak nitelendirilen; kendilerini ve bu yöneticileri Müslüman sanan askerler tarafından korunan kafir yöneticilerden başkaları değildir. Bu duruma götüren sebep ise; senelerce kasıtlı olarak cahil bırakma ve sistemli olarak uygulanan saptırma politikalarından başka bir şey değildir. Bu konuda, yani iman-küfür ve mü'min ile kafirin arasını ayırma konularında Müslümanlar'ın çoğunluğunu düşünmekten alıkoyan, hatta onları bu konuda çok yönlü bir cahilliğe iten etken, onların gerçeğe aykırı düşen itikadları ve bu itikad neticesinde kafir yöneticileri Müslüman; muttakî davetçileri ve mücahid Müslümanları ise sapık Hariciler olarak görür hale gelmeleridir. Böylelikle davet hayattan uzaklaştırılmakta ve davetçiler de zulüm ve işkence gören garipler olarak kalmaktalar. Günümüzde birçok Müslüman ülkenin durumu budur. Bu nedenle alimlerin, 'her Müslüman'ın, yöneticisinin durumunu bilmesi vaciptir' demeleri birçok hükmün buna bağlı olmasından ötürü garip karşılanmamalıdır. Kafir-Müslüman ayırımının kasden ihmal edilmesi ve Müslümanları bundan alıkoymaktan amaç; onların gerçek düşmanlarının ülke içinde kafir yöneticiler, ülke dışında ise uluslararası kafir güçler olduğunu bilmelerini engellemektir. Bunu yaparak Müslümanları içerideki ve dışarıdaki düşmanlarıyla cihaddan alıkoymaktadır. Oysa Müslüman ümmetin varlığı ve şerefi ancak cihadla mümkündür. Cihad iptal olduğunda, Müslümanlar'ın dinleri bozulacak, dünyaları yıkıma uğrayacak ve kafirler yeryüzünde fesadla üstünlük elde edeceklerdir. Geçmiş zamanlarda olduğu gibi, günümüzde olan da budur. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bu hususa şöyle dikkat çekiyor: "Faizle alış-veriş yaptığınız zaman, öküzlerin peşine düşüp, ekip biçmekle yetindiğiniz ve cihadı terk ettiğiniz zaman Allah size öyle bir zillet verir ki; dininize dönene dek o zilleti üzerinizden kaldırmaz." (2) Öküzün kuyruğuna tabi olma ve ekip biçmekle yetinip mutlu olma, dünyaya meyletmeye ve bunun sonucu olarak da cihadı terk etmeye delalet eder. Bunların hepsi zillete götürür ve bu sebepleri kaldırmakla da zillet kalkar. Tüm bu bahsettiklerimiz, iman ve küfür konularının önemi hakkındadır.

İbn Receb el-Hanbelî Rahimehullah şöyle der: "Bu meseleler, yani iman, islam, küfr ve nifak konuları büyük öneme sahip konulardır. Allah Azze ve Celle, saadet ve şekaveti, cennet ya da cehennemi hak etmeyi bu kavramlara bağlamıştır. Bu kavramlarla ilgili ihtilaf, bu ümmetin düştüğü ilk ihtilafıdır." İbnü'l-Kayyim Rahimehullah, şer ve fesad yolunu kapama (sedd-i zerîa) ile ilgili olarak, şeriatın getirmiş olduğu hükümlerden bahsederek şu örnekleri verir: "Ehl-i zimmete koşulan şartlar, onları Müslümanlardan ayırt etmeye yönelik şeyler içerir. Bunlar giyimde, saç şeklinde, binekte ve diğer şeylerdedir."

İman ve küfür konularını inceledikten sonra elde ettiğimiz sonuç özetle şudur: Her birisine Allah'ın şeriatına göre hak ettiği şekilde muamele edebilmek için, mü'mini kafirden ayırmak her Müslüman'a vaciptir. Ayrıca, kafirin ya da mürtedin, kendisinin kafir olduğunu bilmesi onun yararınadır. Böylece tevbe etmek ve yeniden İslam'a dönmek için acele eder. Bu da kendisi

için dünyada da ahirette de hayra sebeptir. Aksi taktirde hakkı gizlemek ve dinin erkanını yıkmış olmakla birlikte, bu konulara girmenin iyi bir sonuç getirmeyeceği bahanesiyle kafirin kendisi hakkındaki hükmü gizlemek, ona kafir ya da mürted olduğunu bildirmemek; böylece küfrünü bildiği taktirde tevbe etme fırsatına sahip olacak olan kafiri tevbe etme fırsatından yoksun bırakmak ona karşı yapılmış bir zulüm ve aldatma olacaktır. Oysa, kafirlerin çoğunun durumu şu ayette bildirildiği gibidir: “Kendilerinin güzel işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatındaki çabaları boşa gidenler...”(18el-Kehf/104).

Küfür, nifak ve fısk konularını anlamak iman konusunu anlamaya dayanır. Çünkü bunların çeşitli yönlerden imanı yok etmeleri söz konusudur. Küfür ve itikadi nifak imanın aslını yok ederler; fısk ve amelî nifak ise vacip olan imanı ortadan kaldırır. Fırkaların İhtilaf Etmiş Oldukları İman Konuları Şunlardır: 1. Kalp, dil ve organların ameli ile alakası yönünden imanın hakikati meselesi. 2. İmanın, çeşitli şubelerin bir araya gelmesinden mi oluştuğu, yoksa tek bir şey mi olduğu meselesi ve imanın erkani ile şubeleri arasındaki fark konusu. 3. İmanın artması ve eksilmesi, iman ehlinin imanlarının farklı derecelerde olması, taat ile ma'siyetin ve iman ile nifakın bir kişide aynı anda bulunabilmesi meseleleri. 4. İmanın mertebeleri ve kısımları meselesi: İmanın şubelerden oluştuğunu söyleyenler onu bir asıl, bir tamamlayıcı vacip ve bir de tamamlayıcı müstehap kısım olmak üzere üç kısma ayırırlar. İman tek bir şeydir diyenlere göre ise imanın kısımları yoktur. İman lafzı mutlak anlamda kullanıldığında, bundan kasıt dinin tamamıdır. İman, Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem belirtmiş olduğu gibi bir çok şubeyi kapsar: “İman yetmiş küsür, yahut altmış küsür şubedir. Bu şubelerin en faziletlisi La ilahe illallah ve en basiti yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Haya ise imandan bir şubedir.” Böylece iman gerek haram gerekse mekruh olsun, sakındırılmış olan şeylerin terkini kapsadığı gibi, farz olsun nafîle olsun, kalp, dil ve diğer organlara gerekli olan tüm taatleri de kapsamış olur.

İman üç mertebeye ayrılır. Bunlardan her bir mertebe imanın bazı şubelerini kapsar. Böylece bu üç mertebe imanın tüm şubelerini kendisinde toplamış olur. Bu üç mertebeyi şöylece sıralayabiliriz:

1. **A) Birinci Mertebe:** İmanın Aslı (Aslu'l-İman): Bu olmadan iman da olmaz; bununla küfürden kurtulup imana girilir. İmanın mutlak anlamı budur. Bu imanın sahibi Allahu Teala'nın; “Ey iman edenler” sözünün muhatabıdır. İmanın bu mertebesi bazı şubeleri kapsar ki, bunlar tamam olmaksızın iman da sahih olmaz. Bu şubeler şunlardır: **Kalbin Sorumlu Oldukları:** Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem getirmiş olduklarını ana hatlarıyla bilmek, bunları tasdik etmek ve boyun eğmek. Muhabbet, haşyet, rıza ve Allahu Teala'ya teslimiyet gibi diğer bazı kalp amelleri de imanın aslına girer. **Dilin sorumlu oldukları:** İki şehadeti ikrar. **Organların sorumlu oldukları:** Namaz gibi, terkedenin tekfir olunduğu ameller. Bazı alimlere göre dinin beş temelinden (el-mebânî) geriye kalanlar da buna dahildir. Küfre düşürücü şeyleri terk de imanın aslına dahildir. Zira

Allahu Teala şöyle demekte: “Kim tağutu inkar eder ve Allah’a iman ederse, en sağlam kulpa sarılmış demektir; onun kopması yoktur” (2el-Bakara/256).

Fiil olsun, terk olsun imanın aslına giren amelleri tespit etmenin kuralı şudur: Terk edenin tekfir olduğu her amelin işlenmesi imanın aslındandır (tasdik, kalbin boyun eğmesi, dilin ikrarı ve namaz gibi). Aynı şekilde, işleyenin tekfir olduğu her amelin terki de imanın aslındandır (din ile alay, Allah’tan başkasına dua gibi). Çünkü, imanın aslının zıddı küfürdür. Küfür imanın aslının zıddı olduğuna göre, -gerek vacip olanı terk, gerekse haram olanı işlemek olsun- küfre düşürücü her günah imanın aslını bozar. İmanın aslı olan ameli işlemeyen yahut onu bozacak bir amel işleyen kimse ise kafirdir. Küfre düşürücü günahı tespitinin kuralı ise, o amelin büyük küfür olduğunu gösteren şer’î delildir.

Kim, imanın aslını yerine getirirse, ya hemen ya da günahlarının cezasını ödedikten sonra mutlaka cennete girer. Eğer -ikinci mertebedeki- “vacip olan iman”ı tam olarak yerine getirirse, hemen cennete girer.

Eğer vacip olan imanda kusur ederse ve Allah da onun bu eksiklerini bağışlarsa, yine hemen cennete girer. Şayet Allah, onun imanın vacip kısmındaki bu kusurlarını bağışlamazsa, günahları miktarınca cehennemde kalır; sonra imanın aslı kendisinde bulunması sebebiyle cennete girmek için oradan çıkar. Nebi’nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü de buna delalet eder: “Bazı kavimlere işledikleri günahların cezası olarak, ateşlerin alevleri dokunur. Sonra Allah, rahmetiyle onları cennete sokar. Bu kimselere ‘cehennemiyyûn’ denir.” Bu gibi kimselerin sonradan cennete girmeleri, kendilerinde küfre zıt olan, imanın aslını bulundurmaları nedeniyledir. Rasulullah’ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem buyurduğu gibi: “Allah, kulları arasında hüküm vermeyi bitirdiğinde ve cehennem ehlinden dilediğini rahmeti ile çıkarmak istediğinde meleklerle; La ilahe illallah diye şehadet edip, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimselerden rahmet ettiklerini cehennemden çıkarmalarını emreder. Melekler onları secde izlerinden tanırlar.” Hadiste bahsedilen kimseler, imanın aslının kendilerinde bulunması nedeniyle cehennemden çıkarlar. İmanın şubelerinin en önemlilerinden olup da hadiste zikredilenler şunlardır: İki şehadeti ikrar, (La ilahe illallah diye şehadet edip...) namaz (secde izlerinden...) ve küfre düşürücü şeyleri terk (Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayan...). Kim, imanın aslını yerine getirirse, ya hemen ya da günahlarının cezasını ödedikten sonra cennete girer. Rasulullah şöyle buyurur: “Bu Cibril, bana geldi ve şöyle aktardı: Ümmetinden kim bana şirk koşmadan ölürse cennete girer” Ebû Zer şöyle der: Dedim ki: Zina etse, hırsızlık yapsa da mı? “Evet” dedi. “Zina etse de, hırsızlık yapsa da.” Yani bu kimsenin varacağı yer cennettir. Kim de imanın aslını yerine getirmese yahut onu bozarsa, o cehennem ehlinden olan kafirdir, oradan bir daha çıkmaz. Allahu Teala şöyle buyurur: “Küfredenlere gelince, onlar kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye olarak versinler diye, yeryüzündekilerin tamamı ve bir o kadar daha onların olsa, onlardan kabul olunmayacaktır ve onlar için acıklı bir azab vardır. Cehennemden çıkmak isterler fakat çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azab vardır” (5el-Maide/36-37).

1. **B) İkinci Mertebe:** Vacip Olan İman (el-İmanu'lVacib): Aslî imanı yerine getirip, bunun üzerine vacipleri işlemeyi ve haramları terketmeyi eklemektir. Gerek fiil olsun gerek terk olsun hangi amelin vacip olan imana dahil olduğunu tespit etmenin kuralı şudur: Terki halinde azabla korkutmanın söz konusu olduğu ancak, terkedenin tekfir edilmediği amelin işlenmesi vacip olan imandandır (sıdk, güvenilirlik, ana-babaya iyilik ,vacip olan cihad gibi). İşlenmesi halinde azabla korkutma söz konusu olan, ancak işleyenin tekfir edilmediği amelin terki de vacip olan imandandır (zina, faiz, hırsızlık, içki içmek, yalan, gıybet, laf taşıma gibi).

Vacip olan imanda insanlar iki derecedirler: **Birinci Derece:** İmanın aslını yerine getirdikten sonra vacibi terk etmek ya da haram işlemekle kusurda bulunanlar: Bunlar, büyük günah işleyen kimseler, salih amel ile kötü ameli karıştıranlar, tevhid ehli olup asi olanlar veya dinden çıkmayan fasıklar (el-fâsıku'l-millî) dir. Bu, "Onlardan nefisine zulmedenler vardır" (35el-Fatır/32) ayetinin tefsirinde bildirilen bir görüşe göre, bu ayette bildirilen derecedir. Durumu bu olan kimse, eğer tevbe etmeksizin ölürse azapla tehdidin muhatabıdır. Fakat o kimsenin durumu Allah'ın dilemesine bağlıdır; eğer Allah dilerse onu mağfiret eder ve hiç azap etmeksizin cennete sokar. Eğer dilerse günahları miktarınca ona azap eder, sonra onu cehennemden çıkarır ve imanın aslını yerine getirmiş olmasından dolayı cennete sokar. Yukarıda bununla ilgili naslar geçmişti. Bunun Allah'ın dilemesine bağlı olduğuna delil ise şu ayet-i kerimedir: "Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz; bunun dışındakileri ise, dilediği kimse için bağışlar"(4en-Nisa/48). Tevhid ehli olup ta günahkar olan kimselerin günahlarının bağışlanması Rahman'ın dilemesine bağlıdır. Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü buna delalet eder: "Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, çocuklarınızı öldürmeyeceğinize, iftira etmeyeceğinize, ma'rufta isyan etmeyeceğinize dair bana biat ediniz. Kim bu biatına bağlı kalırsa, onun ecri Allah'a aittir. Ve kim bunlardan birisini yapar da dünyada iken cezalandırılırsa, bu onun için keffaret olur. Kim de bunlardan birisini işler ve Allah da onun bu günahını örterse onun durumu Allah'a kalmıştır; dilerse affeder dilerse cezalandırır".Dünyada cezalandırma ile günahın örtülmesinden veya ikinci şık olan, kişinin durumunun ahirette Allah'ın dilemesine kalmasından mürtedin durumu müstesnadır. Hadiste, "Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayacağınıza..." diyerek işaret edilen mürted, eğer riddet (İslam'dan çıkma) nedeniyle öldürülürse bu ceza onun için keffaret değildir. Eğer mürted olarak kendisi ölürse onun durumu dilemeye bağlı değildir. Zira Allahu Teala şöyle buyurur: "Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz." Dünyada iken riddet sebebiyle cezalandırılırsa da cezalandırılmasa da birdir.

İkinci Derece: İmanın aslını yerine getirdikten sonra, ne eksik ne de fazla yapmaksızın, vacip olan imanı tam anlamıyla yerine getirenler. Bu kimseler tehditten kurtulup müjdelenmeye hak kazanmışlardır. Yani böyle bir kimse hiç azap görmeksizin, Allah'ın fadlı ve sadık va'di gereğince, cennete girmeye hak kazanmış demektir.

Bu da orta yolu tutanların derecesidir: “Onlardan orta yolu tutanlar vardır”(35 el-Fatır/32). Bu kimseler hakkında da Rasulullah’ın şu hadisi varid olmuştur: Bir kimse gelerek Rasulullah’a Sallallahu Aleyhi ve Sellem İslam’ın emirlerinin neler olduğunu sorar. O da bunları o kimseye bildirdiğinde adam şöyle der: “Seni hak olarak gönderene yemin olsun ki, Allah’ın bana farz kıldığından ne daha fazlasını yapacağım, ne de daha eksikliğini.” Bunun üzerine Rasulullah şöyle der: “Eğer doğru söylüyorsa kurtuldu” yahut “Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi.” Üzerine katılmaksızın farzların eda edilmesi, vacip olan imanın şeklidir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bu kimseye, bunu yerine getirmekle kurtuluşa ereceğini ve cennete gireceğini müjdelemiştir.

İmanın aslına ve vacip olan imana giren emir ve nehiyleri bilmek, her Müslüman için farz-ı ayndır. Bu farz-ı ayn olan ilimden bir kısmı genel, bir kısmı da kişilere özeldir. Bunları bilmek vaciptir; çünkü bunlarla amel etmek vaciptir. Bunlarda kusur etme sonucunda, küfür ya da fısktan ötürü tehdit vardır. Bir ameli işlemek için öncelikle ona ait bilgiye sahip olmak gerekiyorsa, gerekli olan bu bilgi de vaciptir. Çünkü maksatlar için geçerli olan hüküm, vesileler için de geçerlidir.

- 1. C) Üçüncü Mertebe:** Müstehab Olan İman: Bu, vacip olan imanı yerine getirdikten sonra mendup ve müstehabları işlemek, mekruh ve şüphelileri terketmektir. İmanın aslı ve vacip olan iman yanısıra kim bunları da yaparsa o, orta yolu tutanlardan daha üstün bir derece kazanarak doğrudan cennete giren, öne geçenler (sabikûn) ve Allah’a yakın derecede olanlar (muhsinûn) dan olur. Bu, “Onlardan, Allah’ın izniyle, hayırlarla öne geçenler vardır” ayetinde bildirilen derecedir. Bu ayette şöyle buyrulur: “Sonra, kullarımızdan seçtiklerimizi Kitab’a varisler kıldık. Onlardan bir kısmı nefesine zulmetti, bir kısmı orta bir yol tuttu, bir kısmı da Allah’ın izniyle, hayırlarla öne geçti. İşte büyük fadl budur”(35el-Fâtır/32). İmanın üç mertebesi bunlardır. Çünkü, iman sadece aslının olmasıyla tamam olmuş olmaz. Bilakis, tamamına birden “Kâmil iman” denilen üç mertebenin bir arada bulunmasıyla tamam olur. İman, Allah’ın emrettiklerinin hepsidir. İşte kâmil ve tam iman budur.

Üç mertebesini de zikretmiş olduğumuz iman, gerek mükafat gerek ceza; Allah katındaki ahiret hükümlerinin kendisine bakılarak verildiği “hakikî iman”dır. Dünyada ise Müslüman ile kafirin arasını ayıran “hükmî iman”a gelince (bu hükmî islamla eş anlamlıdır), iki şehadeti ikrar yahut bunun yerine geçecek herhangi bir islam alameti ile sabit olmuş olur. İbn Hacer Rahimehullah imanı tarif ederken şöyle der: “ Selef demişlerdir ki; iman kalp ile itikad, dil ile söylemek ve imanın erkanı ile ameldir. Bunlar, Allah katında geçerli olan imana göredir. Bize göre ise, iman sadece ikrardır. Kim imanı ikrar ederse, dünyadaki hükümler onun hakkında geçerli olur. Allahu Teala iman bu iki çeşidini ayırmıştır: “Ey iman edenler, mü’min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet onların gerçekten mü’min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, artık sakın onları kafirlere geri

çevirmeyin" (60el-Mümtehine/10). "Allah onların imanlarını daha iyi bilir" yani onların imanlarının hakikatini daha iyi bilir. Yine; "Eğer onların gerçekten mü'min kadınlar olduklarını bilerseniz" yani, görüldüğü kadarıyla bunu anlarsanız demektir. İşte bu hükmî imandır. Bir başka ayette; "Sizden özgür olan mü'min kadınları nikahlamaya güç yetiremeyenler ellerinizin malik olduğu mü'min cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı en iyi bilendir"(4en-Nisa/25). denilmektedir. "Özgür olan mü'min kadınlar" ve "Mü'min cariyeleriniz", yani "Zahiren mü'min olan kadınlar ve zahiren mü'min cariyeleriniz", "Allah sizin imanınızı en iyi bilendir" yani, "Allah sizin imanınızın hakikatini en iyi bilendir" anlamındadır ki bu hakiki imandır. İbnu'l-Kayyim Rahimehullah bu üç mertebeliklerin durumlarını şöyle nitelendirmiştir: "Nefsine zulmeden, orta yolu tutan ve hayırlarla öne geçen." **5.** İman şubelerden oluşur diyenlere göre, iman şubelerinin birbirine üstünlüğü meselesi. **6.** İman şubelerinin çeşitleri, bunlardan hangisinin imanın aslında hangisinin tamamlayıcı vacip kısmında, hangisinin tamamlayıcı müstehap kısmında şart olduğu meselesi. Bu da yine, iman şubelerden oluştuğunu söyleyenlere göredir. **7.** Büyük günah işleyenler meselesi: Onların dünyadaki hükümler ve ahiretteki akıbetleri nedir? Bu mesele ile ilgili birçok ıstılahi kavramlar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: el-Kebair (büyük günahlar), es-sağair (küçük günahlar), elfasıku'l-millî (dinden çıkmayan fasık), mutlaku'l-iman (iman adı verilen her şey), el-imanu'l-mutlak (kâmil iman), el-menziletu beyne'l-menziletayn (iki konum arasında bir konum), küfrün düne küfr (küçük küfür), şirkun düne şirk (küçük şirk), zulmün düne zulm (küçük zulüm), fiskun düne fisk (küçük fisk), nifakun düne nifak (küçük nifak), cahiliyyetun düne cahiliyye (küçük cahiliyye), cehlun düne cehl (küçük cehalet). **8.** İman ve islam meselesi; bu ikisi aynı şey mi, yoksa farklı şeyler midir? **9.** İmanda istisna ve islamda istisna meselesi. **10.** İman mahluk mudur, değil midir meselesi. **11.** İman ve islamda, zahirî hüküm (dünyevî hüküm ya da hükmî hüküm) ile, hakikî hüküm (ahiret hükmü ya da haddî hüküm) arasındaki fark meselesi.

Bunlar, iman konuları ile ilgili en önemli meseleler olup, aslında bir tek meseleden kaynaklanırlar. Bu da kitabımızın ilk konusu olan iman hakikatini meselesidir. Bu konuyla ilgili olarak Mürcie mezhebinin görüşünü örnek verebiliriz: Bu mezhebe göre, iman hakikatini kalbin tasdikinden ibarettir (Mürcie'nin bazı fırkaları dünya hükümlerinin uygulanabilmesi için, dil ile ikrarı da buna katmışlardır. Mürcie'nin cumhuruna göre ise, dil ile ikrar iman hakikatine dahil değildir).

Onlara göre, iman aslı (tasdik) ile bağlantılı olan diğer meseleler şunlardır: **1.** İman şubelerden oluşmayan tek bir bütündür. Çünkü tasdik taktır; bir kısmı yok olduğunda tamamı yok olur. **2.** İman artmaz ve eksilmez. Çünkü tasdik bir tek şeydir. Eksildiği takdirde tasdik şekke dönüşecektir ki, bu da küfürdür. **3.** Mü'minin faciri ile muttakisi arasında fark yoktur. Hepsinin imanı da Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem imanı gibi, hatta Cibrîl ve Mikâil'in Aleyhimesselam imanları gibidir. Çünkü iman tek bir şeydir. (Bu, onların en çirkin görüşlerinden birisidir). **4.** Amel imandan değildir; çünkü iman kalbin tasdikidir. Amel ise, sadece iman meyvesidir. Amel sadece mecaz yoluyla iman olarak isimlendirilir. **5.** Facir ve fasık kimse tasdik üzere olduğu müddetçe, kamil mü'mindir. (Bu da onların çirkin görüşlerinden birisidir). **6.**

İman ehlinin birbirlerine üstünlükleri yoktur. Bilakis imanları eşit derecededir. Sadece amel yönünden farklılıklar vardır; amel ise imandan değildir. 7. İmanda istisna -yani, "Ben inşaallah mü'minim" demek- caiz değildir. Çünkü bu şektir. Tasdik demek olan imanda şek ise küfürdür. Bilakis şöyle denir: Ben gerçekten ve kesinlikle mü'minim. 8. Küfür sadece yalanlama (tekzîb), yahut inkar ve helal kılma gibi, tekzibe dönen şeydir. Çünkü küfür imanın zıdır. İman ise kalbin tasdikidir. Dolayısıyla küfür de kalbin tekzîbinden başka bir şey değildir.

Bu noktadan sonra Mürcie, küfür olduğuna dair nas olan fiilleri işleyen yahut sözleri söyleyen kimsenin durumu hakkındaki görüşlerinde fırkalara ayrıldılar: Eş'ariler ve fukahadan olan Mürcie, bu kimsenin zahiren de batinen de kafir olduğunu ancak, bu küfrünün söylediği söz yahut işlediği fiil sebebiyle olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre, küfre düşürücü söz ya da amel, kişinin kalben yalanladığını gösterdiği için bu kimse kafirdir. Cehmiyye ise şöyle der: "Böyle bir kimse, küfrüne dair nas bulunması sebebiyle zahiren kafirdir. Ancak kalbindeki tasdik varlığı devam etmekteyse, batinen mü'min olması caizdir." Selef böyle söyleyen kimseleri, küfür sözü söyleyen yahut küfür fiili işleyen kimsenin kafirliğine dair hüküm bildiren şer'î nassa karşı çıkmaları nedeniyle tekfir etmişlerdir. Çünkü Allahu Teala'nın bildirmiş olduğu şer'î nas, sadece zahirî hükme değil, hakikî hükme de delalet eder. Eş'ariler ve fukahadan olan Mürcie'nin görüşleri ile uyuşan, Cehmiyye'ye ait diğer bir görüş daha vardır. Günümüzde çok olan ve sapık görüşlerle dolu kitaplar yazan aşırı Mürcieler ise şöyle derler: Bu kimse ancak hükmü inkar eder, yahut yaptığını helal kabul eder ve bunu açıkça beyan ederse tekfir olunur. Selef küfür sözü söyleyen veya küfür fiili işleyen kimsenin küfrüne hükmeden şer'î nassı reddettikleri için bu kimseleri tekfir etmiştir. Mürcie'nin çeşitli fırkalarına ait görüşler özetle bunlardır.

Görüldüğü gibi onların mezhepleri bir çok meseleleriyle birlikte aslında bir tek meseleye dayanmaktadır. Bu da; onlara göre imanın hakikati konusudur. Onların, imanın hakikati konusundaki görüşleri; buna bağlı olarak daha bir çok bidatların türemiş olduğu kötü bir bidattır. Kötülüğün cezasının , kendisinden sonra gelecek başka bir kötülük olması gibi... Bu nedenle bunların Ehl-i Sünnet'le olan anlaşmazlıkları lafzî bir anlaşmazlık değildir. Ehl-i Sünnet, Mutezile ve Haricilerin mezheplerinde de aynı şekilde iman ile ilgili konular, herbir guruba göre imanın hakikatinin ne olduğu meselesine dayalıdır. Çeşitli fırkaların, hakkındaki delillerinin bilinmesinin gerekli olduğu iman konusuyla ilgili meseleler bunlardır.

1. Küfrün Sebepleri ile Türleri Arasındaki Fark: Birbirinden ayrılması gereken iki konu var ki, bunları birbirine karıştırmak çeşitli hatalara yol açmaktadır. Bunlar; küfrün sebepleri ve küfrün çeşitleridir. Küfrün Sebepleri: Bunlar, işleyen kimsenin küfrüne hükmetmeye sebep olan şeylerdir. Bu da dünyevî hükümde iki şekilde olur bir üçüncüsü yoktur: Küfre düşüren söz veya küfre düşüren fiil. Fiili terk etmek ve işlememek de buna dahildir. Eğer kişi kalpte oluşmuş küfre düşürücü bir itikat sebebiyle hakiki manada kafir olmuş ise, bu kimse ancak işleyeninin şer'î yolla küfrünü ispatı mümkün kılan söz ya da fiil ile, kalbindeki bu itikadın ortaya çıkması sonucunda dünyevî hükümle yargılanabilir. Nitekim Ehl-i

Sünnet ve diğer mezhepler dünyevî hükümlerin zahire göre verileceği hususunda icma etmişlerdir. Sahibinin durumunu tespit etmeyi mümkün kılan zahirî delil ise kişinin kalbinde olan şey değil, onun sözü ya da fiildir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem “Onun kalbini yarıp baktın mı?” derken, buna dikkat çekmiştir. Yine şöyle buyurur: “Ben, insanların kalplerini araştırmakla ve karınlarını yarmakla emrolunmadım.”

Dünyevî hükümde kalbin fiili ile cezalandırma olmaz. Bu ancak söz ya da zahirî fiil ile ortaya çıkarsa mümkündür. İbn Hacer Rahimehullah şöyle der: “Dünya hükümlerinin zahire göre verileceği hususunda alimlerin hepsi icma etmişlerdir. Diğerleri ise Allah’a kalmıştır.” Küfre düşürücü söz ve fiiller, şâri’in işleyen yahut söyleyenin küfrünü öngördüğü söz ve fiillerdir. Bu kural, İbn Teymiyye’nin şu sözünü aynı anlamı taşır: “Kim küfür olan bir söz söyler yahut bir fiil işlerse, o kimse bundan ötürü kafir olmuştur.” Bu konu inşaallah tekfir kurallarını açıklayan bölümde ayrıntılarıyla ele alınacaktır. İnkâr (cahd), söz ile gerçekleşen küfür sebeplerinden birisidir. Bu da şeriatte sabit olduğu üzere dil ile ifade edilen inkardır. Şeyh Mansur el-Behvetî el- Hanbelî’nin şu söyledikleri bu tür küfür sebebine örnektir: “Bir kimse melekleri inkar etse yahut melek olduğu sabit olan bir tanesini inkar etse, Kur’an’ı yalanladığı için kafir olmuştur. Yahut dirilişi inkar etse; Kitab’ı, Sünneti ve İcma-ı Ümmet’i inkar ettiği için kafir olmuştur”

Küfrün Türleri: Küfür, çeşitli yönlerden birçok kısma ayrılır. Bunları, “Tekfirdeki Hatalar” bölümünde sıralayacağız. Sahibini kavî yahut fiilî küfür sebeplerini işlemeye iten batınî (kalbî) etkenler açısından küfür birçok çeşide ayrılır, bazıları şunlardır: **Yalanlama küfrü (küfrü’t-tekzîb):** “Kitabı ve rasullerimizi gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlar yakında bilecekler”(el-Ğâfir/70). İnkâr küfrü (küfrü’l-cahd): “Vicdanları kabul ettiği halde, zulüm ve büyülenme dolayısıyla bunları inkar ettiler” (27enNeml/14). Bu iki tür arasındaki farkı daha önce açıklamıştık. **-İnkâr etmeksizin- kibirle direktme ve büyülenme küfrü (küfrü’libâ ve’l-istikbar):** İblis’in küfrü bu türdendir: “İblîs hariç hepsi hemen secde ettiler. O, kibirle direndi, büyüklendi ve kafirlerden oldu” (2el-Bakara/34). Şek ve şüphe küfrü (küfrü’ş-şek ve’r-rayb) “ ‘Şüphesiz Allah’ın va’di haktır, kıyamet saatinde hiçbir şüphe yoktur’ denildiğinde siz; ‘Kıyamet saati de nedir biz bilmiyoruz; biz sadece zannediyoruz; ve biz kesin olarak inananlar da değiliz’ demiştiniz” (45el-Casiye/32). “Çünkü onlar şüpheye düşürücü bir tereddüt içerisinde idiler”(34Sebe/54). Yüz çevirme küfrü (küfrü’l-i’rad); “Küfredenler ise; uyarılıpkorkutuldukları şeyden yüz çevirmekte olanlardır” (46el-Ahkâf/3). **Taatten yüzçevirme küfrü (küfrü’t-tevellî);** “De ki; Allah’a ve Rasulüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse, (bilsinler ki:) Allah kafirleri sevmez”(3Âl-i İmran/32). **Taklit küfrü (küfrü’t-taklîd);** “Şüphesiz Allah kafirleri lanetlemiştir... ve dediler ki; ‘Rabbimiz, gerçekten biz, efendilerimize ve büyüklerimize itaat ettik, böylece onlar bizim yolumuzu saptırdılar” (33el-Ahzab/64...67). Hased küfrü, buğzetme ve kerih görme küfrü, alay etme küfrü, nifak küfrü, bunlardandır. Tüm bu küfür türlerinin delilleri şer’î naslardan alınmıştır. Küfrün türleri dediğimiz şeyler; sahibini açık (zahirî) küfrü yani küfür sebeplerinden olan kavî ya da fiilî herhangi bir ameli işlemeye sevkeden batınî etkenlerdir. Batınî etkenler olarak saydığımız bu şeyler kalbî amellerdir ve her birisi imanın aslına giren kalp amellerinden

birine ters düşer. Örneğin; kalbin -Allah'ı, Rasul'ünü ve anahatlarıyla Onun getirdiği şeyleri-bilmesinin (ma'rifetu'l-kalb) zıddı cehalet küfrüdür. Kalbin -Rasul'ün getirdiği şeyleri anahatlarıyla- tasdikinin (tasdîku'l-kalb) zıddı yalanlama küfrüdür. Kalbin -Rasul'ün bildirdiği tüm şeylerde Onun doğruluğuna- şüphesiz inancının (yakînu'l-kalb) zıddı şek ve şüphe küfrüdür. Kalbin -Rasul'ün emrettiği şeyleri- tam bir itaatle kabullenmesinin (inkıyadu'l-kalb) zıddı büyüklenme ve yüzçevirme küfrüdür. Kalbin -Allah'a, Rasul'üne ve şeriatına- sevgi beslemesinin (muhabbetu'lkalb) zıddı buğz ve hased küfrüdür. Kalbin -Allah'ı, Rasul'ünü ve şeriatını- yüceltmesi ve saygısının zıddı, alay etme küfrüdür. Küfrün çeşitleri olarak tanımladığımız bu şeyler, imanın aslına giren vacip kalp amellerinin zıddı olan batınî etkenlerdir. Cehmiyye sadece cehalet küfrünü kabul eder; çünkü onlara göre iman sadece bilmekten ibarettir. Bunun gibi Mürcie fırkalarının büyük çoğunluğu da, yalanlama küfrünü kabul ederler. Çünkü onlara göre iman tasdikten ibarettir.

Dünyada kişinin küfrüne dair hüküm vermede dikkate alınan küfür sebepleriyle, kişiyi küfür sebebi olan amelleri işlemeye sevkeden etkenler olan küfür çeşitleri arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için, birkaç örnek verebiliriz: İblisin küfrünün sebebi, Adem'e Aleyhisselam secdeyi terk etmesidir.-İleride de açıklanacağı üzere- terk de bir fiildir. Küfrünün çeşidi ise; büyüklenme küfrüdür. Onu secdeyi terke iten etken de budur. Bazan sebepler bir olduğu halde, bunlara iten etkenler farklı olabilir. Örneğin; birisi Müslüman diğeri Hıristiyan iki kişi düşünelim. Bunlardan her ikisi de 'Mesih Allah'ın oğludur' deseler, burada sebep tektir; o da küfre düşürücü sözdür. Ancak çeşitler farklıdır. Müslüman'ınki Allahu Teala'nın "O doğmamış ve doğurulmamıştır" nassını yalanlamaktan dolayı, yalanlama küfrüdür. Hıristiyanın ki ise, babalarını ve ruhbanlarını taklid küfrüdür: "De ki: 'Ey Kitab Ehli, haksız yere dininiz konusunda aşırı gitmeyin ve daha önce sapmış ve birçoğunu da saptırmış ve doğru yoldan ayrılmış bir topluluğun hevalarına uymayın"(5el-Maide/77). Burada sebep birleşmiş fakat tür farklılaşmıştır. Buna bir örnek de Mekke kafirleri ve Yahudiler'in küfrü ile Rum Kayser'i olan Herakl'in küfrüdür. Burada da sebep birdir: Şehadeti ikrarı terk. Tür ise farklıdır; Mekke kafirleri ve Yahudiler'in küfrü inkar, büyüklenme ve hased küfrüdür. Mekke kafirleri hakkında Allahu Teala şöyle buyurur: "Doğrusu onlar seni yalanlamıyorlar, ancak zalimler, Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlar"(6el-En'am/33). Bu, küfrü'l-cuhûddur. Yine Allahu Teala; "Çünkü onlara, Allah'tan başka ilah yoktur denildiği zaman, büyüklük tasarlardı" (37es-Sâffât/35) demektedir. Buradaki de, küfrü'l-istikbardır. Yahudiler hakkında ise şöyle der: "Onlara, biliyor oldukları şey gelince onu inkar ettiler"(2el-Bakara/89). Bu inkar küfrüdür. "Size, ne zaman bir peygamber, nefislerinizin hoşlanmayacağı bir şeyle gelse, büyüklük taslayarak, bir kısmınız onu yalanlar, bir kısmınız da öldürür müsünüz?"(2el-Bakara/87). Bu, büyüklenme küfrüdür. "Yoksa onlar, Allah'ın kendi fazlından, insanlara verdiklerini mi kıskanıyorlar?"(4en-Nisa/54). Bu da hased küfrüdür. Herakl'deki küfür türü, iktidar hırısıdır. Bu ise; imandan yüzçevirmeye sebep olan, hevaya tabi olmanın bir çeşididir. Geçen misallerden de anlaşıldığına göre; küfür sebebi tek olduğu halde, küfür sebebi olan şeyi işlemeye iten etken (küfür türü) farklı olabilmektedir. Yine misallerden anlaşıldığı üzere; küfür sebebi tek olduğu halde, kişide buna iten birden fazla küfür türü bulunabilir. Ayette bildirildiği

gibi: “Hayır, sana ayetlerim geldi, onları yalanladın ve büyüklük tasladın. Böylece kafirlerden oldun”(39ez-Zümer/59). Burada yalanlama küfrü ve büyükleme küfrü bir tek kişide toplanmıştır. Küfür türleri olarak tanımladığımız bu etkenler gizli ve batınî şeyler olduğuna göre; dünyevî hükümler bunlara bağlı olarak verilmez. Dünyevî hüküm, işleyen küfrünü tespiti mümkün kılan küfre düşürücü fiiller ve sözlerden oluşan zahirî sebeplere bakılarak verilir.

Dünyevî hükümlerde, küfür sebeplerinin işlevini küfür türlerine yüklememiz gerekmez. Kim Rasul'e hakaret ederse, biz onun hakkında küfür hükmü veririz. Çünkü o, küfür sebebi olan şeyi işlemiştir; bu da küfre düşürücü sözdür. Kişi yalanlamasından, buğzundan, Ona olan hasedinden mi, yoksa Onu hafife alma ve alayından dolayı mı bunu yaptı, şeklinde küfür çeşidini tespit etmek gibi bir sorumluluk yoktur. Zaten bunu kesin olarak bilmek mümkün olmadığı gibi, dünyevî hüküm için böyle bir araştırma gerekli değildir. Bu konuda İbn Teymiyye şöyle der: “Kişi Allah'a veya Rasul'üne hakaret ederse, zahiren ve batınen küfre düşmüştür. Bu yaptığının haram olduğuna inanıyor olması yahut helal kabul ediyor olması ya da herhangi bir inanç taşıyor olması durumu değiştirmez. Bu, “iman söz ve ameldir” diyen fukaha ve diğer Ehl-i Sünnet'in görüşüdür” Yine der ki; “Rasul'ün getirmiş olduklarını ikrar etmeyen kimse, onun yalancı olduğuna inansa veya Onun getirdiklerine imandan, büyülenerek ya da hevasına uyarak yüz çevirse yahut getirdikleri hususunda şüpheye düşse, arada hiçbir fark olmaksızın her durumda bu kimse kafirdir. Çünkü, Rasul'ün getirdiklerini yalanlayan herkes kafirdir. Ayrıca kişi Onun getirdiklerine iman etmiyorsa, Onu yalanlamasa bile kafirdir” Bir başka yerde şöyle der: “Küfür, Allah'a ve Rasul'üne imanın olmaması demektir. Bununla birlikte yalanlamanın bulunup bulunmaması, yahut yalanlama olmayıp ta şek ve şüphenin olması, yahut imandan, kibir ve hased sebebiyle veya risalete uymaktan alıkoyucu birtakım hevalara uyma sebebiyle yüz çevirme gibi durumların bulunup bulunmaması arasında fark yoktur.” Küfür sebebi olan ameli işleyen kimse kafir olur. Onu buna iten etkenin, yalanlama, hased, şek ya da başka bir küfür türü olması arasında fark yoktur. Bu, oldukça önemli bir konu olup; ilim öğrenmeyi isteyen kimsenin, özellikle bu konuyu yani, küfür sebepleri ile küfür türlerinin arasını iyi ayırt edip bunları birbirine karıştırmamayı ve dünyevî hükümlerin batınî etkenlere değil, söz ve fiillerden oluşan zahirî sebeplere bağlı olarak verildiği konusunu iyi kavraması gerekir. Burada bir noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir: İnkâr (cahd), küfür çeşitlerine dahil olduğu gibi, küfür sebeplerine de dahildir.

Küfrü, İnkâr ve Yalanlama ile Sınırlandırma Yanılgısı: Küfür türlerini bir tek türle sınırlamak hatadır. Daha önce de açıkladığımız gibi, küfrün birçok türleri vardır. İbn Teymiyye Rahimehullah Mürcie'nin, “Küfür sadece tekzîbden ibarettir. Çünkü iman -tezkîbin zıddı olan-tasdiktir” sözlerine cevap verirken şöyle der: “Küfür yalanlama ile sınırlandırılmaz. Şayet bir kimse, ‘ben senin doğru söylediğini biliyorum. Ancak sana tâbi olmuyorum, bilakis sana düşmanlık yapıyorum, sana buğz ediyorum ve muhalefet ediyorum’ dese, bu daha büyük bir küfürdür. Çünkü bilindiği gibi ne iman tasdikten, ne de küfür tekzibden ibarettir. Tam aksine küfür tekzib olabildiği gibi tekzib söz konusu olmaksızın sırf muhalefet ve düşmanlık da olabilir.

Aynı şekilde iman hem tasdik, hem muvafakat, hem dostluk (muvâlât) ve hem boyun eğmedir. Sadece tasdik iman için yeterli değildir.” Bir başka yerde; “İmanın karşıtı olan “küfür” lafzı, itaat ve boyun eğmeyi reddetme anlamında kullanılır. Buna kıyasla, “iman” lafzı da ikrar lafzının kullanıldığı gibi, bizzat itaat ve boyun eğmeğe sarılma anlamında kullanılır. Allahu Teala İblis’e Adem’e secdeyi emrettiğinde O, bundan yüz çevirdi ve kibirlendi, böylece kafirlerden oldu” der. (3) İman için “tasdik” şart olduğuna göre, “tekzîb” küfrü imanın zıddıdır; iman için “boyun eğme” şart olduğuna göre, “büyüklenme” küfrü imanın zıddıdır; imanda “yakîn” şart olduğuna göre, “şek ve zan” küfrü imanın zıddıdır; iman için “Allah ve Rasul’ünün sevgisi” şart olduğuna göre, “buğz ve hased” küfrü imanın zıddıdır. İşte tüm bu vacip ameller, imanın aslına giren kalp amellerindedir. Bunların karşıtları ise, küfre düşürücü kalbî amellerdir. İman bir tek şeyden ibaret olmadığı gibi, küfür de bir tek türden ibaret değildir. Tüm bu bilgilerden anlaşıldığına göre, küfrü tekzib ile sınırlandırmak hatadır. Fakihlerden Mürcie görüşüne sahip olanlar bu hataya düşmüşlerdir. Onlar imanı bir tek şeyden, yani tasdikten ibaret saymışlardır, imanın zıddı olan küfrü de, tekzib yahut cahd olmak üzere bir tek çeşit olarak kabul etmişlerdir.

Küfre Düşürücü Günahlarla Tekfîr Hususunda, Ehl-i Sünnet ve Mürcie Arasındaki Fark:

Ehl-i Sünnet, fakihlerden Mürcie görüşüne sahip olanlar ve Eş’ariler -çeşitli asırlardaki islam devletlerinde kâdılarının çoğunluğunu bunlar oluşturmaktaydılar- küfür ile hükmün, zahiri sebebin meydana gelmesine bağlı olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Buna göre Allah ve Rasul’ünün, söz yahut fiil sebebiyle (terk de buna dahildir) küfrüne hükmettiği kimse, dünyevi hükümde zahiren, hakiki hükümde ise batınen kafirdir. Ancak, bu hükümlerin tefsirinde ihtilaf etmişlerdir: **A) Ehl-i Sünnet şöyle demiştir:** Bu kimse, bizzat söz yahut açık fiil sebebiyle kafirdir. Bunun delili Allahu Teala’nın şu sözüdür: “Söylemediklerine dair Allah’a yemin ederler. Halbuki onlar, küfür sözünü söylemişler ve Müslümanlıklarından sonra küfre düşmüşlerdir” (9et-Tevbe/74). Burada Allah onları bizzat söyledikleri söz nedeniyle tekfir etmiştir. Bunun bir örneği de şu ayet-i kerimedir: “Allah Meryemoğlu Mesîh’tir diyenler kafir olmuşlardır”(5elMaide/17) Bu konuda benzer başka ayetler de vardır. Ehl-i Sünnet’in bu konudaki mezhebi şudur: Kim küfre düşürücü bir söz söyler yahut bir fiil işlerse, bizzat bu söz ya da fiil nedeniyle dünyevî hükümde zâhiren, hakikî hükme göre ise bâtınen kafirdir. Çünkü şer’î delilin küfrüne hükmettiği kimse, zahiren ve batınen kafirdir. Allahu Teala’nın bildirmiş olduğu şer’î delil, bâtını bunun dışında bırakarak sadece zahiri kapsamaz. Bilakis hem zahir hem de bâtını içeren hakiki hüküm ifade eder. Ehl-i Sünnet, küfre dair hüküm vermeyi, zâhiren tespiti mümkün olmayan kalbî etkenlere bakmazsınız, küfre düşürücü söz veya fiilden ibaret olan zâhirî sebebin meydana gelmesine bağlarlar.

Bununla birlikte, bir kimsenin zahiren ve batınen küfrüne hükmetmek, bu kimsenin kalbinde cehalet, taklit, istikbar, buğz, tekzib veya şek türlerinden herhangi birisinin kaçınılmaz olarak varlığına da delalet eder. Ancak dünyevî hükümlerde bunun bilinme yükümlülüğü yoktur. İbn Teymiyye’nin; “Allah ve Rasul’üne hakaret etmek, hakaret eden kişi bunun gerek haram gerekse helal olduğuna inanıyor olsun, gerekse hiçbir inanç taşıyor olsun, zahiren ve batınen kafirdir. Bu, fakihlerin ve iman söz ve ameldir diyen diğer Ehl-i Sünnet’in

mezhebidir”sözü de bu anlamdadır. Ehl-i Sünnet’in mezhebi budur ve bu onların, imanın hakikati hususunda, onun söz ve amel olduğu şeklindeki açıklamalarına uygundur. Buna göre; nasıl ki zahir ameller iman oluyorsa, küfür de böylece zahir amellerle meydana gelir. **B) Fakihlerin Mürcie olanları ve Eş’arîler şöyle derler:** Şari’in, zahirî amel (söz ya da fiil) sebebi ile küfrünü öngördüğü herkes, dünyevî hükümde zahiren, hakîki hükme göre batinen kafirdir. Fakat, bu kimsenin küfrü bizzat bu zahirî amel sebebi ile değildir. Bu amel kişinin kalbinde tasdik bulunmadığına yani bu kimsenin kalben yalanlayıcı olduğuna dair bir işarettir. Bu açıklamayla onlar, şariin, küfür sözü ya da fiilini işleyenin kafir olduğu hükmü ile, küfrü tekzip ile sınırlandırmanın arasını uyuşturmuşlardır. Oysa bu fasit bir tutumdur. Çünkü, ileride de -inşallah- açıklayacağımız gibi, her kafir kalbi ile yalanlayıcı değildir. İbn Abidin el-Hanefî’nin (kendisi fakihlerin Mürcie olanlarından), “Haşiye”sinde, metin yazarının sözünü açıklarken söylemiş olduğu şu söz, onların bu konudaki mezhebini ifade etmektedir: “Kim şaka yoluyla küfür lafzı kullanırsa kafir olmuştur.” İbn Abidin der ki: “Yani manasını kastetmeksizin, kendi iradesiyle bunu söylerse, bu durum (bunun küfür olması) iman tasdikten ibaret olmasına yahut ikrarla birlikte tasdik olmasına ters düşmez. Çünkü, tasdik gerçekte mevcut olsa bile, hükmen kalkmıştır. Zira Şari’ bahsedilen şaka yollu küfür sözü söylemek, putlara secde etmek veya mushafı pislik içerisine atmak gibi bazı tür günahları tasdik bulunmadığına dair işaret saymıştır. Bu durumda kişi tasdik edici de olsa küfre girer. Çünkü bu davranışlar yalanlama hükmündedir”(2) İbn Hazm, Eş’arilerden söz ederken, Mürcie’nin mezhebini zikrederek şöyle der: “Eş’ariler şöyle derler: ‘Kişi Allah ve Rasul’üne en kötü biçimde hakaret etse ve onları yalanladığını, takiyye veya aktarma söz konusu olmaksızın açıkça ilan etse ve bunu kendisine din olarak benimsediğini ikrar etse, bunda küfür teşkil edecek herhangi bir şey yoktur.’” Sonra da, tüm Müslümanlar’ın kendilerine karşı çıkacağından korkarak sözü şöyle çevirdiler: ‘Ancak bu durum, kişinin kalbinde küfür olduğunu gösterir’. Onlara; ‘Bu sözün delalet ettiği şeyin doğruluğunun kesinliğine şahitlik eder misiniz?’ dediğimizde, ‘Hayır’ diye cevap verdiler.”(3) İbn Teymiyye ise, Mürcie’nin mezhebini şöyle açıklar: “Ebu Abdillah es-Salihî şöyle der: ‘İman, sadece kalbin tasdiki ve bilgisidir. Fakat bu tasdik birtakım gerekleri vardır. Bu gereklerin yerine getirilmemesi kalpte tasdik olmadığını gösterir. Şeriat’ın küfür olduğunu bildirmiş olduğu her zahirî söz ve amel için de durum böyledir. Çünkü bu amelleri işlemek, kalpte tasdik ve bilginin bulunmadığını gösterir. Küfür (yalanlamadan ibaret olan) tek bir haslettir. İman ise, kalpte bulunan mücerret tasdik ve bilgidir’. Bu, Ebu Hasen el-Eş’arî’nin iki görüşünden en meşhur olanıdır. Onun Kâdı Ebu Bekr, Ebi’l-Mealî, ve diğer arkadaşları da aynı görüştedirler. Bu nedenle alimler onları Mürcieden saymışlardır”

“Cehm ise şöyle demektedir: ‘İman, sadece kalbin tasdikinden ibarettir; kişi bunu dili ile ifade etmeyebilir’. Bu, Ümmet’in alimlerinin hiçbirisinden duyulmamış bir sözdür. Bilakis Ahmet, Veki ve başkaları, böyle söyleyen kimseleri tekfir etmişlerdir. Ancak el-Eş’arî ve arkadaşları bu görüşü desteklemekle birlikte, ‘Şeriat’ın küfrüne hükmettiği kimsenin biz de küfrüne hükmederiz ve Şari’in tekfir etmesini, kişinin kalbinde ma’rifetin (bilme-tanıma) bulunmadığına delil sayarız’ demişlerdir”(2) Bir başka yerde şöyle der: “Bazı kelamcılarının ve onlara uyan

fukahanın bu vehme kapılmalarına sebep olan yanlış anlayışın temelinde, onların, imanı sadece Rasul'ün bildirdiklerini tasdik olarak görmeleri, hakaret etme ve kötölemenin Onun doğruluğuna inanmaya ters düşmediği görüşünü kabul etmeleri yatmaktadır... Sonra Ümmet'in, Allah ve Rasul'üne hakaret eden kimseyi tekfir ettiklerini görünce şöyle dediler: "Bu kimse kafir olur. Çünkü onun hakaret etmesi, bu yaptığını haram olarak kabul etmediğini gösterir. Bunun helalliğine inanmaksa Peygamber'i yalanlamak demektir. Kişi, yaptığı aşağılama ile değil, yalanlama sebebi ile kafir olur. Aşağılama ise, sadece yalanlamaya dair bir delildir"

Mürcie'yi, küfre düşürücü hiçbir amelin bizzat küfür olmadığı, ancak kalbin yalanladığına dair bir alamet olduğu görüşüne sevk eden şey, imanın hakikatinin tasdikten ibaret olduğuna inanmalarıdır. Öyle ki onların çoğu, dil ile ikrarı bile imanın hakikatinden saymazlar ve bunu sadece dünyada hükümlerin uygulanması için bir şart ve ek bir rükün olarak görürler. Dil ile ikrarı, kalbin tasdikine dair bir alamet kabul ederler. El-Beycûrî'nin, "Şerhu Cevherati't-Tevhîd", s:47'de tercih ettiği görüş de budur. Mürcie'ye göre, dilin ikrarı ve azaların amelleri imandan değildir. Bunlar sadece kalbin tasdikine dair alametler ve belirtilerdir. Zahir ameller iman olmadıkları gibi, küfür de olamazlar. Buna göre, itaat olan ameller, kalbin tasdikinden ibaret olan imanın belirtileridir. Aynı şekilde, küfür olan ameller de, kalbin tekzibi demek olan küfrün alametleridir. Böylece onlar imanı ve küfrü, kalbin tasdiki ve tekzibi olarak sınırlandırmışlardır. Zahirî amellerin fonksiyonu ise, bunlara birer alamet olmaktan ibaret kalmıştır. İbn Teymiyye Mürcie'nin, 'küfre düşürücü olan şey küfre dair işarettir' görüşünü tenkit ederek şöyle der: "Bilinmelidir ki, '(Allah ve Rasul'üne) hakaret eden kişinin küfrü, bu yaptığını aynı zamanda helal sayması nedeniyledir' sözü, münker bir yanılğı ve büyük bir sapmadır." Sonra şunu söyler: "Bu hataya düşenler, sonraki kelamcılarının görüşlerini benimsemek suretiyle düşmüşlerdir.

Onlar ise; imanın kalpte bulunan tasdikten ibaret olduğu hususunda, ilk Cehmiyenin mezhebini takip edenlerdir" Burada amacımız sadece, Mürcie'ye ait bu görüşleri sunmaktır. Bunların tenkidi ise, bu bölümde verilecek olan kaynaklarda mevcuttur. Bu görüşlerin geçersizliğini açıklamak için, Allahu Teala'nın çeşitli kavimler hakkında, onların tasdik ettikleri ve kalben bildikleri sabit olduğu halde küfür hükmü vermiş olması yeterlidir. Yoksa, her küfre düşürücü zahirî amelin beraberinde tekzibin bulunması gerekmez. Nitekim Allahu Teala Fir'avn kavmi hakkında şöyle der: "Vicdanları yakînen kabul ettiği halde zulüm ve büyüklenme nedeniyle bunları inkar ettiler"(27en-Neml/14). Yakîn, bilginin ve tasdikin en üst derecesidir. Yine Allahu Teala Ehl-i Kitap'tan olan kafirlerden bahsederek şöyle der: "Kendilerine kitap verdiklerimiz, Onu (peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Oysa onlardan bir grup, hakkı bildikleri halde gizlemektedirler" (2el-Bakara/146). İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle der: "İmanın, kalbin tasdikinden ibaret olduğunu kabul eden kimse şunu söylemiş olmaktadır: 'Cehennemlik hiçbir kafirde Allah'ı tasdikten eser yoktur; ne İblis'te ne de başkasında...' Başka yerlerdeki Kur'an nasları da, kafirlerin dünyada iken Rabb'i tasdik eden kimseler olduklarına delalet etmektedir. Allah'ı yalanladığını açıkça beyan eden Fir'avn bile, kalben tasdik etmekte

idi: "Vicdanları yakinen kabul ettiği halde, zulüm ve büyükleme nedeniyle bunları inkar ettiler"(27en-neml/14). Ya da Musa'nın Fir'avn'a söylediği gibi: "Andolsun ki bunları -açık belgeler olarak- göklerin ve yerin Rabb'inden başkasının indirmedini sen de biliyorsun"(17el-İsra/102). Buna rağmen Fir'avn mü'min sayılmamıştı. Hatta Musa Aleyhisselam Şöyle dedi: "Rabbimiz, mallarını helak et, kalplerini mühürle. Onlar, acıklı azabı görünceye dek iman etmesinler"(10Yunus/88).

Başka bir yerde Allahu Teala kafirlerden bahsederek, onların yaratıcıyı itiraf ettiklerini bildirir: "Kendilerini yaratanın kim olduğunu sorarsan, elbette Allah'tır derler"(43ez-Zuhruf/87)" (1) Böylece anlaşılmıştır ki; Mürcie'nin söylediği gibi küfre düşürücü amel işlemek, kalpte tasdik bulunmamasını gerektirmez. Bununla birlikte bilinmesi gerekir ki, küfre düşürücü açık bir fiilde bulunan herkes -ikrah gibi tekfir engel herhangi bir şey söz konusu değilse- zahiren kafir olması ile birlikte gerçek anlamda yani kalben de kafirdir. Kalbinde ya yalanlama veya cehalet, kibir, şek, hased, Şeriat'a karşı kin, alay, dünya sevgisi ya da bunların dışında dünyevî hükümlerde dikkate alınmayan birtakım etkenler bulunabilir ki, bunlar daha önce açıklanmıştı. İbn Teymiyye şunu söyler: "Küfür imanın bulunmamasıdır. İster bununla birlikte yalanlama olsun; ister yalanlama olmaksızın hased, kibir, yahut risalete uymaktan alıkoyma birtakım hevalara uymaktan kaynaklanan bir yüz çevirme olsun"

Özet olarak; Ehl-i Sünnet, Eş'ariler ve fukahadan olan Mürcie, söz yahut açık fiil olmak üzere küfür sebebi olan şeyi işleyen kimsenin zahiren ve batınen, yani dünyevî hükümlerde de ahiret hükümlerinde de kafir olduğu noktasında birleşmişler, fakat bu kimsenin küfrünün tefsiri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin bu firkalar arasındaki ihtilafın sadece lafzî olduğuna dair tespiti de buna uymaktadır. O şöyle der: "Buradaki tartışmanın çoğu hükümde değil isim ve lafızdadır"(3) Ancak, aşırı Mürcie'den olan iki grup bunun dışındadır. Birinci grup şöyle demektedir: "İşlemiş olduğu söz yahut fiilden ötürü Şari'in küfrünü öngördüğü kimsenin dünyada iken küfrüne hükmederiz. Yani bu kişi zahiren kafirdir. Fakat kalben tasdik etmekte ise, bu kimse batınen mü'min olabilir. Küfre düşürücü sözler, kafirler hakkında hüküm vermede, işleyen küfrünü zahiren tespit açısından birer alamet olarak kabul edilirler." Bu, Mürcie anlayışına sahip olan Cehmiyye'nin sözü olup fasit bir görüşdür. Çünkü Allah'ın söz ya da fiilden ötürü küfrüne hükmettiği kimse zahiren ve batınen kafirdir ve ahirette azaptadır. Zira Allahu Teala'nın bildirmiş olduğu şey, sadece zahiri değil hakikati de ifade eder. Bu nedenle Veki' İbnu'l-Cerrah, Ahmed İbn Hanbel, Ebu Ubeyd ve başkaları bu sözü söyleyenleri tekfir etmişlerdir. Çünkü bu söz, Allahu Teala'nın küfür işleyen zahiren de batınen de kafir olduğu şeklindeki hükmünü yalanlamaktadır. Onlar ise bu kimselerin batınen mü'min sayılabileceklerini söylemektedirler. İbn Teymiyye, ikrah olmaksızın dili ile yalanlayan veya inkar eden, yahut herhangi bir küfür çeşidini işleyen kimse için, "Tüm bunlarla birlikte bu kimse aynı zamanda (batınen) mü'min olabilir diyen ve buna cevaz veren kimse, boynundan İslam bağını koparmıştır" der. Bir başka yerde ise şöyle der: "Bu kimseler kafir değillerdir demek, Kur'an nassına aykırıdır." Bununla birlikte İbn Teymiyye, bu konuda Cehmiyye'ye ait bir görüş daha aktarır. Buna göre onlar, küfür olan söz yahut fiil işleyen kimsenin, zahiren de

batınen de kafir olduğunu söyler fakat bunu fakihlerin Mürcieleri ve Eş'ari'ler gibi açıklarlar. Aşırı Mürcielerin ikinci grubu ise şöyle derler: Küfre düşürücü söz yahut fiil nedeniyle, Şâriin küfrünü öngördüğü kimsenin, açıkça inkar etmedikçe dünyevî olarak küfrüne hüküm verilmez. Bu görüşe sahip kimselerin tekfirinde selef ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü onların bu sözleri, Şari'in inkarla kayıtlamaksızın, küfür işleyenin kafir olduğuna dair mevcut naslarını yalanlamaktadır. Bu aşırı görüşlerin sahipleri ile, İmam et-Tahavî'nin, "elAkidetu't-Tahavîyye"deki; "Kişi , imana girdiği şeyi inkar etmedikçe imandan çıkmaz" sözü ve bu sözü destekleyenlerin görüşleri arasındaki fark şudur: Tahavî, inkarı küfrün gereği olarak görmüştür (küfrün bulunduğu yerde inkar da vardır demek istemiştir). Bu konuda aşırı gidenler ise, inkarı küfre dair hüküm vermede başlıbaşına bir şart olarak kabul etmişlerdir. Tahavî'ye göre, Şari'in küfrüne hükmettiği herkes mutlaka inkarcıdır. Diğerleri ise, Şari'in küfrüne hükmettiği kişi hakkında hükmün verilebilmesi için, onun açıkça inkar ediyor olmasını şart koşarlar. Selef, aşırı Mürcielerden bu görüşe sahip olan kimselerin tekfirinde ihtilaf etmemişlerdir.

İbn Teymiyye'nin Rahimehullah söylediği gibi: "Hanbel şöyle demiştir: Humeydî bize, bazı insanlardan şunu işittiğini söyledi: 'Kişi namaz, zekat, oruç ve haccı ikrar etse, fakat ölene dek bunlardan hiçbirisini yerine getirmese veya ölene dek kıbleye arkasını dönerek namaz kılsa, bu kimsenin terk ettiği bu şeylere iman ettiği biliniyorsa, farzları ve kıbleye yönelmenin gereğini ikrar ediyorsa, bu kişi inkar etmediği müddetçe mü'mindir" Dedim ki; işte bu apaçık küfürdür. Allah'ın Kitab'ına, Rasul'ünün Sünnet'ine ve Müslümanlar'ın alimlerine muhalelefettir. Allahu Teala şöyle buyurur: "Dini Allah'a halis kılarak Ona ibadet etmekten başkasıyla emrolunmadılar." Hanbel şöyle dedi: 'Ebu Abdillah Ahmed ibn Hanbel'in şöyle dediğini işittim: Böyle bir şey söyleyen kimse kafir olmuş, Allah'ın emrine ve Rasul'ün Allah'tan getirdiği şeylere karşı çıkmıştır' Bu haberi Hallal, "es-Sünne", s:586'da kendi isnadı ile rivayet etmiştir. İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetava; 7/205'te, selef alimlerinden bir diğer grubun da bu kimseleri tekfir ettiklerini nakleder. Günümüzde ise, iman ve küfür meseleleri hakkında konuşan birçok kimse, onların bu sözlerinin aynısını söylemektedirler. Bu kimseler Tahavî'nin, "Kişi imana girdiği şeyi inkar etmedikçe imandan çıkmaz" sözünü aynı anlamda zannederek, küfür sözü ya da küfür fiili işleyen kimsenin küfrüne hüküm verebilmek için inkarı -ki helal sayma da sonunda nasları yalanlama demek olduğundan aynı anlamdadır- şart koşmuşlardır. Tahavî ise -yanlış bir görüş olmakla birlikte- bu sözü ile, bir kişi hakkında küfür hükmü verildiğinde mutlaka inkarın da gündeme geleceğini kastetmektedir. Bu meseleyi ve bir önceki meseleyi uzunca ele aldık. Çünkü bu iki meseledeki yanlış anlayış Allah ve Rasul'ünün küfrüne hükmettiğini tekfir etmeyen çağdaş aşırı Mürcielerin dayanağı durumundadır. Bunlar, "Biz hiçbir Müslümanı, helal kabul etmediği müddetçe, günahından dolayı tekfir etmeyiz" veya "Hiç kimse imana girdiği şeyi inkar etmedikçe imandan çıkmaz" sözlerini kendilerine delil edinmektedirler. Çağdaş aşırı Mürcielerin söyledikleri sözlerin örneklerini, inşaallah tekfir etmede yapılan hatalarla ilgili bölümde vereceğiz. Yukarıdaki Tahavî'ye ait olan ibare, Ehl-i Sünnet'in itikadından değildir.

Bilakis Mürcie mezhebinin itikadındandır. Akidetu'tTahavî'nin şarihi İbn Ebi'l-İz, bu noktaya dikkat çekmeyi ihmal etmiştir. Burada bu konu üzerinde durmamızın nedeni budur.

İnkâr ile, Helal Veya Mübah Kabul Etme Arasındaki Fark: Alimlerin bu konudaki genel tavrı şudur: Şer'î vacipler söz konusu olduğunda "inkâr" (cahd) kelimesi kullanılır ve denilir ki :Namazın vacipliğini inkâr etti, cihadın vacipliğini inkâr etti, doğru sözlü olmanın vacipliğini inkâr etti. Haramlar söz konusu olduğunda ise, helal sayma ve mübah sayma lafızları kullanılır; haramı helal saydı veya mübah kabul etti denilir. Yani, "o helaldir" veya "mübahdır" dedi yahut haram olduğunu inkâr etti anlamındadır. Yine şöyle denilir: "İçkiyi yahut zinayı helal kabul etti." İnkâr, vaciplerle birlikte; helal kılma ise haramlarla birlikte kullanılır. "Vacibi inkâr etti" veya "Haramı helal kabul etti" denilir. "Vacibi helal kabul etti" ya da "Haramı inkâr etti" demek doğru bir ifade değildir. Fakat bazen, içkinin haramlığını inkâr etmek gibi, haramın haramlığını inkâr etti denilir. Örneğin İbn Teymiyye şöyle der: "Dört farza gelince; kişi bunlardan herhangi birisinin vacipliğini kendisine delil ulaştıktan sonra inkâr ederse o kimse kafirdir. Aynı şekilde; her tür fuhuş, zulüm, yalan, içki ve bunun gibi açık ve mütevatir haramlardan birisinin haramlığını inkâr da küfürdür". "Haramı inkâr etti" ifadesi, "Helal kabul etti" ifadesine bedel olarak kullanılmıştır. Ancak, yaygın olan "inkâr" lafzının vacibin inkârı için "Helal kılma" lafzının da haramı mübah kabul etme, yani haramlığının inkârı anlamında kullanılmasıdır. Dünyevî hükümde "Bir kimse hakkında inkâr ve helal kılma söz yoluyla sabit olmuştur" dediğimizde, "Yazmak da konuşmak gibidir" fikhî kuralı gereğince bu bazen dil ile söylemeyi ifade ettiği gibi, hattı ile yazmayı ve bu işle emretmeyi de ifade eder. İnkâr olsun, helal kılma olsun her ikisi de bir tek asla dönerler, o da; şer'î nasları yalanlamadır. İnkârcı - vacibin vücubiyetini inkâr eden- vacip fiilin işlenmesini gerekli kılan nassı yalanlamış olmaktadır. Helal kılan -haramın haramlığını inkâr eden- ise, haram olan fiilin işlenmesini yasaklayan nassı yalanlamış olmaktadır. Nasları yalanlayan herkes ise kafirdir: "Allah adına yalan uydurup iftira eden veya kendisine hak geldiği zaman onu yalan sayandan daha zalim kimdir? Kafirler için Cehennemde bir barınak mı yok?". "Kafirlerden başkası, bizim ayetlerimizi inkâr etmez" (29elAnkebut/47). İnkâr eden ve helal kılan, her ikisi de kafirdir. Burada küfür sebebi, buna iten şahsi etkenlere bakılmaksızın sırf konuşarak ya da yazarak vacibin inkârı ya da haramın helal kılınmasıdır. Şahsi etkenler ise, kişinin kalbinde bulunan ve onu, inkâr ya da helal kabul etmeye iten sebeplerdir ki, bunlar kişinin küfrünün çeşidini ifade ederler: Dili ile inkâr eden ya da helal kılan, dili ile inkâr ettiğini kalbi ile de yalanlamaktaysa, bu kimsenin küfrü yalanlama küfrüdür. Dili ile inkâr eden ya da helal kılan, inkâr ettiği şeyi kalbi ile tasdik ediyorsa, onun küfrü inkâr küfrüdür. Vacibi ve haramı, kalbi ile ve dili ile kabul ve ikrar ediyor, fakat bunları asla yerine getirmeyeceğini söylüyorsa, onun küfrü inat ve büyüklenme küfrüdür. "Allah'ın İndirdiklerinden Başkasıyla Hükmetme" konusunda inşaallah bu konunun açıklamalarına yer vereceğiz. Bu iki istilâhın kullanımına bir örnek de mürtedin tevbesi hakkında, İbn Hacer'in, Beğavî'den nakletmiş olduğu şu sözdür: "Eğer kişi bir vacibi inkâr ederek ya da bir haramı mübah kılarak kafir olmuşsa, bu inancından dönmesi gerekir." Yine, Nevevî'nin "el-Mecmu' " adlı kitabının ekinde der ki: "Herhangi bir farzı inkâr etmekle veya bir

haramı mübah saymakla mürted olmuşsa, inandığı şeyden dönünceye dek, Müslümanlığı geçerli olmaz. İki şehadeti de tekrar etmesi gerekir. Çünkü o, inandığı bu şey ile, Allah'ı yalanlamış ve Rasul'ünü, de verdiği haberde yalanlamıştır. İki şehadeti getirinceye dek Müslümanlığı geçerli olmaz.” İnkâr ve helal sayma arasındaki fark, basit anlatımıyla budur. Bazı alimler, bu ikisi arasında fark gözetmemişlerse bunun sebebi, bu iki kavramın bir tek asla dönmesidir ki bu da, şer'î nasların yalanlanmasıdır.

Fakat dikkatlice incelendiğinde, bu iki kavram arasında, bahsettiğimiz farkın bulunduğu görülecektir.

Tekfir için, İşleyenin İnkâr Etmesinin ya da Helal Kılmasının Şart Koşulduğu ve Şart Koşulmadığı Günahlar: Daha önce geçen konulardan anlaşıldığı üzere, her taat imandır. Ancak her ma'siyet küfür değildir. Ve yine; imanın mertebelerini anlatırken açıkladığımız gibi, taatlerin farklı mertebeleri vardır. Bunlardan bir kısmı imanın aslına, bir kısmı vacip olan imana ve bir kısmı da müstehap olan imana girer. Ma'siyetler de böyledir. Bunların bazıları imanın aslını bozar ve “küfür” olarak isimlendirilir. Bazıları, vacip olan imanı bozar ve “Fısk” olarak isimlendirilir. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurur: “Fakat Allahu Teala size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi”(49el-Hucurat/7). İbn Teymiyye bu ayeti aktardıktan sonra şöyle der: “Muhammed ibn Nasr el-Mervezî demiştir ki: ‘Günahların bir kısmı küfür olup, bir kısmı olmadığı için Allahu Teala bunların farklılığını belirterek üç türe ayırmıştır. Bunlardan birisi küfür, birisi küfür olmayıp fısk olan, diğeri ne küfür ne fısk olmayıp sadece masiyet türünden olan günahlardır. Ayrıca Allahu Teala bunlardan her birisini mü'minler için kerih gördüğünü de belirtmiştir. Tüm taatler ise imana dahil olduğu için bunların içerisinde hiç bir şey imanın dışında değildir. Bu açıdan bunların aralarını ayırmamıştır.’” Ma'siyetleri sınıflandırma hususunda başvuru kaynağı Şari'in kendisidir. Allah'ın küfür olarak isimlendirdiği ma'siyetlerden birisi Allahu Teala'dan başkasına dua etmektir: “Kim Allah'la birlikte, hakkında bir delil bulunmayan, başka bir ilaha dua ederse, artık onun hesabı Rabb'inin katındadır. Şüphesiz kafirler kurtuluşa eremezler.”(23elMü'minun/117). Allah'ın fısk olarak isimlendirdiği ma'siyetlerden birisi, iffetli kadınlara iftira -zina ile suçlama- da bulunmaktır: “İffetli kadınlara zina isnadında bulunarak sonra dört şahit getirmeyenlere seksen sopa vurun ve onların şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin. İşte bunlar fasıkların ta kendileridir”(24en-Nur/4). Allahu Teala fısk sebebi olan ma'siyet ile, küfür sebebi olan ma'siyeti, şu ayette birleştirerek zikretmiştir: “Üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeyden yemeyin, çünkü bu fısktır. Hiç şüphesiz şeytanlar dostlarına sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, müşrikler olmuş olursunuz”(6el-En'am/121). Allahu Teala, üzerine kasden Allah'ın adı anılmayan yiyecekten (kesilmesi esnasında Allah'ın adı anılmayan hayvan) yemeyi “Fısk” olarak isimlendirmiş, “Şeytanların dostları” olan kafirlere ise, şeriatlerinde itaat etmeyi şirk olarak isimlendirmiştir. “Onlara itaat ederseniz siz de müşriklersiniz” ayetinin tefsirinde İbn Kesîr der ki: “Yani, Allah'ın size emrettiğinden ve Onun şeriatinden, başkasının sözüne döndüğünüzde ve Ondan başkasının sözünü Onun önüne geçirdiğinizde, bu şirktir. Ayette buyurulduğu gibi: “Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan başka rabler edindiler.” Sonra bununla

ilgili Udey ibn Hâtim hadisini zikreder. Bu nistan (el-En'am/121), küfür olmayan bir ma'siyetin, helal kabul etmekle küfre dönüştüğünü anlarız. Buradaki helal kabul etme ise, Allah'ın hükmüne muhalif olarak teşri'de bulunan kişinin, teşri'de bulunduğu bu şey ile amel etmesi suretiyle bunu mübah kabul etmesidir. Yukarıda geçenleri özetleyecek olursak; Günah, ya vacibi terk ya da haramı işlemek şeklinde olur ki, bu da iki kısımdır: **Birinci Kısım:** Küfre düşürücü günah: Allah'ın küfür olarak isimlendirdiği günahdır. Bu tür günah imanın aslını bozar ve iki çeşittir: **a) İmanın Aslına Giren Vaciplerden Birisinin Terki:** İki şehadetten birisini terk, namazı terk, kalp tasdikinin bulunmaması gibi (bu tekzîb küfrüdür). Şayet kalpte tasdik bulunmayıp da dil ile ikrar mevcutsa, bu nifak küfrüdür. Kalpte yakîn (kesin inanç) mevcut değilse, bu da şek küfrüdür. Bunların dışında gerek kalp, gerek dil, gerekse organların amelleri olsun imanın aslından olan başka vacipler vardır. Şeriat'ın, terkedenin küfrünü bildirmiş olduğu her şey imanın aslına giren vaciplerdendir. **b) İmanın Aslına Ters Düşen Haram Fiil:** Allah ve Rasul'üne hakaret etmek gibi, Allah'tan başkasına dua etmek ve kurban kesmek gibi, Şeriat'ın, işleyen küfrünü bildirmiş olduğu her iş, imanın aslına ters düşen haramlar sınıfına girer. Küfre düşürücü günah işleyen herkes -gerek vacibin terki olsun gerekse haramın işlenmesi- sırf terk etme veya sırf işleme sebebi ile kafirdir. Bu kimsenin tekfiri için, terk etmiş olduğu vacibi inkar etmesini ya da işlemiş olduğu haramı helal saymasını şart koşmak caiz değildir. Çünkü Allahu Teala onu, sırf terk etme yahut işleme sebebi ile kafir olarak isimlendirmiş ve burada inkar etme yahut helal sayma gibi bir kayıt getirmemiştir. Böyle bir şart getiren kimse, Allah'ın hükmünü noksan görerek, ona ek bir şart getirmiş olur. Hatta bu kimse, böyle bir günah işleyen küfrüne delalet eden Allah'ın ayetlerini yalanlamış olur. Allah'ın ayetlerini bu şekilde yalanlayan kimse ise kafirdir.

Selef işte bu nedenle, küfre düşürücü günahlar nedeniyle tekfir hususunda, inkarı başlıbaşına bir şart olarak kabul eden aşırı Mürcieyi tekfir etmişlerdir. Tahavî'nin, "Kişi, imana girdiği şeyi inkar etmedikçe imandan çıkmaz" sözünün açıklaması ileride gelecektir. Bu sözde tekfir için inkarın şart olduğuna delalet eden herhangi bir şey yoktur. Ancak Mürcienin -fukaha ve eş'arîlerden olanlarına- göre, zahirî küfür inkarla bağantılıdır ve ondan ayrılmaz. Daha önce de açıklandığı gibi onların bu görüşleri hatalıdır. Aynı şekilde Ehl-i Sünnet'in, "Helal saymadığı müddetçe hiçbir Müslümanı günahından ötürü tekfir etmeyiz" sözünü de açıklamıştık. Buradaki şart ve kayıt, sadece küfre düşürmeyen günahlar içindir. Delili ise, bu günahı işleyen kimsenin 'Müslüman' olarak isimlendirilmesidir. Yani bu kişi, onu İslam'dan çıkarıp küfre düşürücü bir günah işlememiştir. Daha önce de bu ibareyi açıklarken alimlerin sözlerini nakletmiştim. Her iki ibarede de, küfre düşürücü günahlarla tekfir hususunda inkar yahut helal saymanın şart olduğuna dair herhangi bir delalet yoktur. Bu iki ibarenin böyle bir şarta delalet ettiğini zanneden kimse, iman ve küfür konularında konuşan çağdaşlardan birçoğu gibi yanıltılmıştır. Onlar fasit şartlar koşma konusunda aşırı Mürcieler'in mezhebine uymaktalar. Şayet onlardan birisine; 'Küfre düşürücü günahlarla tekfir için, inkar yahut helal sayma şartınızla ilgili deliliniz nedir?' diye sorulacak olursa, 'Umumi kurallar buna delalet etmekte' diyecektir. 'Bu kurallar nelerdir?' diye sorulduğunda ise, yukarıdaki iki ibareden (Yani"Helal saymadığı müddetçe

hiçbir Müslümanı günahından ötürü tekfir etmeyiz” ve “Kişi imana girdiği şeyi inkar etmedikçe imandan çıkmaz” ibareleri) başka delil öne sürmeyecektir. Görüldüğü gibi bu iki ibarede, çağdaş Mürcie'nin, alimlerin sözlerini yanlış anlamaları sebebiyle öne sürdükleri şartlara delalet eden herhangi bir şey yoktur. Aşağıda, inkar ya da helal sayma kaydı olmaksızın -sırf fiil ve terk şeklinde- küfre düşürücü günah işleyen kimsenin kafir olacağına dair naslardan ve icmadan çeşitli deliller sunacağız: **a** - Allahu Teala şöyle buyurur: “Söylemediklerine dair yemin ederler oysa küfür kelimesini söylemişler ve islamlarından sonra küfre düşmüşlerdir”(9et-Tevbe:74) Allahu Teala'nın onların küfrüne hükmetmesi sadece söylemiş oldukları küfür sözü nedeniyle. İbn Teymiyye der ki; “Allah, Kur'an'da kafirlerin sözlerini zikrederek onların küfürlerine ve bu nedenle tehdidi(vaîd) hak ettiklerine hükmetmiştir. **b** - Allahu Teala şöyle buyurur: “Münafıklar, onların kalplerindekini haber verecek bir sûrenin inmesinden çekinmekte. De ki, alay edin. Şüphesiz Allah sizin sakındığınız şeyi açığa çıkaracaktır. Onlara sorarsan, biz sadece dalmış eğleniyorduk derler. De ki: Allah'la, Onun ayetleriyle ve Onun Rasul'ü ile mi alay etmekte idiniz. Özür bildirmeyiniz, siz imanınızdan sonra küfre düştünüz” (9et-Tevbe/64- 66). İbn Teymiyye der ki: “Allahu Teala onların, 'biz küfür sözünü inanmaksızın söyledik; hatta biz dalmış, eğlenir bir halde idik' demelerine rağmen, onların imanlarından sonra küfre düştüklerini bildirmiş ve Allah'ın ayetleri ile alay etmenin küfür olduğunu açıklamıştır.”(2) Yine aynı ayetler hakkında şunu söyler: “Ayetler onların, kendilerinin küfür işlediklerinin farkında olmadıklarını, bilakis işlediklerinin küfür olmadığını zannettiklerini göstermektedir. Ayrıca Allah'la, Rasul'ü ile ve Onun ayetleri ile alay etmenin kişiyi imanından sonra küfre düşüreceğini açıklamaktadır.”**c** - Allahu Teala şöyle buyurur: “O, nefsine zulmeder bir halde bahçesine girdi. Dedi ki: bunların ebediyen yok olacağını zannetmiyorum. Kıyametin gerçekleşeceğini de sanmıyorum. Eğer Rabb'ime döndürülecek olursam bundan daha hayırlı bir sonuçla karşılaşacağıma eminim. Kendisi ile konuşmakta olduğu arkadaşı Ona dedi ki: Seni yaratana karşı küfürde mi bulunuyorsun?..”(18el-Kehf/35-37). Arkadaşı Onu sadece, küfür sebebi olan “kıyametin kopacağını sanmıyorum” sözü ile tekfir etmiştir. **d** - Bir başka ayette şöyle buyrulur: “Andolsun, Allah Meryem oğlu Mesih'tir diyenler küfretmişlerdir. Allah için üçüncüsüdür diyenler, andolsun ki küfretmişlerdir”(5el-Maide/72-73). Allah onları sözleri sebebi ile tekfir etmiştir. **e** - Allah Azze ve Celle şöyle buyurur: “Meleklerle, Adem'e secde edin diye emrettiğimizde, İblis dışında hepsi secde ettiler. O, kibirle direndi, büyüklendi ve kafirlerden oldu”(2el-Bakara/34). Allahu Teala İblisi fiilinden, yani Adem'e secdeyi terk etmesinden ötürü tekfir etti. Tüm bu naslar, küfür olan şeyi söyleyen ya da işleyen, inkar yahut helal sayma şartı olmaksızın, sırf bu nedenle kafir olduğunu göstermektedir. Çünkü Allahu Teala, onların kafir olduklarına dair vermiş olduğu hükmü bu şartla kayıtlamamıştır. Böyle bir şartı göz önünde bulundurmaya delalet eden başka bir delil bulunmamaktadır. Bazı kimselerin, tekfirden inkar yahut helal saymanın şart koşulmasına dair delil olduğunu zannettikleri genel kaidelere gelince; onların bu konudaki yanlış anlayışlarını açıklamıştık. İbn Teymiyye der ki: “Bir kimse küfür olan bir söz söyler ya da bir amel işlerse, kafir olmayı kastetmemiş olsa bile, bu nedenle kafir olur. Zira Allah'ın dilediği kimseler dışında hiç kimse

küfrü kastetmez” f - Rasulullah’ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü: “Kişi ile küfür arasında namazı terk vardır.” Elif-lam takısı ile belirli olarak gelen “el-küfr” lafzı “büyük küfür” (el-küfrü’lekber) ifade eder. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem küfür hükmünü, sadece namazın terkine bağlamıştır. Sahabe, bir vakit namazı, vakti çıkana dek kasıtlı olarak terk eden kimsenin tekfiri hususunda icma etmişlerdir. Bu konuda icma olduğunu İbn Hazm “el-Muhalla” 2/242’de, İbnu’l-Kayyim ise “Kitabu’s-Salât”ta nakletmiştir. İbnu’l-Kayyim şöyle der: “Ebu Muhammed ibn Hazm der ki: Ömer, Abdurrahman ibn Avf, Muaz ibn Cebel, Ebu Hureyre ve başka sahabelerden Radıyallahu Anhum bildirildiğine göre; bir vakit farz namazı vakti çıkana dek kasten terk eden kimse kafir ve mürteddir. -Namazı terk edenin kafir olduğunu söyleyenler- Dediler ki; “Sahabeden, buna aykırı başka bir görüş işitmedik.” Kitap, Sünnet ve sahabenin icması, namazı terk edenin küfrüne delalet etmektedir. Bunu söyledikten sonra, Kitap Sünnet ve İcma’dan deliller sıralamaya başlar -bu deliller için aynı kitaba müracaat edilebilir.- Ardından ise şöyle der: “Muhammed ibn Nasr demiştir ki: Muhammed ibn Yahya’nın bize bildirdiğine, Ona da Ebu Numan’ın, Ona da Hammad ibn Zeyd’in Eyyub’dan bildirdiğine göre; namazın terki küfürdür ve bu konuda ihtilaf yoktur. Muhammed, İbnu’l-Mübarek’in şöyle dediğini anlatır: Kim özürsüz olarak bir vakit namazı vakti geçene dek kasten ertelerse, şüphesiz kafir olur... Nebi ‘den Sallallahu Aleyhi ve Sellem günümüze dek, ilim sahiplerinin görüşleri de budur; özürsüz olarak vakti çıkana dek, namazı kasten terk eden kafir olur.” Bu konuda İbn Teymiyye, “Mecmuu’l-Fetava”da selefin sözlerini naklederek der ki: “Namazın vacipliğini ikrar edenle inkar edenin farklı tutarak, birinciyi değil de ikinciyi tekfir etmek, sahabeden nakledilmemiş fasit bir görüştür.” Bir başka yerde şöyle der: “Fakihlerden her kim, vacipliği ikrar edip de işlemeyi reddeden kimse öldürülmez yahut Müslüman olduğu kabul edilerek öldürülür derse bilsin ki; Mürcie ve Cehmiyye’nin düştüğü karmaşaya o da düşmüştür”

İbnu’l-Kayyim, namazın terkini küfür saymayanlardan bahsederken, onların düşmüş oldukları bu hatayı şöyle anlatır: “Derler ki: Küfür, tevhidin, risaletin, öldükten sonra dirilmenin ve Rasul’ün getirdiği şeylerin inkarıdır. Muhammed’in Allah’ın Rasul’ü olduğuna şehadet edip, Allah’ın kabirlerde olanları dirilteceğine iman ederek, vahdaniyyeti ikrar eden kimsenin, nasıl olur da küfrüne hükmolunabilir? İman tasdiktir, zıddı ise tekzibdir; ameli terk etmek değildir. Tasdik edici olan kimse için, nasıl olur da, inkar edip yalanlayan kimse hakkında verilen hüküm verilebilir?” Bu görüşün geçersizliğini yukarıda açıklamıştık. Zira küfür gerek sebepleri açısından, gerek türleri açısından olsun, sadece inkardan ibaret değildir. Küfür dünyevî hükümlerde, failinin kafir olacağına dair delil olacak herhangi bir söz veya fiil (ya da terk) ile gerçekleşmiş olur. g - Bahsi Geçen Meseleyle İlgili Diğer Bazı Deliller: Sahabenin, zekat vermeyi reddedenleri, zekatın vacipliğini ikrar yahut inkar etmelerine bakmaksızın sırf zekat vermeyi reddetmeleri nedeniyle tekfir etmiş olmaları. Bunun delili Ebu Hureyre’nin rivayet etmiş olduğu şu hadistir: “Ne zaman ki nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem vefat etti, Ebu Bekr Onun yerine geçti ve Araplar’dan küfre dönen döndü. Ömer dedi ki: ‘Ya Ebâ Bekr, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem “İnsanlar La ilahe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmakla

emrolundum. Kim La ilahe illallah derse malını ve canını korumuş olur. Ancak İslam'ın hakkı müstesna. Hesabı ise Allah'a aittir” dediği halde, insanlarla nasıl savaşırın?’ Ebu Bekr Şöyle cevap verdi: ‘Vallahi namaz ile zekatın arasını ayıranla mutlaka savaşacağım. Zira zekat malın hakkıdır. Allah'a yemin olsun ki, Rasulullah'a Sallallahu Aleyhi ve Sellem ödüyor oldukları bir oğlağı bile bana vermeyi reddederlerse, ben de bunun üzerine onlarla savaşırım’. Bunun üzerine Ömer dedi ki; ‘Vallahi gördüm ki Allah, onlarla savaşma hususunda Ebu Bekr'i rahatlatmıştı. Ben de doğru olanın bu olduğunu anladım’.” Ebu Bekr'in zekat vermeyi reddedenleri tekfir ettiğine delil Onun, “Vallahi namaz ile zekatın arasını ayıranla mutlaka savaşacağım” sözüdür. Sahabenin icması namazı terk edenin kafir olduğu ve tevbe etmediği taktirde katlinin vacip olduğu noktasındadır. Ebu Bekr'in namazla zekatı eşit tutması da zekat vermeyi reddedenleri kendileri ile savaşılması gereken kafirler olarak gördüğüne delildir. Onun, namaz kılmayı terk edenle zekat vermeyi reddedeni küfür ile hüküm noktasında değil de sadece ölüm ile cezalandırmada eşit gördüğünü iddia eden yanılmıştır. Ebu Bekr bu ikisini mutlak olarak, hem hükmü hem cezayı kapsayacak şekilde eşit tutmuştur. Buna delil ise Ebu Hureyre'nin, “Araplardan küfre dönen döndü” ifadesidir. Buhari'nin, “Farzlardan Yüz Çevirenin Öldürülmesi ve Mürted Kabul Edilmesi” babının tercemesinde zikrettiği ve Onun tercihi olan görüş de budur. Sahabe, kabul ettiği bu görüşünde Ebu Bekr'i desteklediler. Bu da onların zekat vermeyi reddedenin küfrü hususundaki icmaları ve Ebu Bekr'in faziletini ve ilmi üstünlüğünü ikrarlarıdır. Aynen İbn Teymiyye'nin söylemiş olduğu gibi: “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat Ebu Bekr'in, batınî ve zahirî ilimler açısından, ümmetin en üstün ilme sahip kişisi olduğunda ittifak etmişlerdir. Birçok kişi bu konuda icma olduğunu anlatır.” Yine der ki: “Ebu Bekr'in Radiyallahu Anhu Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem bildirdiklerine aykırı bir fetvası bilinmemektedir. Oysa Ömer'e ait ve Ondan daha fazla Ali ve diğer sahabelere ait bu tür fetvalar bulunmaktadır.” İbnu'l-Kayyim ise şöyle der: “Eğer Ebu Bekr ve Ömer bir konuda ihtilaf etmişlerse, doğru olan Ebu Bekr'in görüşüdür. Bu genel olarak böyledir. Bu konunun ayrıntılarını, sahabenin ihtilaf ettiği konuları ve onların görüşlerinden hangisinin tercih edileceği hususunu, bu konuda tecrübe ve yakinen bilgi sahibi olandan başkası bilemez.” Sahabenin, zekat vermeyi reddedenlerle savaşmak hususunda, Müseylemetu'l-Kezzab taraftarları ve diğer mürtedlerle savaşma hususunda takındıkları tavırdan başka bir tavır takındıkları naklolunmamıştır. Bu da göstermektedir ki, onlar bu ikisi arasında fark gözetmemişlerdir. Oysa Ali ibn ebi Talib'in, Cemel ve Sıffin olaylarında isyancılarla savaşırken yaptığı daha farklıdır. O ordusuna, yaralıları öldürmemelerini ve kaçanların ardına düşmemelerini bildirmişti (Şevkani, İbn Hacer'den; bu konudaki haberin Ali'den Radiyallahu Anhu mevkuf olarak rivayet olduğunu nakleder. Hadisi İbn ebî Şeybe ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. İbn Teymiyye, “Ali'den Radiyallahu Anhu mütevatir olarak rivayet edildiğine göre, Cemel günü kaçanların arkasına düşmemiş, yaralılarını öldürmemiş, mallarını ganimet olarak almamış ve nesillerini köleleştirmemiştir” der. Şeyh Muhammed ibn İbrahim Âli's-Şeyh; sahabenin zekat vermeyi reddedenlerle savaşmak ile diğer mürtedlerle savaşmayı eşit görmelerini, zekat vermeyi reddedenlerin küfrüne delil kabul etmiştir. Kendisine bu savaş hakkında; “Mürted oldukları için

mi?” diye sorulduğunda, “ Doğru olan, mürted oldukları için olmasıdır. Çünkü ne Ebu Bekr es-Sıddık, ne sahabe, ne de onlardan sonrakiler, bu kimseler arasında fark gözetmemişlerdir” diye cevap vermiştir. Sahabenin, zekat vermeyi reddedenleri tekfir ettiği hususunda icma olduğunu nakledenlerden birisi de “El-Ahkamu’s-Sultaniyye” nin yazarı Kadı Ebu Ya’la’dır. Şöyle der: “ Bu konuda sahabenin icması vardır. Onlar zekat vermeyi reddedeni küfürle vasıflandırmışlar, onunla savaşmışlar ve onun mürted olduğuna hükmetmişlerdir. Oysa büyük günah işleyenler için böyle bir şey yapmamışlardır. Eğer bunların hepsi kafir olmuş olsalardı, tümüne aynı muameleyi yaparlardı” Ebu Bekr el-Cessâs el-Hanefî, “Ahkamu'l-Kur’an” isimli kitabında; “Rabbine andolsun, aralarında çekiştikleri şeyde, seni hakem kabul etmedikleri müddetçe, iman etmiş olmazlar” (4enNisa/65) ayetinin tefsirinde şöyle der: “Bu ayeti kerime, Allahu Teala’nın yahut Rasulü’nün Sallallahu Aleyhi ve Sellem emirlerinden herhangi birisini reddeden kimsenin, bunu gerek şek sebebiyle, gerekse kabulü terk ve hükme teslim olmaktan kaçınmak suretiyle reddetmiş olsun, islam dışı olduğuna delildir. Bu da sahabenin, zekatı eda etmeyi reddedenlerin mürted olduğuna, öldürüleceklerine ve soylarının köleleştirilebileceğine dair vermiş oldukları hükmün doğru olduğu sonucunu gerekli kılar.

Çünkü Allahu Teala, Nebi’ye Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Onun hükmüne teslim olmayanın iman sahibi olmadığı hükmünü vermiştir.” İbn Teymiyye ise şöyle der: “Sahabe ve onlardan sonra gelen imamlar, beş vakit namaz kılsalar, ramazan orucu tutsalar dahi, zekat vermeyi reddedenlerle savaşılacağına dair ittifak etmişlerdir. Çünkü bu kimselerin zekat vermemek için geçerli bir tevilleri yoktu bu nedenle mürted oldular. Allah’ın emrettiği gibi, zekatın vacipliğini ikrar etmiş olsalar da, vermeyi reddetmeleri üzerine bu kimselerle savaşılır” Yine şöyle der: “Selef, oruç tuttıkları, namaz kıldıkları ve Müslümanlarla savaşmadıkları halde, zekat vermeyi reddedenleri mürtedler olarak isimlendirmişlerse, Allah’ın ve Peygamber’in düşmanlarıyla birlik olup Müslümanları katledenlerin durumu hakkında ne söylenebilir?”.Şeyh (İbn Teymiyye) Rahimehullah, zekat vermeyi reddedenlerin küfrüne dair sözünün sonunda şöyle der: ‘Sahabe; sen bunun vacipliğini ikrar mı ediyorsun yoksa inkar mı? dememişlerdir. Bu hiçbir şekilde sahabeden duyulmamış bir şeydir. Bilakis es-Sıddık, Ömer’e Radıyallahu Anhuma şöyle demiştir: Allah’a yemin olsun ki, Rasulullah’a ödedikleri bir oğlağı bile bana ödemeyi reddederlerse, bunun üzerine onlarla savaşırım.” Böylece savaşı mübah kılan şeyin, zekatın vacipliğini inkar değil, sadece onu eda etmeyi red olarak kabul etmiştir. Rivayete göre onlardan bir grup, zekatın vacipliğini ikrar ediyorlar fakat ödemekte cimrilik ediyorlardı. Buna rağmen halifelerin hepsi bu konuda tek yol izlemişlerdir. Bu da; onlarla savaşmak, soylarını köleleştirmek, mallarını ganimet olarak almak, ölülerinin cehennemlik olduğuna şahitlik etmek ve onları “mürtedler” olarak isimlendirmek.” Zekat vermeyenlerin küfrü ve mürtedliği hususunda, sahabenin ittifakı olduğunu uzunca açıklamaya çalıştık.Zira sonraki alimler arasında daha ziyade, Ebu Süleyman el-Hattabî’nin, “Mealîmu’sSünen” isimli kitabında belirttiği görüş yaygındır. Buna göre; zekat vermeyi reddedenleri mürtedler olarak isimlendirmek, mecaz ya da çoğunluk hükmüne göre isimlendirme türündendir. Bu kimseler mürted değil asidirler. Çünkü zekatın vacip olduğunu inkar etmemektedirler. Sonraki alimler,

tekrar için inkarın şart koşulması noktasında, bu görüşün Mürcie'nin usulüne göre geçerli bir görüş olduğunu gördüler ve bunu alarak kitaplarında naklettiler. Bu nedenle günümüzde birçok kimse bu görüşten başkasını bilmemektedirler. Örneğin; Nevevî, Müslim Şerhi'nde bunu nakleder. İbn Hacer, Ebu Hureyre'nin yukarıda geçen hadisinin şerhinde şunu söyler: "Rivayetin başında geçen 'el-küfr' kelimesi, iki sınıfı içine alacak şekilde anlaşılır: Gerçek anlamda inkar edenler için ve çoğunluğun hükmüne göre mecazî anlamda diğerleri için." Bir diğer grup ise sahabenin, zekatı inkar ettikleri için onları tekfir ettikleri görüşünü tercih etmişlerdir. Sahabenin ise, zekat vermeyi reddeden için, inkar yahut vacipliği ikrar meselelerinde herhangi bir şey söylemiş olduklarına ve onlar hakkındaki hükmü buna bağladıklarına dair herhangi bir haber sabit olmamıştır. Bu, İbn Teymiyye'nin söylediği gibi, sahabeden naklolunmamış fasit bir görüştür. Bu meseleyi araştıran kimse, sonraki alimlerin, selefin kabul ettiklerine aykırı birçok görüş ortaya koyduklarını görecektir. Nitekim İbn Teymiyye der ki: "Sonraki alimlerin tartıştıkları konulara bakılınca görülecektir ki, onların bu tartışmaları bu meselelerin; her birisi usulüne uygun olarak ortaya konulmuş olup, icmaya muhalif olmayan görüşlerden oluşan ictihad meselelerinden kabul edilebilmeleri için yeterli değildir. Çünkü sonraki alimlerin usulü çoğunlukla, daha önce aynı konuların hilafına selefin icması bulunuyor olması nedeniyle; İslam'da bir dayanağı olmaksızın ortaya konulmuş bid'atler konumundadır. Selef bir konuda icma ettikten sonra, hala o konu üzerinde tartışmak ise, hiç şüphesiz hatalı bir davranıştır." Görüldüğü gibi, sonraki alimlerin, zekat vermeyenin tekfiri hususunda sahabenin icmasından sonra, bu konuda tartışmış olmalarının bir önemi yoktur. Bu aynen onların, namazı terk edenin tekfiri hususunda sahabenin icmasından sonra ihtilaf etmiş olmaları gibidir. Bazıları, zekat vermeyeni tekfir konusunda Ömer'in, Ebu Bekr'e Radıyallahu Anhuma muvafakat etmediği görüşüne yönelmişlerdir. Delil olarak da, Ömer'in hilafeti döneminde bu kimselerin köleliğinin kaldırılmasını göstermişlerdir. Bu hatalı bir görüştür ve Ömer'in Ebu Bekr'e muhalefet ettiğini göstermez. Zira O, Müseylemetu'l-Kezzab ve Tuleyhatu'l-Esedî taraftarları gibi başka mürtedlerin de köleliklerini kaldırmıştır. Bu durumda O, bu kimselerin küfrü hususunda Ebu Bekr'e muhalefet mi etmiş olmaktadır? Bilakis bu konuda doğru olan İbn Teymiyye'nin de "Minhacu's-Sünne" de belirttiği gibi, Ömer'in Radıyallahu Anhu Araplar'dan olan diğer mürtedlerin köleliğini, tevbe edip İslam'a dönmeleri nedeniyle kaldırmış olmasıdır. İbn Teymiyye der ki: "Ebu Bekr, Ömer ve diğer sahabe, mürtedlere ata binme ve silah taşıma izninin verilmemesi hususunda ittifak etmişlerdir. Hatta Allahu Teala, Rasul'ünün halifesine ve mü'minlere, onların iyi birer Müslüman olduklarını gösterene değin, çiftçilikle uğraşmaya terk edilmişlerdir. Ömer Radıyallahu Anhu onların Müslümanlıklarının sağlamlığını anladığında bu haklarını iade etti. Zira bu caizdir." İbn Cerir et-Taberi Rahimehullah Ömer'in Radıyallahu Anhu hilafeti esnasında kölelikleri kaldırmasının, Araplar'ın onurunu yüceltmek için olduğunu söyler ve der ki: "Ömer Radıyallahu Anhu hilafeti üstlendiğinde, Araplar'ın birbirlerini köle edinmelerini hoş karşılamadı. Allah bolluk verdi ve Arap olmayan ülkeler fethedildi. Efendisinin çocuğunu dünyaya getiren kadın hususu hariç, cahiliyye döneminde ve İslam döneminde köle olmuş Araplar'ın fidye karşılığı serbest bırakılması konusunda istişarede

bulundu. Bir kişinin fidyesini altı-yedi deve olarak tespit etti. Ancak, Kinde Kabilesinin Hanifiyye kolu için, -onların erkeklerinin öldürülmüş olmasından ötürü-, fidye ödemeye gücü olmayanlar için ve Debâ halkı için fidye miktarını düşürdü. Serbest bırakılanlar her yerde eşlerini arayıp buldular.” Görüldüğü gibi Ömer, tevbe eden tüm mürtedlerin köleliğini, hatta İslam öncesi Araplar dönemine dayanan köleliği bile kendi döneminde kaldırmıştır. Bu durum Onun zekat vermeği reddedenin tekfiri hususunda Ebu Bekr’e muhalefet ettiğini göstermez.

Hatta İbn Teymiyye onların, zekat vermemekten ötürü mürted olanlar içerisinde hiçbir kadını köle olarak ele geçirmediklerini sadece diğer mürtedler içerisinde cariyeler elde ettiklerini zikreder. **h** - Bahsettiğimiz hususun delillerinden birisi de, Müseyleme'nin Allah'ın Rasul'ü olduğuna şahadet edeni, ashabın “Sen inkar ediyor veya helal sayıyor musun yoksa saymıyor musun?” diye sormaksızın tekfir etmeleridir. Müseyleme'nin taraftarlarından olan Benî Hanife'den bir grup hakkında böyle bir haber rivayet olunmuştur. Benî Hanife, Ashab'ın kendileriyle savaşmasından ve Müseyleme'nin öldürülmesinden sonra, tevbe ettiklerini duyurmuşlardır. Bahsedilen kimseler, yerleşmek için Abdullah ibn Mes'ud'un Radıyallahu Anhu vali olduğu Kûfe'ye geçmişlerdir ki, o dönemde halife Osman ibn Affan Radıyallahu Anhu idi. Oturdıkları bölgede bir mescid vardı ve bu mescidin müezzini ezan okurken, Müseyleme'nin Allah'ın Rasul'ü olduğuna şahadet etmişti. Ashab bu nedenle onların mürted olduklarına hükmetmişlerdir. Buhari Rahimehullah şöyle der: “Cerir ve el-Eş'as, Abdullah ibn Mes'ud'a mürtedler hakkında şöyle dediler: ‘Onlara istitabe uygula ve kabilelerini onlara kefil kıl’. İbn Mes'ud'un onları tevbeye çağırması üzerine tevbe ettiler ve kabileleri de kendilerine kefil oldular.” İbn Hacer bu hadisin şerhinde der ki; “Bu, Beyhakî'nin, Ebu İshak ve Harise ibn Madrab yoluyla tahric ettiği uzunca bir kıssanın özetidir. (Harise) Der ki: ‘Abdullah ibn Mes'ud'la birlikte akşam namazını kıldım. Selam verdiği bir adam kalkarak Ona, Benî Hanife Mescidine gittiğini ve oranın müezzini Abdullah ibnu'nNevvaha'nın, Müseyleme'nin Allah'ın Rasul'ü olduğuna şahadet ettiğini işittiğini haber verdi. Bunun üzerine Abdullah dedi ki; İbnu'n-Nevvaha ve arkadaşlarını bana getirin. Daha sonra Karza ibn Ka'ba emretti, O da İbnu'n-Nevvaha'nın boynunu vurdu. Sonra bu grup hakkında insanlarla istişare etti. Udey ibn Hâtim öldürülmeleri görüşünde olduğunu bildirdi. Cerir ve el-Eş'as ise, kalkarak dediler ki; ‘Hayır onları tevbeye çağır ve kabilelerini onlara kefil kıl’. Bunun üzerine tevbe ettiler ve kabileleri kendilerine kefil oldu. Kays ibn ebi Hâzım yoluyla rivayet edildiğine göre, bunların sayısı yüz yetmiş kişi idi.” Müezzinlerinin söylemiş olduğu şeyi inkar etmemiş olmaları nedeniyle Ashab onların mürted olduklarına hükmetti. Hadisi Ebu Davud aynı şekilde rivayet etmiştir: “Benî Hanife'nin mescidine uğradığımda, onların Müseyleme'ye iman ettiklerine şahit oldum.” Ashab onların bunu inkar edip etmediklerini veya helal sayıp saymadıklarını açığa çıkarma gibi bir çabada bulunmamışlar ve yalnızca İbnu'n-Nevvaha dışındakilere tevbe teklif etmişlerdir. Çünkü Onu, Müseyleme daha önce Nebi'ye Sallallahu Aleyhi ve Sellem elçi olarak göndermişti. O da, hem Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve hem de Müseyleme'nin peygamber olduklarını ikrar etmiş; bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem “Eğer, elçiler öldürülmez kaidesi olmasaydı, her ikinizin de boynunu vururdum” diye karşılık vermişti.

Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem elçi olması nedeniyle, Onun öldürülmesine engel olmuştur. İbn Mes'ud'a getirildiğinde ise (elçilik söz konusu olmadığı için) Onu öldürmüştür. Ebu Davud'un, Harise ibn Madrab'dan rivayeti de aynı şekildedir. Buna göre O, Abdullah'a gelmiş ve şöyle demiştir: "Benimle, Araplar'dan birisi arasında herhangi bir düşmanlık yoktur. Benî Hanife'ye ait mescide uğradım ve gördüm ki onlar Müseyleme'ye iman etmekte. Abdullah adam gönderip onları getirtti ve İbnu'n-Nevvaha dışındakileri tevbe etmeye çağırdı. İbnu'n-Nevvaha'ya ise şöyle dedi: Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem , 'Eğer sen elçi olmasa idin, boynunu vururdum' dediğini duydum. Ve sen bugün elçi değilsin! Karza ibn Ka'b'a emrederek çarşıda boynunu vurdurdu. Sonra dedi ki: Kim İbnu'n-Nevvaha'nın sokaktaki ölüsünü görmek ister?"

ı - Naslar ve Ashab'ın icması göstermektedir ki; küfre düşürücü günah işleyen kimse kafir olur ve bu konuda onun inkarcı olup olmadığına ya da helal sayıp saymadığına bakılmaz. Ehl-i Sünnet'in üzerinde icma ettiği mezheb işte budur. İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle der: "Allah'a ve Rasul'üne hakaret etmek, zahiren de batınen de küfürdür. Hakaret eden kimsenin, bu yaptığıının haram yahut helal olduğuna inanıyor olması veya bu konuda herhangi bir inanç taşıyor olması durumu etkilemez. Bu, fakihlerin ve 'iman söz ve ameldir' diyen diğer Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. İbn Raheveyh olarak tanınan İmam Ebu Ya'kub İshak ibn İbrahim el-Hanzalî -kendisi Şafîî ve Ahmed'e denk bir imamdır- demiştir ki: "Müslümanlar, Allah'a veya Rasul'üne hakaret eden yahut Allah'ın indirdiklerinden herhangi bir şeyi reddeden ya da Allah'ın Nebilerinden herhangi birisini öldüren kimsenin, Allah'ın indirdiklerini ikrar eden birisi olsa bile, bu yaptığııyla kafir olacağı hususunda icma etmişlerdir." Buradaki, 'ikrar etse bile' ifadesi, vacipliği ikrar etmenin, küfre düşürücü günah sebebiyle tekfire engel olmadığını göstermek içindir. Buna benzer bir sözü de Kâdı İyad söylemiştir: "Biz, Müslümanlar'ın ancak bir kafirin işleyebileceği hususunda ittifak ettikleri her fiil sebebiyle, işleyen kimse bu fiiliyle birlikte açıkça Müslüman olduğunu beyan ediyor olsa bile tekfir ederiz. Putlara, güneşe, aya, haça ve ateşe secde etmek; Yahudi ve Hıristiyanlarla birlikte, zünnar kuşanarak veya başını tıraş ederek onların kıyafetlerine bürünüp, kilise ya da Yahudiler'in ibadet yerlerine koşmak gibi. Müslümanlar bu fiillerin bir kafirden başkasında bulunmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Faili Müslüman olduğunu açıklasa bile, bu fiiller onun küfrüne alamettir."Başı tıraş etmenin anlamı, başın ortasını yuvarlak şekilde bırakıp, etrafını tıraş etmektir. Bu, o dönemde Ehl-i Kitab'ın sembollerindendi. İbn Hacer, Takiyuddîn es-Subkî'den, İnkarcı olduğunu ortaya koymayan kişinin, put vb. şeylere secde etmesi halinde, bu kimse İslam'a ana hatlarıyla inanıyor ve vacipleri yerine getiriyor olsa bile tekfir edileceği hususunda icma olduğunu nakleder.

Özet olarak şunları söyleyebiliriz: Kitap ve Sünnet naslarından ve sahabe icmasından nakletmiş olduğumuz şeyler, -işleyen küfrünün sabit olduğu söz, fiil veya terk cinsinden- küfre düşürücü günah işleyen, inkar yahut helal sayma gibi bir şeyle kayıt konulmaksızın sırf bu sebeple kafir olduğuna delildir.

Daha önce de Ehl-i Sünnet'in, fukahadan olan Mürcie'nin, Eş'arîler'in ve Cehmiyye'nin bu noktada ittifakları bulunduğunu açıklamıştık. Sadece Cehmiyye'nin bir görüşüne göre, böyle

bir kimsenin batınen mü'min olmasının caiz kabul edildiğini ve bu görüşün onlardan sadır olan bir küfür olduğunu belirtmiştik. Bu konuda yalnızca aşırı Mürcie'ler şâz görüş bildirmiş ve demişlerdir ki: "Küfür fiili işlemek sadece inkarla birlikte olursa küfre düşürür." Çağdaşlardan birçoğu onların bu görüşünü kullanmaktadırlar. Selef, bunu söyleyenin tekfirinde de ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü bu söz, Şari'in küfür sözü söyleyen veya küfür fiili işleyenin küfrüne hükmeden naslarını reddir. Bu tür günahlar, -bahsi geçen- birinci kısım günahlarla ilgilidir. Bunlar ise imanın aslına ters düşen ve küfür teşkil eden günahlardır. İkinci Kısım: Küfür teşkil etmeyip, sadece fısk içeren günahlardır. Bunlar, dünyada iken karşılığı had cezası olan ya da faili ahirette azapla tehdide muhatap olan günahlardır. Naslar bu tür günah işleyenlerin küfrünü öngörmez ve bunlar karşılığında mürtede verilen ceza uygulanmaz. Bu tür günahlar vacip olan imanı zedeler ve işleyen kimse bu nedenle azapla tehdit edilen kimseler sınıfına girer. Bu tür günahlar, imanın aslını bozmadığı için faili küfre girmez.

Bunlar iki türdür: **a - Vacip olan imana giren vaciplerden herhangi birisinin terki:** Farzı ayn olduğunda Allah yolunda cihadı terk buna örnek verilebilir. Gerçekten bu büyük günahlardandır; zira hakkında tehdit vardır: "Eğer, savaşa kuşanıp-çıkılmazsanız, (Allah) sizi acıklı bir azapla azaplandıracaktır" (9et-Tevbe/39). Verdiği sözü yerine getirmemek, ana-babaya iyiliği terk etmek vb. vacipleri terk de bu tür günahlara örnektir. **b - Vacip olan imanı zedeleyecek haram fiilleri işlemek:** İçki içmek, zina, hırsızlık, faiz almak, yalan, gıybet, nemime vb. kebairden olan günahları buna örnek verebiliriz. Bu tür günahlardan herhangi birisini işleyen kimse, tehdidi hak etmiş bir fasıktır fakat küfre girmiş değildir. Bu tür kimse, "Dinden çıkmayan fasık" (el-fasıku'l-millî) şeklinde isimlendirilir. Yani bu kimse, fıskına rağmen İslam Milleti'ne mensup kimselerden sayılmaktadır. Ancak, büyük fısk işleyerek İslam Milleti'nden çıkan kimseden farkı, onda imanın aslının bulunuyor olmasıdır. Zira Allahu Teala'nın şu ayette belirttiği gibi, aslında her kafir fasıktır: "Ancak, İblis secde etmedi. O, cinlerden idi ve Rabb'inin emrine karşı çıkmıştı (fısk)"(18el-Kehf/50). Bu konuda benzeri başka ayetler de vardır. Eğer, işlenen büyük günahın karşılığı olarak dünyada had cezası var ise, (içki, hırsızlık, iftira, zina, ve eşkiyalık gibi), bu günahı işleyene had uygulanır ve bu onun günahı için bir kaffaret olur. Eğer, işlenen günah için herhangi bir had cezası yok ise, (yalan, ana babaya isyan gibi), yahut had cezası var da işleyene uygulanmamış ise, (günahının gizli kalmasından ve kadiya intikal etmemesinden ya da günümüzde olduğu gibi, cezanın uygulanmasının mümkün olmaması gibi bir nedenden ötürü) ve bu kimse de tevbe etmeksizin ölmüşse, durumu Allah'ın dilemesine kalmıştır. Eğer dilerse bağışlar, dilemezse, günahı miktarınca ona cehennemde azap eder ve kendisinde imanın aslının bulunmasından ötürü, onu oradan çıkarıp cennete koyar. Aynen Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem büyük günah işleyenlerle ilgili olarak ifade ettiği gibi; "Kime, bunlardan herhangi bir şey isabet eder de, dünyada iken cezalandırılırsa, bu onun için keffarettir. Ve kime de böyle bir şey isabet edip, Allah bu günahı örterse, onun durumu Allah'a kalmıştır; dilerse onu bağışlar, dilerse cezalandırır."Bu kimsenin durumunun ahirette Allah'ın dilemesine kalmış olması, onun kafir olmadığına delalet eder. Zira Allahu Teala şöyle demektedir: "Allah, kendisine şirk koşulmasını

bağışlamaz; bunun dışındakileri ise, dilediği kimse için bağışlar”(4en-Nisa/48). Allahu Teala'nın, eğer mağfiret etmeyi dilemezse onu cehenneme sokacağına ise, Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü delalet eder: “Birtakım kimselere, cezayı hak ettiren günahlardan ötürü cehennem alevleri dokunur. Sonra Allah onları fadlı ve rahmeti ile cennete sokar. Bu kimselere ‘cehennemiyûn’ denir.” Kişinin, kendisinde bulunan ve onu küfürden kurtaran imanın aslı sebebiyle cehennemden çıkıp cennete gireceğine Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü delalet eder: “Allah, kulları arasında hüküm vermeyi bitirdiğinde ve cehennem ehlinde dilediğini rahmeti ile çıkarmak istediğinde meleklerle; La ilahe illallah diye şahadet edip, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kimselerden rahmet ettiklerini cehennemden çıkarmalarını emreder. Melekler onları secde izlerinden tanır.”

Vacibin terki yahut haramın işlenmesi tarzında, fıkıh sebebi olan bu günahları işleyen kimse, vacibi inkar etmedikçe veya haramı helal saymadıkça tekfir olunmaz. İnkâr ve helal saymanın ne anlama geldiğini açıklamıştık. Bunların döndüğü nokta, şer'î nasların yalanlanmasıdır. Bu nedenle, vacibi inkar eden onu işliyor olsa da küfre girer. Haramı işlemese de, kişinin bunu helal saymakla küfre girmesi gibi. Bu günahların faili, sırf bunları işlemiş olmakla küfre girmez. Çünkü bu tür günahlar, imanın aslını bozmazlar. Bunlarla birlikte, ancak inkar ve helal sayma gündeme geldiğinde imanın aslı bozulmuş olur ve kişi bu şekilde kafir olur. Şeyh Hafız Hakemî, Ehl-i Sünnet'in bu konudaki itikadını manzum olarak şu şekilde özetler: “Hiçbir mü'mini ma'siyetle tekfir etmeyiz; İşlediği günahı helal saymadıkça.” Şeyh Hafız, bu beytin şerhinde şöyle der: “Daha önce zikrettiğimiz, ‘Ma'siyetle tekfir etmeyiz’ sözü; bu, küfrü gerektirmez anlamındadır. Kast olunan, şirk olmayan büyük günahlardır. Bunlar şirke sebep olmazlar. Kalp itikadına ve ameline ters düşmeyen şeylerdir. ‘Hiçbir mü'mini...’ sözü, ‘Bu günahların haramlığını ikrar eden, buna itikad eden, bunlar işlendiğinde had cezası uygulanacağına inanan mü'mini’ anlamındadır. Ancak diyoruz ki; bunları işlemekle kişi fasık olur. Ona işlemiş olduğu bu günahlar neticesinde had uygulanır ve imanından bu günahlara cesaret ettiği miktarca eksilir.

İşlediği günahı helal saymadıkça sözü de; büyük günah işleyen o günahı helal saymakla küfre gireceğini ifade eder. Aslında, bu günahı işlemese bile, Allah'ın haram kıldığına helal olduğuna inanması, küfre girmesi için yeterlidir. Zira bu durumda, Kitab'ı ve Rasul'ü Sallallahu ve Sellem yalanlamış olmaktadır. Bu da, Kitab'ı, Sünnet'i ve İcma'yı inkardır. Kim, Din'in bilinmesi kaçınılmaz meselelerinden olup, üzerinde icma bulunan bir şeyi inkar ederse, o kimsenin küfründe şüphe yoktur. Bizim ifade etmiş olduğumuz, küfre düşürmeyen günahlarla tekfir edebilmek için inkar yahut helal sayma şartına, sahabenin, içkinin haramlığını kabul ederek içen kimsenin had ile cezalandırılacağı, eğer helal kabul ederse, yani ‘bu helaldir haram değildir’ derse mürted olacağı, kendisine tevbe teklif edilip, tevbe etmezse öldürüleceği hususundaki icması da delalet etmektedir. İbn Teymiyye onların bu konudaki icmasını naklederek şöyle der: “Öncekilerden bazıları bu şüpheye düştüler, bunun üzerine sahabe, eğer bundan tevbe etmezlerse öldürülecekleri hususunda görüş birliğine vardılar. Olay şuydu: Kudame ibn Abdillah, içki içti. O ve bir grup kimse Allahu Teala'nın “İman edip ameli salih

işleyenlere, Allah'tan sakınıp, iman ederek salih ameller işledikleri müddetçe yiyip-içtikleri şeylerde herhangi bir günah yoktur.”(5el-Maide/93) ayetini te'vil ettiler. Bu, Ömer ibnu'l-Hattab'a bildirildiğinde O, Ali ibn Ebi Talip ve diğer sahabeler, bu kimseler içkinin haramlığını itiraf ederlerse sopa ile cezalandırılacakları, eğer helal olduğunda ısrar ederlerse öldürüleceklerinde ittifak ettiler. Ömer, Kudame'ye şöyle dedi: “Hata ettin, yanlış bir çukura oturdun. Eğer sen Allah'tan sakınsan ve iman edip salih amel işleseydin içki içmezdin!” Ayetin iniş sebebi şudur: Allah Subhanehu içkiyi haram kıldığında -bu Uhud olayından sonra idi- sahabeden bazısı dedi ki: “İçki içiyor olup da ölen arkadaşlarımızın durumu ne olacak? Bunun üzerine Allahu Teala bu ayeti indirerek, henüz haram kılınmamış bir şeyi yiyip-içene, eğer muttaki ve muslih olan mü'minlerdense, herhangi bir günah olmadığını açıkladı...Bu nedenle sahabe içkiyi helal sayanın öldürüleceği hakkında ittifak etmişlerdir. Daha sonra bu kimseler yaptıklarına pişman olarak hata ettiklerini anladılar. Ancak tevbe etme hususunda ümitsizliğe düştüler. Ömer, Kudame'ye şunu yazarak gönderdi: “Ha mim. Bu Aziz ve Alim olan Allah tarafından indirilen kitaptır. O günahları bağışlayıcı, tevbeleri kabul edici, azabı da şiddetli olanıdır.”(40el-Mü'min/1-3) Hangi günahının daha büyük olduğunu bilemiyorum; haramı helal sayman mı mı? Yoksa Allah'ın rahmetinden ümit kesmen mi!?” Sahabenin üzerinde ittifak etmiş olduğu bu husus, imamlar arasında da ittifak edilmiş olan meselelerdendir ve onlar bu hususta tartışmamışlardır.” İbn Hacer, Abdurrezzak'ın Kudame olayını “Musannef”inde sahih bir isnatla rivayet ettiğini söyler. İbn Hazm ise Kudame'nin ismini vermeksizin el-İhkâm 7/158'de zikreder. Ahmed Şakir Ta'lik'inde ibn Hazm'ın rivayetindeki isnadın mürsel olduğunu, Tahavi'nin ise sahih ve mevsul bir isnatla rivayet ettiğini belirtir. Ehl-i Sünnet, sahabenin ittifak etmiş oldukları, küfür olmayan günah, helal kabul edilme şartıyla tekfire sebep teşkil eder hükmüne “Biz hiç bir Müslümanı günahından ötürü tekfir etmeyiz.” Kuralını dayandırmışlardır. Alimlerin, bu ibarenin ne anlama geldiği ile ilgili sözleri daha önce geçmişti. Buradaki günahın maksat, küfre düşürmeyen büyük günahdır. Delili ise, günahı işleyenin Müslüman olarak yahut ehl-u'l-kible olarak nitelendirilmesidir. Bu da demektir ki bu kişi kendisini İslam'dan çıkaracak bir küfür işlememiştir. Yine daha önce belirtildiği gibi, Ehl-i Sünnet bu kuralı, Haricilerin, küfre düşürmeyen büyük günah ile tekfiri öngören itikadlarından kendi itikadlarını ayırdetmek için koymuşlardır.

Küfür Olan Helal Saymaya Örnekler: Şeriata aykırı ve üzerine anayasalar ve beşeri kanunların bina olunduğu genel yasalar koymak. Bu yasalar, ya şer'i vacipleri inkar ya da haramları helal kılma biçimindedir. Allahu Teala şöyle der: “Haram ayları ertelemek, ancak küfürde ileri gitmektir. Bununla ancak kafir olanlar saptırılırlar. Allah'ın haram kıldığına sayısını tamamlamak için, onu bir yıl helal sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. Böylece Allah'ın haram kıldığına helal kılmış olurlar.”(9et-Tevbe/37). en-Nesie (haram ayları ertelemek), haram aylar hakkında Allah'ın Şeriatı'na aykırı genel bir kanun koymak idi. Allah bunu, küfürde bir artış mahiyetinde, haramı helal kılma olarak isimlendirdi. Küfürde artış ise yine küfürdür. İnkâr ve helal kılmanın konuşma yahut yazma ile olması arasında fark yoktur. Aynen bahsi geçen

beşeri yasalarda olduğu gibi. Zira “Yazmak da konuşmak gibidir” fıkhî kaidesi bunu öngörmektedir.

Beşeri kanunlarda inkar ve helal kılma çeşitli şekillerde ortaya çıkar: Kanunun açıkça haram kılınmış şeylerin mübahlığını öngörmesi: Karşılıklı rıza ile zinanın mübah kılınması, halen islami olduğu iddiasındaki bazı ülkelerde genelevler açılması için ruhsat verilmesi gibi, belirli yerlerde içki içilmesinin serbest bırakılması, bu gibi yerler açmak ve içki yapımı için ruhsat verilmesi, faizin serbest bırakılması ve faizle çalışan bankalar açılması için ruhsat verilmesi, eğlence ve müziği serbest bırakmak, devlete ait olan ve olmayan diğer medya organlarında buna izin vermek, beşeri anayasalarla inanç özgürlüğü tanımak yoluyla riddeti serbest bırakmak gibi... Bunların tümü, haramı açıkça helal kılmaktır. Kanunun, hakkında şer’i cezaların bulunuyor olduğu bazı suçlar karşılığında çeşitli cezalar öngörmesi: Yani bu, var olan şer’i cezaların yürürlükten kaldırılması demektir ve bu da bunların inkar edilmesi anlamına gelir. Bu şekilde şer’î hadlerin tümü ortadan kalkmış olur. İbn Teymiyye şöyle der: “Bilindiği gibi; Allah’ın, Rasul’ü ile göndermiş olduğu emir ve nehiyleri yürürlükten kaldıran, Müslümanlar’ın, Yahudiler’in ve Hıristiyanlar’ın ittifakı ile kafirdir”. Kanunun, kapalı olarak bazı dini vaciplerin işlerliğini ortadan kaldırmayı öngörmesi: İnanç hürriyetinin kanunlaştırılması gibi. Böylece, putperestlere ve ehl-i kitaba karşı Allah yolunda savaş ortadan kalkmış olacak, bunun ardından ehl-i zimmetle ilgili hükümlerle amel de geçerliliğini yitirecektir.

Aynı kanunla, riddete karşı had uygulaması ve mürtedlerle cihad da geçersizleşmiş olacaktır. Böyle bir kanunun koyulması, bahsi geçen haramların inkarı anlamına gelmektedir. Bazı şer’i vacipleri yerine getiren kimselerin cezalandırılması: İyiliği emredip kötülüğü nehyetme, Allah yolunda cihad, mürted yöneticilere karşı çıkma gibi bazı şer’i vacipleri yerine getiren kimselerin cezalandırılması. Bu vacipleri ikame eden kimselerin suçlu kabul edilerek cezalandırılması, inkarın ta kendisidir. Kat’î haramların helal kılınması: Örneğin; fakirlere dağıtma iddiasıyla zenginlerin mallarını almayı kanunlaştıran “Sosyalizm” adı altında, Müslümanlar’ın korunması gereken mallarının helal kılınması. Bundan amaç, sosyal adalet olarak isimlendirdikleri sistemi yerleştirmektir ki bu, zulüm ve gaspçılığın ta kendisidir. Gasp edilerek alınan bu mallar fakirlere helal değildir. Bu malların yenilmesi ve giyinilmesi haramdır. Gasp olunan arazide kılınan namaz -bu konudaki iki ayrı görüşten birisine göre- makbul değildir. Sosyalizm olarak isimlendirilen bu habis sistem, kafir yöneticilerin zenginlerin malları üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda hakimiyet kurmalarına yönelik bir hileden ibarettir. Onlar bu malların kısıntılarından başkasını fakirlere vermezler. Sosyalizm, yöneticilerin ülkelerindeki ekonomik düzeni sağlamadaki acizliklerini gizlemeye yarayan bir araçtır; birinden alırlar ve diğerine verirler...

Bu önemli mesele kapsamında işlemiş olduğumuz konuları şöylece özetleyebiliriz: Şer’i nasların delalet ettiği, Sahabenin ve Ehl-i Sünnet’ten olan fakîhlerin üzerinde icma’ ettiği şeyler şunlardır: Küfre düşürücü günahlar: Terk de buna dahil olmak üzere, şer’i delil ile, büyük küfür olduğu sabit olan sözler ve fiillerdir. Bunları işleyen kimse, inkar yahut helal sayma şartına bakılmaksızın tekfir edilir. Bu konuda İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle der: “Bir kimse küfür

olan bir söz söyler ya da bir amel işlerse, kafir olmayı kastetmemiş olsa bile, bu nedenle kafir olur. Zira Allah'ın dilediği kimseler dışında hiç kimse küfrü kastetmez.”

Küfre düşürmeyen günahlara gelince; bunlar işleyenin küfre girdiğinin sabit olmadığı günahlardır. Bu günahları sırf işlemiş olmakla kafir olunmaz. İşlenen günah -haram türünden olup- helal kabul edilirse yahut terk edilen fiil -vacip türünden olup- inkar edilirse, bu durumda günah sahibi kafir olmuş olur. Ehl-i Sünnet'in "Hiçbir Müslümanı -ya da kible ehlini- helal kılmadığı müddetçe, herhangi bir günahından dolayı tekfir etmeyiz" sözüyle amaçladıkları da budur. Görüldüğü gibi, birinci tür günahlarda, tekfir için inkar yahut helal kılma şart koşulmamış, ikinci tür günahlarda ise şart koşulmuştur. Bu iki çeşit günahın birbirine karıştırılmaması gerekir. Kâdî Ebu Ya'la el-Hanbelî, "el-Mu'temed" isimli kitabında bu iki tür günahı birbirinden ayırarak şöyle demiştir: Allah'a ve Rasulü'ne hakaret eden kimse, bu hakaretini helal saysa da saymasa da kafir olur. "Bunu helal saymıyorum" dese bile, hükmün zahirine göre bu kendisinden kabul edilmez. Bu kimsenin mürted olduğuna dair ihtilaf yoktur. Çünkü zahir, onun bildirdiğinin aksinedir. Onun Allah ve Rasul'üne hakaret etmesinin ardında yatan sebep, Allah'a kulluğa inanmıyor olması ve Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem getirdiği şeyleri tasdik etmiyor olmasından başka bir şey olamaz. Ancak içki içen, katil, veya hırsız, ben bunu helal saymıyorum diyorsa, bu kişinin durumu yukarıdakinden farklıdır. O, hükmü tasdik etmektedir çünkü bunun haramlığına inanmasına rağmen bu fiilleri işlemekteki amacı, istediğini ya da hoşlandığı şeyi bir an önce elde etmektir." Şeyhulislam İbn Teymiyye bu iki kısmı birbirine karıştırarak, küfre düşürücü günahlar ile tekfir için, helal saymayı şart koşanları tenkit ederek şöyle der: "Kâdî (Iyad) fukahadan, 'Nebi'ye Aleyhissalatu Vesselam hakaret eden kimse, eğer bunu helal kabul ediyorsa kafir olur, helal kabul etmiyorsa kafir olmaz sadece fasık olur' görüşünü zikretmiştir" dedikten sonra şöyle devam eder: "Fukahanın görüşü olarak aktarılan, 'eğer helal sayıyorsa kafir olur, saymazsa olmaz' sözü asılsızdır. Kâdî bunu, fukahanın görüşüdür diye nakleden bazı kelamcıların kitaplarından almıştır. Bu kelamcılar, fakihlerin görüşlerinden, kendi usullerine uygun olduğunu zannettikleri şeyleri ya da görüşlerinin hiçbir değeri olmayan ancak kendilerini fıkhı nispet eden kimselerden işittikleri şeyleri nakletmişlerdir. Biz ise, fıkhı imamlarının görüşlerini ve bu konuda icma' üzere olduklarını, onların mezhebini en iyi bilen insanlardan naklettik. Hiç kimse bu meseleyi hilaf ve içtihad meselesi haline getirecek bir görüş ayrılığının var olduğunu sanmasın. Böyle zannetmek büyük bir yanılıdır. Hiç kimsenin böyle bir ayrıntıyı, müçtehid imamlar olan fakihlerden aktarabilmesi mümkün değildir.

Öyleyse, ümmetin selefinin ve onların izinde olan halefinin mezhebine göre, söyleyen ister helal ister haram saysın, yukarıdaki sözün bizzat kendisi küfürdür. Allah ve Rasul'üne hakaret hakkında, birinci meselede geçenlerin tümü buna delildir. Şu ayetler gibi: "Onlardan, Nebi'ye eziyet edenler vardır" (9et-Tevbe/61). "Allah ve Rasul'üne eziyet edenler" (Ahzab/57). "Özür bildirmeyiniz. Siz imanınızdan sonra küfre düştünüz"(9et-Tevbe/66). Aynı şekilde, zikretmiş olduğumuz hadisler ve haberler, bunun haram olduğuna dair inancın var olup olmadığına bakılmaksızın, Allah ve Rasul'üne eziyetin bizzat kendisinin küfür olduğuna apaçık delildir".

Failini tekfir için, inkar ya da helal saymanın şart koşulup koşulmadığı günahlar arasındaki fark meselesine kitabın ilerideki bölümlerinde gelecek olan iki konuda daha değineceğiz. Bu iki konu şunlardır: **Birincisi:** Tekfir bölümünde, tekfirle ilgili hatalardan bahseden konu. Bu hatalardan birisi, bazı çağdaşların yaptığı gibi, küfre düşürücü günahlarla tekfir için, inkar yahut helal saymayı müstakil bir şart olarak görmektir. Oysa açıkça anlaşıldığı üzere, selef bu şartı ileri sürenleri, delilin küfrünü öngördüğü kimseleri tekfirden kaçınmaları sebebiyle tekfir etmişlerdir.

İkincisi: Üçüncü Bölüm birinci konuda bahsi geçen, Allah'ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetme ile ilgili konu. Bu, çeşitli önemli konuları içeren özel bir bölümdür. Birçok kimse, Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyi terk edenin, ancak hükmü inkar etmesi veya terk etmeyi helal sayması durumunda tekfir edileceği, heva ve arzulara uyarak yapması durumunda ise tekfir edilmeyeceği görüşünü benimsediler. Bu, selefin tekfir etmiş olduğu aşırı Mürcie'ye ait bir görüştür. Allahu Teala ise şöyle der: "Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler, kafirlerin ta kendileridir" (5el-Maide/44). İlim ehli ve dilbilimciler, bu ayette olduğu gibi elif-lam takısı ile belirli olarak gelen "el-küfr" kelimesinin büyük küfür ifade ettiği hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Aynı şekilde alimler, küfür lafzı Kur'an'da mutlak olarak geldiğinde büyük küfür ifade ettiği noktasında da ihtilaf etmemişlerdir. Bununla ilgili açıklamalar inşaallah ileride gelecektir. Öyleyse ayeti kerime, Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyi terk edenin kafir olduğuna delalet etmektedir ve nasıl ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, "Kişi ile küfür arasında namazı terk vardır" hadisinde, namazı terk eden hakkındaki küfür hükmünü yalnızca terke bağlamışsa, bu ayeti kerime de küfür hükmünü yalnızca terke bağlamıştır. Sahabe namazı terk edenin sırf terkten ötürü kafir olduğunda icma etmişlerdir. Bu gibi konularda, vacipliği ikrar eden ile inkar edeni farklı olarak değerlendirmek, İbn Teymiyye'nin de söylediği gibi sahabeden naklolunmamış fasit bir görüştür. Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyi terk edenin, aynen namazı terk edende olduğu gibi kafir olması gerekir. Çünkü her iki nasta da hüküm terke bağlıdır ve her iki nasta da küfür büyük küfürdür. İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle demiştir: "Allah Subhanehu, farklılık arz eden durumları birbirinden ayırdığı gibi, birbirinin benzeri olan durumları da birleştirmiş ve eşitlemiş, bir şey hakkında hem yaratılış olarak hem şer'i olarak benzerinin hükmü ile hükmetmiştir. Benzerlerin arasını ayırmamış, benzer olmayanları da eşit değerlendirmemiştir". Böylelikle anlaşılmış olmaktadır ki; beşeri kanunlarla yönetilen ülkelerdeki yöneticiler ve hakimler gibi, Allah'ın indirdikleri ile hükmü terk eden kimseler, büyük küfür işlemelerinden ötürü kafirdirler. Bu durumda, hükmü inkar edip etmedikleri ya da yaptıklarını helal sayıp saymadıkları göz önünde bulundurulmaz. Bu hükme bir de, bahsetmiş olduğumuz terkin haricinde, diğer bir küfür sebebi olan Allah'ın şeriatından başka kanunlarla hükmetme eklenince, ikinci bir açıdan daha küfür meydana gelmektedir. Allah'ın şeriatına muhalif kanunları koymak ise, üçüncü bir küfür teşkil etmektedir. Bu ülkelerdeki yöneticiler, kanun koyucular ve hakimlerin tümü, büyük küfür işlemeleri nedeniyle kafirdirler. Bunlardan, küfrü bir tek sebebe bağlı olanlar olduğu gibi, her birisi bizzat küfür nedeni olan iki veya üç sebebe bağlı olarak kafir olanlar da vardır.

Tekfirin Kuralları: Bu konuyu dört bölümde inceleyeceğiz, bunlar: Tekfir Konusunun Geçtiği Yerler. Riddetin Tarifi. Tekfirin Kuralı. Bu Konudaki Yaygın Hatalar.

- 1. Tekfir Konusunun Geçtiği Yerler:** Burada, tekfir konusundaki açıklamalarımız, daha önceden kendi isteği ile İslam'ı kabul etmesi yahut Müslüman ana babadan doğması nedeniyle hakkında islam hükmü sabit olmuş kimse ile sınırlı kalacak, aslen kafir olan kimse ile ilgili konulara girilmeyecektir. Çünkü, asli kafir hakkında herhangi bir karışıklık yoktur ve cihad ile ilgili meselelerde bu konudan bahsedilmektedir. Tekfire gelince bu, belirli bir kimsenin kafir olduğuna hükmetme anlamındadır ki, "Tekfiru'l-Muayyen" olarak bilinir. Bu konu ilim kitaplarının çeşitli bölümlerinde iki şık halinde incelenir: **1.İtikadî Açıdan:** Küfrün hakikati ve çeşitleri ile alakalıdır. Akide kitaplarında " İman ve imanı bozan şeyler" ile ilgili konularda geçmektedir. **2.Yargısal Açıdan:** İki konu halinde işlenir: a - Küfre götürücü şeyler (Küfrün sebepleri) ve kafirin cezalandırılması. Bu konuların geçtiği yerler ise fıkıh kitaplarının "Riddet ve mürted" ile ilgili kısımlarıdır. b - Diğer konular: Belirli bir şahıstan küfre götürücü şeylerin vuku bulduğunun ispatlanması -yani küfrün sebebinin ispatı- ve hükmün şer'an geçerli sayılan engellerinin olup olmadığına bakılması. Bunlar, belirli bir kişinin kafir olduğuna hüküm vermek yahut ondan beraet için gerekli olan şeylerdir. Bu konunun geçtiği yerler ise, fıkıh kitaplarının "Kazâ"(Yargı), "Deâvî" (Davalar) ve "Beyyinât" (Deliller) bablarıdır. 83 Burada amaç, belirli bir kimseyi tekfir ederken yalnızca itikat kitaplarına bakılarak hüküm verilmesinin caiz olmadığı, bununla ilgili yargılama işlemlerine de bakılması gerektiğine dikkat çekmektir. Bu konu "Tekfirin kuralı" bölümünde açıklanacaktır.
- 2. Riddetin Tarifi:** Riddet; İslam dininden küfre dönmek, yahut İslam'ı küfür ile bölmektir. Allah Teala şöyle der: "Sizden kim dininden döner(irtidat eder) ve kafir olarak ölürse, artık onların bütün amelleri dünyada da ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır."(2el- Bakara 217) Mürted ise; İslam'ı kabullendikten sonra söz, fiil, itikat yahut şüphe ile küfre giren kimsedir. Dört mezhebin ve diğerlerinin riddet ve mürted ile ilgili tariflerinin hepsi bu anlam etrafında döner. Çünkü küfür ya lisanın ameli olan söz ile, ya azaların ameli olan fiil ile, yahut ta kalbin ameli olan itikat ve şek ile meydana gelebilir. (1) Ebu Bekr el-Hısnî eş-Şafii "Kifayetu'l-Ahyar" adlı eserinde şöyle der: "Şeriata göre riddet; İslam'dan küfre dönmek ve İslam'ı bölmektir. Bu bazen söz ile bazen fiil ile bazen de itikat ile olabilir. Bu üç çeşitten her birinde sayısız meseleler vardır."(2) Hamed ibn Atik en-Necdi Rahimehullah der ki: "Sünnet ve hadis alimleri şöyle derler: "Mürted; ya konuşmasıyla ya fiili ile ya da itikaden, Müslüman olduktan sonra küfreden kimsedir.

"Yine şöyle derler: "Bir kimse, küfre zorlanmadığı halde inanmaksızın ve bununla amel etmeksizin küfür kelimesini söylese veya inanmadan ve diliyle söylemeden küfür ameli işlese, yahut da dili ile söylemeden ve amel etmeden küfre göğüs açsa her üç halde de kafir olur."

Alimlerden bazıları küfrün sebeplerini söz, fiil ve itikatla sınırlamışlar, bazıları ise buna şekki de ilave etmişlerdir. Her ikisi de kalbin ameli olmasına rağmen bu ayırımla şek ile itikadın ayrı şeyler olduğunu ifade etmek istemişlerdir. Çünkü itikat sabit ve kalpte yerleşmiş olan şeydir. Şek ise, kalpte bir şey ile onun zıddının eşit konumda olması, bunlardan birisinin yerleşmiş bulunmamasıdır. Örneğin kişinin kalbinde Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem' in yalan söylediği inancı yerleşmiş ise bu itikadi küfürdür. Kim de Rasul'ün Sallallahu Aleyhi ve Sellem doğruluğundan şüphe ediyor (şek) ve kendisinde Onun yalan söylemiş olabileceği ihtimalini barındırıyorsa bu da şek sebebiyle olan küfürdür. Allah Teala şöyle der: "Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp şüphelerinde bocalayan kimseler..." Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır o da ; yukarıda verilen tariflerin riddetin gerçek anlamdaki tarifi olduğudur. Zahire göre uygulanan dünyevi hükümlerde ise ancak küfre düşürücü söz ya da amel ile riddet hükmü verilir. Söz ve fiil insanda açıkça görülen şeylerdir. İtikat ve şekke gelince, bu ikisinin yeri kalptir. Söz ve amelle açığa çıkmadığı müddetçe dünyada iken bunlardan sorgulama yapılamaz. Sahih bir hadiste Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle der: "İnsanların kalplerini yoklamakla emrolunmadım." Yine sahih bir hadiste Usame'ye şöyle demiştir: "Kalbini yarıp baktın mı?" Kalbi ile küfre giren kimse (bu itikat veya şek ile olabilir), bunu söz yada ameli ile açığa çıkarmadığı müddetçe dünyevi hükümlerde Müslüman sayılır. Ancak hakikatte Allah katında kafirdir ve küfrünü gizlediği büyük nifak ile münafık olmuştur. İbnu'l- Kayyim Rahimehullah der ki: "Söz ya da amelin delil olmasının dışında sadece kalplerde gizli olan şeylerle kişi hakkında hüküm verilmez."Dünyevi hükümlerin zahire göre uygulanması konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. İmam Tahavi bu konu ile ilgili olarak ehl-i kible hakkında şöyle der: "Onlardan ne şirk, ne küfür ne de nifak ile ilgili herhangi bir şey açıkça görülmediği müddetçe haklarında bunlarla şahitlikte bulunmayız, gizlediklerini ise Allah'a havale ederiz." Kitabı şerh eden burada şöyle der: "Çünkü biz zahire göre hüküm vermekle emrolunup, zandan ve bilgimiz olmayan şeye tabi olmaktan nehyolunduk.."Kısacası, dünyada mürted hükmünü vermek ancak küfre götürücü söz ya da fiil ile olur. İbn Teymiyye Rahimehullah der ki: "Mürted; Müslüman olduktan sonra söz ya da fiili ile Müslümanlığını bozup İslam'la bir arada bulunması mümkün olmayan bir ameli işleyen kimsedir." yine şöyle der: "Bir kimse küfür olan bir söz söyler ya da bir amel işlerse, kafir olmayı kastetmemiş olsa bile, bu nedenle kafir olur. Zira Allah'ın dilediği kimseler dışında hiç kimse küfrü kastetmez."

Riddetin Çok Çabuk Meydana Gelebileceği: Günümüzde, insanlar küfre götüren amelleri işleseler dahi onları tekfir etmekten sakındıran kimseler çoğalmış durumdadır. Bu kimseler tekfir etmenin Haricilerin mezhebi olduğunu söylerler. Hatta bazıları riddetin meydana gelmesinin mümkün olmadığı, şehadeti ikrar eden kimsenin bir daha asla küfre düşmeyeceği görüşünü benimserler. Bazıları da, "Biz, günahından dolayı hiçbir Müslümanı tekfir etmeyiz" sözünü kendilerine delil edinirler. Tüm bunlar, İslam Dini'ni bilmemekten kaynaklanmaktadır. Hariciler küfre düşürmeyen günahlar ile tekfir etmektedirler. Ehl-i Sünnet ise, ancak küfre düşüren günahlar ile tekfir ederler. "Biz, günahından dolayı hiçbir Müslümanı tekfir etmeyiz" sözünün açıklaması daha önce "Akidetu't-Tahaviyye" kitabı üzerine yaptığımız tenkitte

geçmişti. Nebi Aleyhissalatu Vesselam hayatta iken de irtidad edenler olmuştu, O'nun vefatından sonra da Mekke, Medine ve Bahreyn halkı dışında Arapların geneli irtidad ettiler. Ebu Bekr Radıyallahu Anhu ve sahabe onlarla mürted oldukları için savaştılar. Allah Teala şöyle buyurur: “Özür beyan etmeyiniz, imanınızdan sonra küfre saptınız” (9et-Tevbe/66) “Andolsun onlar küfür sözünü söylemişlerdir ve Müslümanlıklarından sonra küfre sapmışlardır.”(9et-Tevbe/74) Haklarında bu ayetler inen kimseler, henüz nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem hayatta iken söyledikleri bazı sözler dolayısıyla kafir olmuşlardı. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir hadisinde şöyle der: “Gece karanlığı gibi fitneler gelmeden önce amel ediniz. Kişi mü'min olarak sabahlar, kafir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlar, kafir olarak sabahlar. Dünyadan bir parça karşılığında dinini satar.”

Bir kimse şaka da olsa tek bir kelime ile dinden çıkabilir. Bundan dolayı “Akidetu't-Tahaviyye” kitabının şerhinde şöyle denilmiştir: “İslam dini Allah Teala'nın, rasulleri lisaniyla kullarına şeriat kılmış olduğu dindir. Bu dinin aslı, ayrıntıları peygamberden gelen rivayetleridir ve apaçıktır. Küçük-büyük, anlayan- anlamayan , zeki ya da aptal, ayırt edebilen herkes için bu dine girmek mümkündür. Bu dinden çıkmak ise bundan daha çabuk olabilir.” ‘Bu dinden çıkmak ise girmekten daha çabuk olabilir’ sözü üzerinde durmak gerekir. Alimler riddeti abdest, ezan, namaz, ve oruç gibi ibadetleri bozan şeyler arasında saymışlardır. Yani insan namaz kılmak için abdest alır ancak küfre götürücü bir amel işleyip (bu; söz, fiil, itikat veya şek olabilir) mürted olabilir. Eğer tevbe ederse dinden çıkmasıyla bozulmuş olan abdestini yenilemesi gerekir. İbn Kudame bu konu ile ilgili şöyle der: “Evzai ve Ebu Sevr, ‘Riddet abdesti bozar, teyemmümü batıl kılar’ derler. Riddet söz ile, itikaden yahut şek ile olsun İslam’dan çıkaran şeyleri işlemektir. Kişi İslam’a ve hak dine dönmüş ise, dinden çıkmadan önce abdestli dahi olsa, namaz kılabilmesi için tekrar abdest alması gereklidir. Yine ibn Kudame şöyle der: “Ezan esnasında müezzin mürted olsa ezan batıl olur.”“Oruçlu iken irtidat eden bir kimsenin orucu fasit olmuştur, aynı gün tekrar İslam’a dönmüş olsa dahi o günün orucunun kazasını yapması gerekir.”“Bir kadın kocasına; ‘bir dinar karşılığında beni boşa’ dese , kocası da onu boşasa, sonra kadın mürted olsa kocasının o bir dinarı ödemesi gerekir ve talak-ı bain (tamamen ayırıcı talak) meydana gelmiş olur. Riddetin bu parayı ödemesine bir etkisi olmaz, çünkü riddet ayrılmalarından sonra olmuştur. Eğer mürted oluşundan sonra ve evlenme gerçekleşmeden önce boşarsa riddet ile ayrılmış olur, talak geçerli olmaz. Çünkü talak riddet ile ayrıldıklarından sonra olmuştur.” Ebu'l-Kasım el-Hiraki şöyle der: “İki Müslüman nikahlansalar, evlenmeleri gerçekleşmeden kadın mürted olsa nikah fesh olunur, mehir gerekmez. Aynı durumda erkek mürted olsa, yine nikah fesh olunur ancak mehrin yarısını vermesi gerekir.” “Eğer kadın evlilikten sonra mürted olursa ona nafaka ödemek gerekmez. İddeti geçinceye kadar Müslüman olmaz ise nikah fesh olunur. Aynı şekilde erkek mürted olursa, kadının iddeti geçinceye kadar İslam’a geri dönmezse dinleri ayrıldığı için nikah fesh olunur.” Bütün bunlar bazılarının iddia ettiğinin aksine riddetin meydana gelebilmesinin mümkün olduğunu, hatta bunun ne kadar çabuk olabildiğini açıklamak için yeterlidir. Öyle ki; abdest alan abesti ile namazı arasında, müezzin namaza çağırırken küfre düşürücü bir söz,

kalbindeki bir itikat veya küfre götüren herhangi bir şey dolayısıyla dinden çıkabilir. İşte bu örneklerle çağımızdaki insanların içinde bulunduğu utanç verici cehalet rahatça anlaşılabilir. Şeyh Muhammed Hamid el-Fakî şöyle der: “Son dönemlerdeki alimlerden çoğunun büyük şirkten alıkoymak isteyen kimselere karşı çıkışları son derece şiddetlendi. Onlar ve sahabe sanki iki zıt kutup gibidirler. Sahabe şirkten az bir şeyi bile münker görürlerdi. Bu kimseler ise büyük şirkten alıkoyanları kötülemekte, şirkten nehyetmeyi bidat ve dalalet saymaktadırlar. Allah’ı birlemek, ibadeti yalnızca Ona has kılmak ve Allah’a şirk koştuktan nehyetmek için gönderildiklerinde, ümmetlerin nebi ve rasullere karşı tutumları da bu şekildeydi.” Yine şöyle der: “İlme sahip olduklarını iddia edenlerden çoğu ‘la ilahe illallah’ı tam olarak kavrayamayan kimselerdir. Bu sözü telaffuz eden herkesi, örneğin kabirlere, ölümlere ve putlara ibadet etme, dinde haram olduğu zaruri olarak bilinen şeyleri helal sayma, Allah’ın indirdiği hükümler dışındaki hükümlerle hükmetme yahut alimleri rabler edinme gibi şeylerle açıkça küfrünü gösterse dahi Müslüman olarak isimlendirmektedirler.

Tekfirin Kuralı: Tekfirin kuralı ifadesinden kastedilen belirli bir kişiyi tekfir etmenin kuralıdır (Tekfiru’l-Muayyen). Şeyhulislam ibn Teymiyye “Tekfirin kuralı” ifadesini “Mecmuu’l-Fetava”da birçok yerde kullanmıştır. Şeyhulislamın çeşitli eserlerinde bu kuralın aslını ve sınırlarını araştırdık, fakat bu araştırmalarımıza rağmen bir açıklama elde edemedik. Zannediyoruz ki O bununla, alimlerce kabul gören tekfir kurallarının, herkesçe bilinen yargısal uygulamalarla ilgili yönünü kastetmişti. Belki o dönemde şeri hükümlerin yürürlükte olması nedeniyle bu kuralların derlenmesine ihtiyaç duyulmamıştı. Şeyhulislamın bahsetmiş olduğu şeyin gayesi -ki bunu birçok mevzuda tekrarlamıştır- belirli bir kişinin tekfirinin, tekfir şartlarının yerine gelmesi ve kişi hakkında tekfirin engellerinin ortadan kalkmasına bağlı olduğunu açıklamaktır. Bu gün ise şer’î yargının kalkması, ilmin azalması ve cehaletin ortaya çıkmasıyla bu gibi kaidelerin derlenmesi ihtiyacı doğdu. Bundan dolayı belirli bir kişiyi tekfir (tekfiru’l-muayyen)in kuralı hakkında şu şekilde bir metin ortaya koyduk. Amacına ulaşmasını ümit ediyoruz. “Zahire göre uygulanan dünyevî hükümlerde, küfre düşürücü bir söz söylediği ya da bir fiil işlediği şer’î yollarla sabit olan bir şahıs hakkında tekfir hükmünün şartları yerine gelip, engeller ortadan kalktığında kafir olduğu hükmü verilir. Hükmü, buna ehil olan bir kimse verir. Eğer hakkında hüküm verilen kimse darulislamda güç yetirilen bir konumda ise; yetkili olan kimsenin cezayı uygulamadan önce o kişiye istitabe uygulaması vaciptir. Eğer bir güç arkasında veya darulharbe sığınarak korunuyor (mümteni) ise ona istitabe uygulamadan öldürmek ve malını almak herkes için caizdir. Bu konuda, sonuçta elde edilecek olan maslahat veya mefsedete bakılarak uygun olan tercih edilir.” Bu kaideyi özlü bir biçimde açmaya çalışacağız: “Zahire göre uygulanan dünyevi hükümlerde” ifadesi; “söz veya fiil ile” ifadesinden önce bir giriş mahiyetindedir. Çünkü söz ve fiil, insanda açıkça görülebilen şeylerdir ve kişi dünyada iken bunlardan hesaba çekilir. Ancak küfre götürücü bir itikat yahut imanın rükünleri ve şubeleri hakkında bir şekten dolayı kalpte gizli bulunan küfre gelince bundan dolayı kişi dünyada iken sorgulanamaz. Onun işi Allah’a aittir. Kafir olarak ölene Allah mağfiret etmez. Buna riddetin tarifinden hemen sonra dikkat çekmiştik. “bir söz söylediği ya da bir fiil işlediği” ibaresine gelince; dünyada iken bir kimsenin

kafir olduğuna hükmedilmesinin sebebi bu ikisidir. Örneğin Allah Teala'ya, Rasul'e Sallallahu Aleyhi ve Sellem ya da dine hakaret etmek küfre düşüren sözdür. Fiile örnek olarak ise Kuran'ı pisliğe atmak vb. şeyler gösterilebilir.

Yine küfre götürücü fiiller içerisine emredilen bazı fiilleri terk etmek de girer; namazın ve Allah'ın indirdikleriyle hükmetmenin terki gibi. Emredilen bir şeyi terk etmek de fiil olarak isimlendirilir. Ayeti kerimede şöyle geçer: "Birbirlerini yaptıkları münker (çirkin işler) den alıkoymuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi."(5Maide 79). Allah Teala münkerden nehyetmemelerini fiil olarak isimlendirdi. Bu konuda başka delillerde vardır. Muhammed Emin eşŞenkî bunları "Muzekkirâtu Usulî'l-Fıkh" adlı eserinde zikretmiştir. Aynı şekilde İbn Hacer de "Sahih olan görüşe göre terk de fiildir" der. "Küfre düşürücü" sözü, "bir söz söylediği ya da bir fiil işlediği" ibaresinin sıfatı olarak gelmiştir.

Küfür ile sıfatlandırma iki şart ile gerçekleşir: A - Bu sözü söyleyen yahut fiili işleyen kimsenin kafir olduğuna dair muteber olan şer'î delillerin kesinlik kazanması şartı. Bu, "Mutlak tekfir" olarak isimlendirilir. "Şunu söyleyen kafir olur" ya da "Şu fiili işleyen kafir olur" şeklinde, küfür hükmünü belirli bir şahsa indirgmeden mutlaklaştırmaktır. Yani mutlak tekfir, küfür hükmünü sebebin faili olan şahsa değil sebebe indirgemektir.

Şer'i delilde şart koşulan şey, onun büyük küfre delalet edişinin kesin olmasıdır, küfre delalet eden bazı sigalar vardır ki bununla hem küfür hem de bundan daha aşağı olan küçük küfür yahut fısk kastedilmiş olabilir. Bu şekilde delaletinde ihtimal bulunan naslarda kastedilen şeyin belirlenebilmesi için, o nassın içindeki yahut başka naslardaki bu ibareyi anlamaya yardımcı olabilecek işaretlere bakılır. Örneğin Buhari'nin Sahih'inde, İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: "Cehennem bana gösterildi, oradakilerin çoğu kadındı. Onlar küfrederler..." Denildi ki; "Allah'a mı?" Şöyle cevap verdi: "Kocalarına. Ve yapılan iyiliği inkar (küfr) ederler.". Yine, Ebu Said'den şöyle rivayet edilir: "Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem kadınların yanına uğradı ve şöyle dedi: "Ey kadınlar topluluğu, çok sadaka veriniz. Bana sizin, cehennem ehlinin çoğunluğu olduğunuz gösterildi." Dediler ki; "Ne sebeple?" Rasulullah şöyle cevap verdi: "Çok lanet ediyorsunuz ve kocalarınıza çok küfür (nankörlük) ediyorsunuz." Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem burada kadının kocasının hakkını yerine getirmemesi ve onun iyiliklerine karşı teşekkür etmemesi durumunu "küfür" olarak nitelendirmiştir. Buradaki bazı işaretlerden anlıyoruz ki, bu küfürden kasıt dinden çıkararak büyük küfür değil küçük küfürdür. Buna delil ise, orada bulunanların "Bu Allah'a küfür müdür" diye sorduklarında Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem verdiği cevaptır. Bir başka delil ise, bu günahlarını gidermesi için kadınlara sadakayı emretmesidir. Çünkü sadaka yalnızca mü'mine fayda sağlar. Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi kötülükleri giderir." Bir kafirin sadaka vermesi kabul görmez ve onun günahlarına keffaret olmaz. Allahu Teala ayeti kerimesinde; "Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz" demektedir. Öyleyse bu, Rasulullah'ın Aleyhissalatu Vesselam, onların işlemiş oldukları günahı küfür olarak nitelendirmesiyle birlikte, onların mü'min olduklarına delalet eder. Bu ise küçük küfrün vasfıdır. Bir başka misal Rasulullah'ın, "Müslüman'a sövmek fasıklık, onu

öldürmek ise küfürdür” ve “Benden sonra birbirinizi öldürerek kafir olmayın” hadisleridir. Rasulullah Aleyhissalatu Vesselam Müslüman’ın Müslümanı öldürmesini ve birbirleriyle savaşmalarını küfür olarak isimlendirmiştir. Ancak naslar, kasıtlı olarak öldüren kişinin şu ayetlerde geçtiği üzere kafir olmadığına delalet eder: “Ey iman edenler, öldürülen kişiler hakkında kısas sizin üzerinize farz kılındı. Özgüre karşı özgür, köleye karşı köle ve dişiye karşı dişi. Ancak kim kardeşi tarafından bağışlanırsa kendisine örfe uymak ve ona güzellikle diyet ödemek gerekir...” (2el-Bakara/178). Ayette, katil ile maktulün velisi arasında bir kardeşlik bağı olduğu bildirilmiştir. Birbirleriyle savaşmaları durumunda da aynı şey geçerlidir: “Mü’minlerden iki taife savaştıklarında...” (49el-Hucurat/9). Savaşmalarına rağmen Allahu Teala onları müminler olarak isimlendirmiştir. Tüm bunlar, yukarıdaki hadislerde geçen “küfür” ifadesinin, imanı yok eden küfür olmayıp küçük küfür olduğuna delalet eder. Büyük küfür veya küçük küfre delalet etme ihtimali taşıyan siğalardan bazıları şunlardır: Mazi (geçmiş zaman) ve muzari (geniş zaman) siğası ile tekil veya çoğul belirsiz olarak gelen ism-i fail ve “iman etmemiştir”, “bizden değildir”, “ateştedir”, “Allah ona cenneti haram kılmıştır”, “ondan beri olunur” ya da “Allah ve Rasulü ondan beridir” gibi ifadeler. Bununla ilgili örneklerin hepsi ve işaret ettikleri manaların açıklamaları “el-Hucetu fî Ahkamillah” adlı kitabımızda geçmektedir. İmam Abdullah ibn Kasım ibn Selam, ihtimal taşıyan ifadelerden bir bölümünü “el-İman” adlı kitabında belirtmiştir. “Küfrü’l-ekber”e işaret ettiği kat’î olan şer’î delillere gelince, Allahu Teala’nın şu sözü buna örnektir: “Onlara sorsan, dalmış oyalanıyorduk derler. De ki: Allah ile, O’nun ayetleriyle ve Rasulüyle mi alay ediyordunuz? Özür beyan etmeyiniz; siz imanınızdan sonra küfre girdiniz” (9et-Tevbe65-66) . Ayette, imandan sonra küfre girdikleri beyan edilmiştir ki, bu küfrü ekberdir. “Nefsine zulmediyor olarak bağına girdi. ‘Bunun sonsuza kadar kuruyup yok olacağını sanmıyorum’ dedi... Kendisi ile konuşmakta olan arkadaşı ona dedi ki: ‘Seni topraktan sonra bir damla sudan yaratan, sonra da seni bir insan olarak şekillendiren (Allah’a karşı) küfürde mi bulunuyorsun?’” (18el-Kehf/35,37). Ayette bu kimsenin Allah’a karşı küfürde bulunduğu açıkça ifade edilmektedir ki, bu da küfrü ekberdir.

Yine Allah’tan başkasının güç yetiremeyeceği bir şeyde Ondan başkasına duada bulunan kimse hakkında ayette şöyle denilir: “Allah, sizin rabbinizdir; mülk Onundur . Ondan başka dua ettikleriniz ise, bir çekirdeğin incecik zarına bile malik olamazlar. Eğer onlara dua ederseniz duanızı işitmezler, işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet gününde ise, sizin şirk koşmanızı tanımayacaklardır...”(35Fatır 14-15) “Hak olan dua yalnızca Onadır. Onların Allah’tan başka duada buldukları ise, onlara hiçbir şeyle cevap veremezler. (Onların durumu) yalnızca ağzına gelsin diye, iki avucunu suya uzatan(ın beklemesi) gibidir. Oysa ona gelmez. Küfre sapanların duası, sapıklık içinde olmaktan başka bir şey değildir.”(13 Ra’d 14)

Genel Kural: Kuran’da ve sünnette belirlilik takısı ile gelen küfür kelimesi “küfrü ekber”i (büyük küfrü) ifade eder (el- küfr, el-kâfir, el-küffâr, el-kâfirûn, el-kevâfir gibi...) Çünkü elif-lam, mananın tam olması için, başına geldiği ismin tüm anlamlarını kapsadığını ifade eder. Bu konuda dilbilimcilerle ilim ehli arasında ihtilaf yoktur. İsim, fiil veya masdar olarak gelmesi fark etmeksizin Kur’an’da geçen tüm ‘küfr’ kelimeleri büyük küfür ifade eder. Çünkü Kur’an’ın

lafızları kullanıldığı anlamın en üst derecesini ifade eder. Hatta nimete nankörlüğü ifade etmede kullanılan 'küfr' kelimesi büyük küfür anlamındadır.(1) Küfrün lugat manası kastediliyormuş gibi gözüküğünde bile, aslında kast edilen şer'î anlamdaki küfrü ekberdir.(2) Geriye yalnızca hadislerde geçen lafızlar kalır, bunlardan belirlilik takısı ile gelmiş olanlar küfrü ekberi ifade eder. Şu hadiste olduğu gibi: "Kişi ile küfür arasında namazı terk etmek vardır." Eğer bu siğa dışında bir ifade ile gelseydi, küçük küfre delalet ettiğine dair herhangi bir işaret bulununcaya kadar bunun anlamının büyük küfür olduğu kabul edilecekti. Bunun delili ise yukarıda geçen hadiste Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem kadınlara hitab ederken "küfredersiniz" dediğinde sahabelerin hemen "Allah'a mı küfrederler?" diye sormalarıdır. Bu da gösteriyor ki küfür mutlak olarak kullanıldığında onun manasının küçük küfr olduğuna işaret eden herhangi bir şey bulunmadığı sürece yukarıdaki örnekte olduğu gibi öncelikle küfrü ekberin kastedildiği anlaşılır. Şeyh Abdullatif ibn Abdirrahman şöyle der: Kur'an ve Sünnet'te geçen zulüm, masiyet, fısk, fücur, dostluk, düşmanlık, rukûn (meyletmek), şirk vb. lafızlarla bazen ıstılahi anlamı kastedilir, bazen de sözlük anlamı kastedilebilir. Usulcülere göre asıl olan birincisi, yani ıstılahi anlamıdır. Lafzi yada manevi herhangi bir işaret bulunmadan kelimeye ikinci anlam yani sözlük anlamı yüklenemez. Bu ancak nebevi ifade şeklinden, yahut sünnetin açıklamasıyla anlaşılabilir. Allah Teala şöyle demiştir: "Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik."(14 İbrahim/4).

Burada dikkat çekilecek önemli bir husus vardır, o da; bir şeyin küfre düşürücü olduğuna hükmetmek için bizzat o şey hakkında küfre düşürücü olduğuna dair bir nassın bulunmasının şart olmadığıdır. Alimler bunu nassların umumundan (genel anlamlarına bakarak) çıkarırlar. Örneğin Allah'tan başkasına yakınlaşmak ve ibadet etmek için kurban kesilmesi gibi. Nevevi ve başka alimlerin de belirttiği gibi bu, icma ile küfür sayılmıştır. Allah'tan başkasına secde etmek de aynı şekildedir." Şeyh Hamed ibn Muammer'in vermiş olduğu örneklerden en belirginini Kuran'ın yaratılmış (mahluk) olduğunu söyleyen kimsenin tekfiri hakkında olanıdır. Bu, selefın kitaplarında bahsettikleri en meşhur şeylerdendir. Şöyle derler: "Kuran Allah'ın kelamıdır, yaratılmış değildir. Kim Kuran'ın yaratılmış olduğunu söylerse kafirdir." Örneğin, namazı terk eden hakkında: "Kim namazı terk ederse kâfir olur" hadisinin olduğu gibi, Kur'an'ın mahluk olduğunu söyleyen kimsenin kâfir olduğu hakkında, ne Kur'an ve Sünnet'te herhangi bir delil ne de sahabeden bir haber gelmiş değildir. Ancak alimler bu hükmü nassların Kur'an'ın Allah kelamı ve ilmi olduğuna delalet etmesinden çıkarmışlardır. Kelam ve ilim Allah'ın sıfatlarındandır ve onun sıfatlarının da mahluk olması mümkün değildir. Kim bunu inkâr eder ve mahluk (yaratılmış) olduğunu söylerse kâfir olur. Hatta bu meselenin hükmü Ehl-i Sünnetin icma konusu olmuştur. Zehebi'nin Kâdı Ebu Yusuf'tan rivayet etmiş olduğu şu söz, bu meselenin hükmünün net olmadığını açıklar: "Ebu Hanife ile altı ay tartıştım, sonunda "Kur'an mahluktur" diyen kimsenin kafir olduğu üzerine görüş birliğine vardık."

Konu hakkında ne Kitap ve Sünnetten bir nass ne de sahabeden nakledilmiş bir söz bulunmadığı için üzerinde uzunca tartışmalar olmuştur. İşte bütün bunların hepsi, küfre götürücü tüm konularda her biri için ayrı ayrı ve açık nassların bulunmasının şart olmadığı,

bilakis hükmünün naslara dayanılarak çıkarılmasının caiz olduğunu gösterir. Bu konu içerisinde söz yada fiilin ancak kesin bir delille küfür olarak nitelendirilebileceği de kesinlik kazanmıştır. Bu meselede fırkalar farklı görüşlere ayrılırlar. Hariciler, büyük günahlar ve küfre götürücü olmayan şeylerle tekfir ederler, Mürcie ise; tam tersi söz yada fiil, hiçbir amelle tekfir etmeyip amelin bizzat kendisinin küfre götürücü olduğunu kabul etmezler. Küfre götürücü olduğu nass ile kesin belirtilmiş olan ameli işleyen kafir olduğu hususunda Ehli Sünnet'e muvafakat ederler. Ancak hakkında küfür olduğuna dair nass bulunan amelin bizzat kendisinin küfür sebebi olmasından değil, kişinin kalbinde küfür olduğuna delil olmasından dolayı küfür hükmü verileceğini kabul ederler. Böylece hükümde Ehli Sünnet ile ittifak ederler ancak bunun açıklamasında ayrılırlar. Bu görüşe sahip olanlar fakihlerin Mürcie gibi düşünenleri ve Eşariler'dir. Gulat-ı Mürcie ise aşırı sapmış kimseler olup 'küfrü ekber'e işaret ettiği kesin olan şer'î delillerle bile asla tekfir etmezler. Küfr ameli işleyen birisini tekfir etmek için, onun peygamberi yalanlamasını, inkarını, yahut yasak olan bir ameli helal saydığını açıkça söylemesini şart koşarlar. Bu, çağımızdaki insanların sahip olduğu ve oldukça yaygın olan bir görüştür. Daha önce de belirttiğimiz gibi selef alimleri bu görüşe sahip olanları tekfir etmişlerdir. Buraya kadar anlatılanlar şer'î delilin açık ve net olarak küfrü ekbere işaret etmesini öngören birinci şart ile alakalıdır.

B - Söz ve fiile küfür sıfatının verilebilmesi için ikinci şart: Söz ya da fiilin bizzat küfre düşürücü olduğunun açık olması, yani tekfir konusunda delil edinilen naslarda belirtilen küfre götürme sebebinin içeriyor olması gerekmektedir. Örneğin; Ey efendim bana yardım et, ihtiyacımı gider, düşmanımdan beni kurtar yahut rızkımla genişlet vb sözler söylemek gibi. Bu tür sözler, açıkça Allah'tan başkasına dua etme niteliği taşıdığı için küfre düşürücüdür. Zira şer'î deliller Allah'tan başkasına dua edenin kafir olacağını bildirir. Yine Kur'an'ı pisliğe atan bir kimsenin yaptığı bu hareket de aynı şekilde küfre düşürücüdür. Kişi bu hareketi ancak Kur'an'ı hafife aldığından dolayı yapar. Allah'ın ayetlerini hafife alan kişinin küfrü ise katî delil ile sabittir. Ancak bir kimse Kur'an'ı ateşe atarsa, bu fiilin o kimsenin küfrüne delalet ettiği açık değildir. Bunun açıklaması "Delil oluşu muhtemel olan şeyler" ile ilgili konuda gelecektir. Delaleti açık olan amelin karşıtı, küfre açıkça delalet etmeyen ve ihtimal taşıyan amellerdir. Bunlar küfür olma ya da olmama ihtimali taşıdığı için "Küfre delalet edışı ihtimal taşıyan amellerle tekfir" olarak isimlendirilir. Bunlardan, kendisi bizzat küfür olmayan fakat küfre yol açan sözler vardır. Bunlara "Sonuca göre tekfir" veya "Sözün gereğince tekfir" denir.

Küfre delil oluşu ihtimal taşıyan amelin açıkça küfre delalet edip etmediğini tayin etmek için birçok şeyin gözden geçirilmesi gereklidir. Kâdı Şihâbuddîn el-Kârâfî bu konuda şöyle der: "Durumu açık olan her şey bu durumuna zıt veya buna tercih edilebilecek bir şey bulunmadığı sürece dış görünüşüne göredir. Eğer açık bir şey yoksa, şer'an geçerli olan tercih şekillerinden herhangi birisiyle tercih yapılması gerekir."

Şer'î tercih: Neye delalet ettiği ihtimal taşıyan amellerde kastedilen şeyin belirlenebilmesi için tercih yaparken üç şeye bakılır. Bunların hepsi ya da bir kaç göz önünde bulundurulur: 1. Failin Kastının Açığa Çıkması, 2. Ameli ile Birlikte Hal ve Tavırlarının Neye İşaret Ettiğine

Bakılması, 3. İhtimal Taşıyan Sözü Söyleyen Kişinin ve Yöre Halkının Örfünün Bilinmesi. **1.**

Failin Kastının Açığa Çıkması: Sözü veya fiili ile neyi kastetmiş olduğu kişiye sorulur.

Örneğin; bir kabrin başında sessizce dua eden bir kimse eğer bu kabirdeki kişiyi affetmesi için Allah'a dua ediyorum derse onun yaptığı yanlış bir iş değildir. Eğer bu kabrin başında kabul olunacağını ümit ederek Allah'a dua ediyorum derse, bu küfre götürmeyen bidat bir ameldir. Fakat bu kabirdeki kişiye ihtiyaçlarını gidermesi için duada bulunuyorum derse bu küfre götürücü bir ameldir. Böylece delil oluşu ihtimal taşıyan amelde kasıt ortaya çıkmış olur. Bu konuda Nevevi şöyle der: "Eğer bir müftüye ihtimal taşıyan ve bir kısmı küfür sayılmayan sözler söylemiş olan bir kimse hakkında fetva sorulursa şöyle demesi gerekir: 'Bu söyledikleriyle ne kastetmiş olduğu o kişiye sorulur, o kişi neyi amaçlamışsa sorunun cevabı ona göredir.'" Yine bu konuda imam Şafii Rahimehullah şöyle der: "Açık olmayıp ihtimal taşıyan bir amelde son söz bunu işleyen kimsenin yapacağı açıklamadır." Burada, "Tekfir Etmede Düşülen Hatalar" bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacak olan önemli bir uyarı vardır: Hüküm vermede etkili olacak olan, failin kastını açıklamasını istemekten maksat, onun yaptığı işten amaçladığı şeyi belirlemektir, bununla küfrü kastedip etmediğini belirlemek değil. Önceki örnekte kişinin ölüye sıkıntılarını gidermesi için dua ettiğini açıklaması hüküm vermede etkili olacak olan ve açıklanması istenilen kasıttır. Bu amel ile küfrü kastedip etmediğinin sorulması gerekmez. Hatta bununla küfrü kastedmediğini dahi söylese bu verilen hükmü etkilemez. Bunun ayrıntıları inşaallah ileride gelecektir.

2. Amel ile Birlikte Kişinin Hal ve Tavırlarının Neye İşaret Ettiğine Bakılması (Karâinul-Hal):

Örneğin; bir kişi küfür olma ihtimali taşıyan bir söz söylese, bununla küfrü arzulamadığını iddia etse ancak araştırıldığında 1() Nevevi, el-Mecmu: 1/49. 2() eş-Şafii, el-Um: 7/297. 95 zındıklarla arkadaşlık yaptığı veya zındıklıkla itham edildiği tespit edilse, işte tespit edilen bu durum "karainu'l-hal"dir ve buna dayanılarak o kişinin küfrü kastetmiş olduğu tercih edilir. Bu konuda yine şöyle bir örnek verebiliriz: Bir kişi Kur'an'ı ateşe atsa, bu hareket onun Kur'an'ı hafife aldığı ihtimali taşıdığı için aynen pislige atan bir kimse gibi tekfir edilebilir. Yine bu hareket Osman ibn Affan'ın yaptığı gibi eskimiş olan mushafı yok etmek istemiş olabileceği ihtimalini de taşır. Bu da bir raşid halifenin sünneti olup küfre düşüren bir amel değildir. Kişi kastının bu olduğunu söylese ancak sonradan mushafın yeni olduğu yahut adamın zındıklıkla itham edildiği ortaya çıksa, bu deliller onun sözünün yalan olduğu, bilakis Kur'an'ı hafife aldığı için bunu yaptığını açığa çıkarmış olur. İbn Receb el-Hanbeli Rahimehullah şöyle der: "Halin delil olması, sözün delil olmasından farklı bir durumdur. Çünkü iddianın kabulünde kişinin haline uygun olan kabul, uygun olmayan ise red edilir ve hükümler başka bir şeye bakılmaksızın buna bağlı olarak verilir."

3. Örfüye Bakılması: İbnü'l-Kayyim Rahimehullah , müfti ile ilgili hükümler konusunda şöyle der: "İkrar iman, vasiyyet, ve diğer lafız ile ilgili şeylerde, o sözleri kullanan halkın anlayışına, örfüne bakmaksızın ve bu kelimelere gerçek manalarından farklı dahi olsa

onların kullandıkları manayı yüklemeyen fetva vermesi caiz olmaz. Eğer böyle yapmazsa hem kendisi sapar hem de başkalarını saptırır .” Neye delalet ettiği ihtimal taşıyan amelde, amacın belirlenmesine yardımcı olan bu üç tercih şekli Şafii Rahimehullah yalnızca kastın açıklanması şeklini benimser. Konunun daha kolay anlaşılabilmesi için, küfre delalet ettiği ihtimal taşıyan ameller hakkında alimlerden bazılarının fetvalarını aktaralım: Kâdî İyad Rahimehullah der ki: “Şeyh Kâdî Ebu Abdillâh Muhammed ibn İsa’yı hüküm verirken izledim. Bir gün birisiyle kavga ettikten sonra bir köpeğe ayağıyla vurarak ‘kalk ey Muhammed’ dediği iddia edilen bir adam getirildi. Adam böyle bir şey söylediğini inkar etti. Aleyhine şahitlik edenler olduğu için Şeyh onun hapse atılmasını emretti. Araştırıldığında itikadı hakkındaki şüpheyi kuvvetlendirecek bir şey bulunmadığı için onu kırbaçladı ve serbest bıraktı.” Şerh eden der ki; “Bu adamın Muhammed adında bir düşmanı vardı...” Yine Kâdî İyad şöyle der: “Endülüslü kâdîlardan bazıları Kâdî Muhammed ibn Mansur’a Rahimehullah başkası tarafından eleştirilen ve şu şekilde cevap veren bir kişi hakkında fetva istediler. Adam: “Sen bununla benim noksanlığımı kastediyorsun. Ben insanım, tüm insanların hatta Nebi’nin Aleyhissalatu Vesselam dahi noksanlıkları vardı” demişti. Şeyh, hapisliğinin uzatılmasına ve ona bir ders verilmesine fetva verdi. Endülüslü bazı alimler öldürülmesine dair fetva vermişlerdi.” Şeyhulislama ehl-i beytten şerefli birine söven ve “Allah ona ve onu şereflendirene lanet etsin” diyen kimsenin durumu sorulduğunda şöyle cevap verdi: “Bu söz tek başına sahibinin öldürülmesine sebep olan sövmeye değildir. Bilakis sözünü açıklaması istenir, onu kimin şereflendirdiği sorulur. Eğer bu sözün açıklamasıyla yahut sözlerinin ve halinin işaretiyle onun Nebi’ye Aleyhissalatu Vesselam lanet etmeyi amaçladığı tespit edilirse öldürülmesi vacip olur.

Eğer böyle bir şey tespit edilmemişse alimlerin ittifakıyla katlini gerektirecek bir şey yoktur.” Yukarıda verilen örnekler ihtimal taşıyan sözler hakkındadır. İhtimal taşıyan fiillere gelince, örneğin; bir kişi kibleye doğru namaz kıyıyor iken önünde ateş yahut bir kabir bulunuyor olsa, bu fiil o kişinin ya Allah’a ya da kabre veya ateşe ibadet ettiği ihtimallerini taşır. Kastının açığa çıkması ve halinin hangisine daha yakın olduğunu gösterdiğine bakılması gerekir. O kişi hayırla bilinen birisi midir? Yoksa ateşe ibadet eden bir mecusi olup da takıyye yaparak Müslüman olmuş görünen birisi olabileceğinden şüphe edilen bir kimse midir? Buhari bu konu için ‘Kitabu’s-Salat’ta “Kim önünde ateş yahut tapınılan herhangi bir şey bulunurken Allah için namaz kılarsa” isimli bir bölüm açmıştır. Bu, ihtimal taşıyan amelin neye delalet ettiğinin belirlenebilmesi için uyulması gereken bir kuraldır. Hükümü de, talak, kazf (zina ile itham), köle azadı vb. gibi ancak niyetin bilinmesi ile ve yine karainu’l-hale ve örfe bakılmasıyla açıklığa kavuşabilecek şeylerin hükmü gibidir. Açık ve net olan amellerde ise kasıt ve niyete yalnızca taammüden yapılıp yapılmadığını anlamak için bakılır. Bunu inşaallah tekfir konusundaki hatalar ile ilgili bölümde açıklayacağız. Neye işaret ettiği ihtimal taşıyan amellerde dünyevi hükümleri uygulayabilmek için bu amellerden amaçlanan şeyleri

belirleyecek olan mercii misallerde de geçtiği gibi kâdı (hakim)dir. Eğer bu amelden açıkça bir şey çıkarmak mümkün olamıyor ve kişi üzerindeki töhmet de kuvvetli bulunuyorsa, hakimin ta'zir cezası vermesi caizdir. Kendisinin küfrüne işaret olabilecek ihtimal taşıyan amelleri çokça işleyen zındık hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu, Nebi Aleyhissalatu Vesselam zamanında münafıklarda çokça görülen bir şeydi. Ayette de şöyle geçmektedir:“Sen onları, sözlerinin anlatım biçiminden tanırısın” (Muhammed/3).

Münafıklardan küfrü açıkça söyleyen ancak bunu söyledikleri tam olarak tespit edilememesinden dolayı şer'i olarak aleyhlerine bir şey ispat edilemeyen ve Allahu Teala'nın haklarında şöyle dediği kimseler vardı: “Söylemediklerine dair yemin ederler ancak küfür kelimesini söylemişler ve islamlarından sonra küfre düşmüşlerdir”(9 tevbe 74). Birçok kere dinden çıkıp sonra tevbe etmiş yahut ihtimali ve şüpheli ameli çok fazla olan zındığa gelince, İmam Malik'in bu konudaki görüşü tevbesinin kabul edilmeyeceği yönündedir. Şafii ise sonuna kadar kabul edileceğini söyler. Burada da yine hakimin içtihadına başvurulur. Şerrin fazlalığı dini insanlar arasında hafife alması hükme etki eder. Eğer bunlar bulunursa meseleyi bitirmek gerekir ve imam Malik'in görüşü ile amel etme tercih edilir.

Ahiretteki hükme gelince kendisinde küfür ihtimali taşıyan ameller görülen kimsenin niyetine göre işi Allah'a aittir. En iyi bilen Allah'tır ve amele göre karşılığını verecek olan da Odur. Nitekim Allah Rasulü şöyle demiştir:“Ameller niyetlere göredir, herkese niyet ettiğinin karşılığı vardır”(Mutefekun aleyh). Allah Teala şöyle der: “Sırların ortaya çıkarılacağı gün artık onun ne gücü vardır ne de yardımcısı”(Tarık 9-10).

Özetle şunu söyleyebiliriz: Amel (söz yada fiil) iki şart ile küfre götürücü olabilir (kişinin kafir olduğuna hükmetmeye sebep olabilir) : **1. Şer'î Delilde Aranan Şart:** Amelin küfür olduğu konusundaki delilin, o ameli işleyen kimsenin büyük küfür ile kafir olduğuna delaletinin kesin olması. **2. Mükellefin Fiilinde (belirli bir şahsın işlemiş olduğu amelde) Aranan Şart:** Amelin küfre delalet edişinin açık olması, yani şer'î delilde bildirilen küfre götürücü sebepleri içeriyor olmasıdır. Amelin kesin delalet edişi ya ilk bakışta olur, ya ihtimal taşıyan bir amel ise, işleyenin kastı ortaya çıktıktan sonra, ya da karainu'l-hale (Kişinin halinin delalet ettiği şeyler) ve kişinin örfüne bakıldıktan sonra olabilir. Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam şu sözü de bu iki şartın muteber olduğuna delildir : “Ancak hakkında elinizde Allah'tan bir delil bulunan apaçık bir küfür görmeniz...” . “Apaçık bir küfür” ifadesi, amelin küfre delil oluşunun net olması anlamındadır ki bu, küfre götürücü amelde aranan şarttır. “Hakkında elinizde Allah'tan delil bulunan” ifadesi ise; açık şer'î delildir ki, bu da küfre götürücü amelin delilinde aranan şarttır. Şevkani Rahimehullah şöyle der: “ ‘Hakkında sizde Allah'tan delil bulunan’ sözü açık ve te'vil götürmeyen ayet yahut sünnetten bir nass bulunmasını ifade eder. Buna göre, işledikleri şeyler te'vile açık olduğu müddetçe imamlara karşı ayaklanmak caiz değildir.

Kişiye küfre düşüren ya da düşürmeyen ameller konusunda alimler arasındaki ihtilaf ikinci şarta yöneliktir. Küfre delalet ettiği açık mıdır, yoksa ihtimal taşıyan bir amel midir? Eğer açıksa ihtilaf yoktur. Ancak ihtimal taşıyorsa bunda ihtilaf vardır. Çünkü burada içtihat söz konusu olur. Ebu Bekr el-Hisni eş-Şafii söz ile riddeti örneklendirirken şöyle der: “Bir kimse düşmanı

hakkında “Eğer rabbim olsa ona ibadet etmem” derse kafir olur. Yine “Eğer peygamber olsa ona iman etmem” yahut çocuğu ya da eşi hakkında “Bana Allah’tan ve Rasul’ünden daha sevgilidir” dese, bir hasta iyileştikten sonra “Hastalığımda neler çektim, Ebu Bekr ve Ömer’i öldürmedim ki bu hastalığı hak etmiş olayım” dese kafir olur. Alimlerden bir grup böyle bir kimsenin öldürülmesini gerekli görmüşlerdir. Çünkü Allahu Teala’ya zulüm isnat etmiştir. Bu ve buna benzer şeylerin hepsi aynı hükmü alır. Yine bir kimse kendisine vahiy geldiğini iddia etse, peygamberliğini ilan etmese bile kafir olur. Veya cennete girdiğini, meyvelerinden yediğini ve hurilerle birlikte olduğunu iddia etse icma ile kafir olur. Aynı şekilde zındık mutasavvıfların söylediklerini veya benzer şeyleri söyleyenler -Allah onları kahretsin- ne cahil insanlar ve onlara inananlar ne aptaldırlar.

Bir kişi “Ben nebiyim” dese diğeri de “Doğru söyledi” dese ikisi de kafir olurlar. Yine bir Müslüman’a “Ey kafir” dese, İslam’ı küfür olarak isimlendirdiği için kafir olur. Eğer şöyle dese; “Oğlum ölürse Yahudi olurum” veya “Hıristiyan olurum” bu durumda kafir olur. İslam’a girmek isteyen bir kimse bir kişiden kelime-i tevhidi söyletmesini istese, oda onun küfürde kalması için işaret etse yahut ona tevhidi telkin etmese kafir olur. Bir kimseye “Tırnaklarını kes, bıyıklarını kısalt bunlar sünnettir” denilse o da “Sünnet de olsa yapmayacağım” dese kafir olur. Ráfii, Ebu Hanife’nin ashabından ve tabiiilerinden bunu aktarır. Nevevi der ki; “Tercih edilen görüşe göre eğer hafife alma söz konusu değil ise kafir olmaz. Allah daha iyi bilir...” İki kişi tartışsa, birisi “La havle ve la kuvvete illa billah” dese diğeri “Bu karın doyurmaz” dese kafir olur. Aynı şekilde müezzinin ezanını dinlese ve “Yalan söylüyor” dese, “Kıyametten korkmuyorum” dese, başına bir musibet geldiğinde “Malımı çocuğumu aldı, artık yapacağı bir şey kaldı mı” dese kafir olur. Çocuğunu döven birisine bir başkası “Sen Müslüman değil misin” dese, o da kasıtlı olarak “Hayır” dese; bir kimse “Ey Yahudi” veya “Ey hıristiyan” dese o da “Efendim” dese kafir olur. Ráfîi bunu nakletti ve bu konuda görüş belirtmedi. Nevevî ise, “Bunu söylerken bir şey kastedmemiş olabilir, en iyisini Allah bilir” der. Bir öğretmen “Yahudiler’in çoğu Müslümanlardan daha hayırlıdır. Çünkü öğretmenlerin haklarını gözetiyorlar” dese kafir olur. Ráfii bunu Ebu Hanife’nin ashabından nakletti ve görüş bildirmede. Nevevi de ona tabi oldu. Biz deriz ki bu söz işçiler ve maaşla çalışanlarda çokça kullanılır. Bununla hüküm verirken, o kişinin bu sözle yalnızca bu konu ile ilgili muamelenin daha iyi olduğunu kastedip kastedmediğini anlamak için karainu’l-hale bakılır. Allah en doğrusunu bilir.

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekler söz ile riddete dairedir. Görüldüğü gibi ihtimal söz konusu olunca, tekfir etme konusunda alimlerin görüşlerinde de ihtilaf vardır. İhtimal taşıyan fiillerde de aynı durum söz konusudur. Ebu Bekr el-Hısnî yine şöyle devam eder: “Putlara, güneşe, aya secde etmek, mushafı pisliğe atmak, içinde güneşe ibadet ile ilgili şeyler olan sihir, putlara kurban kesmek, Allah Teala’nın isimlerini, Onun bir emrini yahut azabını hafife almak, def eşliğinde Kur’an okumak, yine hafife alarak içki ve zinaya besmele ile başlamak gibi bilfiil küfür olan şeyleri işleyen kafir olur. Ráfii, beline zünnar bağlayanın kafir olduğu görüşünü Ebu Hanife’nin ashabından rivayet eder. Mecusilerin başlarına taktıkları şapkayı takma hususunda ihtilaf ettiler. Doğru olan görüş kafir olduğudur. Yine bir kişi beline ip bağlasa, “bu nedir?”

denildiğinde zünnardır dese, çoğunluk kafir olduğu görüşündedir. Râfî bu konuda kendisi görüş bildirmemiştir. Nevevi der ki: “Doğru olan; eğer niyetinde bu yoksa kafir olmaz.” Râfî, dördüncü kısmın “Cinâyât” adlı bölümünde Nevevi’nin söylediklerini aktarır. Kısacası Nevevî yalnızca kafirlerin kıyafetlerinin giyilmesinin riddete sebep olmadığını kabul eder. Yine Râfî, Ebu Hanîfe’nin ashabıdan şöyle nakleder: “Fasık bir kimse, büyüdüğüne dair çocuğuna içki içirse akrabaları da önüne paralar vs. dökseler hepsi kafir olurlar” Râfî kendisi bu konuda görüş bildirmez. Nevevi der ki; doğru olan kafir olmadıklarıdır. Ancak Müslümanlar’ın, bir kafirden başkasının işlemeyeceğine icma ettikleri bir ameli işlerse, Müslüman olduğunu açıklasa dahi, -örneğin haça secde etmek, veya Hıristiyanlarla birlikte, onların elbiselerini giyip zünnarlarını takarak kiliseye gitmek gibi- kafir olur”

Fıkıh kitaplarının riddet ile alakalı bölümlerinde birçok örneği bulunan küfre götüren söz ya da fiiller incelendiğinde, İslam’dan çıkararak bu amellerin insanların çoğu tarafından önemsenmediği ortaya çıkar. Bunun sebebi cehaletin yayılması ve dinin önemsenmemesidir. Enes ibn Malik şöyle der: “Sizin gözünüzde saç teli kadar değeri olmayan ameller işliyorsunuz. Fakat biz bunları Rasûlullah döneminde helâka götürücü günahlardan sayardık.” Buraya kadar bahsettiklerimiz, küfre düşürücü söz ya da fiil ile tekfirin kuralının ve bunların nasıl küfre düşürme özelliği kazandığının açıklanması niteliğindedir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kişi ancak birçok ameli bir arada işlemekle imana girer. Fakat tek bir amel işlemekle imandan çıkabilir. Buradaki iman ahirette sahibine fayda sağlayacak olan hakiki imandır; yoksa dünyevi hükümlerin geçerli olmasını sağlayan hükmi İslamla aynı anlama gelen ve kişinin şahadet getirmekle girdiği hükmî iman değildir. Kul öncelikle imanın aslına sahip olmadan hakiki imana ulaşamaz. İmanın aslının da kalp, dil ve bütün azaların amellerinin biraraya gelmesinden oluştuğunu daha önce açıklamıştık. Kalbin amelleri; bilmek, tasdik etmek, muhabbet, rıza, teslim olma ve boyun eğme gibi bazı amellerdir. Lisanın ameli; şahadeti ikrar etmek, azaların ameli ise; namaz gibi terk edilmesi kişiyi küfre götüren amellerdir. Alimlerden birçoğu buna beş şartın diğerlerini de eklemişlerdir. Ancak kişi amellerin tümü ile değil yalnızca bir amelle tekfir edilip imandan çıkabilir. Küfre götürücü bir sözü, fiili yahut itikadı bulunursa kafir olur. Bu konunun açıklaması yukarıda geçmişti. Kişinin küfre girmesi için -hakikatte yok da olsa- zahiren kendisinde bulunan imanın diğer şubelerinin de ortadan kalkması şart değildir. Bu da hakkında küfür hükmü verilen bazı kimselerin zahiren bir takım salih amellerinin bulunmasının mümkün olduğuna delildir.

Eğer tekfir edilmesini gerektiren bir şey bulunursa bu salih amelleri o kişinin tekfirine engel olmaz. Bunun fıkhîta da karşılığı vardır. Örneğin namaz, şartları rükunleri ve vaciplerinin tümü yerine getirilmeden sahih olmaz. Abdest, setri avret, kibleye yönelmek, niyet, kıyam, rukû, secde ve diğerleri gibi. Ancak bir amel ile bozulabilir; kim namazda konuşur, namaz esnasında bir şey yerse namazı bozulur.

Hac da aynı şekilde tüm rükunları ve vacipleri ile sahih olur, fakat yalnızca bir amel ile -kişinin eşi ile ilişkide bulunması gibifasit olabilir. Kul tüm hayatı boyunca salih amel işlese, sonra bir söz, fiil ya da itikat ile kafir olsa ve bu şekilde ölse tüm salih amelleri boşa gider. Allah Teala

ayette şöyle buyurur: “Sizden kim dininden geri döner ve kafir olarak ölürse, artık onların bütün amelleri dünyada da, ahirette de boşa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır. Orada sürekli kalacaklardır”(2Bakara 217). Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir hadisinde şöyle der: “Kişi uzun müddet cennet ehlinin amelini işler, sonra onun ameli cehennem ehlinin ameli ile son bulur. Yine kişi uzun zaman cehennem ehlinin amelini işler sonra ameli cennet ehlinin ameli ile son bulur.”Burada çıkarabileceğimiz bir diğer sonuç ise ; mutlak tekfir ile muayyen (belirli bir kişiyi) tekfir arasında fark olduğudur.

Tekfiru'l-Mutlak: Yalnızca kişiyi küfre götüren sebepleri ortaya koymaktır (Küfre götüren söz ya da fiil gibi). Şöyle denilir: “Kim şöyle yaparsa veya şöyle derse kafir olur” vb.... yani belirli bir şahsa indirgmeden mutlak olarak hükmü bilmektir. Bu konuyu daha önce “Tekfirin kuralı” bölümünde işlemiştik. Tekfiru'l-Muayyen ise; küfre sebep olan söz ya da fiili işleyen belirli bir şahsı tekfir etmektir. Daha önceki açıklamalarımıza izafeten -ki bu da söz ya da amelin küfür ile nitelendirilmesinin kesinleşmesi için iyice araştırma yapılmasıdır- küfre sebep olan amelin kişide bulunduğu kesinlik kazanması ve hükmü vermek için bazı engellerin bulunup bulunmadığına bakılması gereklidir. Başka bir deyişle bu iki çeşit arasındaki fark şöyledir: Tekfiru'lmutlak, işlenen fiili küfürle nitelemektir. Bunda yalnızca küfre götüren sebebe, şer'î delil yönünden ve fiilin kendisinin delaletinin kesin olması yönünden küfre götürme özelliğini taşıyıp taşımadığına bakılır.

Tekfiru'l- muayyen ise; faili küfürle nitelemektir. Bunda da iki şeye bakılır: 1.Fiilin küfür olarak nitelendirilmesi. 2. Failin o fiili işlediğinin tespiti ve hükmün verilmesine engel olacak bir şeyin bulunmamasıdır. Bu ikisi ileride açıklanacaktır. “işlediği şer'î yollarla sabit olan” ifadesi, küfre sebep olan söz yada fiilin, şer'i olarak o kişide bulunduğu ispatlanması anlamındadır. Bu şer'i ispat, “Dünyevi hükümlerin zahire göre uygulanması” kuralının kapsamına girer. Mükellef, dünyevi hükümlerde söz ve fiillerinden “Şer'i ispat yolları” diye isimlendirilen, şeriatın açıklamış olduğu yollarla ispatlanmasının dışında cezalandırılmaz. Kişinin kendisinin ikrarı veya başkalarının şahitlik etmesi gibi. Şahitliğin ölçüsü ise konudan konuya değişir. Söz ya da fiil, mükellefin aleyhine şer'i yollarla ispat edilmediğinde, aslında bunlar mevcut olsa da hükmen yok sayılır. Örneğin; bir kimse zina etmiş olsa, ancak bu şer'an sahih olan bir yolla tespit edilememişse, şer'i hükme göre o kimse zina etmiş sayılmaz. Ancak hakikatte bunu işlemiş olduğu için Allah Teala bu fiilinden dolayı onu cezalandıracaktır. Yalnız o kişinin tevbe etmesi, salih amelinin fazla olması veya şefaate affedilmesi mümkündür

Riddete gelince; -bilindiği gibi bu, küfre götürücü söz ya da fiili işlemektir- iki şeyden birisi ile sabit olur: 1- İkrar; yani kişinin kendisinin itiraf etmesi. 2- Adl sahibi iki Müslüman'ın şahitliği. Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir, ancak Hasan el-Basrî bu muhalefet ederek cezası ölüm olduğundan dolayı zinaya kıyas ile riddetin sabit olması için dört şahidi şart koşturmuşur. İbn Kudâme buna şu şekilde cevap verir: Zinada şahitlerin sayısının illeti zinanın ispat edilmesi içindir. Yoksa bunun gerektirdiği ölüm cezası için değildir. Çünkü aynı ölçü ölüm cezası söz konusu olmadığı halde muhsan (evli) olmayan kimsenin zina ettiğinin ispatlanması için de şarttır. Bu da ikisi arasındaki farkı ortaya koyar. Bir kimsenin riddeti hakkında şahitlik edilirken

bunun ayrıntılı olarak anlatılması lazımdır. Kâdı Burhaneddin ibn Ferhun el-Maliki şöyle der: “Riddete şahitlikte, ‘falan kişi kafir oldu’ veya ‘mürted oldu’ gibi kapalı ifadeler kabul edilmez. Bilakis şahitlerin işittiklerini yahut gördüklerini anlatmaları gerekir. Çünkü tekfir konusunda insanlar ihtilaf etmişlerdir, bir kimse küfür olmayan bir şeyin küfür olduğuna inanıyor olabilir.”İşitilmeden yahut şahitlik edilen şey gözle görülmeden büyük bir çoğunluğun şهادette bulunması demek olan “istifada” yolu ile riddet tespit edilebilir mi? Bu konuda ihtilaf vardır. İbnü'l-Kayyim şöyle der: “İstifada ile hüküm vermek : Bu tevatür ile âhad arasında bir derecedir. İstifada; insanların konuştukları ve aralarında yaygın olan meşhur şeydir...” Bu şهادetleri makbul olan iki kişinin şahitliğinden daha kuvvetlidir.”İstifada ile riddete şahitliğe, İbn Kesir’in “Tarih”inde rivayet ettiği hicri 741 yılı olaylarından örnek verebiliriz: “Zilkadenin yirmi birinci Salı günü Osman ed-Dekâkî darussaadete götürülüp yöneticilerin ve hakimlerin önüne çıkarıldı. Kendisine, şahitlerde şahitliklerini reddedebileceği bir şey olup olmadığı soruldu, hiç bir şey söylemedi. Malikî hakime hükmü sorulduğunda, Allah’a hamd ve sena edip Rasul’e salat getirdikten sonra bu kişinin tevbe etse bile kanının akıtılmasına (öldürülmesine) hüküm verdi. Bu kişi Dimeşk’in at pazarına götürüldü, boynu vuruldu ve; “İttihadiyye görüşü üzere olanların sonu budur” diye seslenildi. Bu olay herkes tarafından görüldü. Orada üst düzeyden ve alim olan kişiler de vardı. Şeyh Cemalu’d-Din el Mizzî el-Hâfız ve Şeyh Hâfız Şemsu’d-Din ez-Zehebî de orada bulunuyorlardı. İkisi konuşup insanları teşvik ettiler ve istifada yoluyla onun zındıklığına şahit oldular. Yine şeyh Zeynu’d-Din de orada idi. Bu üç malikî, hanefî ve hanbelî kadıları, bu kişinin öldürülmesi olayında bulunup bu hükmü yerine getirdiler. Bu olayları başından sonuna kadar bizzat izledim.”Bunlar dünyevi hükümler konusunda riddetin ispatlanmasının yollarıdır. Bir kişi hakikatte küfre girdiği halde kafir olduğu kesin ispatlanamamış ise onun hesabı Allah’a aittir. “Sırların ortaya çıkarılacağı gün, artık onun ne gücü vardır ne de yardımcısı”(86 et-Tarık 9-10).

Eğer tevbe etmeksizin küfrü üzere ölürse ebedi olarak ateştedir. Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez. Gerçekte küfür üzere olan herkesin dünyevi hükümler konusunda küfrünün ispatlanması mümkün olmayabilir. Bunu dört şekilde açıklayabiliriz: **1.** Kişinin küfre götüren itikadını gizleyip, söz ve fiilleri ile bunu açıklamaması itikadi küfürdür. Örneğin; öldükten sonra dirilişi yalanlaması gibi. Bu kişi zahire göre verilen hükümde Müslümandır. Ancak gerçekte kafirdir ve bu küfür münafıkların büyük nifakı türündendir. İbn Teymiyye bu konuda şöyle der: “Eğer nifaklarını gizleyip söylemezlerse münafıktırlar. Allah Teala şöyle der: “Münafıklar kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir surenin aleyhlerine indirilmesinden çekiniyorlar. De ki; alay edin. Şüphesiz Allah kaçınmakta olduklarınızı açığa çıkaracaktır”(9 Tevbe 64).”(1) Ayet nifakın onların kalplerinde olduğu ve söz veya fiil ile açığa çıkmadığına delildir. **2.** Bir kişinin küfre götüren söz ya da fiil ile küfrü açığa çıksa, ancak bunu kimse görüp işitmese yine o kişi zahiri hükme göre Müslüman ancak gerçekte kafirdir ve bu kişi büyük nifakla münafık olmuştur. Bu ve önceki gruptakiler Allah Teala’nın şu ayetine dahil olurlar: “Çevrenizdeki bedevilerden münafık olanlar vardır. Sen onları bilmezsin. Biz onları biliriz. Biz onları iki kere azaplandıracağız, sonra onlar büyük bir azaba döndürüleceklerdir.”(9Tevbe 101)

3. Yine bir kimse küfre düşürücü bir söz ya da fiilde bulunduğunda, bazı kimseler bunu bildikleri halde yalnızca bir erkek yahut çocuk veya kadın onun aleyhinde şahitlikte bulunsa, hakkında riddet hükmü vermek için gerekli olan şahit sayısı tamamlanmadığı için, bu küfre götürücü amel tespit edilmiş sayılmaz. Bununla birlikte hakimin o kişiye tazir cezası vermesi (yani had cezası dışında o kişiye hapis dayak vb. cezalar vermesi) caizdir. Bunda şahitlik eden kişinin adl sahibi, alim ve salih bir kimse olması etkilidir. Bu kimse zahirde Müslüman, gerçekte ise kafirdir. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanındaki münafıkların durumları genelde bu üçüncü şekildeki gibi idi. Onlar kendi aralarında küfürlerini açıklıyorlar, ancak birbirlerine şahitlik etmiyorlardı. İbn Teymiyye'nin de dediği gibi: "Riddetlerini ortaya çıkarmak mümkün olmayacak şekilde gizleyerek münafıklık ediyorlar, kendi aralarında nifaklarını açıklıyorlardı."Bazen Müslümanlardan bir kişi bunu işitiyor ve aleyhinde şahitlik ediyordu. Ancak ispat için bu yeterli olmuyordu. Zeyd ibn Erkam'ın Abdullah ibn Ubeyy'in şöyle dediğine şahitlik etmesi gibi: "Medine'ye döndüğümüzde şerefli kimseler zelil olanları oradan çıkaracaktır" Vahiy Zeyd'i doğruladığı halde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem vahiy ile onları cezalandırmayıp şer'i ispat yollarını tercih etti. Çünkü münafıkların sözlerinin çoğunluğu açık olmayıp ihtimal taşıyan sözler oluyordu. Allah Teala şöyle buyurur: "Sen onları sözlerinin anlatım biçiminden de tanırsın." (47 Muhammed 30) Kurtubî, ayette geçen "anlatım biçimi"(lahnu'l-kavl)'i; "Manası bilinip de açıkça söylenmeyen şeydir" şeklinde açıklar. Alimler Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem münafıkları öldürmeme sebebini bununla izah ederler. İbn Teymiyye şöyle der: "Onların çoğunluğu kendi aleyhlerine delil olabilecek şekilde küfürlerini açıklamıyorlar, bilakis Müslüman gibi görünüyorlardı. Nifakları bazen müminlerden bir kişinin onların konuşmalarını işitip Nebi'ye Sallallahu Aleyhi ve Sellem aktarmaları ile biliniyordu. Bunu söylemediklerine dair Allah adına yemin ettikleri oluyordu. Bazen de namazdan ve cihattan geri kalmaları, zekatı yük olarak görüp Allah'ın hükümlerinden çoğunu kerih gördüklerinin açığa çıkması gibi şeylerle, birçoğu da sözlerinin anlatım biçimiyle tanınırdı.... Sonra münafıkların tümü Müslüman görünür ve Müslüman olduklarına dair yemin ederlerdi. Onlar yeminlerini kendilerini koruyucu bir kalkan olarak kullanıyorlar, böyle olunca da Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem onların münafık olduklarını bildiği halde ne tek kişinin haber getirmesi, ne mücerred olarak vahiy ile ne de deliller ve şahitler ile onlara hadleri uygulamıyordu. Ta ki had cezasını gerektiren şeyler delil ile sabit oluncaya yahut kişinin kendisi ikrar edinceye kadar... Kafir oldukları halde onları öldürmeyi terk edişinin sebebi, onların küfrünün şer'i delil ile ispatlanamamasıdır.

Yine onlardan belirli bir kimseye istitabe uygulamaması da buna delildir. Nifakı ve zındıklığı tespit edilmiş olan kimsenin, aynen mürtedde olduğu gibi en azından istitabe uygulanıp eğer tevbe etmezse öldürülmesi herkesçe bilinen bir şeydir. Halbuki Rasulullah'ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem onlardan belirli bir kimseye istitabe uyguladığı bize ulaşmamıştır. Bu da gösterir ki mürted olarak öldürülmesini gerektiren küfür ve riddet belirli bir kimse üzerine sabit olmamıştı. Bunun için onların görünürdeki durumları kabul edildi, gizledikleri ise Allah'a havale edildi. Nifakı açığa çıktığı halde şer'i olarak ispat edilemeyen kimsenin durumu bu olursa, nifakı hiç

açığa çıkmayan kimsenin durumu ne olur?”(2) Kâdı İyad bu konuda şöyle der: “Münafıkların nifakı içlerinde gizli olduğundan dolayı Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem onların dış görünüşlerine göre hüküm vermiştir. Onların kullandıkları bu tür sözleri söyleyen kişiler genellikle bunu gizli ve kendi aralarında söylüyorlardı. Duyulduğunda ise bunu inkar ediyorlar, söylemediklerine dair Allah’a yemin ediyorlardı. Ancak ayette geçtiği üzere küfür kelimesini söylemişlerdi. İmamlarımızdan bazıları münafıkların niçin öldürülmediği sorusunu bu şekilde cevaplandırmışlardır.” Yine şöyle der: “Belki Nebi’ye Aleyhissalatu Vesselam göre onlara nispet edilen bu sözler ya tek kişinin, ya da çocuk, köle veya kadın gibi bu konuda gereken şahitlik derecesine ulaşmamış kişilerin naklettiği kesinlik kazanmayan sözler idi. Oysa güvenilir iki erkeğin şahitlik etmesi dışında hiç kimsenin kanının akıtılması mübah değildir. Yine bazı Bağdat’lı arkadaşlarımız şöyle derler: “ Nebi Aleyhissalatu Vesselam bildiği halde münafıkları öldürmemiş, nifaklarına dair delil sabit olmadığı için onları bırakmıştı .

Ömer ibnu’l-Hattab, Zeyd ibn Erkam’ın şahitliği üzerine Abdullah bin Ubeyy’in öldürmek istediğinde Rasulullah’ın Aleyhissalatu Vesselam söylemiş olduğu, “Onu bırak, insanlar Muhammed ashabını öldürüyor demesinler.”Şeklindeki sözü hakkında İbn Teymiyye yine aynı açıklamayı getirir: “Nebi Aleyhissalatu Vesselam , insanlar kendisi için ashabını öldürüyor demesinler diye o kişinin öldürülmesinden men etmişti. Çünkü o kişinin nifakı delil ile ortaya konamamıştı ve bunu söylemediğine dair yemin etmekteydi. Ancak Zeyd ibn Erkam’ın haberinin doğru olduğu vahiy ile bilinmekteydi.”Kadı İyad şöyle demiştir: “Eğer Nebi Aleyhissalatu Vesselam gizlemekte oldukları nifaklarını bilmesinden dolayı onları öldürse idi, söylediği şeylerden insanlar uzaklaşır, uzaktakiler şüphe ile bakar, çoğu Nebi Aleyhissalatu Vesselam ile birlikte olmaktan ve İslam’a girmekten korkarlardı, iddiacı iddia eder, zalim düşmanlar onları düşmanlıktan ötürü öldürdüğünü zannederlerdi.” Şöyle devam eder, “Bu, zina haddi, ölüm ve diğer açık hükümlerin uygulamasından farklıdır. Çünkü bunlar açıktır ve diğer insanlar da bunu bilirler” 4 . Kişi, küfre düşürücü bir söz ya da fiili açıkça ortaya koysa, bu yaptığı hareketi veya sözü ikrar etse yahut buna iki kişi veya daha fazlası şahitlik etse ya da bu yaptığı insanlar arasında yaygın olarak biliniyor olsa (istifâda ile) bu küfre götürücü ameli o kişinin işlediği şer’i olarak ispatlanmış olur. Ancak o kişi hakkında küfür hükmünü vermek için bu yeterli değildir, hükme mani olan şeylerin olup olmadığına bakılması gerekir. Bu dört durum hakikatte kafir olan ve -dördüncü durum hariçdünyevî hükümlerde küfre götürücü ameli kat’i olarak tespit edilemeyen kişi hakkındadır. Burada üzerinde durulması faydalı olacak bir husus vardır: Bir kimse bir başkasının küfrünü bildiğinde, bu şer’i ispat yolları ile ispatlanmasa da (3. Maddede geçtiği gibi) bu kişiyi kafir sayabilir mi? Cevap olarak şunu söyleyebiliriz: Evet, hatta o kişi hakkında küfür hükmünü vermesi vaciptir.

Ancak bunun için iki şart vardır: 1. Küfür ile küfür olmayan şeyi ayırt etmek veya hükme engel olan şeylere bakmak için hüküm verecek kişinin buna ehil olması veya buna ehil olan birisinden fetva istemesi. 2. Kanını ve malını helal kılmak gibi Allahu Teala’nın hakkı olan (mürtedin cezalandırıldığı) cezalarla cezalandırmaması. Çünkü Şer’i ve tam bir ispat yoksa cezalandırılmaz. Bunu yapmak caiz olsaydı bu durum kan ve malın yalnızca töhmet ile helal

kılınması konusunda bir kargaşaya yol açabilirdi. Ancak bunun dışındaki şeylerle cezalandırılabilir. Bunlar onu yalnız bırakmak (terk etmek), nikah yapmamak ve yaptırmamak, öldüğünde cenaze namazını kılmamak gibi şeylerdir.

Yine münafıklar hakkında şöyle der: “Nebi Aleyhissalatu Vesselam önceleri cenaze namazlarını kılıyor ve onlar için istiğfarda bulunuyordu. Ta ki Allahu Teala şu ayet ile onu bundan nehyedinceye kadar: “Onlardan biri öldüğünde namazını kılma ve kabirlerinde de durma”(9Tevbe/84) “Sen ister onlar için bağışlanma dile ya da istersen onlar için bağışlanma dileme. Onlar için yetmiş kere bağışlanma dilesen de, Allah onları kesinlikle bağışlamaz.”(9Tevbe/80) Bundan sonra onların ne cenaze namazını kıldı ne de onlar için istiğfarda bulundu. Ancak kanları ve malları korunmuştur. Kafir olanlar için helal olan yahut mü'min olduklarını değil bilakis kafir olduklarını açıklayan kimseler için helal olan şeyler onlar hakkında helal değildir. Tek bir kişinin, kafir olduğunu bilmesi halinde bir kimseyi tekfir edebileceğinin delili şu ayeti kerimedir: “Onlara iki adamın örneğini anlat, onlardan birine iki üzüm bağı verdik ve ikisini hurmalıklarla donattık ikisinin arasında da ekinler bitirmiştik...” “Kendi nefsinin zalimi olarak bağına girdi ve: ‘Bunun sonsuza kadar kuruyup yok olacağını zannetmiyorum’ dedi ‘kıyamet saatinin kopacağını da sanmıyorum. Buna rağmen Rabbime döndürülecek olursam şüphesiz bundan daha hayırlı bir sonuç bulacağım.’” “Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona dedi ki; Seni topraktan sonra bir damla sudan yaratan sonra seni düzgün bir adam kılan Allah’a karşı küfürde mi bulunuyorsun?”(18el-Kehf/32- 35-36-37) Ayette geçen birinci şahıs diriliş hakkında şüphe ederek kafir oldu. Diğer de bununla onu tekfir etti. Ayette belirtildiği gibi bunlar yalnızca iki kişiydiler. Selefte de bunun örnekleri çok görülmüştür. Mesela imam Şafii'nin Hafsu'l-Ferd'i, tartışıkları ortamda tek başına tekfir etmesi bunlardan biridir. İbn Teymiyye Şafii'nin Hafs'ı tekfir etmeyip Onun sözünün küfür olduğunu söylediği görüşündedir. Ancak gelen haberlerle sabit olan ibn Teymiyye'nin görüşünün aksidir. Küfrünü gördüğü bir şahsı tekfir eden bir kimsenin, bu durum başkaları için sabit olmadığı ve şer'i olarak kesinlik kazanmadığı sürece diğer Müslümanlara bunu dayatması caiz değildir. Ancak bu tekfir eden kimse fakih ve güvenilir bir kimse ise diğerlerinin onu taklit etmesi caizdir. Bunun örneği Ömer ibnu'lHattab'ın Huzeyfe ibnu'l- Yeman'ı taklit etmesi gibi. Huzeyfe Radyallahu Anhu Rasulullah'ın Aleyhissalatu Vesselam Ona bildirmesiyle münafık olduğunu bildiği kimselerin cenaze namazlarını kılmayı terk etmişti. Ömer de Radyallahu Anhu bu konuda onu taklit etmiştir..

Bir kişinin küfrünü bilen birisinin, eğer o kafir bunu gizliyorsa bunu insanlar arasında açıklaması caiz olur mu? Evet hatta zararından korkulduğu zaman bunu açıklaması vacip olur. Özellikle bu kişi bidatlere çağırın, kendisinden ilim alınan veya Müslüman bir kadınla nikahlanmayı isteyen birisi ise uyarması gereklidir, çünkü din nasihattir. Bu konuda Kâdı İyâd Rahimehullah şöyle der: “Eğer söyleyen kişi, kendisinden ilim alınan, hadis rivayet edilen veya hükmü, şehadeti yahut fetvaları hukuk alanında geçerli olan bir kimse olduğu için yüksek mevkide bulunan birisi ise işitenin bunu duyurması, insanları ondan uzaklaştırması ve onun söylediği bu şey hakkında şahitlik etmesi vacip olur.

Ve yine Müslümanlar'ın imamlarından her kime bu ulaşırsa bunun zararını Müslümanlardan uzaklaştırmak ve Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam hakkını eda etmek için o kimsenin inkarını, küfrünü ve sözünün yanlış ve batıl olduğunu duyurması vacip olur. Aynı şekilde halka vaaz eden veya çocukları eğiten bir kimsenin böyle gizli bir yanı varsa, bunu başkalarına yansıtmayacağından emin olunamaz. Allah'ın şeriatı ve peygamber hakkı için bu gibi insanlardan sakındırmanın gerekliliği daha fazladır." Bu şer'i olarak tespit ile yani küfre sebep olan şeyin işlendiğinin doğru bir şekilde ispatlanmasıyla alakalıdır. Tekfir kuralını verirken kullandığımız "tekfir hükmünün şartları yerine gelip" ifadesine gelince; hükümden önce yerine gelmesi gereken şartlara bakılması anlamına gelir. Şeriatta hükmün kuralı genel olarak şöyledir: "Şartlar yerine gelip engeller ortadan kalktığında sebep hükmün verilmesini gerekli kılar." Hüküm: Bir kimsenin durumunu belirlemek için bir şeyin varlığının veya yokluğunun ispatlanmasıdır. Burada ise bu; küfür hükmünün (riddetin) belirli bir şahıs için ispatlanması anlamındadır. Hükümün Sebebi: şariin, bulunmasını hükmün varolabilmesi için alamet kıldığı şeydir. Aynı şekilde bulunmaması da hükmün bulunmamasının alametidir. Burada sebep, bir kişinin küfre götürücü söz yada fiili işlemesidir. Hükümün Şartı: Hükümün varlığı kendisinin varlığına bağlı olan şeydir. Şartın bulunması hükmün bulunmasını gerektirmez. Ancak bulunmaması, hükmün de bulunmamasını gerektirir.

Tekfir hükmünün verilmesinin şartları üç kısma ayrılır: **A- Failde Aranan Şartlar:** Mükellef olması (yani akıl sahibi ve baliğ olması) işlediği fiilin küfre düşürücü olduğunu bilmesi, fiilini kasıtlı ve bilerek işlemesi ve bunu kendi iradesiyle seçmiş olmasıdır. Örneğin bir kişinin mükellef olmaması, onun hakkında kafir olduğuna dair hüküm verilmesini engeller. Ancak mükellef olması o kişi hakkında bu hükmün verilmesini gerekli kılmaz. **B- Fiilde Aranan Şartlar:** (Bilindiği gibi fiil hükmün sebebidir) Bu fiilin hiç şüphesiz küfre düşürücü olması. Daha önce fiilde şart koşulan şeylerin açıklaması geçmişti. Bunlar: Mükellefin fiilinin delalet ettiği şeyin açık olması ve şer'i delilin o amelin küfür olduğuna delalet edişinin net olmasıdır. **C - Mükellefin Fiilinin İspatlanmasında Aranan Şartlar:** Sahih olan şer'i bir yolla tespit edilmiş olması. Yine tekfirin kuralında "engeller ortadan kalktığında" ifadesinden kastedilen, hükmü vermeye engel olan şeylerdir. Engel (Mani): Varlığı, hükmün varlığını ortadan kaldıran şeydir. Ancak bulunmaması hükmün bulunmasını veya bulunmamasını gerektirmez. Tekfirin kuralını verirken yalnızca şartlarını vermekle veya yalnızca hükmün engellerini belirtmekle yetinilebilirdi. Çünkü bu ikisi birbirinin zıddıdır. Birinin anlatılması diğerinin yerini tutabilirdi. İbnu'l- Kayyim'in da dediği gibi: "Şartın, bulunmanın şart koşulması ve bulunmamanın şart koşulması olarak ikiye ayrıldığı üzerine insanların görüş birliğine varmış olmaları durumu izah edecektir. Bu şu anlamdadır: Bir şeyin bulunması, bir başka şeyin ise bulunmaması hükümde şarttır. Bu konu üzerinde fakihler, usulcüler, kelamcılar ve diğer gruplar arasında görüş birliği vardır. Buna göre; nasıl ki bir şeyin bulunması şart olduğunda bulunmaması engel ise, bir şeyin bulunmaması şart olduğunda da bulunması engeldir. Şartın bulunmaması hükmün engellerinden birisidir. Engelin bulunmaması ise, hükmün şartlarındandır. Başarı Allah'tan'dır.

Engeller (Maniler) şartlarda olduğu gibi üç kısma ayrılır: **a - Failde Bulunan Engeller:** Kişiyeye arız olan ve şer'an onun söz ve fiillerinden sorgulanmasına engel olan şeydir. Bu engeller "Avarıdu'l-Ehliyye" (ehliyetin engelleri) diye isimlendirilir. İnşaaallah bunun açıklaması aşağıda gelecektir. **b - Fiilde Bulunan Engeller:** (Yani sebepte bulunan engeller). Fiilin açıkça küfre delalet etmemesi veya şer'i delilin küfre delalet edişinin kesin olmaması gibi. c - İspat Edilmesi Konusundaki Engeller: Mesela şahitlerden birisinin çocuk veya adl sahibi olmayan bir kimse olması dolayısıyla şehadetinin kabul edilmemesi gibi.

EHLİYETİN ENGELLERİ

Burada kastedilen "Eda ehliyeti"dir. Çünkü usulcülere göre ehliyyet iki kısma ayrılır: **Eda Ehliyeti:** Ferdin söz ve fiillerine şer'î açıdan itibar edilebilmesi için uygunluğudur. Akıl, buluğ ve irade yeteneği bu ehliyetin sıhhatinin şartlarındandır. **Vucub Ehliyeti:** Kişinin haklarının ve sorumluluklarının olabilmesi için uygunluğudur. Bu ehliyyetin temeli hayattır. Büyük, küçük hatta cenin olsun, akıllı veya akılsız olsun herkes için geçerlidir. Ehliyetin engelleri (avarıdu'l-ehliyye) ise eda ehliyeti ile alakalıdır. Bu da mükellefte görülen ve onun söz ve fiillerinin şer'î açıdan muteber sayılmasına engel olan durumdur. Bu durumda kişi söz ve fiillerinden sorgulanmaz ve bu söz ve fiillerin sonucunda kulların hakları dışında, Allahu Teala'nın hakları ile alakalı şeylerde herhangi bir sorumluluğu yoktur.

Ehliyyetin engelleri (avarıdu'l-ehliyye) iki kısma ayrılır: **Semavi Engeller:** Allahu Teala'nın takdiri olup, oluşmasında kulun herhangi bir etkisinin olmadığı engellerdir. Örneğin, yaşın küçük olması, delilik, psikolojik dengesizlik, uyku ve unutma gibi. Bu engellerden birisi kendisinde bulunan kimse herhangi bir suç işlerse bundan dolayı ona bir günah yoktur. Sorumluluk o kişiden kalktığı için bu fiilden sorgulanmaz ve cezalandırılmaz. Ancak insanların hakları ile ilgili şeylerde sorumludur. Örneğin, telef ettiği malların değerleri, diyetler vb. şeyleri ödemek zorundadır. Çünkü bunlar toplumsal kurallardır. Bu semavi engellerin karşılığında ise şartlar vardır. Örneğin yaşın küçük olması bâliğ olmanın karşıtı, delilik ve dengesizlik de akıllı olmanın karşıtıdır. Yani muayyen bir kimseyi tekfir etmenin şartları arasında akıllı ve bâliğ olma şartı vardır.

Temyiz çağına ulaşmış çocuğun riddeti ile ilgili konuda ihtilaf vardır. Hanbelîlerde olduğu gibi riddetin çocuk için de geçerli olduğunu ancak bâliğ oluncaya kadar istitabe uygulanıp cezalandırılmayacağını söyleyenler de vardır.

Semavi Olmayan Engeller: Her ne kadar her şey Allah'ın takdiri olsa da, bu engellerin oluşmasında, kulun bizzat kendi iradesinin ya da başkasından kaynaklanan herhangi bir şeyin etki etmesidir. "Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık"(54 el-Kamer/49) Kişinin kendisinden kaynaklanıp, belirli bir kimsenin tekfirine engel olarak kabul edilen şeylerden bazıları şunlardır:

[A] - Dil Sürçmesine Yol Açan Hata: Kasıtlı olmadan küfür sözü söylemek. Bu, tekfirden gerekli olan kasıt şartını yani mükellefin yaptığı şeyi bilinçli olarak yapması şartını ortadan kaldırdığı için engel teşkil eder. Hatanın engel olmasının delili şu ayeti kerimedir: "Hata olarak yaptıklarınızda ise sizin için bir sakınca (vebal) yoktur. Ancak kalpleriniz kasıt gözeterek yaptıklarınızda vardır"(33el- Ahzab/5) Dil sürçmesinin tekfire engel oluşunun bir başka delili,

hadiste geçen bineğini kaybedip sonra tekrar bulduğunda “Allah’ım sen benim kulumsun ben de senin rabbinim” diyen adamın misalidir. Rasulullah Aleyhissalatu Vesselam onu, “Sevincinin şiddetinden hata etti” diye nitelendirmiştir. Kişinin hâlinin hangi duruma işaret ettiği de (Karainu’l-Hal), hatanın engel olarak kabul edilip edilmemesinde etkilidir. **[B] - Te’vilde Hata:** Te’vil, nassın delaletini anlamamaktan doğan (hatalı) bir içtihad ya da karıştırma sebebiyle, şer’î delili farklı bir konuma oturtmak demektir. Mükellef, küfür amelini işler ve anlamada hataya düştüğü delile dayanarak onu küfür olarak görmez. Öyleyse, bu hatada kasıt şartı ortadan kalkmıştır. Bunun için te’vilde hata yapması, onun tekfirine engel olur. Ona delil getirilip hatası açıklandığında (İkâmetu’l-hucce) bu fiilinde ısrar ederse o zaman kafir olur. Bunun delili ise Kudame ibn Maz’un olayıdır. Bu olayda Kudame, içki içmeyi helal saymış -ki içkiyi helal kılması küfürdür- ve buna şu ayeti delil getirmişti: “İman eden ve salih amel işleyenler için yedikleri ve içtikleri şeylerde kendileri için bir günah yoktur”(5el-Maide/93). Ömer Radyallahu Anhu had uygulamak istediğinde Ona bu ayeti delil gösterdi. Ona hatasını açıkladı ve içki için had cezası uyguladı. Bu konuda ibn Teymiyye şöyle der: “.Yahut, aynen bu konuda hataya düşüp Ömer’in Radyallahu Anhu istitabede bulunduğu kimseler gibi hataya düştü ve iman edip salih amel işleyenler içkinin haram oluşundan istisna tutulurlar zannettiyse; bu gibi kişilere istitabe uygulanıp delil ortaya konulduğunda (İkâmetu’l-hucce), hala görüşlerinde ısrar ederlerse o zaman kafir olurlar. Bunu yapmadan onlar hakkında kafir olduklarına hükmedilmez. Aynen sahabenin Kudame ibn Maz’un ve arkadaşlarının te’vilinde hataya düştükleri şeyde yaptıkları yanlıştan dolayı onların kafir olduklarına hüküm vermedikleri gibi.”Bu olay sahabenin icması ile te’vilde hata etmenin tekfire engel olduğuna delildir. Bu, anlamı genel olan şu ayetin de kapsamına girer: “Hataya düştüğünüz şeylerde sizin için bir günah yoktur”(33 el-Ahzab/5). Bununla birlikte te’vilde yapılan her hata geçerli bir özür sayılıp tekfire engel değildir. Özür sayılan, şer’i delile bakılıp onu anlamada düşülen hatadır. Özür sayılmayan hata ise, şer’i bir delile dayanmaksızın sadece görüş ve hevadan kaynaklanan hatadır. Aynen İblisin Adem’e secde etmekten kaçınırken “Ben Ondan daha hayırlıyım; beni ateşten, Onu ise çamurdan yarattın” diye iddiada bulunması gibi. Bu yalnızca görüştür. Yine, şer’i sorumlulukların kendilerinden düştüğünü savunan Batınîler’in bu yorumları da yalnızca hevadan kaynaklanmaktadır. Te’vilde hata yapılması durumunda, te’vil yapan kimseye hüccet ikame edildiğinde, te’vil engeli ortadan kalkar. **[C] - Cehalet Engeli:** Mükellefin küfür fiilini işlerken onun küfür olduğunu bilmemesi gibi. Cehaleti -eğer geçerli sayılabilecek bir cehalet ise- tekfirine engel olur. Bunun delili ise şu ayettir: “Biz, peygamber gönderinceye kadar hiç bir topluma azap edecek değiliz”(17el-İsra /15). Dünyada ve ahirette azap ancak tebliğ ulaştıktan sonradır. Özür veya engel olarak kabul gören cehalet; mükellefin kendisi veya ilim kaynakları ile ilgili bazı sebeplerden dolayı giderme imkânı bulamadığı cehalettir. Ancak öğrenmeye ve cehaleti gidermeye imkân olduğu halde bunu yapmıyorsa mazur görülmez ve gerçekte bilmiyor olsa dahi hükmen biliyor sayılır (yani bilen bir kişinin hükmündedir). Cehaletin özür sayılması konusundaki ihtilafın çok oluşunu dikkate alarak bu konunun net bir şekilde ortaya konulabilmesi için burada genişçe açıklama gereği duyduk. Başarı Allah’tandır.

CEHALET VE ÖZÜR OLUŞU

Giriş:Bu Konu Hakkında Yapılan Tartışmalar: Cehalet ve cehaletin özür oluşu, günümüz İslami uyanışı için büyük tartışma ve ihtilaf konusu olan meselelerden birisidir. Bu konunun tekfir ve kuralları konusu ile doğrudan bağlantısı vardır. Tekfir konusu, Üstad Seyyid Kutub'un Rahimehullah, Necidli davetçi alimlerin kitapları ve İslam'dan çıkaran şeylerin anlatımını içeren kitapların yayılmasıyla üzerinde çok konuşulan bir konu haline geldi. Bir grup, bu kitaplarda geçen "Mutlak Tekfir" ile ilgili hükümleri belirli bir kişiyi tekfire indirgeyip, o kişilerde bulunan tekfiri engelleyici şeyleri dikkate almadılar. Diğer bir grup ise belirli bir kişi hakkında onun tekfirine hüküm vermeden önce onda bulunan cehalet vb. engellere bakılmasının gerekliliğine dikkat çektiler. İki grup da Kitap, Sünnet ve alimlerin bazı sözlerine dayanarak, kendi bakış açılarını destekleyici araştırmalar hazırladılar. Hatta bu araştırmalardan bazıları karşıt görüşü çürütmeye yönelik ve birbirine tamamen zıt şeylerdi. Öyle ki bazen bu iki grup aynı alimden birbirine zıt iki görüş nakletmekteydiler.

Bu konuda onları çelişkiye sürükleyen şey alimlerin sözlerini birbirine zıt ve doğru olmayan bir biçimde kullanmalarıyla birlikte şer'i naslarla da hoş olmayan şekilde delillendirmede bulunmalarıdır. Oysa ortak bir anlama veya tek bir asla döndürmek için bunların arasını birleştirmek mümkündür ve doğru olan da budur. Bu konuyu araştırmadıklarını ve bu konuda kesin bir görüş bildirmediklerini zannetmek ümmetin alimlerini ve selefi küçümsemektir. Biz de burada inşaallah alimlerin bu konu ile ilgili sözlerinin ve şer'i nasların etrafında döndüğü bu tek asıl ve ortak manayı açıklamaya çalışacağız. Ayrıca şuna dikkat çekmek istiyoruz: Günümüzde tekfir konusu üzerinde bu kadar çok durulmasının en önemli sebeplerinden birisi de, İslam'a mensup olanların çoğunun herhangi bir zorlama ya da engelleme olmaksızın hanif dininden çıkmalarına sebep olacak küfre düşüren amellerde bulunmalarıdır. Bunun sebebi ise İslam'ın hükümlerinin yürürlükte olmaması ve dinden çıkmayı (riddeti) bir suç olarak kabul etmeyerek bunun karşılığında herhangi bir ceza öngörmeyen beşerî kanunlarla hükmedilmesidir. Riddet Müslümanlar arasında bu şekilde yayılınca, Allah'ın kendilerine ilim ve küfrün sebeplerini bilme yolunu açtığı kimseler bu sebeplere dikkat çekmişler, ardından tekfire engel olan şeyleri göz önünde bulundurmanın önemini vurgulamışlardır ki bunlardan birisi de cehaletin özür oluşudur. Böylece bu konu etrafında tartışma ve görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu konu hakkında selef alimleri arasında büyük bir ayrılık yoktur. Bunun nedeni; darulislamda İslamî yönetim altında iken, belirli şahıslar hakkında hüküm vermede başvuru merciinin, bu konuda yetki sahibi olan şer'î kâdı (hakim) olmasıdır. Çünkü tekfir hükmünün şartlarını ve engellerini araştırmak yalnızca hakimin işi olup belirli bir kimse hakkında engel ve özrün geçerli sayılıp sayılmayacağına takdiri hakimin içtihadına bağlıdır. Bu konuya diğer insanların karışması söz konusu değildir. Cehalet ve özür oluşu konusundaki açıklamalarımız dört bölümden oluşacaktır: I. Cehaletin Tarifi ve Mükellefin Durumu Üzerindeki Etkisi. II. Kişiyi Mükellef Konuma Getiren Hüccet. III. Yerine Getiren Açısından Risaletin Hüccet Olma Şekli. IV. Risalet Hüccetinin Muhatap Açısından İkamesi.

CEHALETİN TARİFİ VE MÜKELLEFIN DURUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: Bu konu beş ana başlık altında incelenecektir: 1. Cehaletin Tarifi, 2. Özrün Tarifi, 3. Cehaletin Mükellefin Ehliyeti Üzerine Etkisi, 4. Kişi Hakkında Şer'î Hükümlerin Verilmesine Engel Olan Cehalet, 5. Tekfire Engel Olan Cehalet.

Cehaletin Tarifi: Bizim burada konumuz olan cehalet; "Şer'î hükümleri veya bunların sebeplerini bilmemek" anlamındaki cehalettir. **Cehalet iki kısma ayrılır:** a) El-Cehlu'l-Basî: Bir şeyi hiç bilmemektir. Nebi'yi Aleyhissalatu Vesselam hiç bilmeyen birisi gibi. b) El-Cehlu'l-Murekkeb: Bir şeyi gerçeğinin aksine (yanlış bir şekilde) bilmektir. Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam yalancı olduğunu söylemek gibi. Cehalet ilim ile alakalı olduğu gibi amel ile de alakalıdır. İbn Teymiyye şöyle der: "Cehalet lafzı, ilmin olmaması olarak açıklandığı gibi ilmin gerektirdiği amelin olmaması şeklinde de açıklanır." İbnu'l-Kayyim şöyle der: "Katâde der ki; 'Muhammed'in Aleyhissalatu Vesselam ashâbı Allah'a asi olan herkesin cahil olduğu konusunda icma etmişlerdir.' Burada kastedilen haramları bilmemek değildir; çünkü, cahil olsa idi asi sayılmazdı. Haramları bilmeyene ne dünyada had cezası ne de ahirette azap vardır. Günahı işleyen kişi onun haram olduğunu bilse dahi bizzat bu günah "cehalet" olarak isimlendirilmiştir. Bu ise ya bu fiilin o kişiden ancak ilminin noksanlığı ve zayıflığı dolayısıyla sadır olabileceği için, ya da failini o fiili ile cahillerin seviyesine indirmek içindir." Amelde cahillik (cehlu'l-amel); bir fiili yapılması gerekene ters bir şekilde yapmaktır. Burada kişinin itikadının sahih yahut fasit olması bir şeyi değiştirmez. Kişi bir şeyi aslına aykırı yapar ve bu konuda itikâdı sahih olursa o asi Müslümandır. Bu cehalet de Allahu Teala'nın şu ayetlerinde geçen cehalettir: "Rabbiniz rahmeti kendi üzerine yazdı ki içinizden kim cehalet sonucu bir kötülük işler sonra tevbe eder ve kendini islah ederse, kuşku yok O bağışlayandır, esirgeyendir" (6 el-En'am/54). "Onların kurdukları düzeni benden uzaklaştırmazsan onlara eğilim gösterir cahillerden olurum"(12Yusuf/33). "Dedi ki: Sizler cahiller iken Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?"(12 Yusuf/89). Nisa sûresi 17. ayet de bu anlamdadır. Ancak bir ameli yapılması gerekene aykırı yapan kişinin o konuda itikadı da fasid ise bu kimse kafirdir. Bu da Allah Teala'nın şu ayetinde bildirilen cehalettir: "De ki; Ey cahiller, bana Allah'ın dışında bir başkasına mı kulluk etmemi emrediyorsunuz?" (39 ez-Zümer/64). Cehalet, önceki ayetlerde geçtiği gibi çoğunlukla zemmetmek(kötülemek)için gelir; bazen de şu ayette geçtiği gibi durumu açıklamak için gelir: "..İffetlerinden dolayı, cahil olan kişi onları zengin sanır...."(2 Bakara/273) Bu ayette cehalet tecrübesizlik anlamındadır. Cehalet ve ümmilik aynı anlamda değildir: Cehaletin tarifi yukarıda geçmişti.

Ümmiliğe gelince; okuma yazma bilmeyen kişiye annesinden doğmuş olduğu zamanki haline nispetle "ümmî" denilir. Allahu Teala Nebi'yi Aleyhissalatu Vesselam vasıflandırırken şöyle demiştir: "..ümmî olan peygambere uyarlar..."(7 A'raf/ 157) Ve şu ayette ise ümmilik tarif edilmiştir: "Bundan önce sen kitap okuyor değildin ve onu sağ elinle de yazmıyordun..."(29 Ankebut/48). Cehalet ve ümmîlik aynı şey değildir. Nitekim sahabeden birçoğu ümmî idi ve onların arasında okuma ve yazma bilen çok nadirdi. Bununla birlikte onlar ümmetin en alim insanlarıydılar. Ancak ne zaman ki okuma yazma en önemli öğrenim araçları oldu, cehalet de

ümmîlerde diğerlerinden daha fazla görülür oldu. Burada bir şeye dikkat çekmek istiyoruz. Ümmiliği, Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam mucizelerinden birisiydi. Çünkü bununla birlikte ona bütün ilimler verilmişti.

Nebi'den Aleyhissalatu Vesselam başkasında ümmîlik bir noksanlık sıfatıdır. Kâdı İyâd "eş-Şifâ Fi Hukuki'lMustafa"adlı kitabında buna dikkat çeker. **Cehaletin Mükellefin Ehliyeti Üzerine Etkisi:** Mükellef: Şâri'in (hüküm koyucunun) hitabı (emir ve nehiyleri) fiilleri ile alakalı olan kişidir. Teklifin sıhhatinin şartı: Kişinin, şariin kendisine yöneltmiş olduğu hitabı anlayabilmesidir. Bu da akıl ile olur. Şariin hitabını anlamak için gerekli olan akli yeterliliğin ölçülmesinde zorlanıldığı için, Şari' baliğ olma şartını koymuştur. Çünkü buluş bellidir ve belirli işaretleri vardır. Üçüncü konuda bundan bahsetmiştik. Teklifin bağlı bulunduğu şey (menat): İnsanın akıllı ve baliğ olmasıdır. Bunun delili Rasulullah'ın Aleyhissalatu Vesselam şu sözüdür: "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: uyanıncaya kadar uyuyandan, buluşa ulaşıncaya kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar deliden." **Ehliyyet** : Uygunluk demektir. İki kısma ayrılır:8A - Eda Ehliyeti: Bu, teklif ehliyyetidir. Sözlerinin ve fiillerinin şer'i olarak muteber sayılması, yani söz ve fiillerinden sorumlu bir mükellef olabilmesi için kişinin uygunluğudur. Ehliyyetin sıhhatinin şartları: İdrak, yani buluşa ulaşım, akıl ve ilimle teklifin hitabını (emir ve nehiy lafızlarını) anlamak. İrade.

Vücub Ehliyeti: Haklarının ve görevlerinin olabilmesi için ferdin uygunluğudur. Bu ehliyyetin kaynağı hayattır. **Avaridu'l- Ehliyye:** Ehliyyete engel olan şeylere denir. Bunlar ehliyyeti ya tamamen kaldırır ya da azaltır. Başka bir deyişle mükellefin sözlerinin ve fiillerinin şer'i olarak muteber sayılması ve bunlardan sorumlu tutulmasını engelleyen şeylerdir ki kulların hakları dışında Allah'ın hakları ile ilgili şeylerde bu söz ve fiillerin sonuçları kişiyi sorumlu kılmaz.

Ehliyyetin engellerinin kısımları: Eda ehliyyetinin sıhhatinin şartları yukarıda da geçtiği gibi ikidir: İdrak ve irade. Bunun engelleri ise; İdrakin ortadan kalkması: Yaşın küçüklüğü, delilik, unutma, uyku, cehalet, sarhoşluk gibi şeylerle olur. İradenin ortadan kalkması: Bu da ikrah ile olur. Ebu Davud, Ali'den Radyallahu Anhu rivayet etmiştir. Tirmizi rivayet etmiş hasen olduğunu söylemiş, Buhari de Ali'den Radyallahu Anhu "Talak" ve "Hadler" konularında buna yakın bir ifade ile muallak olarak rivayet etmiştir). Ancak fukaha örfüne göre bu engeller ikiye ayrılır: **a - Semavi Engeller:** Allah'ın kaderinden olup oluşmasında kulun herhangi bir etkisi bulunmayan engellerdir. Kişinin gücünün dışında olduğu için semavi olarak isimlendirilmişlerdir. Yaşın küçük olması, delilik, psikolojik dengesizlik, unutma, uyku, bayılma, hastalık ve ölüm bunlar arasında sayılabilecek şeylerdendir. **b - Semavi Olmayan Engeller:** "Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık"(54 Kamer49) ayetiyle de bildirildiği üzere, her ne kadar her şey Allah'ın takdiri ile olsa da, kulun bizzat kendi iradesinin ya da başkasından kaynaklanan herhangi bir şeyin etki etmesi ile oluşan engellerdir. Cehalet, sarhoşluk, hata, şaka kişinin kendisinden kaynaklanan engellerdendir. Başkasından kaynaklanan engellere örnek ise, ikrahtır. Cehaletin Semavi Olmayan Engellerden Oluşunun Sebebi: Kişide asıl olan cehalettir. Ayette şöyle geçer: "Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmezken çıkardı ve umulur ki şükredersiniz diye işitme, görme duyuları ve gönüller verdi"(16 Nahl 78). İnsan

hiçbir şey bilmiyor olarak doğar; işte bu cehalettir. Kişideki asıl durum cehalet olduğu halde bu, kişinin kendisinden kaynaklanan engeller arasında sayılmıştır. Çünkü kulun üzerine düşen; kendisi için vacip olan farzı ayn ilimleri öğrenmekle bu cehaleti gidermektir. Allah Teala onun için öğrenme araçları olan işitme, görme duyuları ve gönüller yaratmıştır. Bunları, öğrenmek için kullandığında şükürünün bir kısmını da eda etmiş olur: ..umulur ki şükredersiniz.” Kişi öğrenmeyi ihmal ettiğinde cehaleti seçmiş gibi olur. Bunun için cehalet semavi olmayan engeller arasında sayılmıştır . **Kişi Hakkında Şer’i Hükümlerin Verilmesine Engel Olan Cahillik:** Yukarıdaki konuda cehaletin ehliyyetin (mükellef olmak için uygunluk) engellerinden biri olduğu açıklandı. Yani cehalet, mükellefin fiil ve sözlerinin şer’î olarak muteber sayılmasını ve sonuçlarından sorumlu tutulmasını engeller.

Şeriata göre hükmün kuralı genel olarak şöyledir: “Engeller kalkıp şartlar yerine geldiğinde sebep hükmü gerektirir.” Hüküm: Bir kimse için bir durumun varlığının ya da yokluğunun ispatlanmasıdır. Örneğin namazı terk eden hakkında küfür hükmünün ispat edilmesi gibi. Hükümün Sebebi: Şariin, bulunmasını hükmün varolabilmesi için, bulunmamasını da hükmün bulunmaması için alamet kıldığı şeydir. Önceki misalde küfür hükmünün verilme sebebi namazın terkidir. Hükümün Şartları: Hükümün varlığı kendisinin varlığına bağlı olan şeydir. Şartın bulunması hükmün bulunmasını gerektirmez; ancak bulunmaması hükmün de bulunmamasını gerektirir. Örneğin, önceki misalde namazı terk edenin akıllı, bâliğ ve kasıtlı olarak terk etmiş olması şarttır. Hükümün Engeli: Varlığı hükmün yokluğunu gerektiren şeydir. Ancak engelin bulunmaması hükmün bulunması ya da bulunmamasına etki etmez. Yine yukarıdaki örneği ele alacak olursak; Namazı terk eden kimsenin daru’l-harpte Müslüman olması ve kendisine namazı öğretecek kimsenin bulunmamasından dolayı farzietini bilmemesi hükmün verilmesinin engelidir. Buraya kadar anlatılanlar hükmün kuralının kısa bir açıklamasıdır. Cehalet, şer’i hükümlerin verilmesine mutlak olarak engel değildir. Suyutî bunu ayrıntılı olarak şu şekilde açıklar: Fıkıhta kural; unutmama ve cehaletin mutlak olarak günahı düşürücü olduğudur. Hükme gelince: Eğer kişi (unutarak veya cehalet sonucu) emredilen bir şeyi terk etmiş ise hüküm düşmez bilakis bunu telafi etmesi gerekir. Emir yerine getirilmediği için de o amel sonucundaki sevabı elde edemez. Şayet nehyedilen bir ameli işlerse; eğer herhangi bir şeyi telef etme söz konusu değilse bir şey gerekmez. Ancak bir malı telef etme söz konusu ise, zararını karşılaması gereklidir. Eğer işlemiş olduğu fiil (dünyada iken) cezalandırılmayı gerektiren bir fiil ise bu (cehalet), cezasının uygulanması için engel teşkil eder.

Uhrevî Hükümler: Allahu Teala’nın kulları kıyamet günü hesaba çekmesidir. Suyuti “cehalet günahı mutlak olarak kaldırır” sözüyle ahireti kastetmektedir. Kul, bir vacibi terk yahut bir yasağı işlemek gibi gibi bir günahı cehalet sonucu işlediğinde, Allahu, Teala bundan dolayı onu hesaba çekmez. Allahu Teala şöyle buyurur: “Biz bir Rasul gönderinceye kadar hiç bir kavme azap edici değiliz.”(17İsra/15). Dünyevî Hükümler: Bunlar da Allah’ın hakları ve kulların hakları olmak üzere yine iki kısma ayrılır: Allahu Teala’nın Hakları: Bu da iki kısımdır; vacibi terk etmek veya yasaklanan fiili işlemek. a - Vacip olduğunu bilmeksizin bir fiil terk edilirse, bunu işlemek kişi üzerine vacip olur. Bu Suyutu’nin görüşüdür. İbn Teymiyye’nin bu konudaki görüşünü ise

daha sonra aktaracağız. b - Yasaklanmış bir fiil işlendiğinde bir malı telef etme gibi bir durum yok ise herhangi bir şey gerekli değildir. Ancak telef edilmesi durumunda bunu ödeme zorunluluğu kalkmaz. Harem bölgesinde bir ağaç kesmek veya avcılık yapmak gibi. Yahut yasaklanmış fiil, içki içmek gibi cezayı gerektiren bir şey ise bu amelin haramlığını bilmemek cezasını kaldırır. **Kulların Hakları:** Bir vacibin yerine getirilmesi veya telef edilen bir şeyi ödeme gibi durumlarda cehalet herhangi bir şeyi kaldırmaz. Yukarıdaki hükümlerdeki gibi cehaletin herhangi bir etkisinin olduğu durumlar cehaletin özür olarak kabul gördüğü durumlardır. Bu şekilde muteber olan cehaletin sınırını inşaallah ilerideki konularda anlatacağız. Suyuti yukarıdaki sözünde vacibi cehalet sebebiyle terk edenin bu ameli sonradan yerine getirmesinin yine vacip olduğunu söylemiştir. İbn Teymiyye ise bunun tam aksini söyler. İkisinin arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür: Vakti devam ettiği için yerine getirilmesi mümkün olduğunda, cehalet sebebiyle terk edilen fiilin sonradan yerine getirilmesi vacip olur. İbn Teymiyye şöyle demiştir: “Vacipliğini bilmeksizin bir ameli terk eden bir kimse vacip olduğunu öğrendiği andan itibaren onu yerine getirmeye başlar, geçmiştekileri ise iade etmesi gerekmez.” Ahmet ibn Hanbel ve alimlerden diğerlerinin mezhebindeki en sahih görüş budur. Bir kimse devenin ahırında namaz kılmak gibi sakıncalı olduğunu bilmediği bir davranışı namazda işledikten sonra yanlış olduğunu öğrenmiş olsa, yahut gerekli olduğunu bilmediği için deve eti yedikten sonra abdest almamış olsa, bu amelleri iade etmesi gerekmez. Bu durum, bir amelin unutulması durumunun aksinedir. Çünkü vacip olduğunu bildiği halde unutan kişinin, hatırladığında namazını kılması gerekir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir: “Kim uyur veya unuttur da namazını geçirirse hatırladığında kılsın.” Ancak vacip (farz) olduğunu bilmeyen kimsenin, öğrendiğinde o vakti ve daha sonraki vakitleri kılması gerekir, öncekileri kaza etmesi gerekmez. Sahihaynda geçen bir hadiste Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem namazını güzel kılmayan bir a’rabiye şöyle demiştir: “Tekrar kıl, namazın olmadı...” Adam şöyle dedi: “Seni hak ile gönderene yemin ederim ki bundan daha iyisini yapamıyorum namazımı kabul olunacak şekilde kılmayı bana öğret.” Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem adama nasıl kılacağını öğretti ve “Bundan daha iyisini yapamıyorum” dediği için geçmiş namazlarını değil sadece o vaktin namazını iade etmesini emretti. Aynı şekilde Ömer ve Ammar’a namazı kaza etmelerini emretmemiştir. Ömer cünüp olduğu için namazı kılmamış, Ammar ise teyemmüm edebilmek için yerde yuvarlanmıştı. Ebu Zer’e cünüp iken terk ettiği namazını kılmasını yine özrü olan kadına (istihaze) “Özrümün fazlalığı beni namaz ve orucumdan alıkoydu” dediği halde bunları kaza etmesini emretmemiştir. Ramazan ayında, beyaz ipi siyah ipten ayırt edinceye kadar yemek yiyen kimselerin bunu kaza etmelerini söylemedi. Namaz ilk farz kılındığı dönemlerde ikişer rekattı. Hicretten sonra, mukim olan kimse için dört rekata çıkarıldı. Mekke, Habeşistan ve çölde bulunan Müslümanlardan çoğu bunu bir müddet sonra öğrendiler. Ancak onlara da namazlarını tekrar kılmalarını emretmedi. Aynı şekilde, nesh edilmiş olan ilk kibleye doğru yönelerek namazlarını kılan kimselere, onlara kiblenin nesh edildiğinin haberi ulaşınca kadar kılmış oldukları namazlarını iade etmelerini emretmedi.”

Buraya kadar anlatılanlar, cehaletin bir engel olarak, hangi şer'î hükümlerde etkili olduğu ve hangilerinde olmadığı ile ilgilidir. Böylece cehalet ve özür oluşu meselesinin fıkıh usulü konularından olup, itikat ile alakalı bir konu olmadığı anlaşılmıştır.

Tekfire Engel Olan Cahillik: Bir kimse hakkında kafir olduğuna dair hüküm verilmesine engel olan cahilliktir. Kişinin kafir olduğuna hükmetme konusunda da aynen diğer şer'î hükümlerde olduğu gibi, geçerli sayılan cehalet hükmün sabit oluşunu engeller. Tekfirin kuralı genel olarak şer'î herhangi bir hükmün kuralının aynısıdır. Ancak ayrıntıları daha fazladır. Belirli bir kimseyi tekfirin kuralı, daha önce de geçtiği gibi kısaca şöyledir: "Zahire göre uygulanan dünyevî hükümlerde, küfre düşürücü bir söz söylediği ya da bir fiil işlediği şer'î yollarla sabit olan bir şahıs hakkında tekfir hükmünün şartları yerine gelip, engeller ortadan kalktığı anda kafir olduğu hükmü verilir. Hükmü, buna ehil olan bir kimse verir. Eğer hakkında hüküm verilen kimse darulislamda güç yetirilen bir konumda ise; yetkili olan kimsenin cezayı uygulamadan önce o kişiye istitabe uygulaması vaciptir. Eğer bir güç arkasında veya darulharbe sığınarak korunuyor (mümteni) ise ona istitabe uygulamadan öldürmek ve malını almak herkes için caizdir. Bu konuda, sonuçta elde edilecek olan maslahat veya mefsedete bakılarak uygun olan tercih edilir." Bu mesele, ileride itikad ile ilgili konularda inşaallah ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı gibi, cehalet hükmün engelleri arasındadır.

Ancak burada şu sorunun da cevabını vermemiz gerekmektedir: Cehalet hükmün mü, yoksa cezanın mı engelidir? Yani küfür ameli işleyen kimse, örneğin; diriliş ve hesap yoktur diyen ya da putlara secde eden bir kimse özür olarak kabul edilen bir cehalet ile bu amelleri işlemiş olsa, bu cehalet o kişi hakkında verilecek olan küfür hükmünü mü kaldırır yoksa bu amellerinden dolayı kafir olduğuna hüküm verilir de, cehaleti onun kafire verilecek olan ceza ile cezalandırılmasını mı engeller? Bu o kişinin daha önceki asli durumuna bağlıdır. Eğer aslen kafir ise, cehalet onun cezalandırılmasının engelidir. Ancak aslen Müslüman ise, cehalet onun kafir olduğuna dair hüküm verilmesine engeldir ki bu zaten o kişinin cezalandırılmasını da engeller.

Aslen Kafir Olup, Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem Davetinden Habersiz Olan Kimse:

Bu durumdaki kişinin kafir olduğuna hükmedilir, bu kişinin kafir oluşu İslam'a davet edildiğinde bunu reddetmesine bağlıdır denilemez. Bilakis davet ulaşmadan önce de kafir sayılır, ancak tebliğ ulaşıncaya dek küfründen dolayı dünyada iken ceza, ahirette ise azap görmez. İbnu'l-Kayyim bu konuda şöyle demiştir: "İslam'dan başka herhangi bir dine mensup olan bir kimsenin kafir olduğuna inanılması vaciptir. Allah Subhanehu ve Teala, Rasul ile hüccetini ikame etmeden önce (dinin ulaşmasından önce) kimseye azap etmez. Bu, genel olarak böyledir. Fertler hakkındaki hükümleri belirlemek ise Allah'a aittir. Dünyevi hükümlere gelince, bunlar zahire göre verilir. Kafirlerin çocukları ve deli olanları dünyevi hükümlere göre kafirdirler. Onların hükümleri velayeti altında buldukları kimselerin hükmü gibidir."

Davet ulaşmasa bile İslam dinine mensup olmayan kimsenin kafir olarak isimlendirilmesinin delilleri şunlardır: a - Tevbe sûresi 6. ayet: "Eğer müşriklerden biri senden eman isterse ona eman ver, ta ki Allah'ın sözünü dinlemiş olsun. Sonra onu güvenlik içinde olacağı yere ulaştır.

Bu onların gerçekten bilmeyen bir topluluk olmaları nedeniyledir.” Allah Teala Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem daveti olan Allah sözünü işitmeden önce ve daveti bilmedikleri halde onları müşrikler olarak isimlendirmişti: “Eğer müşriklerden biri... Bu onların gerçekten bilmeyen bir topluluk olmaları nedeniyledir.” b - Teğabun sûresi 2.ayet: “Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen sizden kiminiz kafirdir, kiminiz ise Müslüman. Allah yapmakta olduklarınızı görendir.” Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurur: “Müslüman kafire, kafir de Müslüman'a varis olamaz.”Kişi için ancak iki din vardır: İslam ya da küfür, yahut iman ya da küfür. Kim Müslüman değil ise kafirdir. Bunlar, davetten önce cehalet halinde de olsa kişinin kafir olarak isimlendirilmesine delil teşkil eder. Ancak İslam'a davet edilmeden önce cezalandırılmaz ve öldürülmesi caiz olmaz. Aynı şekilde, tebliğ ulaşmadığı sürece Allahu Teala bir kimseye ahirette azap etmez. Bunun delilleri ise şunlardır: a - İsrâ sûresi 15. ayet: “Biz bir peygamber gönderinceye kadar azap edecek değiliz” b - Kasas sûresi 47. ayet: “Kendi ellerinin önceden işledikleri dolayısıyla onlara bir musibet isabet ettiğinde; “Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de böylece biz de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık” diyecek olmasalardı...” İbn Teymiyye şöyle der: “Bu ayet onların azaplandırılmaları için gerekli olan şeyin bulunduğu, ancak azap etmenin şartının risaletin ulaşması olduğuna delildir. Bunun için şöyle denmiştir: “Rasullerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmaması için”(4enNisa/165) (1) c - Taha sûresi 134.ayet: “Eğer biz onları bundan önce bir azap ile yıkıma uğratmış olsaydık şüphesiz diyeceklerdi ki: Rabbimiz bize bir elçi gönderseydin de küçülmeden ve aşağılanmadan önce senin ayetlerine tabi olsaydık.” İbn Teymiyye Rahimehullah der ki: “Bu ayet Allahu Teala'nın, kafirlere bir peygamber göndermeden önce azap etmeyeceğini ve onların peygamberden önce azaba sebep olacak kötü amelleri işlemiş olduklarını, ancak azabın şartının onlara risalet ile hüccet ikame edilmesi olduğunu açıklamaktadır.” Enam sûresi 131, Şuara sûresi 208 ve Kasas sûresi 59. Ayetler de aynı konudur. Kısacası; aslen kafir olan kimse için cehalet onun kafir olduğuna hükmetmeye değil, cezalandırılmasına engeldir.

Aslen Müslüman Olan Kimse: Özür olarak kabul edilebilecek bir cehalet içerisinde küfre götürücü bir amel işlerse, cehalet kendisi hakkında kafir olduğuna hükmedilmesine ve böylece de cezalandırılmasına engel olmuş olur. Aslî kafirde olduğunun aksine hüccet ikame edilmeden önce kafir olarak isimlendirilmez. Cehalet ile küfür ameli işleyen Müslüman'ın kendisine doğru olan öğretilip hüccet ikame edilmeden, kafir olduğuna hükmedilemez. Bu konudaki deliller şunlardır: **A - Zâtu Envat hadisi:** Ebu Vâkîd el-Leysî'den Radıyallahu Anhu , şöyle der: “Rasulullah'la birlikte Huneyn savaşına çıktığımızda biz henüz yeni İslam'a girmiştik. Müşriklerin, çevresinde toplanıp silahlarını astıkları bir sidr ağacı vardı. Buna “Zâtu Envat” diyorlardı. Bir sidr ağacının yanından geçtiğimiz sırada biz dedik ki; “Ya Rasulallah, müşriklerin Zatu Envat'ı olduğu gibi bizim için de bir Zatu Envat belirle.” Rasulullah şöyle dedi: “Allahu Ekber! İşte bunlar Allah'ın Sünnetleri'dir. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, İsrailoğulları'nın Musa'ya söylediği şey gibi bir şey söylediniz. Onlar şöyle demişlerdi: “Onların ilahları gibi bizim için de bir ilah yap.” Musa da; “Siz cahil bir topluluksunuz” demişti. Siz de

sizden öncekilerin yolunu takip ediyorsunuz.” Burada, şirk olan bir şey istemelerine rağmen , Nebi Aleyhissalatu Vesselam onları tekfir etmedi ve İslam’a yeni girmiş olmaları nedeniyle cehaleti onlar için özür saydı. İşte bu, cehaletin özür kabul edildiği durumlardandır. Bu konunun ayrıntıları ileride ele alınacak.

Hüccet ikame edilmedikçe kişinin kafir olarak isimlendirilemeyeceğinin bir başka delili de Şeyhulislam İbn Teymiyye’nin şu sözünde bahsettiği sahabe icmasıdır. Şöyle der: “Hüccet kendisine ulaştıktan sonra, dört farzdan (namaz, zekat , oruç, hac) birisini inkar eden kimse kafirdir. Aynı şekilde, kötülük yapmak, zulüm, yalan söyleme, içki içme vb. haram oluşu mütevatir olarak apaçık bir şekilde bilinen şeylerden herhangi birisinin haramlığını inkar eden kişi de kafirdir. Ancak, İslam’a yeni girmiş birisi veya İslam Şeriatı’nın ulaşmamış olduğu uzak bir yerde yetişen kimse, yahut yanılarak iman edip salih amel işleyenlerin içkinin haram oluşundan istisna tutulduklarını söyleyen kimse gibi kendilerine hüccet ulaşmamış olan kimselere gelince, bu gibi kimselere hüccet ikame edilerek istitabe uygulanır. Nitekim Ömer Radyallahu Anhu bu şekilde hataya düşen kimselere istitabe uygulamıştı. Bu gibi kimseler eğer ısrar ederlerse o zaman kafir olurlar. Bundan önce kafir olduklarına hükmedilmez. Sahabe, Kudame ibn Maz’un’un, te’vilinde hataya düştüğü konuda, onun ve arkadaşlarının küfrüne hükmetmemişlerdir. Necidli davetçi alimler, cehaletin hükme mi yoksa cezaya mı engel olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir: Şeyh Abdullah cehaletin hükme engel olduğu görüşündedir. Yukarıdaki deliller de bu görüşün doğru olduğuna delalet eder. Şöyle der: “Allah’a ve Rasul’üne iman eden bir insan, Allah’ın, Rasul’ü ile göndermiş olduğu şeyi bilmeksizin bir küfür ameli işlerse veya küfür içeren bir itikada sahip olursa, bizce bu kişi kafir değildir. Kendisine, muhalefet edenin küfre gireceğine dair risalet hücceti sunulmadıkça (ikametu’l-hucce) o kişinin küfrüne hükmetmeyiz. Kendisine hüccet ikame edilip, Rasul’ün getirmiş olduğu din açıklandığında bu fiilinde ısrar ederse, o zaman kafir olur.” Bazıları ise, cehaletin küfre hüküm verilmesine değil, cezalandırmaya engel olduğu görüşündedirler. Fetva Kurulu”nun vermiş olduğu fetva da bu yöndedir. 4400 sayılı fetvada, ikinci sorunun cevabı şöyledir: “Nebimiz Muhammed’in Sallallahu Aleyhi ve Sellem risaletine ve şariat olarak getirmiş olduğu diğer şeylere inanan her kim Allah’tan başka velilerden, kabirdekilerden yahut tarikat şeyhlerinden birine secde ederse; İslam’dan çıkan mürted, kafir ve ibadette Allah’a ortak koşan bir müşrik olduğu kabul edilir. Secde ederken şahadeti tekrarlarsa bile durum değişmez. Çünkü Allah’tan başkasına secde edişi bu söylediği sözü geçersiz kılar. Ancak bu kişi, cehaletinden dolayı mazur sayılabilir. Kendisine hüccet ikame edilip doğrular bildirilir ve üç gün düşünüp tevbe etmesi için süre verilir. Eğer açıklandıktan sonra da, Allah’tan başkasına secde etmekte ısrar ederse, Nebi’nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözüne binaen, riddetinden dolayı öldürülür: “Kim dinini değiştirirse onu öldürün”

Daha önce açıklama ve hüccet ikame etme, kişiye cezanın uygulanabilmesi içindir. Kafir olarak isimlendirilebilmesi için değildir. İşlediği fiilden dolayı kişi zaten kafir olarak isimlendirilir” Bu fetva yanlıştır. Cehalet eğer muteber bir özür ise, şüphesiz verilecek olan hükme de engel olur. Yukarıda verdiğimiz Zât-u Envât hadisi ve sahabenin Kudame ibn Maz’un olayındaki

icması buna delildir. Bu görüşte olan kişilerin Zât-u Envât hadisine meşhur bir itirazları vardır. Şöyle derler: “Onlar yalnızca isteme noktasında kalmışlar, fiili işlememişlerdir.” Onlar bu sözleriyle, sadece talep etmenin şirk olmadığını ifade etmek istiyorlar. Oysa bu hatadır. Çünkü alimler, küfür olan bir iş işlemeye niyet edenin kafir olacağı hususunda ihtilaf etmemişlerdir. Bu konu itikat bahsinde açıklanacaktır. Şirk olan bir şeyi yalnızca talep etmelerinin de şirk olduğuna Rasulullah’ın Sallallahu Aleyhi ve Sellem şu sözü delildir: “Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki; İsrailoğullarının Musa’ya, “Bize bir ilah kıl” demeleri gibi bir söz söylediniz” Bu istekleri şirkti, ancak onlar bunu bilmiyorlardı. Çünkü İslam’a yeni girmişlerdi. Mekke’nin fethinde Müslüman olanlar arasındaydılar. Mekke’nin fethinden bir aydan daha az bir süre sonra Rasulullah’la birlikte Huneyn Gazvesi’ne çıktılar. İslam’ı öğrenmek için yeteri kadar vakitleri olmamıştı. Bunun için Abdurrahman ibn Hasan bu hadis hakkında şöyle der: “Biz, ‘yeni İslam’a girmiştik’ sözüyle, az bir süre önce Müslüman olmuş Mekke halkı kast edilmiştir. Bundan dolayı, İslam’a daha önce girmiş olanların aksine, onlar bu amelin şirk olduğunu bilmiyorlardı.” Şeyh Süleyman ibn Abdillah ise bu hadisten çıkarılacak anlamlar arasında şunu da sayar: “Bilmediği için şirk ameli işlemeyi isteyen kimse bundan nehyedilir, eğer vazgeçerse kafir olmaz.” Bütün bunlar, onların talep ettikleri şeyin şirk olduğu ve cahil oluşlarının onlar hakkında küfür hükmünün verilmesine engel olduğunu ortaya koyar. Kısacası, aslen Müslüman olan bir kimse özür olarak kabul edilen bir cahillik içerisinde küfür olan bir ameli işlerse, bu cehalet onun hakkında kafir olduğuna hüküm verilmesine engel olur. O kişi bilgilendirilmeden ve hüccet ikame edilmeden önce kafir olarak isimlendirilemez. Özür olarak kabul edilen cehaletle ilgili açıklama inşallah ileride gelecektir. Başarı yalnızca Allah’tandır.

KİŞİYİ MÜKELLEF KONUMUNA GETİREN HÜCCET: Önceki bölümde mükellefi; “Şari’in (hüküm koyucunun) hitabı (emir ve nehiyleri), fiilleri ile alakalı olan kişidir” şeklinde tanımlamıştık. Şari’in hitabı ise kişiyi mükellef konumuna getiren şeydir. Aynı zamanda Allah Teala’nın yarattıkları üzerine hücceti olarak da isimlendirilir. Kendisiyle mükellef konumuna gelinen Allah’ın hücceti nedir? İşte bu sorunun cevabı ikinci bölümün konusu olacaktır. Bu bölüm dört konudan oluşmaktadır: 1. Allahu Teala’nın Hücceti Rasuller Yolu İle İkame Edilir. 2. Dünyada İken Rasulün Daveti Kendisine Ulaşmayan Kimsenin Hükmü. 3. Kişiyi Mükellef Konumuna Getiren Şeyin Akıl Olduğunu Söyleyenlere Cevap. 4. Kişiyi Mükellef Konumuna Getiren Şeyin Fitrat ve Misak Olduğunu Söyleyenlere Cevap.

Allahu Teala’nın Hücceti Rasuller Yolu ile İkame Edilir: Bu konunun delilleri Kitap ve Sünnette oldukça çoktur. Bu delilleri ayrı olarak değil, alimlerin bu konuda nakledilen sözleri arasında vereceğiz. Şeyhulislam ibn Teymiyye’nin bu konudaki sözü şu şekildedir: “Hüccetin, rasuller ile ikame edildiğinden Kur’an’da birçok yerde bahsedilir. Şu ayetlerde olduğu gibi: “Rasullerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın diye...”(4en-Nisa/165). “Biz bir peygamber gönderinceye dek azap edici değiliz.”(17elİsra/15). “Eğer biz bundan önce onları helak etseydik muhakkak ki şöyle diyeceklerdi: “ Ya Rabbi! Bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvalığa düşmeden önce ayetlerine uysaydık”(20Taha/134) “Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi yerleşim bölgelerinin merkezlerine

göndermedikçe buraları helak edecek değildir”(28el-Kasas/59). “Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara, ‘size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi’ diye sorarlar”(67el-Mülk/8). “O küfredenler bölükler halinde cehenneme sürülür. Oraya geldikleri zaman kapıları açılır, bekçileri onlara sorar: ‘Size içinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?’”(39ez-Zümer/71). Bunun için bâblara göre sünen kitaplarını tasnif eden imamlardan bir grup ilim ile ilgili bölümleri bir araya topladıklarında buna ilmin aslı ve iman ile başlamışlardır. Buharî’nin Sahih’ine, vahyin başlangıcı ve nuzûlü ile başladığı gibi. O öncelikle Rasul’e ilmin ve imanın inişinin nasıl olduğunu verdikten sonra bunu, Rasul’e getirilen şeyleri ikrar anlamında olan iman kitabı, daha sonra da bunları bilmek olan ilim kitabı izlemiştir. Kitabını gereken şekilde düzene koymuştur. Yine Müsned sahibi Ebu Muhammed ed-Dârimî kitabına nübüvvetin delilleri ile başlamış ve bu kitabında birçok yararlı şey zikretmiştir. Bu iki alimin; Müslim, Tirmizî vb. den daha üstün yönleri vardır. Bunun için Ahmed ibn Hanbel bu ikisini (Buharî, Darimî) ve bunlar gibileri övmüştür. Çünkü onlar hadiste usul ve furu’ yönünden fakîh insanlardı. Yine ibn Teymiyye şöyle der: “Tespiti gereken temel konu; Allah Teala’nın, hücceti ikame edecek bir rasul göndermeden kimseye azap etmeyeceğine nassların delalet etmesi konusudur. Allah Teala şöyle der: “Biz her insanın işlediklerini kendi boynuna doladık, kıyamet gününde onun için açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. Kendi kitabını oku; bu gün nefsin hesap sorucu olarak sana yeter. Kim hidayete ererse kendi nefsi için hidayete erer, kim de saparsa kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr bir başkasının günah yükünü yüklenmez. Biz bir peygamber gönderinceye kadar azap edecek değiliz”(17el-İsra 13-15) “Rasullerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın diye...”(4en-Nisa/165). “Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara, ‘size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi’ diye sorarlar. Onlar “Evet” derler “Bize gerçekten bir uyarıcı geldi. Fakat biz yalanladık ve “Allah hiç bir şey indirmede, siz yalnızca büyük bir şaşkınlık (ve sapıklık) içindesiniz” dedik”(67el-Mülk/8-9) “O küfredenler bölükler halinde cehenneme sürülür. Oraya geldikleri zaman kapıları açılır, bekçileri onlara sorar: ‘Size içinizden Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi?’”(39ez-Zümer/71). “Ey cin ve insan topluluğu, içinizden size ayetlerimi aktarıp okuyan, bu günle karşılaşmanızdan sizi uyarın elçiler gelmedi mi? “Onlar nefislerimize karşı şahitlik ederiz” derler. Dünya hayatı onları aldattı ve gerçekten kafir olduklarına dair kendi nefislerine karşı şehadet ettiler”(6el-En’âm/130) “Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi yerleşim bölgelerinin merkezlerine göndermedikçe buraları helak edecek değildir”(28el-Kasas/59). “Kendi ellerinin öne sürdükleri dolayısıyla onlara bir musibet isabet ettiğinde; “Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de böylece biz de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık” diyecek olmasalardı... Ama onlara katımızdan gerçek gelince; Musa’ya verilenin bir benzerinin buna da verilmesi gerekmez mi? dediler. Onlar daha önce Musa’ya verileni inkâr etmemişler miydi. “İki büyü birbirine arka çıktı” dediler. Ve “Gerçekten biz hepsini inkâr edenleriz” dediler.(28el-Kasas/47-48) “Ey kitap ehli, peygamberlerin arası kesildiği dönemde: “Bize müjdecî de uyarıcı da gelmedi” demenize

(fırsat kalmasın) diye size apaçık anlatan peygamber geldi. Böylece müjdecî de uyarıcı da gelmiştir artık. Allah her şeye güç yetirendir” (5elMaide/19). Böylece, hüccetin ancak Kur’an kendisine ulaşan kişiye ikame edildiği anlaşılmış olur. Şu ayette geçtiği gibi: “Bu Kur’an bana, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için vahyolundu...”(6el-En’âm 19). Kur’an’ın yalnızca bir kısmı ulaşan kimseye de kendisine ulaştığı kadarı ile hüccet ikame edilmiş sayılır.” Şeyhu’l-İslam’ın bahsetmiş olduğu bu görüş, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın görüşüdür. Onlar bu konuda ihtilaf etmemişlerdir. İnsanlar üzerine hüccet ancak peygamberlerin gönderilmesi ve hakkı işitmeleri yoluyla ikame edilir. Bu konuda daha fazla bilgi gelecek konular içerisinde verilecektir.

Dünyada İken Kendisine Bir Rasulün Daveti Ulaşmamış Olan Kimse: Bu durum iki şekilde olabilir: Ya gerçekten kendisine tebliğ ulaşmamıştır: Akıl baliğ olup Nebi’nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem risaletini hiç işitmemiş olan kimse gibi. Ya da hükmen tebliğ ulaşmamıştır: Rasul’ün davetinin ulaşması ve yaygın olmasına rağmen; çocuk, deli, bunamış vb. teklifin hitabını anlamaya güç yetiremeyen kimse gibi. Ehl-i sünnet ve’l-Cemaat’ın görüşüne göre bu kimseler -yani hakikaten veya hükmen rasulün davetinin ulaşmadığı kimselerkiyamet günü imtihan edileceklerdir. Böylece Allah Teala’nın rasulleri ile hücceti, ya dünyada ya da ahirette tüm yarattıkları üzerine ikâme edilmiş olacaktır. Bu hususta İbn Teymiyye’nin şu sözlerini aktarabiliriz: “Dünyada iken risalet ile kendilerine hüccet ulaşmamış olan kimseler; örneğin çocuklar, deliler veya peygamber gönderilmediği bir dönemde yaşamış olan kimseler hakkında çeşitli sözler vardır. Bize ulaşan haberlerde bunların en net olanı kıyamet günü onların imtihan edilecekleridir. Onlara kendisine itaat emredilen birisi gönderilir, eğer itaat ederlerse sevap, isyan ederlerse azaba müstahak olurlar. “Allah Teala rasul gönderinceye kadar hiçbir kimseye azap etmez.

Ona azap etmediği gibi, Müslüman ve mü’min olan bir kişinin dışında hiç kimseyi ve Rabbi’ne ibadet etmekten büyüklenen ve müşrik olan bir kişiyi cennete sokmaz. Kime dünyada iken davet ulaşmamışsa ahirette imtihan edilecektir. Cehennem ancak şeytana uyanlar girecektir. Günahı olmayan ateşe girmez. Allahu Teala ancak rasul gönderdikten sonra bir kimseyi cehennemle azaplandırır. Çocuk, deli yahut peygamber gelmediği bir dönemde yaşayıp ölen bir kimse gibi, kendisine bir rasulün daveti ulaşmayan kişi, gelen haberlerde bildirildiği üzere ahirette imtihana çekilir. Bir çok haberde rivayet olunduğuna göre dünyada iken risalet ulaşmayan kimseye kıyamet günü Arasat’ta rasul gönderilir. Bazıları bu görüşün İslam’a aykırı olduğunu ve ahirette yükümlülüğün olmayacağını iddia ettiler. Bu doğru değildir, yükümlülük ancak Cennet ya da Cehennem’de biter. İnsanlar kabirde de imtihan edilecek; Rabbin kimdir? Dinin nedir? Nebin kimdir? diye sorgulanacaklardır. Aynı şekilde kıyamet günü Arasat’ta da imtihan vardır. Orada denilir ki: Her kavim ibadet etmiş oldukları şeylere tabi olsun.” İbn Teymiyye’nin bahsetmiş olduğu hadisler birçok kaynakta geçmektedir. İbn Kesîr İsra sûresi 15. ayetin tefsirinde İbnu’l-Kayyim Tarîku’l-Hicretein adlı kitabında bu hadisleri vermiştir. İbnu’l-Kayyim’in bu konuda söyledikleri şu şekildedir: “Bununla ilgili birçok haber gelmiştir. Bunlar birbirini desteklemektedir. Bu hadislerden biri de imam Ahmed’in Müsned’inde rivayet

olunan ve Bezzar'ın sahih bir isnatla rivayet ettiği hadistir. İmam Ahmed şöyle der: Muaz ibn Hişam, babası, Katade, Ahnaf ibn Kays, Esved ibn Seri' yoluyla Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam şöyle dediğini rivayet eder: "Kıyamet günü bahaneleri olacak dört kişi vardır: Sağır olup işitemeyen, çok ihtiyar olan, akılsız olan ve rasul gelmediği bir dönemde (fetret dönemi) yaşayan kişi. İşitemeyen der ki; "Ya Rabbi, İslam geldi fakat ben hiçbir şey işitemiyordum." Akılsız olan şunu der: "İslam geldiğinde çocuklar beni sokakta taşıyorlardı." İhtiyar olan; "İslam bana geldi fakat ben hiçbir şey düşünemiyordum." Fetret döneminde yaşayan ise; "Ya Rabbi, bana rasul gelmedi" der. Onlardan itaat etmeleri için ahit alınır ve ateşe girmelerini emreden bir peygamber gönderilir. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki; eğer oraya girerlerse onlar için serin ve selamet olur." Muaz ibn Hişam der ki; babam, Katade, Hasan, Ebu Rafi' ve Ebu Hureyre'den bana bu hadisin bir benzerini aktarmıştır, sonu şu şekildedir: "Oraya giren kimse için ateş serin ve selamet olur, girmeyen ise ateşe atılır." Hafız Abdulhak, Esved'in hadisi hakkında şöyle der: "Böyle bir hadis gelmiştir ve bildiğime göre sahihtir. Ahiret ne sorumluluk olan ne de amel edilen bir yer değildir, ancak Allahu Teala dilediği şeyi dilediği kimse için hususi kılabilir ve yine O dilediği kimseye istediğini istediği yerde ve zamanda yükler. Teklifin (yükümlülüklerin) ahirette vuku bulacağı ve bulmayacağı konusuna inşaallah aşağıda değinilecektir. Ali ibnu'l-Medyenî de Muaz'dan benzer bir hadis nakleder. Beyhakî der ki: Ali ibn Muhammed ibn Bişran, Ebu Cafer er-Râzî, Hanbel ibnu'l-Huseyn, Ali ibn Abdillah yoluyla rivayet eder ve bu sahih bir isnattır der." İbnu'l-Kayyim daha sonra bu hadisin başka rivayetlerini aktarır ve şöyle der: "Bu hadisler birbirini kuvvetlendirir ve Şeriat'ın kaideleri de bunu destekleyicidir. Bu hadislerin içerdiği şeyi kabul etmek selef alimlerinin ve Ehl-i Sünnet'in mezhebidir. Onların bu görüşünü el-Eş'arî Rahimehullah elMakâlât'ta ve başka kitaplarında nakletmiştir. Eğer ibn Abdilber'in bu hadisleri kabul etmediğini söyleyen ve Onun " İlim ehli de bu konudaki hadisleri kabul etmezler. Çünkü ahiret, amel ve imtihan yeri değildir. hiçbir nefse gücünün yeteceğinden fazlasını yüklemeyeceği halde, nasıl olur da Allahu Teala yaratılanlara gücünün dışında bir şeyi yükler" şeklindeki sözünü öne sürenlere bir çok yönden cevap verilebilir: Birincisi: İlim ehli bu hadisleri inkarda ittifak etmedikleri gibi, bu çoğunluğun görüşü bile değildir. Bazıları kabul etmeseler bile diğer alimler bu hadislerin bazısının sahih olduğunu söylemişlerdir.

İkincisi: Ebu'l-Hasen el-Eş'arî bu görüşü, Ehl-i Sünnet'ten aktarmış ve onların görüşlerini bu hadisler doğrultusunda belirlediklerine işaret etmiştir. **Üçüncüsü:** Esved'in hadisinin isnadı, hükümlerde kendisiyle delil getirilen bir çok hadisten daha kuvvetlidir. Bunun için imamlardan Ahmed ibn Hanbel, İshak ve Ali ibn Medyenî bu hadisi rivayet etmişlerdir. **Dördüncüsü:** İmamlardan bir grup, ahirette imtihanın gerçekleşeceğini söyleyip şöyle demişlerdir: "Yükümlülükler ancak cennet ya da cehennemde biter." Beyhakî bunu seleften bir çok kişiden rivayet etmiştir. **Beşincisi:** Sahihaynda, Ebu Hureyre ve Ebu Saîd'den, Cennet'e en son girecek kişi hakkında rivayet edilen hadiste şöyle bahsedilir: Allah'ın ona verdiğiinden başkasını istemeyeceğine dair Allah ondan ahit alır. O buna uymaz ve Allah'tan başka şeyler de ister. Allahu Teala şöyle der: "Ahdine vefa göstermedin." Bu ahit onun daha önce, bir şey

istemeyeceğine dair Rabbine söz vermesiydi. **Altıncısı:** İbn Abdilber'in, "Yaratılmışların buna gücü yetmez" sözüne iki şekilde cevap verilebilir: Öncelikle bu, güç yetmeyecek bir teklif değildir. Ancak çok zor bir iştir. Aynen İsrailoğullarına, buzağıya taptıklarında ceza olarak çocuklarını, eşlerini ve babalarını öldürmelerinin emredilmesi ve yine mü'minlerin Deccal'ı ve Onun yanında Cennet ve Cehennem'e benzeyen şeyleri gördüklerinde, Cehennem olarak gördüklerine girmelerinin emredilmesi gibi. İkinci olarak ise; eğer bu gönderilen elçiye itaat eder ve oraya girerlerse ateş onlara zarar vermez, onlar için serin ve esenlik olur. Dolayısıyla imkansız ve güç yetirilemeyecek bir şeyle emrolunmazlar. **Yedincisi:** Allahu Teala, kıyamette insanlara secdeyi emreder, fakat münafıkların secde etmesini engelleyecektir. Bu kesinlikle güç yetirilebilecek bir emir (teklif) değildir. Eğer kurtuluş için bir sebep olacaksa, ateşe girme yükümlülüğü nasıl inkar edilebilir. Bu aynen, kıldan ince ve kılıçtan daha keskin olan Sırat'ı geçmeyi Cennet'e girmeye sebep kılması gibidir.

Ebu Saîd el-Hudrî şöyle der: "Bana, Sırat'ın kıldan ince, kılıçtan keskin olduğu haberi ulaştı." Sırat'ı geçmek de aynen ateşte olduğu gibi gayet zor bir iştir. Ancak her ikisi de kurtuluşa götürür. En doğrusunu Allah bilir. **Sekizincisi:** Onlar hadiste bildirileni olanaksız gördükleri için inkar etmişlerdir. Halbuki hadisler bu şekilde reddedilmez. İnsanlar şu iki yoldan birisini tercih ederler: Bazıları yalnızca Allah'ın dilemesini esas alırlar. Bu kimseler, bu tür teklifleri imkansız görmezler. Bazıları da, hikmet ve illet yolunu esas alırlar. Onların da böyle bir teklifin olamayacağına dair herhangi bir delilleri yoktur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, sahih olan deliller, bunun bir hikmet gereği olduğuna işaret etmektedir. **Dokuzuncusu:** Bu hadislerin en sahihi, Esved'in rivayetidir. Onlar emroldukları şeyde Allah'a itaat edeceklerine dair Rablerine ahit verirler. Allahu Teala da imtihan için onlara ateşe girmeyi emreder. Bunu yapmayı terk ederlerse, yapmaktan aciz oldukları için değil, masiyetten dolayı terk ederler. Nasıl olur da bu güç yetirilemeyecek bir şeydir denilebilir. Eğer ahiret teklif yeri değil, yapılanların karşılığını alma yeridir. Orada nasıl imtihan olunur? denilirse; şu şekilde cevap verilir: Teklif ancak Dâru'l-Karar'a (Cennet yada Cehenneme) girdikten sonra kalkar. Berzah'ta ve Arasat'ta kalkmış değildir. Berzah'ta iki meleğin soru sormaları şeklinde bir yükümlülüğün olduğu bilinen bir şeydir. Arasat'a gelince; Allahu Teala şöyle demiştir: "Ayağın üstünden örtünün açılacağı gün, onlar secdeye çağırılırlar ancak güç yetiremezler"(68el-Kalem42) Bu, Allah Teala'nın kıyamet günü yarattıklarını secdeye çağırması hakkında apaçık bir delildir. O gün kafirlerin secde etmeleri engellenir. Onlara ceza olarak bu teklif, güç yetirilemeyecek bir şey olur. Çünkü onlar dünyada iken bu teklife muhatap olmuşlar, ancak bunu yapmaya güçleri yettiği halde yapmaktan yüz çevirmişlerdi. İşte bunun için Allahu Teala da ahirette onlar için bir ceza ve pişmanlık olarak onlara bunu yüklemiş ve buna güç yetirmelerini engellemiştir. Bunun için Allahu Teala bir sonraki ayette şöyle demiştir: "Gözleri korkudan ve dehşetten düşük, kendilerini de zillet sarıp kuşatmış. Oysa onlar sapasağlam iken secdeye davet edilirdi." Müslim. Sahih-i Buhârî'de Zeyd ibn Eslem, Atâ ve Ebu Said'den rivayet edilen şu hadiste de olduğu gibi: "Dediler ki: Ya Rasulallah, Rabbimizi görür müyüz? -şu bölüme kadar hadisi uzunca aktardı- Rasulallah dedi ki: "Her ümmet ibadet ettiğine tabî olur. Müminler derler ki:

“Biz insanlara en muhtaç olduğumuz zaman onlardan ayrıldık.” Allah Teala şöyle der: “Ben sizin Rabbinizim.” Onlar: “Senden Allah’a sığınırız ve Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayız” derler -iki ya da üç kere- hatta bazıları neredeyse dönerler. O; “Sizinle onun arasında onu tanıyacağınız bir işaret var mıdır? der. Onlar; “Evet” derler. O zaman ayağını gösterir ve Allah’a secde etmeyen hiç kimse kalmaz. Riyakarlar ve münafıkların sırtlarını Allah bir parça kılar. Secde etmek istediklerinde boyunları üzere düşerler. Sonra başlarını kaldırırılar.” Bu teklif Berzah’ta sorgulama teklifine benzer, kim dünyada iken Allah’ın davetine boyun eğerek isteyerek icabet ederse berzahta da buna icabet edebilir. Kim de dünyada iken bundan kaçınırsa Berzah’ta da bundan engellenir. Bu kimsenin güç yetiremediği bir şey ile sorumlu tutulması çirkin bir şey değildir. Bilakis ilahi hikmetin bir gereğidir. Çünkü o güç yetebileceği zaman bundan yüz çevirmişti. Bunu yapmaktan aciz olduğu bir zaman sorumlu tutulduğunda ise ceza ve pişmanlık olması için onunla bu fiil arasına bir engel koyulur. Kastedilen şey, teklifin ancak cennete yahut cehenneme girdikten sonra kalkacağıdır. Daha önce, Arasat’ta teklifin (mükellefiyetin) olduğunu bildiren Esved ibn Seri’in hadisi geçmişti. Bu da yine yukarıda verdiğimiz sarîh ve sahih nasrlara uygundur. Görüldüğü gibi, nasrların uyum gösterdiği sahih delillerin delalet ettiği ve hikmete uygun olan görüş budur. En iyisini Allah bilir.

Kişiyi Mükellef Kılan Şeyin Akıl Olduğunu Söyleyenlere Cevap: Burada alimlerin tartıştıkları iki mesele vardır: **Birincisi:** Akıl tek başına güzel ve çirkin şeyleri idrak edebilir mi? Yoksa şeriat olmaksızın tek başına idrak edemez mi? Bu konu fıkıh usulü ilminde “et-tahsînu ve’t-takbîhu’l-aklî” (güzel ve çirkinini akıl ile bilmek) şeklinde ifade edilir. İkincisi: ‘Akıl, güzeli ve çirkinini idrak eder’ denilmesi üzerine şu soru gündeme gelir: Allahu Teala insanı aklın hükmettiği şeylere muhalefet etmesi nedeniyle cezalandırır mı? Yoksa; o kişiye Rasul ile risalet hüccetinin ulaşması gerekli midir? İbn Kesîr’in tefsirinde (3/28-31) yapmış olduğu açıklamaları da İbnü’l-Kayyim’in açıklamalarının benzeri hatta daha azıdır. Yine Arasat hadisinin; İbn Hazm, el-Fasl; 4/105, Suyûtî, el-Havî lil Fetava; 2/356-359’da çeşitli rivayetlerini vermiştir. Teymiyye bu iki konu hakkında söylenen sözleri şu şekilde özetler: “İnsanlar sözlerin ve fiillerin güzel veya çirkin oluşu konusunda tartıştılar. Örneğin adaletin, tevhidin ve doğruluğun güzel oluşu; zulmün, şirkin ve yalanın da çirkin oluşu gibi. bunlar akıl ile mi, yoksa yalnızca işitme (tebliğ) ile mi bilinir? Eğer bunlar akıl ile bilinir denilirse; rasul gelmeden önce bu fiilleri işleyen cezalandırılır mı sorusu gündeme gelir. Dört imamın ashabı ve diğerlerinden bilinen üç görüş vardır. Aynı şekilde İmam Ahmed’in ashabı da üç görüşe ayrılmışlardır. Bir grup şöyle der: “Bu akılla değil ancak şeriatla* bilinebilir.” Bu; Cehm ibn Safvan gibi Cebriyye’nin teorisyenleri, Ebu’l-Hasen el-Eş’arî ve dört imamın ashabından onu takip edenler; Kadı Ebu Bekr ibn Tayyib, Ebu Abdullah ibn Hâmid, Kadı Ebu Ya’la, Ebu’l-Mealî, Ebu’l-Vefa, İbn Akîl vd. görüşüdür. Bir grup da şöyle demişlerdir: “Sözlerin güzel ve çirkin* oluşu akıl ile bilinir.” Ebu’l-Hattab Mahfuz ibn Ahmed şöyle der: Bu görüş fakîhlerin çoğunluğu ve kelamcılarının, yine nakledildiğine göre bizzat Ebu Hanife’nin ve ashabının genelinin, Malik’in ashabının çoğunluğunun, Şafii, Ahmed ve ehli hadisten Ebu’l-Hasen et-Temîmî, Ebu’l-Hattab, Ebu Bekr el-Kaffal, Ebu Nasr es-Siczî,

Ebu'l-Kasım sa'd ibn Ali ez-Zencanî gibi kimselerin, Kerramiye'nin, kaderi kabul eden grupların kurucularının, Mu'tezile'nin ve Kaderiyye'nin kurucularının görüşüdür.

Sonra bu görüşte olanlar da iki guruba ayrıldılar: Yalnızca akla muhalefet ettiklerinden dolayı insanların ahirette azaba müstahak olacaklarını söyleyenler. Mu'tezile, Hanefiler ve Ebu'l-Hattab bu görüştedirler. Bu görüş Kitap ve Sünnete aykırıdır. Kitap ve Sünnet'in de delalet ettiği gibi, rasul gönderilene kadar azabı hak etmiş olmayacakları görüşünde olanlar. Ancak onlara rasul göndermeden azap etmese de bu kimselerin kötü ve çirkin fiillerini Allah Teala kötüler, buğz eder ve kötüleyip buğz ettiği küfür ile vasıflandırır. Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem sahih olarak bize ulaşan şu sözü gibi: "Allah Teala yeryüzü halkına baktı. Ehli Kitap'tan sapmayanlar dışında Arap ve acemin hepsine buğz etti. Rabbim bana, "Kalk Kureyş'i uyar! dedi. Ben, "Başımı yarıp etini ayırırlar" dedim. "Ben seni ve seninle başkalarını sınavacağım ve sana bir kitap indireceğim; su onu yıkamaz, onu uyurken ve uyanırken okursun. Bir ordu gönder ben de onun iki mislini göndereyim. Sana itaat edenlerle beraber sana isyan edenlere karşı savaş. İnfak et ben de sana infak edeyim. Ben kullarımı hanif dini üzere yarattım, şeytanlar onları saptırdı. Onlar için helal kıldığım şeyleri haram kıldı ve onlara, hakkında delil indirmedığım şeyde şirk koşmalarını emretti." Yine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem başka bir hadiste şöyle der: "Her doğan İslam fıtratı üzere doğar." Bir başka rivayette: "Her doğan, bu millet (din) üzere doğar, anne ve babası onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir. Aynen hayvanın tüm azalarıyla tam olarak doğması gibi. Onda bir eksiklik görür müsünüz?" Sonra Ebu Hureyre Radıyallahu Anhu şöyle der: "İsterseniz şunu okuyun: "Allah'ın fıtratı ki insanları onun üzerine yaratmıştır."(30er-Rum/30). Denildi ki "Ya Rasulallah, ya küçük iken ölen?" Rasulullah: "Yaşamış olsalar ne işleyeceklerini Allah daha iyi bilir." Allahu Teala buğz etmesiyle birlikte bir rasul gönderinceye kadar onlara azap etmeyeceğini haber vermekte. Bu da; "Din ulaşınca kadar bu kimseler çirkin şeyleri işlemiş sayılmazlar" diyenlerin sözlerinin batıl olduğuna delildir.

Ve yine Kaderiyyeden bir gurubun dediği gibi akıl ile hüccet ikame edildiği için onlar azap göreceklerdir diyenlerin, yahut Cebriyye gibi yalnız Allah'ın dilemesi vardır diyenlerin, din ulaşmasa da onların azap göreceği görüşünde olanların da sözlerinin batıl olduğuna delildir: "Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi yerleşim bölgelerinin merkezlerine göndermedikçe buraları helak edecek değildir. Ve biz halkı zulmetmekte olan şehirlerden başkasını da yıkıma uğraticı değiliz" (28el-Kasas/59). "Kendi ellerinin öne sürdükleri dolayısıyla onlara bir musibet isabet ettiğinde; "Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de böylece biz de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık" diyecek olmasalardı..."(28El-Kasas/47) "Eğer biz onları bundan önce bir azap ile yıkıma uğratmış olsaydık şüphesiz diyeceklerdi ki: Rabbimiz bize bir elçi gönderseydin de küçülmeden ve aşağılanmadan önce senin ayetlerine tabi olsaydık"(20Taha/134). Bu, Allahu Teala'nın bir rasul göndermeden önce kafirlere azap etmeyeceğini, onların rasul gönderilmeden önce buğz ve kötülemeyi gerektiren ve azaba sebep olan amelleri işlediklerini ancak Allahu Teala'nın azap etmesi için risalet hücceti ikame edilmesinin şart olduğunu ortaya koyar." Şeyhulislam'ın

sözünden şu anlaşılmaktadır: Birinci meselede (akılla güzel ve çirkini bilme konusunda) tercih edilen görüş; aklın güzel ve çirkini idrak edebileceği görüşüdür. İkinci meselede (bunun üzerine cezalandırmanın olup olmaması konusunda) ise; şeriatın ulaşmasından önce kişinin cezalandırılmayacağı ve azap edilmeyeceğidir. Şeriatın ulaşması da tabii ki risalet hücceti ile olur. Akıl güzel ve çirkini idrak etse dahi ne vacip ne de haramları belirleyebilir. Sevap ve cezalandırmayı gerektiren hükümler ise bunlardır. İbnu'l-Kayyim hem akıl ile güzel ve çirkini bilinmesini inkar edenleri ve hem de aklın hükmüne bağlı olarak cezalandırmanın olabileceğini söyleyenleri yani bu iki konuda hataya düşenleri kınayarak şöyle der: "Mutezile ve onlarla aynı görüşte olanlar bu iki aslın ayrılmayacağını söylediklerinde onlar hakkında aşırıya gittiniz. Onların çelişki ve yanlışlıklarını açığa çıkarma imkanı buldunuz. Siz bu iki aslı inkar ettiğinizde ise onlar sizin hakkınızda aşırıya gittiler. Sizin yanlışlıklarınızı, akla ve fitrata muhalefetinizi ortaya koydular. Onlar bu iki aslın ayrılmayacağı (yani akılla güzel ve çirkini ayırt etme ve bunun gereğince cezalandırılma) konusunda aşırıya gittiler. Siz de bu ikisini kabul etmemede aşırıya gittiniz. Doğru olan ise; bu ikisinin birbirine bağlı olmadığıdır.

Fiiller bizzat güzel ya da çirkin olabilirler, aynen yararlı ve zararlı olabildikleri gibi. Bu ikisi arasındaki fark; tadılan koklanan ve görülen şeyler arasındaki fark gibidir. Ancak bunlar hakkında cezalandırma ya da mükafatlandırma sadece emir ya da nehiy sonucunda olabilir. Emir ya da nehiy gelmeden önce çirkin olan şey çirkin olmasına rağmen cezayı gerektirmez, fakat çirkin olduğu da inkar edilemez. Allah Teala ancak rasul gönderdikten sonra cezalandırır. Örneğin; şeytanlara ve putlara secde, yalan, zina, zulüm ve kötülüklerin hepsi bizzat çirkin şeylerdir. Bunlar sebebiyle cezalandırma ise Şeriata bağlıdır. Akılla güzel ve çirkini bilinebileceğini kabul etmeyenler şöyle derler: Fiil bizzat kendisi çirkin değildir. Çirkin oluşu ve cezayı gerektirmesi ancak Şeriat'tan kaynaklanır. Mutezile; çirkin oluşu ve cezayı gerektirşinin akıl ile sabit olduğunu söylerler. Dört imamın ashabından olan fakihlerin çoğunluğu ise şöyle demişlerdir: Fiilin çirkinliği akıl ile sabittir. Cezalandırma ise şeriatta bildirilmesine bağlıdır. Şafii mezhebinden Sa'd ibn Ali ezZencanî, hanbelilerden Ebu'l-Hattab'ın görüşü ve hanefilerin Ebu Hanife'den aktardıkları görüş budur. Kur'an bu ikisinin (akıl ile sabit oluş ve cezalandırılma) birbirine bağlı olmadığına, cezalandırılmanın ancak rasul gönderilmesinden sonra olacağına ve fiilin bizzat kendisinin güzel veya çirkin olabileceğine delalet eder."

İbnu'l-Kayyim başka bir yerde bunu açıklayarak tevhidin ne ile bilinebileceği konusunda şunları söyler: "İnsanlar bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Bir grup akıl ile tevhidin bilinmesinin gerekli olduğunu, terk edenin cezalandırılacağını, dinin de akıl ile bilinen şeyi te'kid edici olarak geldiğini, tevhidi bilmenin gerekliliğinin ve terk edenin cezalandırılmasının akıl ile sabit olduğunu söylediler. Dinin işitilmesini ise bunu açıklayıcı olarak kabul ettiler. Bu Mutezilenin ve imamların tabiiilerinden güzel ve çirkini akıl ile bilme konusunda Mutezileyle aynı düşünenlerin görüşüdür. Bir grup da; her ikisinin de (bilmenin gerekliliği ve cezalandırılmanın) akıl ile sabit olmayacağını, bilakis akıl ile hiçbir şeyin bilinmesinin vacip olmayıp vacipliğinin ancak şeriatla sabit olacağını, bunun için de terk edenin cezayı hak etmeyeceğini söylerler. Bu da Eşarîlerin ve güzel ile çirkini kabul etmeme konusunda onlarla aynı düşünenlerin görüşüdür. Bu iki görüş

Ahmet, Şafii ve Ebu Hanife'nin ashabından da rivayet edilmiştir. Doğru olan, tevhidi bilmenin gerekli oluşunun akıl ve din ile sabit olduğudur. Kur'an buna delalet eder ve tevhid ile ilgili aklî deliller sunar.

Yine tevhidin güzel, şirkin çirkin olduğunun akıl ve fıtrata uygunluğunu açıklar ve tevhidi emredip şirkten nehyeder. Bunun için Allahu Teala aklî deliller şeklinde örnekler vermiştir. Kullara hitabı da, tevhidin güzelliği ve vucûbiyeti, şirkin de çirkinliği ve kötülüğü fıtratlarında var olan kimselere hitap etme şeklindedir. Kur'an buna delalet eden aklî kanıtlarla doludur: "Allahu Teala, geçimsiz efendileri olan bir kimse (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir kimseyi örnek verir. Bu ikisi eşit midir? Hamd Allah içindir, fakat çoğu bilmezler."(39ez-Zümer 29). "Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile verdiğimiz güzel rızıklardan gizli ve açık infak eden kimseyi örnek gösterdi. Bunlar hiç eşit olur mu? Hamd Allah'ındır, fakat onların çoğu bilmezler. Allah şu iki örneği de verdi: Bunlardan biri hiçbir şeye gücü yetmeyen ve efendisi üzerine yük olan bir dilsiz. Onu nereye gönderse bir hayır getirmez. Şimdi bu adaletle emreden ve dosdoğru bir yol üzerinde bulunanla bir olur mu?"(16en-Nahl/ 75-76). "Ey insanlar size bir örnek verildi; şimdi onu dinleyin: Sizin Allah'ın dışında yalvardıklarınız bir araya gelseler bir sinek bile yaratamazlar. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa bunu da ondan geri alamazlar. İsteyen de aciz istenen de. 1() İbnu'l-Kayyim, Medaricu's-Salikin: 1/254-255. Onlar Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Şüphesiz Allah güç sahibidir, azizdir"(22el-Hac73-74.) Tevhidin, Kur'an'ın işaret edip dikkat çektiği birçok aklî delilleri vardır. Ancak burada söz konusu olan, bu vacibin terki üzerine verilecek olan cezanın şeriatın gelmesinden sonraya ertelenmesi meselesidir. Ayetlerde şöyle geçer: "Bir rasul gönderinceye kadar azap edici değiliz."(17el-İsra/15) "Öfkesinin şiddetinden neredeyse patlayıp parçalanacak. Her bir grup içine atıldığında bekçileri onlara sorar: "Size bir uyarıcı, gelmedi mi?" Onlar: "Evet" derler, "Bize gerçekten bir uyarıcı geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmede, siz yalnızca büyük bir sapıklık içindesiniz" dedik" (67el-Mülk/8-9). "Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi yerleşim bölgelerinin merkezlerine göndermedikçe buraları helak edecek değildir"(28el-Kasas/59). "Bu, halkı habersizken Rabbinin ülkeleri zulüm ile helak edici olmadığındandır"(6el-En'âm/131) Bu ayetler rasul gönderilmeden önce onların zalimler olduğuna, ve yine hüccet ikame edilmeden önce bu zulümlerinden dolayı onları helak etmeyeceğine delildir. Yine bu ayetler; "Zulüm ve çirkin olan şeyler ancak din ile sabit olur " diyen ve "Zulümleri dolayısıyla bunun hakkında şeriattan bir şey işitmeksizin azabı hak ederler" diyen iki gurubun da görüşlerini reddetmektedir. Aynen şu ayette geçtiği gibi, Kur'an her ikisinin de görüşlerini iptal etmektedir: "Kendi elleri ile önceden işlemiş olukları nedeniyle onlara bir musibet isabet ettiğinde; "Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de böylece biz de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık" diyecek olmasalardı..."(28el-Kasas47) Allahu Teala onların rasul gönderilmeden önce yaptıklarının başlarına musibet gelmesi için bir sebep olduğunu haber veriyor. Ancak Allahu Teala onlara peygamber gönderip hüccetini ikame edinceye kadar bunu yapmadı: "Peygamberler müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderildi. Öyle ki peygamberlerden

sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri olmasın. Allah üstün ve güçlü olandır, hikmet sahibidir”(4enNisa165) “Bu indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Şu halde Ona uyun ve korkup sakının. Umulur ki merhamet olunursunuz. “Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi, bizim ise onların okuduklarından haberimiz yoktu” dememeniz, ya da; “Kitap bize de indirilseydi şüphesiz onlardan daha çok doğru yolda olurduk”dememeniz için işte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidayet ve bir rahmet gelmiştir”(6el-En'âm/155-157). “Kişinin “Allah'a karşı yaptığım aşırılıktan dolayı yazık bana. Doğrusu ben alay edenlerdendim” veya “Allah bana hidayet verseydi elbette muttakilerden olurum” diyeceği ya da azabı gördüğü zaman “Benim için bir kere daha dünyaya dönme fırsatı olsa da ihsan edenlerden olsaydım” diyeceği günden sakının. Hayır, benim ayetlerim sana gelmişti fakat sen onları yalanladın büyüklüğe kapıldın ve kafirlerden oldun”(39ez-Zümer/56- 59). Bu konu Kur'an'ı Kerim'de çokça geçer ve Kur'an hüccetin onlara kitaplar ve rasuller ile ikame edildiğini haber verir. Aynen akıl ve fitratlarında bulunan tevhidin ve şükrün güzelliği şirkin ve küfrün çirkinliğine dikkatlerini çekmesi gibi. Bu konuyu “Miftahu Dari's-Saade” adlı kitapta altmış yönden ele alıp açıkladık. Bu açıklamalar akılla çirkinin bilinebileceğini kabul etmeyip fiillerde güzel ve çirkin olarak vasıflandırılmayı gerektiren bir şey olmadığını söyleyenlerin sözlerinin batıl olduğunu ortaya koyar. Onlara göre Allahu Teala yasaklamış olduğu herhangi bir şeyi emredebilir, yahut emrettiği bir şeyi yasaklayabilir; bu mümkün olan bir şeydir.

Emredilen ve nehyedilen fiiller arasındaki fark ancak emredilmiş ve nehyedilmiş olmalarıdır. Birinin güzel diğerinin çirkin olmasıyla alakalı değildir. Eğer Allahu Teala tevhidden, imandan ve şükürden nehyetmiş olsaydı bunlar çirkin; şirki, küfrü, zulmü ve kötülükleri emretmiş olsaydı bunlar da güzel olurdu. Tüm bu söylenenlerin akla, fitrata Kur'an'a ve Sünnet'e muhalif olduğunu daha önce de açıkladık. Tevhidin güzel, şirkin çirkin olduğu akıl ile bilinmeseydi fitratta bulunan bir şey olmasaydı hiçbir yönden akla güvenilmezdi. Çünkü bu mesele açık olan meselelerin en önde gelenidir. Akıl ve fitrata yüklediği şeylerin en net olanıdır; çünkü Allah bunları açıkladıktan sonra “Akletmiyor musunuz?” yahut “Düşünmüyor musunuz?” der. Ayetler şirk ehlinin akıllarını kullanmadıklarını söyleyip, onların cehennemde duymayıp akletmediklerini itiraf ettiklerini haber veriyor. Onlar işittiklerinin ve akletmenin gereği olan şeyin dışına çıkmışlardır. Ayette onların işitmelerinin, görmelerinin ve kalplerinin onlara bir fayda sağlamadığını bildirir: “Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl erdiremezler”(2el-Bakara/271). Bunlar sarih aklın ve sağlam fitratın gerektirdiği şeylerin dışına çıkan kimse hakkındadır. Eğer sarih akıl buna delalet ediyor olmasaydı, ayetlerde geçen; “Bakınız”, “İbret alınız” ve “Yeryüzünde dolaşıp seyrediniz” şeklindeki ibareler anlamsız olurdu. Onlar; “Akıllarımız yalnız başına bizi sonuca götürmez; bu ancak Allah'ın haberi (şeriat) ile bilinir” demekteler.

Öyleyse ayetlerdeki “bakmak”, “düşünmek”, “ibret almak”, “yeryüzünde dolaşmak” ifadeleri ne anlama gelmektedir? Verilen bu misaller, akîl kıyaslar ve gözlemler ne ifade etmektedir? Tüm bunlar tevhidin ve şükrün güzel olduğunun en açık delilleri değil midir? Şirkin ve küfrün çirkinliği akıl ve fitratlarda yerleşmiştir. Diri bir kalbi, selim bir akli, sağlam bir fitratı olan için bu

zaten malumdur. İbnu'l-Kayyim yukarıda da belirttiği gibi, akıl ile güzel ve çirkinin bilinmesi konusunu altmıştan fazla yönden ispatlamıştır. Mutezile dini usul ve furu' olmak üzere iki kısma ayırır: Usul: Bu tevhiddir. Derler ki : “Tevhidin güzel, şirkin çirkin olması nedeniyle bunu akılla bilmek vaciptir. Bir kimseye herhangi bir nebinin daveti ulaşmamış ve kafir olarak ölmüşse, bu kimse azap görür.” Bu görüş şu nassa aykırıdır: “Biz bir peygamber göndermeden azap edici değiliz”(17el-İsra/15). Onların bu görüşlerine göre tevhibi bozucu şeylerde cehalet özür değildir. Aklı hüccet kabul etme açısından bu batıl bir sözdür. Furu': Bu da ayrıntılı şer'î hükümlerdir. Bu konudaki görüşleri diğer alimlerin görüşleri gibi hüccetin ancak rasul ile olacağı yönündedir. İbn Teymiyye'nin de söylediği gibi, dini bu tarzda “Usul” ve “Furu” olarak iki kısma ayırmak selevin yapmadığı bid'at olan bir taksimdir . Bununla birlikte ibn Teymiyye başka bir açıdan dinin usul ve furu olarak ikiye ayrıldığını söyler: “Doğru olan bu iki sınıftan her birinin büyük olan “Aslî meseleler”i ve küçük olan “Fer'i meseleler”i olduğudur.” İbn Teymiyye, sözünün devamında da belirttiği gibi “Bu iki sınıf”derken, haberle bildirilen itikadi meseleleri ve amelî olan hükümlerle ilgili meseleleri kastetmiştir. Yine Mutezileye cevap olarak ibn Hacer, Ebu Muzaffer esSem'anî'den şunları aktarır: “Akıl ne bir şeyi vacip ne de haram kılabilir. Onun bu noktada en ufak bir yetkisi yoktur. Din bir hüküm getirmediğiçe hiç kimsenin bir sorumluluğu yoktur: “Rasul gönderinceye kadar azap edici değiliz” , “Rasulden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın diye” ve diğer ayetler. Kim rasullerin davetleri yalnızca fer'î meseleleri açıklamak içindir derse; Allah'a davet edenin peygamberler değil akıl olduğunu söylemiş olur. Bu da Allah'a davet konusunda rasullerin varlığının ya da yokluğunun eşit olmasını gerektirir, sapıklık olarak ise bu yeterlidir... Biz aklın tevhide yönelteceğini inkar etmiyoruz. Bizim kabul etmediğimiz şey, tevhibi yalnızca akılla bulmanın vacip liğidir .Kısacası; Aklın hükmü ile kullar üzerine sevap ve cezayı gerektirecek bir yükümlülük (teklif) yoktur. Sorumluluk, sevap ve ceza ancak risalet hücceti ile gerçekleşir.

Tevhibi Akıl ile Bilmenin Gerekli Olmadığına Dair Deliller: 1 - “Her ümmete tağuttan kaçınıp Allah'a ibadet etsinler diye bir rasul gönderdik”(16en-Nahl36). Eğer akıl tevhibin bilinmesini gerektiriyor olsaydı peygamberleri göndermek abes olurdu. Bu da Allah için mümkün değildir. Bu şekilde birinci sözleri iptal olunmuş olur. Eğer akıl tevhibi gerektirseydi, rasuller tevhib için değil fer'î olan amelî hükümler için gelirdi. Ancak onların gönderilişleri ayette de geçtiği gibi öncelikle tevhib içindir. 2 - Nebi Aleyhissalatu Vesselam Muaz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdiğinde Ona şöyle dedi: “Onları çağırдың ilk şey Allah'ı birlemek (tevhib) olsun.” Bu hadis de tevhibin ve Allah'ı bilmenin akılla değil rasuller ile olacağını kanıtlar. 3 - “Böylece sana kendi emrimizle bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun. Ancak biz onu bir nur kıldık, onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayete erdiririz. Şüphesiz sen dosdoğru olan bir yola yöneltip iletiyorsun”(42eşŞûra/52). Ayet, Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam vahiy gelmeden önce imanı bilmediğine işaret etmektedir. Eğer bir kişinin, akli ile hidayeti bulması mümkün olsaydı elbette ki buna en layık olan insanlığın efendisi Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem olurdu. Şu ayetler de bu konu ile ilgilidir: “Sen şaşırılmış bir durumdayken doğru yola yöneltip iletmedi mi?”(93ed-Duha/7). “Biz Kur'an'ı sana vahyederek

en güzel kıssaları sana anlatmaktayız. Oysa daha önce sen bunlardan habersizdin”(12Yusuf/3).(1) 4 - “Rablerine küfredenlere cehennem azabı vardır. Ne kötü bir dönüş yeridir o. Oraya atıldıkları zaman kaynayıp feveran ederken onun korkunç uğultusunu işitirler. Neredeyse öfkesinin şiddetinden parçalanacak. Her bir grup içine atıldığında bekçileri onlara sorar: “size bir uyarıcı, korkutucu gelmedi mi?” onlar: “Evet, bize gerçekten bir uyarıcı geldi fakat biz yalanladık ve ‘Allah hiçbir şey indirmede siz yalnızca büyük bir şaşkınlık ve sapıklık içerisindeyiz dedik’ ve derler ki; ‘Eğer dinlemiş ya da akletmiş olsaydık çılgınca yanan ateşin halkı olmayacaktık”(67elMülk/6-10).

Vermiş olduğumuz bu ayetler bu konuda delildir: Cehennem bekçisi kafirlere; “size bir uyarıcı gelmedi mi?” demekte. Onlara ; “sizin aklınız yok muydu?” diye sormamaktadır. Bu da hüccetin ikame edilip özrün ortadan kalkmasının akıl ile değil rasul ile olacağına delildir. Yine aklın amelinin risalet hüccetini düşünüp kavrama olduğunu nassın şu bölümünden anlıyoruz: “Dediler ki eğer dinlemiş ya da akletmiş olsaydık...” Burada aklın tek başına hüccet olmayıp risalet hüccetine tâbi olma konumunda olduğu apaçıktır. 84. Kişiyi Mükellef Konumuna Getiren Şeyin Misak ve Fitrat Olduğunu Söyleyenlere Cevap: Misak ile kastedilen, Allahu Teala'nın şu sözünde bildirdiği olaydır: “Hani rabbin ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları da kendi nefislerine karşı şahitler kılmıştı. “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” (demişti). Onlar: “Evet sen bizim rabbimizsin; şahit olduk” demişlerdi. Bu kıyamet günü; “biz bundan habersizdik” dememeniz içindir. Ya da; “Ancak bizden önce atalarımız şirk koşmuştu, biz de onlardan sonra gelen bir kuşağız. Bizi batıl iş işleyenlerin yaptıklarından dolayı helak mı edeceksin?” dememeniz için. İşte biz ayetleri böyle birer birer açıklarız; umulur ki dönerler”(el-A'raf/172-174). Bu ayetler tevhid konusunda cehaleti özür saymayan kimselerin delil getirdikleri ayetlerdendir.

Çünkü ademoğlu Allahu Teala'nın rububiyetini şu şekilde ikrar ettiler: “Dediler ki; Evet sen bizim Rabbimizsin şahit olduk.” Allah Teala da bu ikrarı kendisine şirk koşmamaları konusunda aleyhlerine hüccet kıldı: “Ancak bizden önce atalarımız şirk koşmuştu dememeniz için.” Sahihaynda bu ayetle aynı anlamda Enes ibn Malik'ten gelen bir hadis geçmektedir.

Rasulullah Aleyhissalatu Vesselam şöyle demektedir: “Kıyamet günü cehennem ehlinden olan bir adama şöyle denilir: ‘Eğer yeryüzündekilerin hepsi sana verilse bunları fidye olarak verir misin ne dersin?’. Adam: ‘Evet’ der. Allahu Teala: ‘Senden bundan daha kolayını istemiştin ve Adem'in sulbündeyken bana şirk koşmaman üzere söz almıştım. Yüz çevirdin ve bana şirk koştun’ der.” İşte bu hadiste bahsedilen şey de misaktır. Bir grup, alınan misakın ve şahit olmanın, tevhidin bilinmesinin gerekliliği hakkında delil olduğunu söylediler ve bir kişi tevhide bozan bir şey yapıp şirk işlediğinde ona Rasul'ün daveti (risalet hücceti) ulaşmamış dahi olsa mazur sayılmayacağına yukarıdaki ayetleri ve bu hadisi delil gösterdiler.

Fitrat ise; Allahu Teala'nın şu sözünde bildirilen şeydir: “Allah'ın fitratı ki, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışı için hiç bir değiştirme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler”(30er-Rûm/30). Bu ayetin tefsirinde her doğanın İslam dini üzerine doğduğuna (ki bu da hanifliktir)delalet eden fitratla ilgili hadis geçmektedir. İbnu'l-

Kayyım Rahimehullah şöyle der: “Bu hadisin lafızlarından bazısı bazısını tefsir eder. Sahihaynda -Buharî'nin lafzıyla- ibn Şihab, Ebu Seleme ve Ebu Hureyre'den şöyle geçer: “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle der: “Her doğan İslam fıtrâtı üzere doğar. Ana babası onu ya Yahudileştirir, ya Hıristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir. Aynen bir hayvanın tüm azalarıyla tam olarak doğması gibi; onda bir eksiklik görür müsünüz?” sonra Ebu Hureyre şöyle der: Şu ayeti okuyun: “Allah'ın fıtrâtı ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması için bir değiştirme yoktur. İşte dosdoğru din budur.” Dediler ki: “ Ya Rasulallah, ya küçükken ölen?.” Rasulallah: “Yaşamış olsalar ne işleyeceklerini Allah daha iyi bilir.” Yine Sahihi Buharî'de Zührî'nin şu sözü geçmektedir: “Doğduktan hemen sonra ölen için İslam fıtrâtı üzere doğmasından dolayı namazı kılınır. Ancak doğmayıp düştü ise onun için namaz kılınmaz. Ebu Hureyre Radıyallahu Anhu Nebi'den Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle aktarır: “Her doğan İslam fıtrâtı üzere doğar. Ana babası onu ya Yahudileştirir, ya Hıristiyanlaştırır, ya da mecusileştirir. Aynen bir hayvanın tüm azalarıyla tam olarak doğması gibi; onda bir eksiklik görür müsünüz?” sonra Ebu Hureyre şöyle der: Şu ayeti okuyun: “Allah'ın fıtrâtı ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması için bir değiştirme yoktur. İşte dosdoğru din budur.” Yine Müslim'de A'meş'in rivayetinde “Her doğan din üzere doğar” şeklindedir. Ebu Muaviye'nin rivayetinde: “Bu din üzere doğar, diliyle (dinini) açıklayıncaya kadar (bu din üzere kalır)” şeklinde geçmektedir. Hadisin ravisi ibn Şihab'ın da açıkladığı gibi, hadislerin her doğanın İslam dini üzere doğduğu hakkında olduğu açıktır. Ebu Hureyre'nin hadisin arkasından bu ayeti okuması da buna delildir.

İbn Abdi'l-Ber şöyle der: “İbn Şihab'a mümin bir kölenin azad edilmesi hakkında: “Henüz süt emen bir çocuğu azad etmek geçerli midir?” diye soruldu. İbn Şihab; “Evet, çünkü o fıtrat üzere doğmuştur” dedi. İbn Abdi'l-Berr, bu hadis hakkında bazı alimlerin sözlerini şöyle aktardı: “Diğer alimler burada fıtrattan kastedilenin İslam olduğunu söyleyip şöyle derler: “Selefin genelince bu bilinen bir şeydir.” Tefsirciler Allah Azze ve Celle'nin : “Allah'ın fıtrâtı ki insanları bunun üzerine yaratmıştır...” sözündeki Allah'ın fıtratının İslam dini olduğu üzere icma ettiler ve buna ebu Hureyre'nin hadisin sonundaki sözünü delil getirdiler.” Yine İbnu'l-Kayyım şöyle der: “İmamların ‘Fıtrat’ı din olarak tefsir etmelerinin doğru olduğuna, Müslim'in Sahih'inde İyad ibn Hımar el-Mecaşîf 'den rivayet ettiği hadis de delildir. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Rabbi Tebarake ve Teala'dan şöyle aktarır: “Ben kullarımın hepsini hanifler olarak yarattım. Şeytanlar onları dinlerinden saptırdılar; onlar için helal kıldıklarımı haram kıldılar ve hakkında delil indirmedığım şeyde bana şirk koşmalarını emrettiler.” Bu hadis aynı zamanda, insanların hanifler olarak yaratıldıkları ve şeytanların bunu bozup onları haniflikten çıkardıklarına delildir. Allah Teala şöyle der: “ Kafirlerin dostu tağuttur; onları nurdan (aydınlıktan) karanlıklara götürür.”

Bu da şeytanların onları fıtratın nurundan, küfrün ve şirkin karanlığına, rasullerin getirmiş olduğu hidayet ve ilimden, cehalet ve sapıklığın karanlıklarına götürmeleri demektir.” Bir grup da şu görüştedir: “Madem ki yaratılanların hepsi İslam dini üzere doğdular; bu onlar için hüccettir. Buna rağmen şirk koşarlarsa onlar için herhangi bir mazeret yoktur. Kişi, kendisine

bir rasulün daveti (risalet hücceti) ulaşmasa bile şirk konusunda cehaletinden dolayı mazur sayılamaz. Bilinmesi gerekir ki; alimlerin çoğunluğu A'raf sûresinde geçen misak ile, fitratın aynı şey olduğu görüşündedirler. İbnu'l-Kayyim şöyle der: "Önceki ve sonraki alimlerden, birçok kişi bunu söylemiştir. A'raf suresindeki bu ayeti tefsir eden en güzel şey Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam şu sözüdür: "Her doğan İslam fitratı üzere doğar. Ana babası ise onu Yahudileştirir ve Hıristiyanlaştırır." Allahu Teala'nın insanları üzerine yaratmış olduğu fitrat; O'nun insanlardan almış olduğu misak, onları kendi nefisleri üzerine şahit kılması ve etmiş oldukları ikrardır." İnsanlar için misak ve fitratın tek başına hüccet olabileceği sözü doğru olmayan bir sözdür.

Bunun delilleri ise şunlardır: 1 - "Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez bir halde çıkarmış ve size işitme görme duyuları ve gönüller vermiştir. Umulur ki şükredersiniz." (16 en-Nahl/78). İbnu'l-Kayyim Rahimehullah Muhammed ibn Nasr el-Mervezî'den (h.294) misakın hüccet olduğunu iddia edenlere Nahl suresindeki bu ayetle delil getirdiğini nakleder. Muhammed ibn Nasr şöyle der: "Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam her doğan kişinin yaratılışında bulunan fitratın; Allahu Teala'nın her doğan kişide Rabbini bilmeyi de yaratması demek olduğu ve bunun Allah'ın şu sözünün manasına uygun olduğunu iddia ettiler: "Rabbin ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları da kendi nefislerine şahitler kılmıştı; "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar: "Evet sen bizim rabbimizsin şahit olduk" demişlerdi." Muhammed ibn Nasr şöyle der: "Allahu Teala: "Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkarmıştır" der. Onlar da iddia ediyorlar ki; insan bilinecek şeylerin en büyüğünü yani Allahu Teala'yı bilir... "Allah sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkarmıştır" sözünü işiten ve insanların bu en önemli konuyu bildiklerini iddia edenden daha şiddetli şekilde Allah'ın Kitab'ına muhalefet eden ve daha büyük cürüm işleyen var mıdır? İşte bu kimse alemlerin Rabbi'ne karşı inatçılık yapan ve Kitab'ı bilmeyen bir kimsedir." 2 - "Böylece sana da kendi emrimizle bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir iman nedir bilmiyordun. Ancak biz onu bir nur kıldık, onunla kullarımızdan dilediğimizi hidayete erdiririz. Şüphesiz sen dosdoğru olan bir yola yöneltip iletiyorsun" (42eşŞûra/52). Bu ayet Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem imanını ne misak ne de fitratla değil, ancak vahiy geldikten sonra öğrendiğine delildir - ki bu da risalet hüccetidir-. 3 - "Peygamberler müjdeciler ve korkutucular olarak (gönderildi). Öyle ki peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri olmasın. Allah üstün ve güçlü olandır. Hüküm ve hikmet sahibidir"(4en-Nisa/165). Ayet hüccetin ikame edilmiş olmasının ve özrünün ortadan kalkmasının ancak rasul gönderilmesi ile olacağına delildir. Yine Mülk sûresinde geçen, cehennem bekçisinin asilere söylediği sözü de delil getirir: "Her grup oraya atıldıklarında bekçisi onlara sorar: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?." Onlar: "Evet" derler "bize gerçekten bir uyarıcı geldi fakat biz yalanladık"(67el-Mülk/8-9). Şenkıtî Rahimehullah şöyle der: "Bir rasulün uyarmasıyla hüccet ikame edilmemiş olan kimseye Allahu Teala'nın azap etmeyeceğini açıklayıcı Kur'an ayetleri çoktur. Allahu Teala kimseye rasulü ile uyarılması suretiyle hüccet ikame edilmeden azap etmez. Bu da akıl ve fitrat ile yetinilmediğini gösterir. Allahu Teala'nın şu ayeti de bu konuda açıklık getiricidir: "Biz bir peygamber göndermeden

azap edici değiliz.” Bu ayet hakkında şöyle der: “Ayette akılları, (yeryüzünde) delilleri ve fitratı yaratıncaya kadar denilmedi, rasul gönderinceye kadar denildi.”

Yukarıda geçen “Sen Adem’in sulbündeyken bana hiçbir şeyi şirk koşturmadan üzere söz almıştım. Ancak sen yüz çevirdin ve şirk koştun” hadisindeki misakla hüccetin ikame edilmesi ile, rasullerle hüccetin ikame edilmesinin arasını birleştirmek ne şekilde olur? denilirse; şu şekilde cevap verilir: Bu hadis birçok nassın delalet etmiş olduğu, rasul ile hüccetin ikame edilmesi konusunu da içermektedir. Hadisin manası şöyledir: Adem’in sulbünde iken bana şirk koşturmana dair senden misak alıp rasuller ile hüccetimi ikame ettikten sonra yüz çevirdin ve şirk koştun. Nassların arasının birleştirilmesi ve müteşabihte muhkeme başvurulması gerekli olduğundan dolayı bu anlam verilir. Bu hadis hakkında sorulduğunda şeyh Abdülaziz ibn Bâz’ın verdiği cevap ta buna benzer. Hadisi söyledikten sonra şöyle der: “Yani senden peygamberin getirdiği şeriata göre bana şirk koşturmanı istedim. Bu da rasuller ile yalnızca Allah’a ibadeti emir ve O’na şirk koşturaktan nehiydir. Ancak yaratılanların çoğu bundan yüz çevirdi ve Allah Azze ve Celle’ye şirk koştular.”

Şeri ilimlerle uğraşan bir kimsenin nassları belirleyen genel kaideleri bilmesi gerekir. Fıkhın bütününde belirli bir konuyu düzenleyen genel kaideler “Fıkhın temelleri” olarak isimlendirilir. Fıkh bâblarından bir bâbı düzenleyen kurallar ise “Fıkhî kurallar” diye isimlendirilir. Bu kuralların ve temellerin ihmalî kuraldışı hareket etmeye götürür. Örneğin, şu ayette geçen günahkar bir müminin azap görmesi konusu Allah’ın dilemesi kuralı ile kayıtlıdır: “Allah kendisine şirk koşulmasını affetmez. Bunun dışında ise dilediğini affeder” (4en-Nisa/48). Kadınların beyatı hakkında Ubade ibn Samit’in rivayet ettiği hadis de aynı anlamdadır. Allah Teala’nın dilemesi kuralını göz ardı eden kimsenin Hariciler ve Mutezile’nin görüşüne sahip olması gerekir.

Aynı şekilde bu konuda da kural, ancak risalet hücceti kendisine ikame edilen kimsenin cehenneme gireceğidir. Diğer nassları da bu kural ile kayıtlı olarak anlamak gerekir. 4 - Eğer; “Misak ve fitratın anlamı nedir? Bunlarda hiçbir hüccet bulunmamakta mıdır?” denilirse, cevabı şu şekildedir: Evet bu ikisi hüccettir ancak eksiktirler. Eksik oluşları da şu iki yöndendir: a) Bunların hatırlatılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü insanın bunu dünyada hatırlaması mümkün değildir. Şu ayet buna delildir: “Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkardı”(16enNahl/78). Rasuller bu misakı hatırlatmak için gelirler. Ayetlerde şöyle geçer: “Hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın”(88el-Ğaşiye/21). “Umulur ki hatırlarlar”(2el-Bakara/221). “Ne kadar az hatırlıyorsunuz”(7el-A’rar/3). “Akıl sahipleri hatırlasınlar”(38Sad/29). “Allah’ın nimetini ve O’na vermiş olduğunuz misakı hatırlayın”(5el-Maide/7). Ayetlerden de anlaşılıyor ki rasuller misakı hatırlatmak için gelmişlerdir. b) Açıklamaya ihtiyaç vardır; yani Allahu Teala’nın kulları üzerine olan haklarının ayrıntılı olarak bilinmesine ihtiyaç vardır. Bunun için de yine rasuller gönderilmiştir. Yani risalet hücceti, hüccet ikame edilmesi için yeterli olmayan misak ve fitratı tamamlayıcı olarak gelmiştir. Bunu açıklayıcı olarak ibn Teymiyye’nin Rahimehullah fitrat ile ilgili hadisi söyledikten sonraki şu sözünü verebiliriz: “Doğru olan Allahu Teala’nın insanları yaratmış olduğu fitratın İslam fitratı olduğudur. Yine o fitrat Allah’ın “Ben sizin Rabbiniz değil

miyim” diye sorduğunda, insanların da: “Evet. Sen bizim Rabbimizsin” şeklinde cevap verdikleri gün insanları üzerine yaratmış olduğu fitrattır ve bu, batıl itikatlardan kurtulup sahih akideyi kabul etme eğilimidir.” Sonra şöyle devam eder: “Bu fitrat üzere doğan kimselerin doğduktan sonra bilfiil İslam’a inanıyor olmaları gerekmez. Allah Teala bizi annelerimizin karnından hiçbir şey bilmiyorken çıkardı. Ancak bu, fitratı değiştirecek herhangi bir etken bulunmaması durumunda kalbin selameti, hakkı yani İslam’ı kabulü ve Ona yöneliştir.”

Aynı şekilde İbnü'l-Kayyim Rahimehullah şöyle der: “.Allah rahmeti ve ihsanı tam olduğu için ancak rasul gönderdikten sonra azap eder. Eğer kişi kınanmayı ve cezayı hak eden bir amel işlerse, Allahu Teala'nın kulu üzerine iki hücceti vardır, ancak bu ikisi ikame edildikten sonra azap eder. Bunlardan birisi; kulun Allah'ın kendisinin yaratıcısı, Melîki ve Rabbi olduğunu ve Allah'ın kendisi üzerinde hakkının bulunduğunu ikrar etmesi üzere bu fitratla yaratılması. İkincisi ise; rasulünü bunun ayrıntılarını açıklaması ve tamamlaması için göndermesidir. Artık insan için iki şahit vardır; fitrat ve şeriat. Kişi kafir olduğunu ahirette kendisi ikrar eder: “Onlar kendilerinin kafir olduklarına dair kendileri aleyhine şahitlik ettiler.” Onlara Allah'ın hükmü (azabı) ancak bu iki şahitten (fitrat ve risalet) ve kendilerinin ikrar etmelerinden sonra uygulanır. Bu da son derece adaletlidir.”(2) Aynı konuda İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle der: “Bunun için rasuller fitratı ve insanın daha önceden bildiği şeyleri hatırlatmak, onu kuvvetlendirmek, yardımcı olmak ve onu bozucu şeyleri gidermek için gelirler. Rasuller, fitratı sağlamlaştırmak ve tamamlamak için gönderilirler, onu değiştirmek, başka bir şekle dönüştürmek için değil.

Dinin kemali ise; indirilmiş bir şeriat ile fitratın tamamlanmasıdır. İbnü'l-Kayyim “Sonra insanlara fitratlarında ve akıllarında mevcut olan şeyi hatırlatmaları ve onlara Allah'ın üzerlerindeki hakkını, emrini, nehyini, va'dini (mükafat) ve va'idini (tehdid) öğretmeleri için rasuller gönderir” (4) der. Yukarıda verdiklerimizin hepsi, misak ve fitrat ile kullar üzerine sorumluluğun yüklenemeyeceği, yalnızca bu ikisinin kullar üzerine hüccet olamayacağı ve hüccetin ancak rasuller ile ikame edileceğine delil teşkil etmektedir. İşte bu da risalet hücceti olarak bilinir. Görüşlerini, tevhide şirk karışarak bozulması konusunda cehaletin özür sayılamayacağı üzerine bina eden çağdaş alimlerden bazılarının kitaplarını inceledim. Bu kitaplarda misak ile ilgili ayetler, Enes'ten Radıyallahu Anhu gelen hadis ve fitrat ile ilgili hadisi delil getirmişlerdir ki, daha önce bu ayet ve hadislerin bu konuda onlar için delil olamayacağını açıklamıştık. Daha sonra bu kimseler iki şekilde delil getirme yoluna başvurmuşlardır: Birincisi: Kendi bakış açılarını desteklemek için delil olmayacak şeylere bu anlamı yüklemek. İkincisi: Kendi bakış açılarına açıkça ters olan bir delili zahirî anlamından başka anlama çevirmek için tevil yahut tahrif yoluna başvurmak. Tabii tüm bunlarda hataya düşmüşlerdir.

Birinci şekil: (Kendi görüşlerine uygun mana yükledikleri deliller) Şöyle derler: “Risalet hücceti ulaşmasa dahi, insanlara misak ile hüccet ikame edilmiş sayılır. Bunun delillerinden en önemli olanları ise Nebi'nin Aleyhissalatu Vesselam gönderilmesinden önceki Arapların kafirler olup cehennemde azap görecekleri hakkında gelen nasslardır. Bu konudaki nasslar göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Bazıları şöyledir: 1 - “Siz, bir ateş çukurunun kıyısında iken

oradan sizi kurtardı...” 2 - Müslim’in Enes’ten Radıyallahu Anhu rivayet etmiş olduğu şu hadis: “Bir adam, ya Rasulallah, babam nerededir? Diye sordu. Rasulallah: “Ateştedir” diye cevap verdi. Adam dönüp giderken Rasulallah “Benim babam da senin baban da ateştedir” dedi. 3 - Yine Müslim’in Aişe’den rivayet ettiği şu hadis: “Dedi ki; “Ya Rasulallah, ibn Ced’an cahiliyye döneminde sıla-i rahm yapar ve fakirleri doyururdu. Bu yaptıklarının ona bir yararı olur mu?” Rasulallah: “Ona bir yarar sağlamaz. Çünkü o bir gün olsun ‘Rabbim, ahiret gününde hatamı (şirk) bağışla’ dememişti” buyurdu. 4 - Lukayt ibn Amir et-Tavîl’in hadisi de bunlardan birisidir. Şöyle der: “Dedim ki ya Rasulallah, cahiliyede işlediği bir hayırdan dolayı kişi için bir karşılık var mıdır? Kureyş’ten bir adam şöyle dedi: ‘Vallahi baban Müntefik ateştedir’ İnsanların önünde, babam hakkında söylediği bu sözden dolayı sanki yüzüme bir ateş düştü. Hemen “Ya senin baban ya Rasulallah?” demek istedim.

Sonra böyle demenin daha iyi olacağını düşünerek: “Ya senin yakınların ya Rasulallah?” dedim. Rasulallah; “Allah’a yemin olsun ki benim yakınlarım da... Kureyşî ya da Âmirî’lerden, müşrik olan herhangi birisinin kabrine gidersen de ki: “Beni Muhammed Aleyhissalatu Vesselam gönderdi. Sizin hoşunuza gitmeyecek bir şeyi haber veriyor; ateşte yüzleriniz ve karınlarınız üzerinde sürükleneceksiniz.” İbnu’l-Kayyim şöyle der: “Bu büyük ve meşhur bir hadistir. Hadis hafızları bunu sahih saymışlar, Şeyhu’l-İslam el-Ensarî bunu rivayet etmiştir.” Delil getirdikleri bu naslar, Arap müşriklerden bazılarının ateşte olduğunu anlatmaktadır. Onların kafir olduklarına delalet eden başka naslar da vardır; ancak bu naslarda onların azap göreceklerine dair bir şey yoktur. Zaten bu ikisi birbirine bağlı da değildir. Birinci bölümün sonunda da anlattığımız gibi kişi kafir olarak isimlendirilir ancak risalet hücceti ikame edilmediyse azap görmez. Nebi Aleyhissalatu Vesselam gönderilmeden önce onların kafir oldukları hakkındaki naslardan birisi de şudur: “Kitap ehlinde ve müşriklerden küfre sapanlar kendilerine apaçık bir delil gelinceye kadar (buldukları durumdan) kopup ayrılacak değillerdi. (O delil de) Allah’tan gönderilmiş tertemiz sayfeleri okuyan bir elçidir”(98el-Beyyine/1-3). “Allah katından yanlarında olan (Tevrat’ı) doğrulayıcı bir kitap geldiği zaman -ki bundan önce küfredenlere karşı bir fetih istiyorlardı- bilip tanıdıkları gelince onu inkar ettiler...”(2elBakara/89).

Yani Yahudiler aralarından çıkacak olan bir peygamberle kafirlere yani araplara karşı bir fetih istiyorlardı. Yine bu delillerden biri de Ebu Talib’in vefatı hakkındaki hadistir. Buna göre, Onun son sözü ‘Abdumuttalib’in dini’ üzere öldüğüdür. Bu da Abdumuttalib’in şirk üzere öldüğüne delildir ve O Rasulallah’a peygamberlik gelmesinden önce ölmüştür. Bunun bir örneği de Allahu Teala’nın Rasul’ü Sallallahu Aleyhi ve Sellem annesi için istiğfar etmekten nehyettiğini bildiren hadistir. Bu da annesinin müşrike olarak öldüğünün delilidir. Burada bizi ilgilendiren, Rasulallah’ın gönderilmesinden önce Araplardan bazılarının kafir oldukları ve ateşte azap gördüklerini bildiren naslardır. Bir grup bu nasların bazı âhad hadisler ve belirli olaylar olduğunu, bunların risalet hücceti ulaşmadan Allahu Teala’nın hiç kimseye azap etmeyeceği hakkındaki kati naslara karşı delil olamayacağını söylemişler ve onlara (Araplara) Rasulallah’tan önce tebliğin ulaşmamış olduğunu iddia etmişlerdir. Bu görüşte olanların Hadisi

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel "es-Sünne"de rivayet etmiştir. Yine ibn ebi Asım, Taberani, ibn Mende ve diğerleri rivayet etmişlerdir. İbnü'l-Kayyim, Hadisi; Müslim, ebu Hureyre'den "Cenazeler" bölümünde rivayet eder. arasında Suyûtî Rahimehullah da vardır. O bu görüşü üzerine Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem anne ve babasının ateşten kurtulacaklarını bina etmiş ve aşırıya giderek şöyle demiştir: "Allahu Teala onları öldürdükten sonra diriltti ve peygambere inandılar." Bu konudaki bir hadisin rüya ve ilham yoluyla sahihliğini tespit ettiğini söylemiştir. Bu, alimlerin onu ayıpladığı bir konudur. El-Beycûrî de Suyûtî'nin bu görüşüne tabi olmuştur. Burada selefin yapmadığı bir şeyi, onlardan sonra gelen fakîh olan kelamcılarının yaparak; kendi görüşlerini desteklemek ve karşıt görüşe karşı delil getirebilmek için bazı fasit mantık önermeleri ve kaideler sokmuş olduklarına dikkat çekmek istiyoruz.

Bu kaidelerden bazıları; dinin usul ve furu' olarak, sözün hakikî ve mecaz olarak ayrılması, haberi âhadın delilliğinin zannî olup bunun akide konusunda delil teşkil edemeyeceği ve muayyen (belirli) olayların geneli kapsayıcı olamayacağı gibi konulardır. Rasulullah'tan önce yaşamış Arap müşriklerin azap görecekları ile ilgili, yukarıda vermiş olduğumuz nasslarla delil getirenler şöyle dediler: "Arap müşriklerinin kendilerine risalet hücceti ulaşmadan azaplandırılmaları, onların, alınan misak ve buna şahit olma olayı ile kendilerine hüccet ikame edilmiş sayıldığına delildir." Bu hatadır ve birçok nass ancak kendisine bir rasulün davetinin ulaştığı kimsenin azap göreceğini bildirmektedir. Şu ayette geçtiği gibi: "Bir rasul gönderinceye kadar azap edici değiliz"(17el-İsra/15). Bu ayetteki 'azap' kelimesine dünyada helak edilme vb. anlamlar yükleyen kimse şu ayetler karşısında zor duruma düşer: "Rablerine küfredenlere cehennem azabı vardır.-şu bölüme kadar- Her bir grup ateşe atıldığında oranın bekçisi sorar: 'Size bir uyarıcı gelmedi mi?' Onlar: 'Evet geldi' derler"(67el-Mülk/6-9). Ayrıca bu konuyla ilgili En'âm suresi; 130, Fatır; 37 ve Zümer;71. Ayetleri de sayabiliriz.

Cehenneme ancak kendisine bir rasulün daveti ulaşan kimse girecektir. Ancak bu rasulün Muhammed Aleyhissalatu Vesselam olması şart değildir. Rasulullah'ın gönderilmesinden önce öldükleri için Arap müşriklerine risalet hüccetinin ulaşmadığının söylenmesi doğru bir söz değildir; çünkü İbrahim'in Aleyhisselam dini ile onlara risalet hücceti ikame edilmişti. Bu dinde bazı tahrifler yapılmış olsa da onlar arasında tevhidi bilen ve onlara bunun delilini gösteren kimseler vardı. Bu şekilde tevhidi bilenlerden birisi de Kureyş kafirlerine şu şekilde seslenen Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl idi: "Ey Kureyş topluluğu! Benden başka sizin aranızda İbrahim'in dini üzere olan yok." Salim ibn Abdullah ibn Ömer şöyle rivayet eder: "Nebi Aleyhissalatu Vesselam Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl ile vahiy inmeden önce karşılaştı. Nebi'ye Aleyhissalatu Vesselam bir sofraya sundu. O ise yemekten kaçındı. Bunun üzerine Zeyd şöyle dedi: "Ben onların putları adına kestiklerinden değil ancak üzerine Allah'ın adının anıldıklarından yerim." Zeyd ibn Amr, Kureyş'i putlara adadıkları kurbanlarından dolayı kınıyor ve şöyle diyordu: "Koyunu Allah yarattı, onun için gökten su indirdi, yerden bitki çıkardı siz ise onu Allah'tan başkası adına kesiyorsunuz."Hadiste geçtiği gibi Zeyd, Nebi'yi Aleyhissalatu Vesselam gördü ancak peygamberlik gelmeden önce öldü. İbrahim'in hak olan dininden bilebildiği kadarıyla amel etti.

İbn Kesir'in de belirttiği gibi Kureyş kafirleri bundan dolayı ona eziyet ettiler. İbn Kesir; Cabir Radyallahu Anhu hadisini zikreder: "Rasulullah'a Aleyhissalatu Vesselam ; " Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl cahiliyye döneminde kibleye yönelirdi ve benim ilahım İbrahim'in ilahı, dinim İbrahim'in dini der ve secde ederdi" diye onun durumu soruldu. Rasulullah: "Benimle İsa ibn Meryem arasında o tek başına bir ümmet olarak haşrolunacaktır" dedi. Aişe'den Radyallahu Anha rivayet edildiğine göre; Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: "Cennete girdim ve orada Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'e ait iki bahçe gördüm." Rasulullah gönderilmeden önce de İbrahim'in dini ile Araplar üzerine hüccet ikame edilmiş durumdaydı. Onlardan hak olan din üzere bulunanlar vardı ve bunlar 'hanifler' idi. Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl de bunlardandı. Bu kişilerden bazılarını Suyutî "El-Hâvi lil Fetâva" adlı eserinde saymıştır. İbn Hişam'ın 'Sîret'inin giriş bölümünde geçtiğine göre; Kureyş, diğer Araplara karşı İbrahim'in Aleyhisselam soyundan olmakla övünür ve kendilerini 'Hums' olarak isimlendirirlerdi. Nevevî; "Benim babam da senin baban da ateştedir" hadisinin açıklamasında şöyle der: "Hadisten küfür üzere ölen kimsenin cehennemde olacağı ve ona yakınlarının bir faydasının olamayacağı ve yine fetret döneminde aynen Araplar gibi putlara ibadet üzere ölenlerin cehennemlik olduğu anlaşılmaktadır. Bu, bir kişiye din ulaşmadan önce onun cezalandırılması anlamında değildir. Nitekim Araplara İbrahim Aleyhisselam ve başka peygamberlerin daveti ulaşmıştı."(1) İbrahim'in Aleyhisselam dini üzerinde değiştirme ve tahrif yapılmıştı. Nitekim Rasulullah Aleyhissalatu Vesselam şöyle demiştir: "Amr ibn Luhay ibn Kam'a ibn Handef'i cehennemde bağırsaklarını sürüklerken gördüm. İbrahim'in dinini ilk değiştiren ve "Saibe"leri, "Bahire"leri çıkararak odur." Bununla birlikte onlardan imkansızlıktan dolayı fazlasını yapamamasalar da hanif olan ve şirk koşmayıp ana hatları ile tevhidi ikrar eden kimseler vardı. Yapabileceklerini yapmalarıyla onlara kurtuluş nasip oldu. Rasulullah'ın gönderilmesinden önce yaşamış olan Araplara İbrahim'in Aleyhisselam dini ile hüccet ikame edilmiş olması konusundaki delillerle şu ayetler arasında zıtlık varmış gibi görünmektedir: "Senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarıp korkutman için. Umulur ki hatırlarlar"(28el-Kasas/46). Yine Secde/3., Sebe/ 44., Yasin/ 6. ayetler de aynı şekilde Muhammed'den Sallallahu Aleyhi ve Sellem önce Araplara bir uyarıcı gelmediğine delalet eder. Ancak bir başka ayette Allahu Teala şöyle demektedir: "Hiç bir ümmet yoktur ki içinde bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın"(35Fatır/24). Bu ayetin gereğince onlara bir uyarıcı gelmiştir, oda yukarıda geçtiği gibi İbrahim'dir Aleyhisselam. Bu nasların arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür: Kasas sûresindeki ve onun benzeri ayetlerle anlatılmak istenen; yalnızca onlara ait bir uyarıcı gönderilmediğidir. Bu konuyu İbn Kesir tefsirinde bu şekilde açıklamıştır. Yani İbrahim Aleyhisselam özel olarak onlara gönderilmemiştir. Diğer bir şekilde de bu iki nassın arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür: Nebi'den Sallallahu Aleyhi ve Sellem önce Arapların kendi aralarından bir peygamber çıkmamıştı. İbrahim Aleyhisselam Irak ve Şam bölgelerinde Babil ve Kenan'da idi. Bu görüş de Kurtubî'ye aittir. Allah teala'nın şu sözü de bunu kuvvetlendirmektedir: "Andolsun ki, Allah müminlere kendi içlerinden bir peygamber göndermekle ltufta bulunmuştur..."(3Al-i

İmran/164). Yine Allahu Teala İbrahim'den Aleyhisselam bahsederken şöyle der: "Rabbimiz, içlerinden onlara bir peygamber gönder..."(2elBakara/129).

Bu şekilde anladığımızda, Kasas sûresindeki bu ayet ve diğerleri, Araplara İbrahim'in Aleyhisselam dini ile hüccet ikame edilmiş olması konusunda bir zıtlık oluşturmaz. Bi'setten (Rasulullah'a peygamberlik gelmeden) önce ölmüş olan ve Peygamber'in Aleyhissalatu Vesselam kendilerinin ateşte olduğunu haber verdiği kimselere İbrahim'in Aleyhisselam dini ile hüccet ikame edilmiştir. Yine bu şekilde nasların arası birleştirildiğinde bu konudaki fikhî kural da çiğnenmemiş olur. O kural da; kendisine dünyada iken rasulün daveti ile veya kıyamet günü arasatta imtihan edilme şeklinde risalet hücceti ikame edilmeden hiç kimsenin cehenneme girmeyeceğidir. Buna göre; "Nebi'den Aleyhissalatu Vesselam önceki Arap müşriklerine misak ile hüccet ikame edilmiştir, risalet hücceti olmadığı halde onlar azap göreceklerdir" diyen kimseler için bu naslar delil olamaz. Böylelikle görülüyor ki; bi'setten önce yaşamış olan Araplardan bazılarının kafir olduğu ve azap göreceği hakkındaki naslar konusunda iki grup hataya düştü. Bir grup bu nasların âhad haberler ve belirli kişilerle ilgili olaylar olup risalet hücceti ikame edilmeden kimseye azap edilmeyeceği konusundaki kesin naslara muhalif olamayacağı iddiasıyla bunları reddederken, diğer grup bu nasları kabul ettiler ve misak hücceti ikame edilmiş olduğu için risalet hücceti ulaşmadan onların azap gördüğüne dair bu nasları delil getirdiler.

Hatalı olan bu iki grup, o dönemdeki Araplara risalet hücceti ikame edilmediği hususunda ittifak ettiler ve böylece ikisi de aynı konuda hataya düşmüş oldular. İkinci Şekil (Zahirî anlamından başka bir anlama çevirmek için tahrif ettikleri deliller): "İnsanlara misak ile hüccet ikame edilmiştir. Kim tevhide bozan bir şey yaparsa, o kişiye risalet hücceti ikame edilmemiş dahi olsa kafir olur" şeklindeki sözleri kusursuz olsun diye bunu yaptılar ve bu sözlerini zedeleyen delilleri tahrif ettiler. **1** - "Bir rasul gönderinceye kadar azap edici değiliz" ayeti hakkında şöyle derler: "Burada azap rasul gönderilmesine bağlanmıştır ancak bu ahiretteki azap değil dünyadaki helaktır." Ancak : "Her grup oraya atıldığında bekçisi onlara: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorar"(67el-Mülk/8). Ayeti karşısında çıkmaza girince şöyle dediler: "Bu cehennem ehlinden bazısına hastır. Cehennemliklerin hepsi için değil ancak rasulü yalanlayanlar hakkındadır. Çünkü devamında şöyle gelir: "Evet bize uyarıcı geldi, biz onu yalanladık."

Peki şu ayetler karşısında ne yapacaklar? "Küfredenler cehenneme bölük bölük sevkedildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman onun kapıları açıldı ve onlara bekçileri dediler ki; 'Size Rabb'inizin ayetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınızı (söyleyip) sizi uyarıp korkutan peygamberler gelmedi mi?' Onlar 'Evet' dediler. Ancak azap kelimesi kafirlerin üzerine hak oldu." (39ez-Zümer/71) Aynı şekilde En'am/130, Fatır/36-37. Ayetlerde de yalanlamalarına dair herhangi bir şey geçmemektedir ve ayetler umumdur. Söyledikleri bir diğer şey de; rasullerin tevhid için değil, şer'i hükümlerin ayrıntılarını açıklamak için gönderildiğidir. Bu söz Mutezile'nin sözüdür ve daha önceki konularda buna cevap verilmiştir. Tüm bunların hepsi Din'i tahrif etmek ve onunla oynamaktır. **2** - Dünyada iken kendisine bir rasulün daveti

ulaşmamış olan kimsenin kıyamet günü Arasat'ta imtihan edileceği ile ilgili hadiste de çıkmaza düşmüşlerdir. Çünkü bu hadis, risalet hüccetini tamamlayıcıdır. İbn Abdilber'in bu hadisi inkar etmesini kendilerine delil olarak kullandılar. İbnu'l-Kayyim'in buna cevabı daha önce geçmiştir.

3 - Zât-u Envat hadisi hakkında da zor duruma düşmüşlerdir. Rasulullah'tan kendileri için bir ağaç belirlemesini isteyenler bu talepleriyle küfre girmemişlerdi. Bununla ilgili olarak şöyle derler: "Onlar bunu talep ettiler ancak işlemediler." Bu sözlerine cevap da birinci bölümün sonunda geçmişti.

4 - Alahu Teala'nın diriltme kudreti hakkında şüpheye düşen, bununla birlikte Allah'ın affetmiş olduğu kimseyle ilgili hadiste de aynı duruma düştüler. Bu konuda şöyle bir şey ileri sürerler: "Eğer Allah beni diriltmeye güç yetirirse (kadira)" sözündeki "kadira" kelimesinin "müsamaha göstermezse" anlamında olduğunu söylediler. Yaptıkları bu tahrife İbn Teymiyye cevap vermiş, Sahihayn'ın Ebu Hureyre'den rivayet etmiş olduğu hadisi aktardıktan sonra şöyle demiştir: "Başka bir lafızla hadis şöyle gelmiştir: "Bir adam nefesine zulmetmiş, ölüm anında oğullarına şöyle demişti: "Öldüğüm zaman beni yakın, kül haline getirin, sonra denize saçın. Vallahi eğer Rabb'im beni diriltmeye güç yetirirse, hiç kimseye azap etmediği şekilde azap eder." Sonra Rasulullah dedi ki: "Oğulları bu isteğini yaptılar" Allahu Teala yeryüzüne şöyle dedi: "Aldığını geri ver." O an adam dirildi ve kalktı. Allahu Teala Ona şöyle dedi: "Bu yaptığın şeye seni sevk eden nedir?" Adam; "Senden korkumdur ya Rabbi!" dedi. Bu söylediğinden dolayı Allah Onu affetti." İbn Teymiyye devamında şöyle der: "Adam bu şekilde kül olup dağıldıktan sonra, Allah Onu tekrar diriltmeye güç yetiremez, onu tekrar eski haline döndüremez zannetti. Bunların her biri Allah'ın kudreti ve bedenlerin tekrar dirilişini inkardır ve bu da küfürdür. Ancak O, Allah'a, Onun emir ve nehiyelerine iman etmesi ve Ondan korkmasıyla birlikte, cehaletle, saparak ve hataya düşerek bunu yapmıştır. Allahu Teala da bunun için Onu affetmiştir. Hadis bu kişinin bu fiili yaparken tekrar diriltilemeyeceğini umarak yaptığını açıkça bildirmektedir. En azından bu kişi diriliş hakkında şüphe etmekteydi. Bu ise küfürdür. Nübüvvet hücceti ikame edildiğinde Onun kafir olduğuna hükmedilir. Bu da Allahu Teala'ya imanının olmadığını ortaya koyar. "Eğer Allah güç yetirirse (kadira)" sözünü "takdir", "hüküm" ve "müsamaha göstermek" şeklinde te'vil edenler çok uzak bir te'vil yaptılar ve sözü kendi konumundan başka bir yerde kullandılar. Çünkü hadiste geçen bu kimse, tekrar bir araya getirilip diriltilmemek için kendisinin yakılmasını ve küllerinin saçılmasını emretmiş ve şöyle demişti: "Öldüğüm zaman beni yakın, küllerimi denizde rüzgara bırakın. Allah'a yemin olsun ki; eğer beni bir araya getirmeye (diriltmeye) kadir olursa, hiç kimseye azap etmediği şekilde bana azap eder." İkinci cümlelerin bir öncekinin sebebi olduğu açıktır. O kişi bunu Allahu Teala kendisini diriltip güç yetirmesin diye yapmıştı. Eğer O kişi bu şekilde kendisini yakıp savurduğunda, Allahu Teala'nın Ona azap etmeye kudretinin olduğuna inanıyor olsaydı, bu şekilde cesedini yaktırmasının bir anlamı olmazdı. Müsamaha göstermemek, azap etmekle aynı anlamdadır. Adam şöyle demişti: "Allah'a yemin olsun ki; eğer bana azap etmeye kadir olursa, hiç kimseye azap etmediği şekilde bana azap eder. Burada şart cümlesi (birinci cümle), ceza cümlesi (ikinci cümle) ile aynı anlamda olamaz. (çünkü, ikinci cümlede bahsedilenin meydana gelebilmesi için birincide şart koşulanın oluşması gerekir). Bu kişi, Allah'ın sıfatlarının

hepsini tam olarak bilmediği için Onun “kadir olma” sıfatını da bilmiyordu. Mü’minlerden çoğu da bu kimse gibi, Allah’ın sıfatlarını bilmemektedirler. Bundan dolayı onlar kafir olmazlar” Şeyhulislam birden fazla yerde şunu tekrarlamıştır: “Allahu teala’nın isim ve sıfatlarından bazılarını bilmemek kişiyi kafir yapmaz. Rasul’ün getirdiği şeyleri kabulleniyor fakat, ailesine cesedini yakıp küllerini savurmalarını emreden kişi gibi, kabullenmediğinde kafir olmasını gerektirecek bazı şeyler hakkında bilgi kendisine ulaşmadığından dolayı bilmiyor ise kafir olmaz. İsrailoğullarına mensup olan bu adam hakkında en doğru söz Onun mücmel bir imana sahip olduğu, fetret döneminde yaşıyor olası nedeniyle, Allahu Teala’nın sıfatları hakkında ayrıntılı bilginin kendisine ulaşmadığıdır. Böylece O, kendisinde bulunan az bir imanla Cennet’e girmiştir. Onun bu husustaki durumu, daha önce bahsi geçen Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl’in durumu gibidir. **Cehaletin Özür Oluşunu Mutlaklaştırınların Hatalı Olduklarına Dair Bir Uyarı:** Cehalet özürdür ve dünyada cezalandırmaya , ahirette de azaba engel olur. Ancak bu, belirli durumlarda geçerlidir. İleride inşaallah bununla ilgili uyarılarda bulunacağız. Bu özel durumlardan bazılarını şimdi vermek istiyoruz. İslam’a yeni girmiş ve öğrenmek için yeterli vakit bulamamış olan kimse. Bu kişinin mazur olacağına delil, daha önce geçen Zat-u Envat hadisidir. İlimin ortadan kalkıp, azaldığı zamanda; kişi kendi yanındaki doğrular az dahi olsa, bunlarla kurtulur ve kendisine ulaşmayan şeylerden mazur sayılır. Bunun delili ise Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl, Allah’ın diriltme kudretinden şüphe eden adam, Huzeyfe ibnu’l-Yeman ile Sıla ibnu’z-Zufer arasında geçen konuşmayla ilgili olan hadislerdir. Bu hadis inşaallah ileride aktarılacak. Bunlar, cehaletin özür olarak kabul edildiği bazı durumlardır.

Ancak bazı çağdaşlarımız bu istisnai durumları asıl olarak kabul ediyorlar, cehalet özürdür sözünü kayıtsız olarak herkes için kullanıyorlar. Bu yaptıkları bir yanlışlıktır, ki bunu da ileride açıklayacağız. Onların cehaletin özür oluşunu bu şekilde mutlaklaştırmalarının ve genelleştirmelerinin fasit olduğunu açıklamak için şu yeterlidir: Bu söz şer’î teklifin (yükümlülüğün) hepsini kaldırır. Bir vacibi terk eden , bir haramı işleyen yahut cezalandırılması gereken bir kimse ben cahilim diyerek kendisini savunmaktan aciz kalmaz. Geçmişteki alimlere göre durum bu şekilde değildir. Onlar, özellikle yargı ile ilgili konularda cehaletin özür sayılmasında aşırıya gitmemişlerdi. Geçmişte kadıların (hakimlerin) verdikleri hükümler ile ilgili haberleri içeren kitapları okuyup inceleyenler bunu daha iyi anlayacaklardır. Kayıtsız şartsız cehaletin özür olarak kabul edilmesi cahil olan bir kişiyi alim ve müçtehit bir kimseden, dünya ve ahirette daha mutlu kılar. Çünkü cahil bu özründen dolayı dünyada cezalandırılmayacak, ahirette de azap görmeyecektir. Alim olan kimse ise, dünyada cezayı gerektiren bir amel işlediğinde cezalandırılacak günahlarından dolayı da ahirette azap görecektir.

Halbuki görülüyor ki, bu görüşe göre cahil, ahirette kurtulan ve mutlu olanlardan olacaktır. Bunun bir sonucu olarak ta cehalet ilimden, rasulün gönderilmemesi de, -teklif ve cezayı gerektirecek olan rasulün gönderilmesinden, insanlık için daha yararlı olacaktır. Bu sonuç gerçekten büyük bir fesattır ve şeriatın değişmez kıldığı, alimin cahilden, ilmin cehaletten, rasul gönderilmesinin gönderilmemesinden daha hayırlı olduğu kaidelerine ters düşmektedir. Allahu Teala şöyle der: “Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik”(21elEnbiya/107). Bu

sonuçların bozuk olması sebeplerin de bozuk olduğunu gösterir; bu da cehaletin mutlak mazeret sayılmasıdır.

Cehaletin özür oluşunu mutlak (kayıtsız) olarak kabul edenler delilleri iki şekilde kullandılar: 1. Cehaletin belirli durumlarda özür olduğuna has delillerin umumî olduğunu söylediler ve yanıldılar. Bunun örneği az önce bahsettiğimiz Zatu Envat hadisi ve Allah'ın diriltmesi konusunda şüphe eden adamın örneğidir. 2. Cehaletin özür oluşuna delil olmayan şeyleri bu görüşe delil getirmek için taşımadığı anlamları yüklediler. Bununla ilgili en meşhur örnekler şunlardır: A) Aişe Radiyallahu Anha hadisi. Şöyle demiştir: "İnsanlar ne saklarsa saklasın onu Allahu Teala bilir mi?" Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem "Evet" dedi. Bu hadisi delil getirirken şöyle dediler: "Aişe, Allahu Teala'nın ilmi konusunda şüphe etti, ancak bununla tekfir edilmedi." Cevap olarak şöyle deriz: Hadisin bu şekilde rivayeti yanlıştır. "Evet" diyen Aişe'nin bizzat kendisidir. Müslim'in "Kitabu'l-Cenaiz" adlı bölümün sonunda rivayet ettiği şekliyle şöyledir: "İnsanlar ne saklarsa saklasın onu Allahu Teala bilir mi? Evet." Nevevî hadisin açıklamasında şöyle der: "Usul kitaplarında bu şekildedir. Sanki o; "İnsan ne saklarsa saklasın onu Allahu Teala bilir mi?" demiş, sonra kendisini doğrulayarak; "Evet" demiştir. Hadisin onların aktardığı şekildeki rivayetinin doğru olduğunu kabul edecek olsak bile, bu hadis Onun, Allahu Teala'nın bazı sıfatlarını bilmediğine delalet eder. Daha önce bunun sahibini kafir yapmadığı konusunu ibn Teymiyye'den aktarmıştık. Ayrıca ibn Teymiyye , Ahmed ibn Hanbel'in; Müsned'inde rivayet etmiş olduğu sahih olmayan rivayetini kitabında aktarmıştır. Buna dikkat etmek gerekir.

1. B) Muaz ibn Cebel'in Nebi'ye Aleyhissalatu Vesselam secde etmesi hadisini delil getirirler. Bu hadisi İbn Mâce hasen bir isnadla rivayet eder.Hadiste şöyle geçer: "Muaz kendisine secde ettiğinde Rasulullah sorar: "Bu nedir ya Muaz?" Muaz: "Şam'a gittim, insanların Patrik ve keşişlere secde ettiğini gördüm. Ben de bunu sana yapmayı istedim." Rasulullah: "Bunu yapmayınız. Eğer bir kimseye Allah'tan başkasına secde etmesini emredek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim" dedi. Yine Kays ibn Sa'd tazim için Rasulullah'a secde etmeyi istediğinde onu bundan nehyetti. Muaz hadisi, ancak Onun yapmış olduğu hareketin küfür olduğu ispatlanırsa cehaletin özür sayılması konusunda delil olabilir. Oysa bunun küfür olduğu doğru değildir, çünkü O, peygamberi selamlamak amacıyla Nebi'ye Sallallahu Aleyhi ve Sellem secde etti. Bu bölümde tekfirin kuralını açıklarken bazı söz ve fiillerin neye delalet ettiğinin açık olduğu, bazılarının ise ihtimal taşıdığı için ancak failinin kastı ortaya çıkıp bununla küfür olan bir şeyi kastettiği anlaşıldığı zaman küfür ameli olduğu hükmü verilebileceğini açıklamıştık. Bu ihtimal taşıyan ameller arasında Allah'tan başkasına secde etmek de bulunmaktadır. Bu bazen ibadet olarak, bazen de selam olarak yapılır. Bu geçmiş ümmetlerde de meşru olan bir şeydi. Şu ayette geçtiği gibi: "Anne ve babasını tahtın üstüne çıkarıp oturttu ve hepsi onun için secdeye kapandılar"(12Yusuf/100).

Madem ki fiil ihtimal taşımakta, failin kastının açığa çıkması gerekmektedir. Şevkânî Rahimehullah şöyle der: “Allah’tan başkası için secdede bulunmaktır” sözüne gelince; Allah’tan başkasına secde edenin bu secdesinin, secde ettiği kimsenin rububiyetini kabullenip bu kasıtle secde ettiğinin belirlenmesi gerekir. Eğer bu amaçla yapılmış ise, Allah Azze ve Celle’ye şirk koşmuş ve onunla birlikte başka ilahlar edinmiş olur. Ancak bunu kastetmeksizin saygı ve tazim amacı taşıyorsa,- aynen meliklerin yanına girenlerin tazim için yeri öpmesi gibi- işte bu küfür değildir.” Muaz’ın hadisi hakkında verilebilecek başka cevaplar da vardır, ancak sözü uzatmaya gerek görmüyoruz. Alim olan kimseler bilirler ki; bir eylemin gerektirdiği şey ile tekfir etmek, ayakların kaydığı hassas bir noktadır.

1. C) Cehaletin özür oluşunu mutlaklaştıranların getirdikleri bir diğer delil ise şu ayettir: “Hani havariler; “Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten donatılmış bir sofrayı indirebilir mi?” demişlerdi. O: “iman etmiş kimseler iseniz Allah’tan korkun” demişti”(5el-Maide/112). Ayet hakkında şöyle dediler: “Havariler Allahu Teala’nın sofrayı indirmeye güç yetirmesi hususunda şüphe ettiler. Bu şüphe küfürdür ancak nassta buna dair bir delil bulunmamasıyla birlikte cahil olduklarından dolayı mazur sayılırlar.” Cehaletin özür oluşunu hiçbir şekilde kabul etmeyenler buna şu şekilde cevap verdiler: “Bu ayet diğer bir okunuşuyla: “Sen Rabbinden ister misin?” şeklindedir. Yani; “Bizim için Rabbinden bir sofrayı indirmesini ister misin?” anlamındadır. İlk okunuşu ile olsa dahi; “senin isteğini yerine getirir mi?” anlamındadır. Ayetin manası bu şekilde Arap diline daha uygundur. Sorularının Allah’ın kudreti hakkında şüphe demek olduğunu kabul etsek dahi, cevap olarak Zatu Envat hadisi hakkında söylenenleri veririz: Onlar henüz dinde yeni idiler. Yahut da İbn Teymiyye’den aktardığımız gibi; Allah’ın sıfatlarından bazısını bilmemek küfrü gerektiren bir durum değildir. Yukarıda anlattıklarımız, cehaletin özür oluşunu mutlaklaştıranların (yani hiçbir şart koşmaksızın cehaleti özür kabul edenlerin) delil edindikleri şeylerden bazılarıdır. Görüldüğü gibi bunların arasında, sadece belirli durumlarda cehaletin özür olabileceğini gösteren deliller dışında -ki bunları da genelleştirerek hata etmişlerdir- geçerli olabilecek bir delilleri yoktur.

Bu son üç delile nispetle daha önemle dikkat çekmek istediğimiz ve kelamcılarının tartışmış oldukları önemli bir konu daha vardır ki, o da şu şekilde ifadesini bulan bir kaidedir: “Açıklama, ihtiyaç anından daha sonraya ertelenemez.” Çünkü küfür, hakkında susulamayacak kadar büyük şeylerdendir. Küfür meydana geldiğinde bununla ilgili ilahî ya da nebevî açıklama da hemen gelir. İlahî açıklamaya Allahu Teala’nın şu ayetlerini örnek verebiliriz: “Özür beyan etmeyiniz, imanınızdan sonra küfre girdiniz”(9etTevbe/66). “Küfr kelimesini söylediler ve islamlarından sonra küfre girdiler”(9et-Tevbe/74). “Arkadaşı ona hitaben şöyle dedi: Seni yaratan Rabbininkâr mı ediyorsun?”(18el-Kehf/37). Nebevî açıklamaya da Rasulullah’ın Aleyhissalatu Vesselam Zatu Envat hadisinde geçen şu sözünü örnek verebiliriz: “Siz İsrailoğullarının ‘Onların ilahları olduğu gibi bizim için de ilah yap’ demelerine benzer bir söz

söylediniz.” Ne zaman küfür meydana gelse, bunun tehlikesinin büyüklüğünden ötürü hemen ardından uyarı gelmiştir. Havarilerin soruları ve Muaz’ın secdesi hakkında küfre dair ne bir ibare, ne de bir uyarı bulunmaması bunların küfür olmadığını gösterir. Dolayısıyla bunlarla, cehaletin özür olup olmaması hususunda delil getirilemez. “Kişiyi Mükellef Konumuna Getiren Hüccet” konusunun açıklanmasına ayırdığımız bu ikinci bölümü böylece noktalamış bulunmaktayız.

YERİNE GETİREN AÇISINDAN RİSALETİN HÜCCET OLMA ŞEKLİ:

Bu konu ile ilgili üç mesele vardır: 1. Risalet Hüccetinin Mahiyeti. 2. Risalet Hüccetini Yerine Getiren Kimsenin Özellikleri. 3. Risalet Hüccetinin Yerine Getirilme Şekli. **1. Risalet hüccetinin mahiyeti.** Geçtiğimiz bölümde de belirtmiş olduğumuz gibi; Allahu Teala’nın, kullarına yüklemiş olduğu sorumluluk -mükafat ve ceza buna bağlıdır- risalet hücceti ile gerçekleşir. Risalet hücceti ise, Allah’ın nebilerine vahyetmesi sureti ile, onlarla göndermiş olduğu ilimdir. Bizim Rasul’ümüzün getirmiş olduğu ilim Kur’an ve sonra sırasıyla Sünnet, icma ve sahih kıyas gibi Kur’an’ın delalet ettiği şer’î delillerdir.

A - KUR’AN: Allahu Teala şöyle buyurur: “Bu Kur’an, sizi ve kendisine ulaşanları korkutmam için bana vahyolunmuştur”(6el-En’am/19). “Eğer müşriklerden biri senden eman isterse, Allah’ın kelamını işitinceye dek ona eman ver”(9et-Tevbe/6). “Ehl-i Kitaptan ve müşriklerden küfredenler, onlara apaçık delil; tertemiz sayfeleri okuyan, Allah tarafından gönderilen rasul gelinceye dek, (buldukları durumdan) ayrılacak değiller” (98el-Beyyine/1-2). “Hayır, sana ayetlerim geldi; sen onları yalanladın ve kibirlendin; böylece kafirlerden oldun” (39ez-Zümer/59). Bu ayetler; uyarma, açık deliller getirme ve hüccetin; Allah’ın kelamı ve Onun ayetleri olan, yalanlayanın ve büyüklenerek kendisine uymayanın kafirlerden olduğu Kur’an’la yerine geldiğine delalet etmektedir. Rasulullah da buna dikkat çekerek şöyle demiştir: “Kur’an ise senin ya lehine ya da aleyhine delildir. İnsanlar çabalarlar, bazıları kendilerini cehennemden azad eder, bazıları da helak ederler.”

Müslim, Ebu Malik el-Eş’arî’den rivayet etmiştir. Bu gerçek sabit olunca; İmanın altı rüknü olan; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayrı ve şerri ile kadere iman. İslamın beş rüknü olan; iki şahadet, namaz, zekat, oruç ve hac. Haramlığı kesin olanlar: Zina, içki, faiz, hırsızlık, yalan vs. nin tümü, Kur’an’da sarih ve net, alimin ve cahilin kolayca anlayabileceği bir üslupla, hiç kimsenin aykırı bir delil getirmesine fırsat tanımayacak biçimde, çeşitli yerlerde tekrar edilerek gelmiştir. Bu nedenle İbn Abbas Radıyallahu Anhuma şöyle der: “Tefsir dört şekildedir: Arab’ın ifadeden hemen anladığı tefsir, bilmediği taktirde hiç kimsenin bir özrünün olamayacağı tefsir, alimlerin bilebileceği tefsir, Allah’tan başkasının bilemeyeceği tefsir, ki bu konuda bilgisi olduğunu iddia eden yalancıdır.” Allahu Teala ise şöyle der: “Biz Kur’an’ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öyleyse öğüt alan yok mu?” (54el-Kamer/17). “Kur’an’ı iyice düşünmezler mi? Yoksa kalpler kilitli midir?”(47Muhammed/24).

Şenkıfî Rahimehullah bu ayetin tefsirinde şöyle der: “Bil ki, bazı muteahhirînden olan usulcülerin “Bu yüce Kur’an üzerinde düşünmek, Onu anlamak ve Onunla amel etmek yalnızca müçtehitlere caizdir” demeleri ve bir çoğu Kitap, Sünnet, icma ve açık kıyasa ve

sahabelerden gelen bir habere dayanmayan şartlar koyarak, kendilerince belirlemiş oldukları bu şartlarla, mutlak içtihat derecesine ulaşmayan insanlar için bunun caiz olmadığını söylemeleri kesinlikle hiçbir şer'î delile dayanmamaktadır. Bilakis, içerisinde şüphe bulunmayan gerçek şudur ki; Kur'an'ı öğrenmeye ve anlamaya, Kitap ve Sünnet'in öğretilerini idrake gücü yeten herkesin bunları öğrenmesi ve öğrendikleriyle amel etmesi vaciptir. Amel edilecek şey hakkında bilgisi olmaksızın Kitap ve Sünnet'le amel etmeye kalkışmak ise icma ile yasaklanmıştır. Ancak kişinin, Kur'an ve Sünnet'ten , sahih bir öğrenim şekliyle elde ettiği doğru bilgi ile, bu bir ayet yahut bir hadis bile olsa amel etmesi gerekir. Bilindiği gibi Allah'ın Kitab'ı üzerinde düşünmeyen kimseleri zem ve onların bu hallerini tenkit tüm insanlar için umumdur. Ayetin ilk muhataplarının, bu ayetin haklarında indiği münafıklar ve kafirler olduğu açıktır. Oysa bunlardan hiçbirisi, usulcülerin belirlemiş oldukları içtihat şartlarını tam olarak taşımamaktaydılar. Bilakis, aslında onlarda bu şartlardan hiçbirisi bulunmamaktaydı. Şayet Kur'an'la amel etmek, Ondan faydalanmak ve Onunla hidayet bulmak, bu usûlî terimlerde belirtildiği gibi sadece müçtehitlere has olmuş olsaydı; Allah kafirleri tehdit etmez, Kur'an'la hidayet bulmamış olmalarını tenkit etmez ve sonraki usulcülerin belirledikleri içtihad şartlarına sahip olana dek, onlara karşı Kur'an'la hüccet getirmezdi. Usulde yerleşik olan kurallardan birisi de; ayetin nuzulüne sebep olan tablonun, ayetin kapsamına kesin olarak girdiğidir. Öyleyse kafirlerin ve münafıkların bu ayete dahil oldukları kesindir. Eğer, müçtehidlerin özelliklerini taşıyanlardan başkaları Kur'an'dan faydalanamayacak olsalardı, Allahu Teala kafirlerin Kur'an üzerinde düşünmeyişlerini ve Onunla amel etmeyişlerini tenkit etmezdi. Anlaşılacağı üzere, gerçek kesinlikle bu iddianın tam zıddıdır. İctihad şartlarının sadece içtihadı gerek duyulan sahada şart koşulduğu bilinen bir durumdur. Kitap ve Sünnet'ten sahih nasların belirlemiş olduğu sahada ise hiç kimse için içtihad caiz değildir ki, içtihad için gerekli olan şartlar koşulmuş olsun. Bilakis burada gerekli olan sadece uymaktır. Kitap ve Sünnet'ten, bilinen şeylerle, mutlak içtihad derecesine ulaşana kadar amel etmeyi men etmek, bunu söyleyenlerin inancı dikkate alındığında, gerekli şartlara sahip oluncaya dek tüm Müslümanlara Kur'an nuru ile aydınlanmayı haram kılmaya çalışmaktır. Allah'ın Kitab'ı ve Rasul'ün Sünnet'i hakkındaki bu iddiaların hiçbir dayanağı yoktur." Şer'î delillerin ilki olan Kur'an'ın hüccet olması ile ilgili olan meseleler bunlardır.

B - ALLAH RASÛLÜ'NÜN SÛNNET'İ: Allahu Teala Kitabı'nda, Rasul'ünün Sünneti'ne uymayı ve Onunla amel etmeyi emretmiştir: "Allah ve Rasul'üne itaat edin. Eğer yüzçevirirlerse, şüphesiz ki Allah kafirleri sevmez" (3Âl-i İmran/32). "Kim Rasul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir" (4en-Nisa/80). Rasul'e itaat etmeye delalet eden buna benzer yüz kadar ayeti kerime vardır. Rasul'e itaat ise, Onun Sünnet'ine uymakla mümkündür. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Allahu Teala'nın Kur'an'da ana hatlarıyla bildirmiş olduğu şeylerin açıklayıcısıdır: "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklayasın diye sana zikri indirdik" (en-Nahl/44) "İnsanlar arasında Allah'ın gösterdiği şekilde hükmetmen için, sana Kitab'ı hak ile indirdik"(4en-Nisa/105). 1() Şenkîfî, Edvâu'l-Beyan: 7/430-434.

C - İCMA: İcmanın vacipliğine Allah'ın Kitab'ından şu ayeti kerime delalet eder: "Allah'a itaat edin, Rasul'e itaat edin ve sizden olan ulu'lemlr'e de (itaat edin). Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşecek olursanız, onu Allah'a ve Rasul'üne götürün..." (4en-Nisa/59). Sünnet'ten ise, Müslümanlar'ın cemaatine sarılmayı emreden hadislerle, ümmetin dalalet üzere birleşmeyeceğini bildiren hadisler delalet etmektedir. Şafiî Rahimehullah "er-Risale" de şöyle der: "Müslümanlar'ın cemaatine bedenen bağlı olmak her zaman mümkün değildir. Buna göre geriye, Müslümanlar'ın üzerinde birleştikleri ilme sarılmak kalmaktadır."

D - SAHİH KIYAS: Zahirilerin aksine, alimlerin cumhuruna göre kıyas, hüccet olarak kabul edilmiştir. İbnu'l-Kayyim "İ'lamu'l-Muvakkîn" de, kıyasın hüccet oluşunu kapsamlı bir şekilde anlatmıştır. Üzerinde ittifak edilen dört şer'î hüküm bunlardır. Bunların hüccet getirilmesiyle, risalet hücceti yerine gelmiş olur. Bu genel olarak böyledir. Ancak özel bir meseledeki hüccet, o meseleye ait şer'î delildir. Fıkıh usulu hakkında kitap yazarlar, kitaplarını yazmaya genellikle "Hakim" den başlarlar ki O da Allahu Teala'dır. Ayette bildirildiği gibi; "Hüküm yalnızca Allah'ındır" (12Yusuf/40). Ardından şöyle derler: "Şeriat gelmeden önce hüküm yoktur." Hakimden bahsettikten sonra, "Mahkûmu bih" e geçerler. Bu da, yukarıda zikrettiğimiz dört delil ve diğer deliller gibi kendisi ile teklifin (yükümlülüğün) meydana geldiği şer'î hükümlerin delilleridir. Buraya kadar bahsettiklerimiz, risaletin hüccet olma özelliği ile ilgili meselelerdir.

2. Risalet Hüccetini Yerine Getiren Kimsenin Özellikleri. Burada asıl olan, hücceti ilk ikame edenin Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem olmasıdır. Daha sonra ise gerek hayatında gerekse ölümünden sonra hücceti; alim, adil, tanınan tek bir kişi Ondan alarak tebliğ eder. Bu kimsenin yetki sahibi olması gerekmez.

Ancak darulislamda, cezaların uygulanması hüccetin ikamesine bağlı olacaksa, bu şart aranır. Nebi'den Sallallahu Aleyhi ve Sellem alıp tebliğ edenin özellikleri bunlardır. Risalet hücceti böylece ikame edilmiş olur. Nebi Aleyhissalatu Vesselam kendisinden alınıp tebliğ edilmesini emrederek şöyle demiştir: "Bir ayet dahi olsa, benden alıp tebliğ ediniz" Diğer bir hadiste; "Burada bulunan, bulunmayana tebliğ etsin" demiştir. Tebliğ işi, farzı kifaye olan yükümlülüklerden birisidir; bazı yerlerde bu farzı ayn da olabilir. Hüccet ikame eden kimsenin özelliklerini kısaca şöyle açıklayabiliriz: Hüccet Tek Kişinin Haberi (Haberu'l-Vahid) ile İkame Edilmiş Olur: Çünkü Nebi genellikle bir kişi olur ve bu bir tek kişi ile ümmetine hüccet ikame edilir. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem kendi döneminde, yeryüzündeki krallara elçiler göndererek onları İslam'a davet etmiştir. O bu elçileri birer birer göndermiş ve bu elçiler vasıtasıyla, onları göndermiş olduğu kişilere hüccet ikame edilmiştir. Örneğin; Dihye el- Kelbi'yi Herakl'e, Hâtib ibn ebî Beltea'yı Mısır Kralı Mukavkıs'a, Amr ibn Ümeyye ed-Damrî'yi Habeş Kralı Necaşî'ye, Amr ibnu'l-Âs'ı Umman Kralı olan Cülendî'nin iki oğlu Abd ve Ceyfer'e ve daha başkalarını da başka yerlere göndermiştir."

Allahu Teala şöyle buyurur: "Mü'minlerin hepsinin birden (Peygamberle birlikte) cihad için çıkmaları mümkün değildir. Her bir topluluktan bir gurubun (tâife) Din'de bilgi ve anlayış sahibi

olmak ve onlara geri döndüklerinde kavimlerin uyarmak için çıkmaları (yeterlidir). Umulur ki sakınırlar.” (9et-Tevbe/122). Bir ve birden fazla kimse ile taife meydana gelir. Allahu teala bu bir kişinin verdiği haberi ve onun yerine getireceği korkutup sakındırma işinin diğerleri tarafından kabulünü emretmiştir. Buhari Rahimehullah “Sahih” inde âhad haberin hüccet oluşunu açıklamak için bir bölüm ayırmış ve burada bu konunun delillerini vermiştir. İbn Hazm şöyle der: “Şu hususta Müslümanlardan iki kişi bile ihtilaf etmemişlerdir: Güvenilir bir Müslüman kafirlerin topraklarına girse, oradaki halkı İslam’a davet etse, onlara Kur’an’ı okusa ve İslam Şeriatı’nı öğretse, o halkın bunları kabul etmesi gerekir ve bu şekilde onlara hüccet ikame edilmiş olur. Şayet halife yahut Müslümanlar’ın emiri, kafirlerin krallarından herhangi birisine veya kafir ümmetlerden birisine , onları İslam’a davet etmek, Kur’an’ı ve İslam Şeriatı’nı öğretmek için bir elçi gönderirse de durum aynıdır.”

Âhad haberin hüccet oluşu hakkında selef arasında herhangi görüş ayrılığı yoktur. Bu konudaki ihtilaf, bid’atçıların, kendi bid’atlarını batıl kılan âhad hadisleri reddetmek için sonradan ortaya çıkardıkları bir durumdur. Daha sonra ise bazı fakihler bu bid’atçılardan bu görüşleri almışlardır. Hatta durum, haberi’l-vahidin ilim ifade etmediğini söyleme boyutuna kadar varmıştır. Bu söz, kelamcılarının ve sonraki fukahanın çoğunluğunun ve ehli hadisten bir gurubun görüşüdür. İbnu’l-Kayyim bu durumu “Muhtasaru’sSavâiki’l-Mürsele” isimli eseri s: 466’da belirtmiştir. “Haberi’l-vahid ilim ifade etmez” demekten kasıt, onunla fikhî amelî hükümlerde amel edilse bile, kendisiyle itikadî hususların sabit olmayacağıdır. Bu görüş ise onların, Din’i usul ve furu’ olmak üzere ikiye ayırmalarına dayalıdır. Usul, haber ve ilim ifade eden meseleleri (akaid) içerir. Furu’ ise, şer’î-amelî hükümlerden oluşur. Derler ki akaid yalnızca Kur’an ya da mütevatir sünnet ile sabit olur. Bu, geçerliliği olmayan fasit bir sözdür. Bu sözü ibtal etmek için Nebi’nin Aleyhissalatu Vesselam birer kişi olarak göndermiş olduğu elçilerin haber vermesiyle, çeşitli krallara karşı hüccetin ikame edilmiş olmasını delil göstermemiz yeterlidir. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem göndermiş olduğu bu elçilerle onlardan, başta şirk koşmaksızın yalnızca Allah’a iman ve Nebi’nin risaletine şahitlik olmak üzere, İslam’ın gerektirdiği şeylere inanmalarını istemiştir. Bunların tümü akaidendir ve tek kişinin bunları bildirmesi ile (haberi’l-vahid) hüccet ikame edilmiştir. İbnu’l-Kayyim şöyle der: “Şaşılmaması gereken bir şey varsa, o da bu kimselerin, ilim ifade etmediği gerekçesiyle âhad habere başvurmamalarına karşın, felsefecilerden, Cehmîler ve Mutezilîler’den aldıkları zihni hayaller ve batıl şüphelere başvurmaları ve bunların aklî deliller olduğunu öne sürmeleridir. Şeyhulislam İbn Teymiyye, haberleri mütevatir ve âhad olarak ikiye ayırdıktan ve mütevatir haberden bahsettikten sonra der ki: “İkinci kısım haberlere gelince, bunlar adl sahibi olan tek kişinin rivayet etmiş olduğu haberlerdir. Ne lafzı ne de manası mütevatir derecesine ulaşmaz. Ancak ümmet, onunla amel etmek yahut tasdik etmek suretiyle, bu tür haberleri kabul etmişlerdir. Şu örneklerde olduğu gibi: Ömer ibnu’l-Hattab’dan: “Ameller ancak niyetlere göredir.” Enes’ten: “Başında miğfer olduğu halde Mekke’ye girdi.” Ebu Hureyre’den: “Kadın, halasının ve teyzesinin üzerine nikahlanmaz.” Ebu Hureyre’den: “Neseb yolu ile haram olan, emzirme yolu ile de haram olur.” Ebu Hureyre’den: “Allahu Teala, sizden birinizden hades-

meydana geldiğinde, abdest alıncaya kadar namazını kabul etmez.” İbn Ömer’den: “Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem ramazanda· fıtr sadakası vermeyi, küçük, büyük, erkek, kadın herkese farz kıldı.” Bu tür âhad haberler Muhammed Ümmeti’nin öncekilerinin ve sonrakilerinin çoğunluğuna göre yakînî ilim ifade eder. Selef arasında bu konuda herhangi bir tartışma yoktur. Halefe gelince; dört mezhep imamının ashabından önde gelen fakihlerin mezhebi de budur. Hanefîler’den es-Serahsî , Ebu Bekr er-Râzî; Şafîîler’den eş-Şeyh Ebu Hâmid, Ebu’t-Tayyib , eş-Şeyh Ebu İshak; Malikîler’den İbn Havvâz Mendâd ve diğerleri; Hanbelîler’den Kâdî Ebu Ya’lâ , Ebu Musa, Ebu’l-Hattab ve diğerleri gibi. Bu mesele Hanefi, Şafîî ve Hanbeliler’in, Ebu İshak el-İsferâînî , İbn Fevrek, Ebu İshak enNazzâm gibi kelamcılarının kitaplarında naklolunmuştur. İbn Bâkılânî ve Ebu’l-Meâlî, Ğazzâlî ve İbn Ukayl vb. Onun takipçileri olan kişiler gibi bir grup bu konuda tartışmışlardır.

Ebu Amr ibnu’s-Salah birinci görüşü kabul ederek onu tercih etmiştir. Fakat O, bu görüşe sahip olanların çokluğunu ve bu nedenle bu görüşün kuvvetlendiğini bilmiyordu. O sadece sahih delil gereğince bunu söylemiştir. İlim ve din sahibi olup da (hadis konusunda) tam bir uzmanlığa sahip olmayanlardan Ona itiraz edenler, Ebu Amr’ın bu görüşünde, çoğunluğa karşı tek kaldığını zannetmişlerdir. Onlar bu konuda ancak İbn Hâcib’in görüşlerine ulaşabilip Ona başvurmaları nedeniyle mazurdurlar. Daha geriye giderek, olsa olsa Seyfu’l-Âmidî ve İbnu’l-Hâtib’in görüşlerine; senedi biraz kısaltacak olurlarsa da, elĞazzâlî, el-Cuveynî ve el-Bâkılânî’ye ulaşacaklardır. Tüm hadisçiler Ebu Amr’ın belirtmiş olduğu görüştedirler. Cumhurun görüşüne delil, Ümmet’in âhad haberi tasdik ve bununla amel etmede icma üzere olmalarıdır. Ümmet ise dalalet üzere birleşmez.” Daha sonra ise İbnu’l-Kayyim, âhad haberin hüccet olacağına dair yirmiden fazla delil saymaktadır.

Ayrıca Ebu’l-Muzaffer ibni’sSem’ânî’nin şu sözünü nakleder: “Haber Rasulullah’dan sahih olarak geldiğinde, bu haberi güvenilir kimseler ve imamlar rivayet ettiğinde, bu kimselerin halef olanları selef olanlardan bu haberi Nebi’ye Aleyhissalatu Vesselam isnad ettiklerinde Ümmet’te bunu kabul ile karşıladıklarında; bu haber zan değil ilim ifade eder. Hadisçilerin ve Sünnet konusunda uzman olanların genel görüşü budur. Âhad haberin hiçbir şekilde ilim ifade etmediği, ilim ifade edebilmesi için tevatür yoluyla gelmesi gerektiği görüşü, Kaderiyye ve Mutezile’nin görüşüdür. Onların amaçları aslında hadisleri reddetmektir. İlimde ayakları sabit olmayan bazı fakihler ise bu görüşü onlardan almışlar ancak onların bundan neyi amaçladıklarını kavrayamamışlardır. Ümmet’in değişik fırkalarına mensup olanlar insafli davranacak olsalar, âhad haberin ilim ifade ettiğini itiraf edeceklerdir. Zira metodlarındaki ve akidelerindeki farklılığa rağmen her bir fırkanın, kendi görüşünün sıhhatine dair âhad haberle delil getirdikleri görülmektedir.” Tüm bunlar, geriye birtakım şartlar kalmakla birlikte, risalet hüccetinin âhad haberle yerine geleceğini beyan etmektedir. Eğer âhad haber birden fazla yoldan gelirse, bu onun kabulü için şart olmamakla birlikte, kuvvetini artıracak olan durumlardan birisidir.

Hüccet İkame Eden Tek Kişinin Alim Olmasının Gerekliği: Çünkü Allahu Teala ayet-i kerimesinde, alim ve fakih olanın haberini kabul etmeyi emretmiştir: “Mü’minlerin hepsinin

birden (Peygamberle birlikte) cihad için çıkmaları mümkün değildir. Her bir topluluktan bir gurubun (taife) Din’de bilgi ve anlayış sahibi olmak ve onlara geri döndüklerinde kavimlerini uyarmak için çıkmaları (yeterlidir). Umulur ki sakınırlar.” (9et-Tevbe/122). Çünkü alimler peygamberlerin varisleridir ve Rasulullah’ın da bahsettiği gibi, onlardan sonra risalet hüccetini ikame edecek kimselerdir: “Alimler nebilerin varisleridir. Nebiler ne bir dinar ve ne de bir dirhem miras bırakmazlar. Onlar miras olarak sadece ilim bırakırlar. Kim bu mirası alırsa bol bir nasip elde etmiş olur.” Çünkü cahillere düşen sormaktır, öğretmek değil: “Eğer bilmiyor iseniz, zikir ehline sorun” (en-Nahl/43). Ancak hücceti yerine getirecek olan kimsenin, şer’î ilimlere tamamen vakıf olmak açısından içtihad şartlarını taşıyor olması şart değildir. Şart olan yalnızca hakkında konuşacağı meselenin hükmünü bilmesidir. Bu meselede müçtehid olması ile, delili ile meseleyi yahut delilsiz olarak hükmü naklediyor olması arasında fark yoktur . Nitekim Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: “Bir ayet dahi olsa benden tebliğ edin.” Kendisine dinden herhangi bir haber ulaşan kimse, kendisine bunu nakledenin ilmine güvenmiyorsa ve bu haber bizzat bir amel ile ilgiliyse, ilmine güvendiği bir başkasına sormak suretiyle doğruluğunu tespit etmesi vaciptir. Ukbe ibn Âmir hadisinde olduğu gibi: O, kendisini ve eşini emzirdiğini haber veren bir kadının bu haberinin durumunu Nebi’ye Sallallahu Aleyhi ve Sellem sorarak tespit edebilmek için yolculuk yaparak Onun yanına gitmişti. Aynı şekilde, zina eden ve hakkında farklı şeyler söylenen bir bekçinin babası da Nebi’ye doğru olanı tespit için gitmişti.

Alim Olan Tek Kişinin Adl Sahibi Olmasının Gerekliliği: Çünkü fasığın haberine güvenilmez: “Size bir fasık haber getirirse, araştırınız”(48Hucurat/6). Yukarıda da belirttiğim gibi, haber veren kişinin güvenilirliği yoksa, bu, o kişinin sözünü tamamen atıp hiç önemsememek anlamına gelmez. Bu durumda, ilmine ve adaletine güvenilen kimseye sorarak durumu açıklığa kavuşturmak gerekir. Çünkü Allahu Teala “araştırınız” diyerek, fasığın haberini araştırmayı ve duruma açıklık kazandırmayı emretmiş, bu kişinin sözünü tamamen bırakmayı emretmemiştir. Adalet vasıflarının neler olduğuna gelince; bu konu geniş olarak iman ve küfür konularındaki en önemli kaynaklardan bahsederken ele aldığımız, mürted yöneticiler karşısında, ne onları inkar ne de onlara yardım etmeksizin susan kimselerin hükmü ile ilgili bölüm esnasında ele alınacaktır.

Alim ve Adl Sahibi Olan Tek Kişinin, Muhatabı Olan Kişi Tarafından Tanınıyor Olmasının Gerekliliği: Eğer bu kimse kendisine hüccet ikame edilecek olan muhatabı tarafından tanınmıyorsa, ilim ve adl sahibi olduğu bilinmiyor demektir. İlim ve adl sahibinin bilinmesi ancak tanınması ile mümkündür. İbn Hazm bunun değerlendirmesini yaparken şöyle der: “Biz bundan önceki kısımda, dinde bilgi ve anlayış sahibi olmak için çıkan adl sahibi kişinin uyarısının kabulünün vacip olduğunu belirtmiştik. Eğer haberi ileten ravi, bilgi sahibi olduğu şeyi hafızasında yahut yazarak korumuş adl sahibi olan bir kimse ise, bu kimsenin uyarısının kabul edilmesi vaciptir. Eğer çok hata yapan, dikkatsiz bir kimse ise ve bildiklerini yazarak korumamışsa veya öğrenmek için çıktığı şeyi tam öğrenmemiş ise onun uyarısını kabul etmek zorunda değiliz.

Eğer kişinin durumu hakkında bilgimiz yoksa; Buhari. fasık mıdır, adl sahibi midir; yanılabilen birisi midir, yoksa ezberleyen ve ezberlediğini muhafaza edebilen birisi midir bilmiyorsak, bizce bu kimsenin fıkhi, adaleti, zabtı yahut hıfzı sıhhat kazanana dek, böyle birisinin bildirmiş olduğu haberi kabul etmede acele etmememiz gerekir. Eğer kişinin (yukarıdaki olumsuz durumlardan birisi ile) güvenilirliğinin zedelendiği yahut hafızasının ve zabtının eksik olduğu sabit olursa, bu kimsenin haberini kabul etmemek gerekir.” Haberi getirenin tanınması şartına şunlar delalet eder: “Mü’minlerin hepsinin birden (Peygamberle birlikte) cihad için çıkmaları mümkün değildir. Her bir topluluktan bir gurubun (taife) Din’de bilgi ve anlayış sahibi olmak ve onlara geri döndüklerinde kavimlerini uarmak için çıkmaları (yeterlidir); umulur ki sakınırlar.” (9et-Tevbe/122). Allahu Teala fikh sahibi olan bir taifenin (grup ya da kişinin) kavmine yapacağı uyarıyı, onların kendilerinden olmaları nedeniyle, kabul etmelerini emretmiştir. Yani onlar bu kimseleri ve onların Din’de fikh sahibi olduklarını bilmektedirler. Allahu Teala Mekke kafirlerine karşı şöyle der: “Yoksa Rasullerini tanımamakta mıdırlar? Ki onlar Onu inkar etmekte” (23el-Mü’minûn/69). Allahu Teala Onların, Peygamberin doğru sözlülüğünü ve güvenilirliğini bilmelerine rağmen, Onu yalanlamalarını tenkit etmiştir. Şu ayetin tefsirinde de aynı mana görülmektedir: “Sana yakın olan kavmini uyar”(26eş-Şuara/214). Bu ayeti kerime indiğinde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Kureyş kabilesinin tamamını topladı ve onlara şöyle dedi: “Ne dersiniz? Vadide süvariler olduğunu ve size saldırmak istediklerini söylesem beni tasdik eder misiniz?” Onlar ise; “Elbette. Zira biz sende doğruluktan başka bir şey görmedik” dediler. Bunun üzerine Rasulullah, “Şüphesiz ki ben, şiddetli bir azaptan hemen önce size gönderilmiş olan bir uyarıcıyım” diye karşılık verdi.

Allahu Teala’nın şu sözleri de aynı şeyi ifade eder: “Âd’a da kardeşleri Hûd’u gönderdik”(11Hud/50), “Semud’a da kardeşleri Salih’i gönderdik” (11Hud/84). Şafîh Rahimehullah âhad haberden bahsederken aynı şarta (tanınma şartına) dikkat çekerek şöyle der: 1() İbn Hazm, el-İhkâm Fî Usûli’l-Ahkâm: 1/138. 2() Buhari: 4770. “Rasulullah dokuzuncu senede hacdan sorumlu olarak Ebu Bekr’i gönderdi. Çeşitli ülkelerden ve çeşitli halklardan hacılar Ona geldiler. Onlara hac ibadetlerini öğretti ve Rasulullah’ın bildirmiş olduğu, onlara mübah yahut yasak olan şeyleri haber verdi. Aynı sene Rasulullah Aleyhissalatu Vesselam Ali ibn Ebi Talib’i de gönderdi. O da kurban bayramı günü onlara toplu olarak (Berae suresinden) ayetler okudu, birkaç kavimle yapılan anlaşmaları bozdu ve onlara süre tanıdı. Müslümanları birtakım şeylerden nehyetti. Ebu Bekr ve Ali, Mekke halkı tarafından faziletleriyle, din ve doğruluklarıyla tanınmaktaydılar. Hacılardan, -her ikisini yahut birisini tanımayan olursa- onların fazilet ve doğruluklarını kendilerine bildirecek birisini mutlaka bulurlardı. Rasulullah (gönderdiği zaman) tek kişi gönderir ve onun bildirmesi ile, kendisine gönderildiği kişiye hüccet ikame edilmiş olurdu. Aynı anda on iki krala, onları İslam’a davet etmek için on iki elçi göndermiştir ki bu kişilerle onlara davet ve hüccet ulaşmış olmaktaydı. Bu kişilere göndermiş olduğu davet mektuplarının kendisine ait olduğuna dair herhangi bir işaret (mühür vs) koymamıştır. Emirlerinde aramış olduğu, onların insanlar tarafından bilinen kişiler olma özelliğini elçilerinde de arardı. Örneğin Dihye’yi, tanınmış olduğu bir bölgeye göndermiştir.

Eğer elçinin gönderildiği kişi onu tanımiyorsa, getirmiş olduğu haber hususundaki şüphesini tamamen gidermek için, onu Nebi'nin göndermiş olduğuna dair bir delil istemesi gerekiyordu. Bu durumda elçiye, gönderilmiş olduğu kişi onu araştırıp şüphesini giderinceye dek beklemek düşmekte idi.

Rasulullah sürekli olarak valilerine mektuplarla emir ve nehiyler gönderiyor, onlar da bu mektuplardaki emir ve nehiyleri yerine getiriyorlardı. Valilerinden hiçbirisi Onun emrini uygulamayı terk edemezdi. Gönderdiği tüm elçiler, gönderilen kişi tarafından doğruluğuyla bilinen kimseler olmuşlardır.” Hücet İkame Eden Tek Kişinin Otorite Sahibi Birisi Olması Gerekmez. Çünkü hücet rasuller tarafından kavimlerine ikame edilmiştir ve bu rasullerden çoğu kavimleri içerisinde mustaz'af durumunda idiler. Nitekim şu ayeti kerimeler bunu ifade ederler: “Yazık o kullara ki; onlara bir peygamber geldiğinde onunla alay etmekte idiler”(36YâSîn/30). Fir'avn'la ilgili olarak; “Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?”(43ez-Zuhruf/52). Şuayb kavminden bahsederek şöyle der: “Dediler ki: Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve seni aramızda zayıf birisi olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşıyarak öldürürdük. Sen bizim için değerli birisi değilsin” (11Hud/91). 1() Şâfiî, er-Risale, s: 414-419: Tahkik:Ahmed Şakir. Lût 'tan Aleyhisselam ise şöyle bahseder: “Keşke benim size karşı bir gücüm olsaydı veya kuvvetli bir desteğe sığınabilseydim”(11Hûd/ 80). Bu anlamda daha birçok ayeti kerime vardır. Bu ayetler rasullerden birçoğunun, toplumları içerisinde herhangi bir otoriteye sahip olmayan mustazaf kimseler olduklarını göstermektedir. Buna rağmen Allahu Teala'nın bildirdiği gibi, hücet bu peygamberlerle ikame edilmiş oldu: “Rasullerden sonra, insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın diye...” (4en-Nisa/165). Ancak darulislamda günah işleyen kimseye, gerekli cezanın uygulanabilmesi için, otorite sahibi olan yönetici yahut onun vekili durumundaki kâdılar tarafından hücet ikame edilmesi şarttır. Bu meselede alimler arasında icma bulunmaktadır. Darulislamda belirli şahıslar hakkında hüküm vermek ve cezaların uygulanması, otorite sahibine yahut onun vekillerine aittir. Yoksa bu, toplum fertlerinin görevi değildir. Zira hücet ikame etmekle, hüküm verip cezayı uygulama arasında fark vardır.

Diğer bir ifadeyle, burada dünya hükümleri ile ahiret hükümleri arasında fark vardır. Kime, adl sahibi, alim ve maruf (bilinen) tek kişinin haberi ile hücet ikame olunur da, bu hücet gereğince amel etmezse, o kimse ahirette günahı nedeniyle azap görür. Ancak bu günahının dünyevî bir cezası var ise, onun hakkında hüküm verilmesi ve cezanın uygulanması darulislamda sadece yetkili olan kimseye veya onun vekillerine aittir. Buraya kadar bahsettiklerimiz, risalet hücetini ikame eden kimsenin özellikleri ile ilgilidir. **Risalet Hücetinin Yerine Getirilme Şekli:** Yukarıda, hücetin ve hüceti ikame edenin özelliklerini ve hücetin geçerli şer'î delilleri olduğunu öğrendik. Şimdi ise hücet ikame etmenin şeklinden bahsedeceğiz. Hücet ikame etmenin kuralı hitab edilen mükellefe, anlayabileceği bir tarzda tebliğ etmektir. Bu da iki şartı kapsar: **Hüceti Muhataba Kendi Dili ile Ulaştırmak:** Terceme gerekli olduğunda bunu yapmak vaciptir. Delili ise şu ayeti kerimedir: “Biz her peygamberi,

onlara açıklasın diye kendi kavimlerinin dili ile gönderdik” (14İbrahim/4). Ancak terceme, hücceti ikame edene mi, yoksa bunun muhatabına mı vaciptir? Diye sorulacak olursa; her ikisi için de delil varid olmuştur: Birincisi: Buhari'nin “Kitabu'l-İlm” de, Ebu Cemra'dan rivayet ettiği şu hadistir: “Ben İbn Abbas ile , insanlar arasında tercümanlık yapıyordum.” İkincisi: Yine Buhari'nin, “Vahyin Başlaması” bölümünde İbn Abbas'tan rivayet ettiği Nebi'nin Herakl'i İslam'a davet etmek için Ona göndermiş olduğu mektubu içeren Herakl hadisi. Hadiste şöyle geçer: “Çevresinde Rûm ileri gelenleri bulunduğu halde, onları (sahabeyi) meclisine çağırdı. Ayrıca tercümanını da çağırdı...” İbn Teymiyye Rahimehullah şöyle der: “Bilindiği gibi ümmet, aynen rasul Aleyhissalatu Vesselam gibi, Kur'an'ı lafız ve mana olarak tebliğ etmekle emrolunmuştur. Allah'ın risaletini tebliğ, ancak bu şekilde olur. Arap olmayana tebliğde ise, tercemeye ihtiyaç vardır. Bu kimselere mümkün olduğu kadar terceme edilir. Tercemede anlamların tasvir edilebilmesi için örnekler vermeye ihtiyaç vardır. Böylece terceme tam anlamıyla yerine getirilmiş olur” **Hüccetin Ayrıntılı ve Açıklayıcı Olması:** Bundan amaç, ayette de ifade edilen apaçık tebliğdir: “Rasullere düşen, apaçık tebliğden başkası mıdır?” (16enNahl/35). “Bilin ki rasullerimize düşen apaçık bir tebliğdir” (5el-Maide/92). “Allah, bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya dek onları saptıracak değildir”(9et-Tevbe/115, 24en-Nûr/54 ve 64et-Teğâbun/22). Apaçık tebliğin şekli İbn Teymiyye'nin de belirttiği gibi şöyledir: “Allahu Teala şöyle der: “Eğer müşriklerden biri senden eman isterse, Allah'ın kelamını işitinceye dek ona eman ver”(9et-Tevbe/6). Anlaşılacağı üzere buradaki işitmeden maksat, mananın anlaşılmasını sağlayacak bir işitmedir. Çünkü, mananın anlaşılmasını sağlamayacak bir şekilde sırf lafzı işitmekle maksat gerçekleşmiş olmaz. Eğer kişi Arap olmayan birisi ise, kendisine ikame edilecek olan hüccetin terceme edilmesi vaciptir. Eğer Arapsa, Kur'an'da bulunan fakat onun sözlüğünde olmayan değişik kelimelerin manalarını bu kimseye açıklamamız da yine vaciptir.

Şayet kişi, insanlardan birçoğunda olduğu gibi, lafzı işitiyor fakat manasını tam anlamıyla kavrayamıyor ve bizden bunun manasını kendisine tefsir edip açıklamamızı istiyorsa, bize düşen bunu yapmaktır. Bize Kur'an hakkında şüphe uyandıran bir soru sorarlarsa, Nebi'nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem yaptığı gibi bunu cevaplandırırız. Zira Ona bazı müşrikler, ehl-i kitap yahut Müslümanlar tarafından, Kur'an hakkında ortaya çıkan herhangi bir soru getirildiğinde onlara cevap veriyordu.” İbn Hazm, “Apaçık tebliğ (Belağu'l-Mübîn)” sözünü şöyle açıklar: “Kişiyeye, karşı çıkacak bir şey bırakmayacak şekilde tebliğ etmektir.” İbn Hazm, İbn Teymiyye'nin ayrıntılı olarak açıkladığını veciz bir biçimde ifade etmiştir. Öyleyse hüccet ikame etmek ve apaçık tebliğin ayrıntılı bir tarzda olması gerekir. Şayet muhatap birtakım şüpheler ve sorular ileri sürerse bunlara cevap vermek vaciptir. Çünkü bu apaçık tebliğin gereklerinden birisidir. Bu, şüphelerin dikkate alınır türden olması durumundadır. Örneğin Fir'avn'ın Musa'ya şu soruyu sorması gibi : “Dedi ki: ‘Ey Musa, rabbiniz kim?’ (Musa) şöyle dedi: ‘Bizim Rabbimiz, her şeyi yaratan sonra da ona yol gösterendir’ (Firavn) dedi ki: ‘Öyleyse önceki nesillerin durumu ne olacak?’ (Musa) şöyle cevap verdi: ‘Bununla ilgili bilgi Rabbimin katında bir kitaptadır. Rabbim ne yanılır ne de unuttur.’ (20et-TâHâ/49-52).

Eğer bir kimseye hüccet ikame edilir de, buna ne uyar ve ne de bir cevap vermezse bu kimse yüz çevirendir. Ayette bildirildiği gibi: “Kafirler, sakındırıldıkları şeyden yüz çevirenlerdir” (46elAhkaf/3). Hüccet ikame edilen şahıs, şayet buna batıl ile ve alayla karşılık verirse, bu kimse yüz çevirip alay eden kimsedir ve kendisinden yüz çevirmek gerekir: “Cahillerden yüz çevir” (7el-Araf/199). Batıl ile karşılık vermeye, Firavn’ın, sorularını bitirdikten sonra söylediklerini örnek verebiliriz: “Size gönderilen elçiniz gerçekten delidir” (26/eş-Şuara/27). “Eğer benden başka bir ilah edinirsen, andolsun ki seni zindana atılanlardan kılarım”(26eşŞuara/29). 1() El-Cevabu’s-Sahih Limen Beddele Dinel-Mesih: 1/68-69. 2() El-Ihkam: 1/74. “Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?” (43ezZuhruf/50). Kafirlerin çoğunun durumu böyledir. Onların, peygamberlerin hüccetlerine karşı çıkmak için öne sürebilecekleri, sahih hiçbir hüccetleri yoktur. İbn Teymiyye’nin belirttiği gibi: “Bu nedenle kafirler, peygamberlerin doğruluğunu zedeleyecek sahih bir delil getiremezler. Onlar sadece hevalarının muhalefetine dayanırlar. Nuh’a karşı söyledikleri şu söz gibi: “Sana hep düşük kimseler tabi olmakta iken, biz sana iman eder miyiz?” (26eş-Şuara/111). Düşük kimselerin kendisine tabi olmasının Onun doğruluğunu zedelemeyeceği açıktır; ancak bu kimselere katılmak onların hiçte hoşlarına gitmedi.

Bu nedenle müşrikler Nebi’den Sallallahu Aleyhi ve Sellem Sad ibn ebi Vakkas, İbn Mes’ud, Habbab ibn Eret, Ammar ibn Yasir, Bilal vb. kimseleri uzaklaştırmasını istemişlerdi. Bu, Mekke’de sahabelerin arasında Ehl-i Suffe bulunmadan önce idi. Bu yüzden Allah Tebarake ve Teala şu ayetleri indirdi: “Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam Ona yalvaranları sakın kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından ise onlara herhangi bir sorumluluk yoktur. Buna rağmen eğer onları kovarsan zalimlerden olmuş olursun”(6elEn’am/52-53). Yahut Firavn’ın şu sözleri gibi: “Bizim gibi iki beşere mi iman edeceğiz? Üstelik kavimleri bize boyun eğmiş (ibadet eder) iken”(23el-Mü’minûn/47) “Seni çocukluktan itibaren aramızda yetiştirmedik mi? Ve yaşamının bir çok yıllarını bizimle geçirmedin mi? Ve nihayet, nankörlerden biri olarak yapacağını yaptın”(26eş-Şuara/18-19). Ya da arap müşriklerin şu sözleri gibi: “Eğer seninle birlikte doğru yola uyarsak memleketimizden sürülürüz” Allahu Teala da şöyle dedi: “Biz onları, katımızdan bir rızık olarak her türlü ürünün toplandığı güvenli dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi?”(28el-Kasas/57). Şuayb’ın kavmi ise Ona şöyle demişlerdi: “Babalarımızın taptıklarını ve mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor?” (11Hûd/87). Müşriklerin genelinin sözü ise şudur: “Biz babalarımızı bir din üzere bulduk ve onların izinde gideriz” (43ez-Zuhruf/23). Bu ve buna benzer şeyler peygamberlerin doğruluklarına zarar verecek birer hüccet olamazlar. Bilakis bunlar gösteriyor ki; peygamberin daveti onların istek, heva ve geleneklerine aykırı olduğu için ona uymadılar ve bunların hepsi kafidirler.” Bunların tümü, hüccet ikame etmenin şekli ile ilgilidir. Hüccet ikamesinin, muhatabın dili ile, her türlü şüpheyi giderecek biçimde aydınlatıcı ve açıklayıcı olmalıdır. Bunlardan sonra bu meseleyle ilgili olarak iki noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir: **Ulaştırılması Esnasında Hüccetin Anlaşılmasının Şart Olup**

Olmadığı Meselesi: Bazı Necidli davetçi alimlerden yaygın olarak işitilen bir görüşe göre bu noktada, hüccetin ulaştırılması ile anlaşılması arasında fark vardır. Kendisine hüccet ulaşan herkese bunu anlamasa dahi hüccet ikame edilmiş sayılır. Bu görüşte olanlardan birisi de Şeyh Muhammed ibn Abdilvehhab'dır. Kendisi şöyle der: "Allah'ın açık ve kesin bir şekilde bildirdiği dinin temellerine gelince; hiç şüphesiz Allah'ın hücceti Kur'an'dır. Kime Kur'an ulaşmışsa, ona hüccet ulaşmış demektir. Problemin temelinde yatan şey ise, sizin hüccet ikamesi ile hüccetin anlaşılmasının arasını ayırmamanızdır. Kafirlerin ve münafıkların bir çoğu kendilerine ikame edildiği halde, Allah'ın hüccetini anlamamışlardır: "Yoksa onların çoğunluğunun işittiğini ve aklettiğini mi zannetmekteisin? Onlar yalnızca hayvanlar gibi, hatta yol olarak daha da sapıktırlar" (25el-Furkan/44). Hüccet ikamesi ve hüccetin ulaştırılması başka şey, kendilerine hüccet ikame olunduğunda onu anlamaları başka şeydir. Onların küfrünü belirleyen, anlamamış olsalar dahi, hüccetin kendilerine ulaşmış olmasıdır. Eğer bu durumu anlamak size zor geliyorsa, Allah Rasulü'nün Hariciler hakkındaki şu sözlerine bakın: "Onlarla nerede karşılaşırsanız öldürün", "Gökyüzünün altındaki en şerli ölülerdir." Halbuki onlar, sahabe asrında yaşamışlardır ve neredeyse insan onların yanında sahabenin amelini küçümser. İnsanlar, onları dinden çıkaran şeyin; görüşlerindeki sertlik, aşırılık ve içtihad olduğuunda icma etmelerine rağmen, onlar Allah'a itaat ettiklerini zannediyorlardı. Halbuki hüccet onlara ulaşmış fakat onlar anlamamışlardı. Yine Necidli olan Şeyh Süleyman ibn Sehman ise şöyle der: "Hocamız Abdullatif Rahimehullah şöyle demiştir: Hücceti ikame etmek ile hücceti anlamanın arasındaki farkı belirlemek gerekir. İlmî anlayacak durumda olan bir kimseye rasullerin daveti ulaştığında, ona hüccet ikame edilmiş demektir. Yoksa, mü'minlerin Peygamberin getirdiği şeylere iman, kabul ve boyun eğmeleri gibi, onun da Allah ve Rasulü'nden bildirilen şeyleri bu şekilde anlamış olması şart değildir. Eğer bu nokta anlaşılırsa, hüccet ikamesi meselesindeki şüphelerin bir çoğu ortadan kalkmış olur. Nitekim Allahu Teala şöyle der: "Onların çoğunun işittiğini yahut aklettiğini mi sanırsın? Bilakis onlar hayvanlar gibi hatta yol olarak daha da sapıktırlar"(25El-Furkan/44). "Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Kulakları ve gözleri üzerinde ise perde vardır" (2el-Bakara/7).

Diyoruz ki: 'İlmî anlayacak durumda ise' sözünün anlamı, küçüklük veya delilik gibi, akılsızlığın ve iyiyle kötüyü ayırt edememe durumunun olmaması, yahut kişinin söylenenini anlamaması ve ona tercüme edecek birisinin de bulunmaması gibi bir durumun olmamasıdır. Bu gibi bir kimseye Muhammed'in Aleyhissalatu Vesselam peygamberliği ve Kur'an ulaşmışsa, ona hüccet ikame olmuş demektir: "Onunla sizi ve kendilerine ulaşanları uyarmam için"(6elEn'am/19) "İnsanların Allah'a karşı bir bahaneleri kalmasın diye"(4enNisa/165). Bundan sonra hiç kimse, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmekte cehalet nedeniyle mazur değildir. Allahu Teala kafirlerin bir çoğunun küfür içinde olduklarını açıklamakla birlikte, onların cahil olduklarını bildirmektedir." Bu konu onların kitaplarında çokça geçmektedir. Buna göre; 1 - Şayet hüccetin ikamesinin gerçekleşmiş olması için, onu iman ve kabul ehlinin anladıkları gibi anlamanın şart olmadığını söylemek istiyorlarsa bu doğrudur. 2 - Şayet hüccetin ikamesinin gerçekleşmiş olması için, onun ne ifade ettiğini

anlamanın şart olmadığını söylemek istiyorlarsa bu hatadır. Çünkü Allahu Teala kafirlerin, rasullerin davetinden neyin kastedildiğini, onların tevhide ve şirkten sakınmaya çağırdıklarını anladıklarını açıklamaktadır. Örneğin Âd kavminin, nebilerine söylemiş oldukları şu sözden bu anlaşılmaktadır: “Sen bize, yalnızca Allah’a ibadet etmemiz ve babalarımızın taptıklarını bırakmamız için mi geldin?” (7el-Araf/70). Mekke kafirleri ise şöyle dediler: “İlahları tek bir ilah mı kıldı? Gerçekten de bu şaşılacak bir şey” (38es-Sâd/5).

“Gerçekten onlar, kendilerine; ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ denildiğinde, büyüklenirler ve derler ki; ‘Biz, deli bir şair için ilahlarımızı mı terk edecek miyiz!’”(37es-Sâffât/35-36). Bu ayetler kafirlerin, Rasul’ün davetinin ne demek olduğunu, La ilahe illallah şehadetinin manasını, bunun; ibadeti yalnızca Allah’a has kılmayı, putlar ve diğer mabutları terk etmeyi gerektirdiğini anlamış olduklarını ancak onların tüm bunlara imandan, büyüklenme ve inat yüzünden kaçındıklarını açıkça ifade etmektedir. “Allahu Teala şöyle der: “Allah’ın kelamını işitinceye dek onlara eman ver” (9et-Tevbe/6). Anlaşılacağı üzere buradaki işitme, kendisiyle birlikte mananın tam olarak anlaşıldığı işitmedir. Öyle ise, mana tam olarak anlaşılma sıfır lafzın işitilmesi ile maksat gerçekleşmiş olmaz...” Bunların tümü, hüccet ikame eden kimseye vacip olan apaçık tebliğin manasına girer. Kısacası, hüccetten kastedilen manayı anlamak, hüccetin ikamesinin gerçekleşmiş olması için şarttır. Burada iki tür anlama, iki tür işitme ve iki tür hidayet olduğunu bilmekle problem ortadan kalkar. Allahu Teala kafirlerde işitme, akletme ve hidayetin sadece bir türünün bulunduğunu bildirmiş, ikinci türü onlardan nefyetmiştir. Onlarda bulunduğu belirtilen birinci tür, kendilerine hüccet ikamesi için şart koşulmuştur. Bu, hüccetin anlamının ve ondan amaçlanan şeyin ne olduğunun anlaşılması ile ilgilidir. Kafirlerde bulunmayacağı bildirilen ikinci tür ise hüccetin kabulü, ona iman ve boyun eğme ile ilgilidir. 1. İki Tür İşitme: **A) İdrak Etme Anlamında İşitme:** Allahu Teala bunun şu ayeti kerimelerde belirtildiği gibi, kafirlerde bulunduğunu bildirmiştir: “Onlara ayetlerimiz okunduğunda; ‘işittik, eğer dileseydik elbette biz de bunun benzerini söylerdik. Bunlar eskilerin masallarından başka bir şey değildir’ derler”(8el-Enfal/31). “Kafirlerden biri sana sığınmak isterse, Allah’ın kelamını işitinceye dek ona izin ver” (9et-Tevbe/6). **B) Kabullenme ve Gereğini Yerine Getirme Anlamında İşitme:** Allahu Teala şu ayetlerde belirttiği gibi bu durumu kafirlerden nefyetmiştir: “Eğer Allah onlarda bir hayır görmüş olsa idi, elbette onlara işittirirdi. Ve eğer işittirmiş olsaydı elbette onlar yüz çevirip dönerlerdi”(8el-Enfal/23). “Dediler ki eğer biz işitseydik yahut akletseydik, cehennemlikler arasında olmazdık”(67el-Mülk/10). Allahu Teala “Dediler ki; biz işittik” ayetinde ifade ettiği gibi, onlar için işitmenin bir türünü tespit etmiş; “Eğer işitmiş olsaydık” ayetiyle de işitmenin diğer türünü onlardan nefyetmiştir. Birinci tür işitme, idrak ve manayı anlamayı, ikincisi yani kafirlerde bulunmayı kabul ve isteneni yerine getirmeyi ifade eder.

İki Tür Akletme: **A) Mükellefi Manayı Anlamakla Sorumlu Kılan Teklifin Sebebi Olan Akletme:** Allahu Teala bu tür akletmenin kafirlerde bulunduğunu bildirmiştir: “Onların size inanmalarını mı ümit ediyorsunuz! Onlardan bir kısmı Allah’ın kelamını işitirler, sonra da onu iyice (akledip) anlamalarının ardından bile bile tahrif ederlerdi” (2el-Bakara/75). Allahu Teala

onların ilk önce işittiklerini: “Allah’ın kelamını işitirler”, sonra da bunu anladıklarını: “Sonra da onu iyice (akledip) anlamalarının ardından...” belirtmiştir. B) Hüceti Kabulü ve Gereğini Yerine Getirmeyi Gerekli Kılan Akletme: Allahu Teala bu tür akletmenin kafirlerde bulunmadığını bildirmiştir: “Dediler ki: Eğer işitmiş yahut akletmiş olsaydık, cehennemliklerden olmazdık” (67el-Mülk/10). Allahu Teala onların yüz çevirmelerine karşılık bir ceza olarak, bu tür akletmeden onları mahrum bırakmıştır: “Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ondan yüz çeviren ve önceden işlemiş olduklarını unutandan daha zalim kimdir? Biz de onların kalpleri üzerine onu anlamalarını engelleyici bir perde, kulaklarında ise bir ağırlık kıldık. Onları hidayete çağırarak olsan da asla hidayet bulmayacaklardır”(18el-Kehf/57). Allahu Teala, kalplerindeki ve kulaklarındaki bu mührün, onların yüz çevirmelerine karşı bir ceza olduğunu açıklamaktadır: “O ayetlerden yüz çevirenden... biz de onların kalpleri üzerine bir perde kıldık...” 3. İki Tür Hidayet: A) Doğru Yolu Gösterme Anlamında Hidayet: Allahu Teala bu anlamda kafirlerin doğru yolu görebileceğini bildirmiştir: “Kafirlerle gelince; onları doğru yola hidayet ettik; ancak onlar körlüğü hidayete tercih ettiler”(41el-Fussilet/17). “Şüphesiz ki sen, doğru yola hidayet edersin” (42eş-Şura/52).

1. B) Kabul ve Gereğini Yerine Getirme Anlamında Hidayet: Allah hidayetin bu türünün kafirler için geçersiz olduğunu belirtmiştir: “Sen istediğini hidayete ulaştıramazsın. Ancak Allah dilediğini hidayete ulaştırır”(2el-Bakara/272). Öyleyse Allahu Teala Nebi’nin Sallallahu Aleyhi ve Sellem sadece doğru yolu gösterme anlamında hidayet etmekle sorumlu olduğunu açıklamış: “Şüphesiz sen hidayeti gösterirsin”; kabul etme anlamında hidayete ulaştırma ile sorumlu olmadığını belirtmiştir: “Onların hidayet bulması sana ait değildir.” Bu yalnızca Allah’a aittir. Allahu Teala kafirler için yalnızca, manayı anlama ve idrak etme anlamında işitmenin ve doğru yolu görme anlamında hidayetin mümkün olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu, hüccetin ikamesinde şarttır ve bunsuz hüccet ikame olunmaz. Ancak, kabul ve gereğini yerine getirme ile ilgili -mü’minlere bir nimet olarak bahşetmiş olduğu ikinci tür işitme ve hidayetin kafirler için mümkün olmadığını belirtmiştir. Çünkü Allah onlar için iman dilememiştir. Kafirlerde bulunabilecek anlayış ile onlarda olamayacağı bildirilen anlayış hususunda ayırıcı olan budur. İbnu’l-Kayyim Rahimehullah şöyle der: “Bu nedenle Allah Subhanehu kafirlerden işitme, görme ve akletmeyi, bundan bir fayda görmedikleri için nefyetmiştir: “Onlara, işitme ve görme duyuları ve gönüller verdik. Fakat işitmeleri, görme duyuları ve gönülleri onlara bir fayda sağlayamadı. Çünkü onlar, Allah’ın ayetlerini inkar etmişlerdi”(46el-Ahkaf/26). “Andolsun, cinlerden ve insanlardan, cehennem için bir çok kişi yarattık. Onlar kalplere sahiptirler ancak bunlarla anlayamazlar, gözlere sahiptirler ancak bunlarla göremezler, kulaklara sahiptirler ancak bunlarla işitemezler” (7el-Araf/179).

Bu nedenle istenilen hidayet onlar için bu durumlarla hasıl olmadığından; Allahu Teala onlara sanki bu duyuları yokmuş gibi hitap etmiştir: “Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; onlar

akletmezler”(2el-Bakara/171).”(1) 6II. Hücçet İkamesi ve Davet Arasındaki Fark: Aralarında şöyle bir fark vardır: Hücçet ikamesi, “Ey örtünüp bürünen, kalk ve uyar”(elMüddessir/1-2) ve “Bu Kur’an, sizi ve kendisine ulaşanları sakındırmam için bana vahyolundu” (el-En’am/19) ayetlerinde bildirildiği gibidir. Davet ise, “Andolsun ki biz öğüt alsınlar diye sözü birbiri ardınca ulaştırmışızdır” (28el-Kasas/51). Ayetinde belirtildiği gibidir.

Dünya ve ahirette Allah’ın tehdidi hücçet ikamesine bina olunur. Davet ise, birbiri ardınca öğüt vermedir. Bu, dinin yayılması ve tâbilerinin çoğalması için vesile niteliğinde olan farklı bir vaciptir. İnsanlar içerisinde, Ebu Bekr es-Sıddîk gibi kendisine hücçetin ulaşmasıyla bu davete hemen cevap verenler Ömer ibnu’l-Hattab gibi seneler sonra cevap verenler ya da Ebu Süfyan gibi düşmanlık ve savaştan sonra cevap verenler olduğu gibi, Ebu Cehl ve Ebu Leheb gibi hiç cevap vermeksizin kafir olarak ölenler vardır. Bunların hepsine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem daveti ilan ettiği günden itibaren hücçet ikame olmuştur. Münkeri kendisinden başkası bilmiyor olması durumunda, emri bilmaruf ve nehyi anilmünker kişinin üzerine farzı ayn olduğu gibi, bu bölümde belirttiğimiz şekilde risalet hücçetinin ikamesi Müslümanlar üzerine farzı kifayedir. Eğer yeteri kadar kişi ihtiyacı gidermek için bunu yerine getirmezlerse, hepsi günahkar olurlar. İki sebebe yönelik olarak günümüzde risalet hücçetini ikame etmede eksiklikler bulunmaktadır: Bunlardan birincisi; bunu yerine getiren kimselerin sayısının azlığıdır. İkincisi, buna ehil olan kimselerin bulunduğu yerlere ulaşmanın; yolculuk yapma ve bir ülkeden bir ülkeye geçişte ortaya çıkan idari bazı engeller nedeniyle zor olmasıdır. Ancak Allahu Teala’nın bir rahmeti olarak ve Onun bu dini korumayı dilemiş olması sebebiyle günümüzde bu eksiklikleri tamamlamayı sağlayıcı bazı gelişmeler olmuştur. Bunlar içerisinde, eskiden el ile yazılan İslami kitapların büyük ölçüde çoğalmasını sağlayan modern matbaacılık, batı ülkelerinde yaşayanların doğu ülkelerinde fetva veren alimin bu fetvasını iletmesini sağlayan radyo, televizyon, çeşitli şer’î ve ilmi içerikli teyp ve video kasetleri vb. şeyleri sayabiliriz. Bunların tümü günümüzde ilmin yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bölümde söyleyeceğimiz son sözler bunlardır. Başarı Allah’tandır.